

ఓం

13/3-21

సరస్వత్యై నమః

రఘువంశ లహరి

(కా శి దా సు)

Acc. No: 10291

మొదటి ముద్రణము
ప్రతులు: 1000

కాపీ రైటు
గ్రంథకర్తది

వెల. 10-00

*Paper used for Printing of this book was made availble
by the Government of India at concessional rate,*

—: ప్రకాశకుడు :—

చ ర్ల గ న ప తి శా స్త్రీ

లలితా ప్రెస్

భైరతాబాద్ హైదరాబాద్-500004

వి న తి

సూర్యవంశ సుధాబ్ధికి సూచనలు

మహాకవి కాళిదాసు ఈ రఘువంశమును దిలీపుని దగ్గరనుండి మొదలు పెట్టి రచించెను ఈ రఘు వంశమును దెనుఁగులో వ్రాయుచు నేను సూర్య వంశమును గూడ రచింపవలె ననుకొని

“పుట్టఁ బుట్టి రాముని పేరుపట్టఁబట్టి
ఆతఁడు వాల్మీకి కోయిలయయ్యెనాఁడు
చాలి వాల్మీకి శిష్యుడై కాళిదాసు
కోరి ముందుకింకనుబోయి గురునిమించె
ఆయనమండు వాల్మీకి మహాకవి రాముని

జాడఁబట్టి రా
మాయణమున రచించె నిఁకనంతకుఁ బూర్వపు
వారి జాడలన్
బాసుక యింకఁబోయి రఘువంశము దిద్దెను
గాళిదాసు నే
సీయెడ వారికంటి మఱియేగి రచించెడ
సూర్యవంశమున్

అని నా తెలివి తక్కువ చూపుటకై వ్రాసికొని యుంటిని. దానికి సూర్య వంశ సుధాబ్ధియనియు ఈ రఘువంశము అందులోని లహరి యగుననియు చలఁచి పేరిడితిని. కాని యింతవఱకు దానిని వ్రాయఁజాలకపోతిని. ఇంక బావిలో వ్రాయఁగలనో వ్రాయలేనో తెలియదు. ఆ సూర్యభగవానుని దయ ఎట్లున్నదో. ఆ రచనకు ఆధారముగా కొంత స్థూలముగా పురాణముల నుండి అతి సంక్షిప్తముగా ప్రస్తుతము లభించినంతవఱకు వ్రాసికొనియుంటిని. ఈ కథలు విచిత్రములై అసహజముగా లోకాతీతములుగఁ గనుపట్టును. వానిని పరిశీలింపవలసియున్నది. ఆ సూర్యవంశ సుధాబ్ధిని వ్రాసినను వ్రాయలేక పోయినను ఈ సంక్షిప్త సూచనలు పాఠకులకు కొంతవరకు ఉపయోగపడు నను బావముతో నందించఁబడుచున్నవి. వానిని సహృదయులు దెలిసికొందురు గాక.

గ్రంథకర్త
చర్ల గణపతిశాస్త్రి

8. అనేనుడు (భార)

వృథునితండ్రి—కకుత్స్థునికొడుకు 35700 పాలన.

9. వృథుడు అనేనునికొడుకు (భాగ) ఇతనికొడుకు శర్యాతి 35600 పాలన.

10. శర్యాతి

ఇతనిభార్య స్థవిష్ట సుకన్య కూతురు గలదు. ఆమె ఒకనాడు అడవిలో పుట్టిలో కాటులుచిమ్ముట చూచి మల్లుతో పొడిచిన అపుడు రక్తమువచ్చెను. చూడగా ముసలివాడు చ్యవనుడుండెను. అతనిప్రార్థింపగా సుకన్యను అతనికిచ్చి వివాహము చేయుమనెను అతడట్లే చేసెను. చ్యవనుడు తపః ప్రభావమున యువకుడయ్యెను అతనిని జూచి విటుడనుకొనెను. కాని తరువాత నిజము తెలిసికొనెను శర్యాతిచే చ్యవనుడు యజ్ఞము చేయించెను. ఇతనికి ఆర్ద్రకుడు సంయాతి, ఆవర్తుడు, ఉత్తాబర్హి, భూరిషేషుడు, అనుకొడుకులు గలరు. (భార, భాగ, మత్స్య) 35300 పాలన.

9. ఆర్ద్రకుడు 35400 పాలన.

యువనాశ్వడు 35200 పాలన.

10. శ్రావస్తుడు (యువనాశ్వని కొడుకు)

ఇతడు శ్రావస్తీ పట్టణ నిర్మాత ఇతని కొడుకు బృహదశ్వడు 35100 పాలన.

11. బృహదశ్వడు

కొడుకైన కువలయాశ్వనకు రాజ్యమిచ్చి తపోఽనమున కేగుచుండ ఉత్తంకుడను బ్రాహ్మణుడువచ్చి ధుంధువను రాక్షసునుండి రక్షింపుమన తాను తపస్సుకు పోవుచు తాను, అస్త్రములు తాకడుగాన కొడుకును నియోగించి తపస్సుకుపోవును 35000

12. కువలయాశ్వడు

ఇతనిని ధుంధుమారుడనురు. ధుంధువను రాక్షసుని చంపుటచే ఈపేరు కలిగెను. ఉత్తంకుని సాయముచే తండ్రి ఆజ్ఞచే సుతులు దనుజుని చంపసోయిరి. ఒక బిడ్డను పొగలువచ్చుటచూచిరి. అందు ధుంధువు అవులించెను ఆవులింత మంటలతో దృఢాశ్వడు కపిలాశ్వడు భద్రాశ్వడనువారు ఇత మిగిలినవారు

చచ్చిరి. చివరకు బ్రహ్మస్రమువేసి వానిని జంపెను. దేవతలు సంతోషించి వరము కోరమనగా విష్ణుసఖ్యము సతత దానశాలత, బ్రాహ్మణభక్తి కోరెను. దేవతలు వాని పుత్రులనుకూడ బ్రతికించిరి. వీని కొడుకు దృఢాశ్వుడు. 34900 పాలన.

13. దృఢాశ్వుడు ఇతనికొడుకు హర్యాశ్వుడు 34800 పాలన.

హర్యాశ్వుడు ఇతనికొడుకు నికుంభుడు (భాగ) 33800 పాలన.

14. స హతాశ్వుడు ఒర్హిదాశ్వుడు, సరణాశ్వుడు 31800

15. సృతాశ్వుడు (భాగ)

16. యువరాశ్వుడు (30800)

పుత్రులులేక పుత్రార్థియై యడవిలో భృగుమహర్షిని సేవింపగా పుత్ర కామేష్టి చేయించెను. జలమున తించి జాగ్రత్తపెట్టమనెను. క్రతుసమయములో యువరాశ్వునికి దాహమొక్కువైనది. అందఱు నిద్రలోనుండిరి. జలమెక్కడ దొరకక అనీరు త్రాగెను. అందుచే అతడె గర్భమువాలెను. అతని యుదరము భేదించుకొని పుత్రుడు వచ్చునని ఋషి చెప్పినట్లయ్యెను. అబాలడె మాంధాత

17. మాంధాత (30700)

మాంధాత శశిబంధునికూతురు బిందమతిని పెండ్లాడెను పురుకుత్సుడు అంబరీషుడు ముచిరుందుడు అనువారు పుత్రులు. మాంధాతకు చాలవందికూతుళ్లు గలరు. వారిని ముదుసలియగు సౌబరిముని వచ్చి పెండ్లి చేయుమనెను. మాంధాత అంగీకరింపక నా కూతుళ్ళు నిన్ను పెండ్లాడ అంగీకరించిన ఇచ్చెద ననెను. సౌభరి అంతః పురములోనికి పోవగా వారందఱు అంగీకరించిరి. మాంధాత వారందరినిచ్చి పెండ్లిచేసెను. మాంధాతకు 2వ ఏట పట్టాభిషేక మయ్యెను. రాజులగెలిచెనని విని వచ్చిన రావణుని ఓడించెను. బ్రహ్మ వచ్చి రావణుని విడిపించెను. పిదప ఇంద్రునిమీదకు యుద్ధమునకుపోయెను. ఇంద్రుడు భయపడి భూలోకమంత జయించి లవణుని ఓడించుమనెను. లవణుడు వానిని ఓడించెను. ఇతడు హనుమాముడను రాజుడగ్గర దండోత్పత్తి క్రమము తెలిసికొనెను. (భాగ భార)

18. పురుకుత్సుడు 28700 పాలన.

బిందుమతీ మాంధాతల కుమారుడు నాగకుమారులు తమ లోకమునకు తీసికొనిపోయి చెల్లెలిని నర్మదను వివాహముచేసిరి. ఆంగీరసులు నాగ లోకము

నకు వెళ్ళి నాగులను బాధపెట్టుచుండిరి. నాగులు నర్మదతోను నర్మద ఇతనితోఁ జెప్పఁగా ఇతఁడు అనేక గంధర్వపతులను వధించెను. తన నాగలోక సంఘము తలచుకొను నందరికి సర్పభయము లేకుండునట్లు వరము పొందెను. ఆంగిరసులను నాగలోకమునుండి తరిమివైచెను. తిరిగి తనలోకమునకువచ్చెను. పురుకుత్సునకు త్రసదస్సులను కుమాడు కలిగెను. (భాగ. విష్ణు)

19. త్రసదశ్వుడు (9600) పాలన

20. అనరణ్యుడు (2800)

21. పృషదశ్వుడు (3000) భాగ.

22. అనరణ్యుడు

23. త్రిబంధనుడు=త్రిధన్వుడు (3000)

సహస్రాశ్వమేధకర్త

వీనికొడుకు త్రయ్యారుణుడు (2000) ప్రమథ గణాధిపత్యమునుపొందెను. మూడు కళంకములు గలవాడు.

24. సత్యవ్రతుడు (=త్రిశంకుడు) త్రయ్యారుని పుత్రుడు.

ఇతడు పెండ్లియైన స్త్రీని బలాత్కారముగ ఎత్తుకొని వచ్చెను. తండ్రి గెంటివైచెను. అపుడు వాడు ఎక్కడకు పోదుననగా కుక్కలను తినివారితో గలిసిపోమ్మనెను. ఇతఁడు రాజ్యము విడిచిపోయెను. తిధన్వుని రాజ్యమున పండ్రెండు సంవత్సరములు ఔమముపట్టెను. వసిష్ఠుడు రాజ్యమేలుచుండెను. అక్కడ విశ్వామిత్రుని కుటుంబ మానగరముననుండెను. కొడుకు కంతమున త్రాడుకట్టి వీనినిచ్చెదను నూరు గోవులిచ్చెదరా లేక మమ్ము పోషింతురా అని వీధి వీధి త్రిప్పుచు అరచుచుండెను.

సత్యవ్రతుడు తాను పోషింతుననెను. సత్యవ్రతునికి వసిష్ఠునిపై కోపము కలదు. తండ్రి పొమ్మన్నపుడు ఒక్కమాటయైన ననలేదని కోపము. అతడు విశ్వామిత్ర కుటుంబపోషణకు వసిష్ఠుని గోవును జంపెను. కాని ఆకలిచే తానే దానిని తినెను. ఇది తెలిసి 1 నీ తండ్రికి బాధకలిగించుట 2 గురుధేవువధ 3 అప్రోక్షిత మాంసభక్షణ. ఈ మూడు శంకులు కల్పించుకొంటివి గాన త్రిశంకుడు అని ఆ పేరు కలుగననెను. అతని భార్య సత్యరథ, ఇతనికొడుకు హరిశ్చంద్రుడు. (బ్రహ్మ)

ఇతఁడు శరీరముతో స్వర్ణముపోవు యాగము చేయింప వసిష్ఠుని గోరెను. అది అసాధ్యమనఁగా వసిష్ఠునితిట్టి వసిష్ఠుని కొడుకులును అందు కంగీకరింపక పోఁగా వారిని తిట్టెను వారు చండాలుఁడవు కమ్మని శపించిరి. విశ్వామిత్రుని భార్యను బిడ్డలను పోషించుకొని దయగలిగి విశ్వామిత్రుడు వరము గోరుమనఁగా శరీరముతో స్వర్ణముపొందఁజేయుమనివిశ్వామిత్రుని గోరెను. విశ్వామిత్రుడందుకై యాగముచేయగ శిష్యులును మునులు రాలేదు. పిదప తన తపస్సు ధారపోసి చర్మలచే స్వర్ణమునకు పంపుట దేవతలు ఇంద్రుడు త్రోయుట క్రిందపడుచుండ ఆపి అక్కడనే స్వర్ణమును నిర్మించుటయుఁ జేసెను.

25. హరిశ్చంద్రుడు (20000)

అయోధ్యాపట్టణమునకు రాజు. చంద్రమతిభార్య సంతానములేక నారదుడు చెప్పిన వరుణవ్రతము చేసెను. కొడుకును యాగపశువునుచేయుదునని మ్రొక్కుకొనెను. మొదట వరుణుడు రాగా పురుడు తరువాత అని, పండ్లు వచ్చినతర్వాత అని ఏదేదో పంకపెట్టి తప్పించెను. రోహితుడు తండ్రిచెప్పగా అడవికిపోయెను. వరుణుడు శపింపగా జతోదర రోగముపట్టెను తండ్రిని జూచుటకు వచ్చును రోహితుడు ఇంద్రుడు మసలివాడై వచ్చి పుణ్యతీర్థములు సేవింపుమనఁ అయిదేండ్లు తిరిగి ఇంటికివచ్చును అజీగర్తుని మధ్య పుత్రుడు శునశ్శేపుని తీసికొనివచ్చి యాగపశువుగజేసి హరిశ్చంద్రుడు పురుషమేధము చేసెను హోత విశ్వామిత్రుడు, అర్చ్యువు భృగువు బ్రహ్మ జమదగ్ని, సామగాత వసిష్ఠుడు. ప్రద్రాదులు కొనియాడిరి. విశ్వామిత్రుని మంత్రజపముచే శునశ్శేపుడు తికెను.

మామూలు సత్యహరిశ్చంద్రకథ మార్కండేయ పురాణములోగలది

26. రోహితుడు (20000)

ఇతని కొడుకు హరీతుడు (ఇతని కథ తరువాతిది. తల్లి చంద్రమతి, శాశికుని కమ్ముట, మొ.)

27 హరీతుడు (20000)

8 రుచకుడు= (20000)

20 వృకుడు=విజయుడు (20000) భాగ

30 బాహుకుడు=(అసితుడు)=20000

ఇతని రాజ్యమును శత్రువులు లాగుకొనగా భార్య పుత్రులతో వనము చేరెను. భార్య అక్కడ గర్భవతియయ్యెను. అపుడితడు మరణించెను. పిదప సగరుడు పుట్టెను.

81. సగరుడు=(0000)

బాహువు భార్య గర్భవతిగా నుండగా భర్త మరణించెను ఆమె సవతులు సహింపక గరళము పెట్టిరి అట్లు పెట్టినను పుత్రుడు చావక గరళ సహతుడై పుట్టుటచే సగరుడని పేరు కలిగెను సగరుడు తన తండ్రిని పారదోలిన మ్రోహమున సంహరింపదలచెను. ఇతఁడశ్వమేధముచేసి అశ్వము పట్టినరాజును విధింపుచువచ్చెను విశర్మరాజు కేళిని (వైదర్చి)అను తన కుమార్తెను సగరుని కిచ్చి పెండ్లి చేసెను. నుదుతినిగూడ పెండ్లిచెను. పిదప అయోధ్యను రాగా పండు స్వాగతమిచ్చిరి

82. అనమంజనుడు

సగరునికి సంతానములేదు. సగరమువిడిచి వనమున బౌద్ధులవర్షించెను. ఒకతెకు భార్యకుడగు నొకఁడు ఒకతెకు అరువది వేలు పుత్రులను గలుగుదురనెను. ఇతఁడు కైలాసమున భార్యతో తపస్సు చేయగ బౌద్ధుడు చెప్పిన రీతిగ ఈశ్వరుడు వరమిచ్చెను. నుదుతికి కేళినికి ఒక్కొక్క పుత్రుడు కలిగెను. బౌద్ధుడువచ్చి నుదుతికొడుకును ఆరువది ఖండములుచేసి కుంభమునఁ బెట్టింపగా ఆరువది వేల పుత్రులు గలిగిరి. కేళిని నుదుడు అనమంజనుడు పిశాచ తృత్యములు చేయుచుండ దారిలోని పిల్లలను నదిలో పారవేయుచుండ వానినితండ్రినగరమునుండివెడలగొట్టెను. అశ్వమేధయజ్ఞముచేయుచు అరువదివేల నుతులను అశ్వమేధాశ్వముతోగూడ పంపగా ఇంద్రుడు కపిలుని దగ్గర చెట్టును కట్టిపోగా వారు పాతాళమువఱకు ప్రవ్వి అక్కడ గుఱ్ఱమును జూచి రిక్షలుచే అశ్వమును హరించెనునుకొనెరి మూతపకన్న తెలుగుగా వారందఱు భస్మమై పోయిరి వారిమీదను గంగను పరిహింపఁజేసి అంశమంతుని కొడుకుభగీరథుడు గంగను భూలోకమునకురప్పించెను. అది సాగరమయ్యెను. (బ్రహ్మ). అంశమంతుడు=అనమంజనుని కొడుకు 9999 పాలన.

తండ్రులనువెడకి కపిలని ఆ గహముచే భస్మమగుటచూచి వారిని తరి ప జేయుటకు గంగను తీసుకొని రావలయునని తెలిసికొని తపస్సుచేసెను. వాని పని చేరవేటకయే చనియెను.

33. ఖట్వాంగ దిలీపుడు (29700)

34. భగీరథుడు 29600

గంగను తీసికొనివచ్చి (భాగ. విష్ణు) అరువదివేల తాళలను పట్టెత్తము చేసెను ఇతని కొడుకు నాభాగుడు శ్రుతుడు. (భాగ బ్రహ్మ)

35. శ్రుతుడు (శ్రుతసేనుడు) 2900

36. నాభావరుండు=నాభాగుడు (29400)

ఇతని భార్య సదాచార భగవంతుని వరముచే ఇతనికి అంబరీషుడు పుట్టెను. అంబరీషుడు పద్మావతి కుమారుడు (29300)

37. సింధుద్వీపుడు 2900

38. అయతాయువు (29100)

39. ఋతుపర్ణుడు

అయోధ్యకు రాజు ఇతనిదగ్గర నలుడు వంటలవాడై యు డెను. అక్ష హృదయము నలునికిచ్చి అతనివల్ల ఆశ్వ విద్య నతడు నేర్చెను

40. సర్వకాముడు 28900 (భాగ. బ్రహ్మ)

41. సుదాము (సుడు)=మిత్రసహుడు=నిషధుడు (భాగ)

42. సౌదాముడు 29700

(సౌదాముని కల్మాష పాదుడందురని విష్ణుపురాణము)

43. కల్మాషపాదుడు

44. మిత్రసఖుడు

మిత్ర సుఖునికే సుదాసుడని పేరుగలదు. ఇతడు సర్వకామునికొడుకు ఇతని భార్య మదయంతి. ఇతడొకనాడు రెండు పుల్లలను జూచి వానిలో ఒకదానిని గొట్టెను. రెండవది దనుజరూపముదాల్చి పాటిపోయెను. పిదప మిత్రసఖుడు యాగము చేయుచుండెను. పాటిపోయిన దనుజుడు వసిష్ఠుని రూపముతో యాగమునకు వచ్చి నరమాంసముతో భోజనము పెట్టమన వెడలి పోయెను. మిత్రసఖుడు నిజముగవసిష్ఠుడే యట్లు కోరెననుకొని భోజనమునకు వచ్చిన (నిజమైన)వసిష్ఠునికి నరమాంసము కలిసిన అన్నము పెట్టించెను పాటి

పోయిన దనుజుడు వంటలవాడయి మిత్రసఖుని యింటనుండెను. వాడు నర మాంసము పెట్టెను. అదిచూచి వసిష్ఠుడు కోపించి నరమాంసము భక్షించు రాక్షసుడగుచును శపించెను నీవే యడిగితివిగదా అని రాజుని సూర్య సంశస్థులకి నామగురువుకాకుందువుగాక అని ప్రతి శాపమీయబోవగా వసిష్ఠుడు చివ్యదృష్టిచే నిజము తెలిసికొని పండ్రెండు వత్సరములలో శాపముక్తి యగు ననెను రాక్షసుగురువునకు శాపమిచ్చుట తగదని ఆ మంత్రజలమును తన శాపములపై పోసికొని కల్మాష వాడుడయ్యెను. కల్మాషపాదుడొకనాడు వసిష్ఠుని యాశ్రమమునకు పోవుచు అడవిలో దారితప్పెను. దారిలోనున్న వసిష్ఠుని కొడుకుశక్తిని జూచి ఓరీ! దారిలో నిలువబడెదవేల! పో అనగా నేను ధర్మముననున్న నేనేల తొలగవలెనని యతడనగా రాజు శక్తిని కొట్టెను ఆ శక్తి వీనిని రాక్షసుడవై నరమాంసము తినుచుండు మనిశపించెను. శక్తి వసిష్ఠుని పుత్రుడని తెలిసికొని శాపముక్తికై ప్రార్థించెను. చెంతచూచుచున్న విశ్వామిత్రుడు కింకరుడను రాక్షసుని పంపి కల్మాషపాదుని హృదయ మావహింపజేసెను. అంత కల్మాషపాదుండు రాజకార్యములు మాని రాక్షసుని వలె నుండెను

ఒకనాడు బ్రాహ్మణుడువచ్చి ఘృతో నుండి మాంస సహితమగు భోజనము పెట్టుమనెను సరే అని అంతఃపురమునకు పోయి నిదురించి బ్రాహ్మణుని సంగతి జ్ఞాపకము వచ్చినవంటవానితో చెప్పగా ఈ రాత్రి మాంసమెట్లు అరగా నరమాంసము పెట్టుమనెను. వాడు వద్యస్థానమునుండె నరమాంసము పెట్టగా తెలిసికొని బ్రాహ్మణుడు నీవు మనుజుభక్షకుడవు గమ్మని శపింప దానికి శక్తియే మూలకారణమని రాజుకోపపడి ఈ రాక్షసఫలితము పొందుమని శక్తిని వాని సోదరులను మ్రింగెను.

కల్మాష సాదుడు దనుజుడై మనుజుల చంపుచు. రాత్రి సంగమించు చున్న బ్రాహ్మణ మిథునమునుజూచి ఆ బ్రాహ్మణుని సంహరించెను వాని భార్య దుఃఖించి నీవు సతితోకలియుచు చతువని శపించెను. ఈ కల్మాష పాదుడు శక్తి మొదలగువారిని జంపివాని భార్యను తలుముకొని వెళ్లెను వసిష్ఠుడు చూచి మంత్రజలమును దాని కాళ్ళపై చల్లెను అంత శాపముక్తిపొంది పూర్వరూపము పొందెను

గౌతముని శిష్యుడు ఉదంకుడు గురువుపనికై వెళ్ళుచుండగా వానిని కల్మాషపాదుడు భక్షింపబోయెను. “నేను గురువుపనికై పోవుచుంటిని నా భార్య కుండలములే మా గురుపత్ని కోరెను. ఇప్పింపుము వానిని మా గురు పత్నికిచ్చి నీకు భోజనమయ్యెదననెను కల్మాషపాదుడు తన భార్య కిమ్మని వానికొకయానవాలిచ్చి కుండలములుపుచ్చుకొమ్మనెను. ఆమె అశుచిగనున్నవారికి మాత్రమామే కరబడదనెను ఉదంకుడు కుండలములు పుచ్చుకొని రాజుకు చూపి వానిని గురుపత్నికిచ్చెదననగా అతని దీక్షకు మెచ్చుకొని విప్రులు సమర్థులు విప్రశాపమున నాకీ గతివచ్చినది దానిని బాపుచుని కోరెను. ఉదంకుడు అతని శరీరముదాకెను. అంత అతనికి శాపము క్రి అయ్యెను.

పిదప అతడు రాజ్యముచేసెను. అతడు బ్రాహ్మణసతీ శాపముదలచి సతీ సంగమము చేయక వంశాభివృద్ధికై భార్యదమయంతిని వసిష్ఠునివలన బుత్రుని కనుమచెను. ఆమెకు అశ్మకుడును పుత్రుడు కలిగెను

45. అశ్మకుడు (29700)

మదయంతి వసిష్ఠునివల్ల గర్భవతియై ఏడేండ్లు మోసెను. ఎంతకును ప్రసవింపకపోగా అశ్మము (రాయి)తో గర్భమునుకొట్టుకొనెను. అప్పుడు అశ్మకుడు పుట్టెను. వానికుమారుడు మూలకుడు (భాగ. విష్ణు)

46. మూలకుడు (28000)

పరశురామునికి వెఱచి స్త్రీలమధ్య దాగుండెను. కాన నారీకవచుడనబడెను. పరశురామునిచే నిర్మూలమైన రవివంశమునకు మూలమైనవాడుగాన మూలకుడనబడెను. వీని కుమారులు, ఇలబలుడు విశ్వసహుడును

47. ఇలబలుడు 287800

ఇతనికొడుకు దిలీపుడు ? (విష్ణు).

48. దిలీపుడు

ఇక్కడనుండి రమువంశములో వర్ణి పబడినది. చూడదగను. ఈ పై సూచనలకు పూర్వగాధాల హరికూడ ఆధారము.

విషయ సూచిక

1వ సర్గ	పుట		పుట
1. దైవకవి పితృ గురుస్తుతి	1	16. కౌత్సుడుగురుదక్షిణకై రఘువు	
2. మూలకవి వినతి	2	దరికివచ్చుట	59
3. దిలీప రాజవర్ణన	4	17. కోశాగారమునఁ గుబేరుఁడు	
4. దిలీపుడు వసిష్ఠాశ్రమమునకేగుట	7	పసిఁడివాన కురిపించుట	62
5. ఆశ్రమవర్ణన	9	18. అజుని జననము	63
6. సంతతికై వసిష్ఠుఁడుపాయము		19. అజుఁడు స్వయంవరమునకేగుట	64
చెప్పుట	11	6వ సర్గ	
2వ సర్గ		20. స్వయంవరమునకు వచ్చిన	
7. దిలీపుడు గోవును సేవించుట	18	రాజులవర్ణన	70
8. నందినీధేనువు దిలీపుని		21. ఇందుమతి అజునివరించుట	83
పరీక్షించుట	22	7వ సర్గ	
9. సింహము దిలీపుఁడతో గోవును		22. వధూచరులఁ జూచు పురస్త్రీల	
వదలుమని చెప్పుట	23	చేష్టలు	85
10. సింహమునకు హారమగుటకు		23. ఇందుమతి యజుల వివాహము	88
దిలీపుడు సిద్ధమగుట	25	24. స్వయంవరమునకు వచ్చిన	
11. నందినీధేనువు దిలీపుని		రాజులతో అజుని యుద్ధము	90
ననుగ్రహించుట		25. రఘువు వానప్రస్థదీక్ష -	
3వ సర్గ		అజునిపాలన	97
12. రఘువు జననము	33	26. అజువిలాపము	102
13. దిలీపుఁడు ఇంద్రునితో యుద్ధము		9వ సర్గము	
చేయుట	37	27. దశరథుని చరిత్ర	113
14. ఇంద్రుఁడు దిలీపునికి యాగఫల		28. దశరథ విహారము	117
మిచ్చుట	41	29. దశరథుని మృగయా	
4వ సర్గ		విహారము శాపము	121
15. రఘువు దిగ్విజయ యాత్ర	45		

	పుట		పుట
10వ సర్గ		50. రాముడు లంకనాక్రమించుట	169
30. దశరథుడు పుత్రకామేష్టి		51. రామ రావణయుద్ధము	171
చేయుట	128	13వ సర్గ	
31. దేవతలు విష్ణువును స్తుతించుట	130	52. రాముడు సీతకు సముద్రాదులు	
32. విష్ణువుదేవతల కభయమిచ్చుట	134	చూపుట	175
33. రాముడనై పుట్టి రావణుని		53. రామభరత సమాగమము	185
వధింతునని విష్ణువుచెప్పుట	135	54. శ్రీరామ పట్టాభిషేకము	188
34. దశరథుడు భార్యలకు		55. సీత ఆశ్రమములఁ జూడగోరుట	192
పాయసము పంచియిచ్చుట	137	56. లక్ష్మణుడు సీతను వనములో	
35. భార్యలు గర్భముదాల్చుట	138	విడచుట	193
36. రామావతారము	139	57. సీతను వాల్మీకి తన యాశ్ర	
11వ సర్గ		మమునకు తీసికొనివెళ్ళుట	200
37. రాముడు విశ్వామిత్రుని		15వ సర్గ	
యజ్ఞమునకేగుట	143	58. శత్రుఘ్నుడు లవణాసురుఁ	
38. యాగరక్షణము	145	జంపుటకేగుచు వాల్మీకి యాశ్ర	
39. రామలక్ష్మణులు మిథిలకు		మమున విడియుట	203
పోవుట	148	59. సీతకు కుశలవులు పుట్టుట	205
40. రాముడు శివుని ధనుస్సు		60. శత్రుఘ్నుడు లవణాసురుఁ	
విజచుట	149	జంపుట	206
41. సీతాకళ్యాణము	151	61. శంబూకివధ	209
42. పరశురామ భంగము	155	62. బ్రాహ్మణునికొడుకు బ్రతుకుట	212
12వ సర్గము		63. కుశలవులు రామాయణము	
43. కైక వరములు-రాముని		గానముచేయుట	218
వనవాసము	158	64. సీతభూమిలో ప్రవేశించుట	215
44. పాదుకాపట్టాభిషేకము	160	65. యముడు శ్రీరాముని దగ్గఱకు	
46. శూర్పణఖ ముక్కుచెవులు		వచ్చుట	217
కోయుట	161	66. శ్రీరాముడు వైకుంఠమునకేగుట	219
47. ఖరదూషణాదులవధ	165	16వ సర్గ	
48. రావణుడు సీతనపహరించుట	166	67. అయోధ్యానగరదేవత కుశునికి	
49. సుగ్రీవమైత్రి	167	తన దీనావస్థ తెలుపుట	220

	పుట		పుట
68. కుశుడు అయోధ్యకుపోవుట	223	80. శిలుడు	
69. గ్రీష్మవర్ణన	226	81. ఉన్నాభుడు	
70. కుశుని సరయానదీ విహారము	228	82. శంఖుడు	
71. కుశుని మణికంకణమును		83. వ్యుషితాశ్వుడు	252
నాగరాజు గైకొనుట	231	84. విశ్వసహుడు	
72. నాగరాజు కుశునికి మణి కంక	232	85. హిరణ్యనాభుడు	
ణముతోపాటు తన కన్యనిచ్చుట		86. కౌసల్యుడు	
17వ సర్గ		87. పుత్రుడు	253
73. అతిథి రాజవర్ణన	235	88. పౌష్యుడు	
18వ సర్గ		89. ద్రువసంధి	
74. నిషధుడు	248	90. సుదర్శనుడు	
75. పుండరీకుడు	249	19వ సర్గ	
76. క్షేమధన్యుడు		91. అగ్నివర్ణుని విహారములు	256
77. దేవానీకుడు		92. అగ్నివర్ణుడు మరణించుట	
78. అహీనగుడు	250	93. అగ్నివర్ణునిభార్య రాజ్యమేలుట	267
79. పారియాత్రగుడు	251		

రఘువంశ అహరిలోని రాజవంశము

దిలీపుడు	పుండరీకుడు	విశ్వసహుడు
రఘువు	క్షేమధన్యుడు	హిరణ్యనాభుడు
అజుడు	దేవానీకుడు	కౌసల్యుడు
దశరథుడు	అహీనగుడు	పుత్రుడు
రాముడు	పారియాత్రుడు	పౌష్యుడు
కుశుడు	శిలుడు	ద్రువసంధి
అతిథి	ఉన్నాభుడు	సుదర్శనుడు
నిషధుడు	శంఖుడు	అగ్నివర్ణుడు
పుండరీకుడు	విశ్వసహుడు	

ఓ మ్

స ర స్వ త్యై న మః

సూ ర్య వంశ సు ధా బ్ధి

ర ఘ్నువ ర శ ల హ రి

దైవ, కవి, పితృగురుస్తుతి

కౌలినారాయణుఁ డాత్మరూపమున నెందున్ జీరమట్లాప్పి, తీ
లకై అపయి పాలమీఁగడయటుల్ వ్యక్తాకృతిన్ జెంది, ని
ర్మల మాకాశము, నందు గాలి, జ్వలనంబాపై నటన్ నీరు, నం
దిల, యన్నంబయి జీవీయై వెలుఁగు, నా యీశున్ సదా మ్రొక్కెదన్. 1

బ్రహ్మముఖంబునం దమృతవాహినియై విశదంబునొంది ఆ
బ్రహ్మముషి ప్రశాంత విమలాశ్రమ వాటి మెలంగి సత్కవి
బ్రహ్మల మోముఁదమ్ముల సరస్సులలో రసకేళిఁదేలు నా
బ్రాహ్మి మదార్థసూక్తి రసపావనియై విహరించుఁగావుతన్. 2

తీయనికై తమావి నునుదెన్నని కొమ్మను గూరుచుండి క్రొం
దీయని గొంతుతోఁ జీవురుఁ దీయములూరఁగ రామరామ రా
మాయని యక్షరామృతము లానుచు నయ్యమృతంబులిచ్చు రా
మాయణగాత వాల్మీకి మహాకవి కోయిలఁ బ్రస్తుతించెదన్. 3

వైదిక సంహితాటవుల బాటలు దీరిచి యజ్ఞశాలలన్
వేదిక లాశ్రమా లమృత వీధులు చక్కఁగదిద్ది యందులోఁ
బాదములుంచలేని జనపాళికి మేడలు పూవుఁదోట ల
ష్టాదశరీతి నంతరులు సల్పిన శిల్పిని వ్యాసు నెంచెదన్. 4

శ్రీ నారాయణశాస్త్రిని
జ్ఞానధురీణుని ననేక శాస్త్రజ్ఞుఁగనీ
శానుని జనకుఁ డలఁచి గురు;
జ్ఞానుగ రఘువంశ పాయసాబ్ధి మధింతున్. 5

తేయనితేనె లాని రుచితేయని సుంతయు జాబకుండఁ గ్రొం
దీయనిపూవుఁ దేనియలు తెచ్చి యొసంగెడు తేటివోలె నే
నీయెడిఁ గాళివానసుకవీబని వాగమృతంబు గ్రోలి యా
తేయన సుంతయుఁ జెడనితేరున నీయఁగ సాహసింపితిన్.

6

ఎందఁ జొందబొ యిది మథియించి రనుచు
మనము మాత్రము మది సూరకొనుట యేల
అంత అంతలు కష్టంబు లొచరింపఁ
దుదకు నందఱ కమృతంబు దొరకె నొక్కొ.

7

కవి వినతి

వాగర్థంబులు వోలెఁ
బాగుగ నొకటయిన లోకమాతాపితలన్
శ్రీగౌరీపరమేశుల
వాగర్థపుఁద త్త్వ మెఱుగఁ బ్రణతులొనర్తున్.

8

ఎక్కడ సూర్యునుండి ప్రభవించిన యుత్తమపూతవంశమో
ఎక్కడ స్వల్పమౌ విషయమే గ్రహించెడి బుద్ధియంచు నే
నిక్కముదెల్పికోక తరియింపఁగరాని యపారపారిధిన్
గ్రక్కునఁ జిన్నినావగొని జ్ఞానవిహీనత దాటఁబూనితిన్.

9

జడుఁడను, 'కవి' నను కీర్తిని
బడయంగోరి నగుఁబాటు పాలపుచుంటిన్
పొడుగరికందెడు పండ్లం
బడయంగా నజ్జుచావు మరగుజ్జువలెన్.

10

పోని యటులన నేటికిఁ బూర్వబుధులు
వాక్కులనుద్వార మేర్పర్చు వంశమందు
వజ్రసూచిచే రంధ్రము పడయుమణిని
దారమునకుఁ బోలెను నాకును దారికలుగు.

11

ఎవరు పుట్టిన దాదినెప్పుడు కుద్దులో
ఫలసిద్ధి యగుదాఁకఁ బనులొనర్తా

ఎవరు సంద్రముచాక భువిని బాటింతురో
 దివిదాక రథముపై దిరుగుచుండ్రొ
 ఎవరు యథావిధి నెపుడు సగ్నులవ్రేల్తొ
 యనువగువేశ మేల్కొనుచు నుండ్రొ
 ఎవరు త్యాగముసేయ నేర్చి కూర్చొద్దనంబు
 సత్యమాత మితభాషణమొనర్తొ
 ఎవరు కీరితికై ఉయింపఁగోరుచునుండ్రొ
 అసఘ సంతతికయి గృహస్థులౌదు
 రెవరు శైశవమందు నెల్ల విద్యలు నేర్తొ
 యౌవనాన *విషయాలసుభవింతౌ.

ఎవరు వార్ధకంబున మునివృత్తి తాల్తొ
 తుదిని యోగంబుచే మేనువదలి వైతు
 రామహాత్ములు రఘుపుల యన్వయంపుర
 దీరు కాళిదాసు కృతినే దెనుఁగొనర్తు

12

స్వల్పవాగ్దేవభాషముగల్గి వజరు నేను
 సూర్యవంశస్థుల గుణాలు శ్రుతినిబడఁగ
 ఎందఱో వాని మిగుల పర్ణించియున్న
 మనసు చాపల్యమదెరేప మాననైతి.

13

మంచిదెదొ చెడ్డదెదొ నిర్ణయించఁజాలు
 ననఘులగు సజ్జనులొ వాని వినఁగ నర్హు
 లగ్నితోఁగాల్చి శోధించినపుడెగాని
 మంచిదొ కలితీదొ పసిండి యెంచఁగలమె.

14

వైవస్వత మనువనియెడు
 శ్రావిభుఁడు గలంతు విబుధమాన్యుంతగుచున్
 భూవల్లభులకు నాద్యుఁడు
 పావనమౌ వేదములకుఁ బ్రణవమువోలెన్.

15

దిలీప రాజ వర్ణన

అనఘంబగు నా కలమున

ననఘతరుండగు దివీపుండను నృపచంద్రుం

డనితర సాధ్యగుణుండై

జనించె కీరనిధిలోనఁ జంద్రుని పగిదిన్

16

అతఁడు వికాలమై యనుపుగఁ దీర్చిన

ఘనమైన వక్షంబు గలుగు వాఁడు

అతఁడు మదించిన యాఁబోతు పోలికఁ

జాల బల్సిన మూపురాల వాఁడు

అతండు తిన్న నైయలరారు వృక్షంబు

వలెఁబ్రోన్నతుండయి వెలయువాఁడు

అతండు జానుపు లందెడు పొడవైన

గొప్ప భుజంబుల నొప్పువాఁడు

తనకు నియమించుకర్మలు తగిన రీతి

చేయఁ గడు సమర్థుండైన కాయమూ నీ

క్షత్త్రధర్మమె సాక్షాత్తు వ్రాతలికిని

వచ్చి ప్రత్యక్షమైనయా పగిదిఁదోఁచు

17

సర్వంబు మించు తేజము

సర్వంబు దిరిస్కరింపఁ జాలు బలమ్మున్

సర్వోన్నతి, గల మెయిత్

నుర్విని నతఁడాక్రమించు నురు మేరు వటున్

18

తనదు నాకారమునకును తగిన ప్రజ్ఞ

ప్రజ్ఞకుఁదగిన తత్త్వశాస్త్రార్థ చింత

తత్త్వశాస్త్రార్థ చింతకున్ దగిన కర్మ

కర్మకుందగు ఫలసిద్ధి కలుగుఁబతికి

19

భీతి ప్రవీతియుఁ గొల్పెడి విభుగుజాల

దరియరాని వాఁడును చేరఁదగినవాఁడు

నగుచు నెపు డాశ్రితుల యెడనతఁడు మెలఁగు

మొసఁగులు మణులును గలయంభోధి వోలె

20

అనువుగ నాతఁడు నడవఁగ
మనువు మొదలొక్కని నలిగిన మార్గము నొకగీ
తను గూడ దాటి నడవ ర
తని ప్రజ యెన్నఁడును చక్రధారను బోలెన్.

21

ప్రజల యభి వృద్ధి కొఱకే
ప్రజ నుండి నరవతి పన్ను గ్రహించును నెం
దు జలంబుగ్రహించును వా
రిజహియఁ దెల్లెదల వేయిరెట్లుగఁగురియన్

22

అతనికి సైన్యంబొ యలం
కృతికే, శాస్త్రముల యడ్డులెయిఁగని మతియున్
ధృతితో నెక్కిడు నారియు
సతతం బినిరెంచె కార్యసాధనకరముల్

23

ఎక్కడను రాజ్యతంత్రముల్ పొక్కనీక
ఆ కృతియు చేష్టలెవరికి నరయనీని
ప్రభుని సామా ద్యుపాయముల్ ఫలముఁ బట్టి
పూర్వజన్మ సంస్కారముల్ పోలెదెలియు

24

భయ మేమాత్రముపొందఁడై నఁ దనుఁగాపాడున్ స్వధర్మార్థ, మా
ర్త్యము లేదింతయుఁ గాని యెల్లపుడు నార్జించున్ గడున్ బుణ్య, మా
శయెలేదై నను దానమీయ ధనమున్ సంపాదనన్ జేయుఁ, గొం
చియమాన క్తియులేకె యిం దనుభవించెన్ సర్వసౌఖ్యంబులన్

25

జ్ఞానము గల్గియుండియును గర్వము చెందక మౌనమూను, నెం
తేని సమర్థుఁడయ్యు జ్వలియింపక యొర్పువహించు నెంతయున్
దానము చేసియున్ బొగడితర్క విననిష్ఠము చూపకుండుఁ, దో
డైనజనించుటన్ గుణములొండొరుఁ బోరక తమ్ములై తగున్.

26

వచ్చు విషయభోగాలకు వలఁడుగాక
ఎల్ల విద్యల పారంబు నెఱిఁగి యెపుడు
ధర్మతత్పరుఁడై న యాతనికి జుట్టు
నెఱయకుండనె వృద్ధత్వమరుగు దెంచె.

27

కరిమి వ్రజలకు వసియందు గజపుచుంటు
నానరి రక్షించి పోషించు చుంటు విభుడె
పిల్లి వలెజీవించి గు, నా తల్లిదండ్రు
లెరికి వనమ్ర మాత్రమే ప్రసాదించు వారు

28

అనిమిత్ నిర్భయ గ వంశ్యులన్ సృపతి యిత్రాంతంబు శిషింబు, వం
నిగుడాన్ పిల్లిగణేయు సంతరికిన్ జాయన్ వివాన్ వివాహం బగున్
ప్రగిరిన్ గూర్పగ నర్థకామముల జంటన్ గూడి ధర్మందెయై
లని వివాహికి నామరీషిక సమస్త జ్ఞాతలిహోషికిన్

29

* యజ్ఞమనకయ భూగోవు నతడు విదికె
వంపలయి యంద్రుండు దివంబు విదికె
వారలెపుడు సందేహల్ మారుచుకొని
ఉభయ లోకాలు పోషించు చుందురెపుడు.

30

చాన్ద్రుడు పమాని యితని రాజ్యంబుతోన
యెరుకె గాని పడిన ప్రవృత్తింబు లందు
నిరయమన్నట్లు పోలించునెనిని కీర్తి
పడిరింపగ లేరైరి యన్యన్యపులు

31

కష్టమై నచో కడవుపు నిష్టుడె యగు
వ్యాధిగలవానిరెయ్యెడ నొషధ మటు
జన్మజన్మ దుష్టతేని దృఢించివైచు
పాము కరచిన వ్రేరినివలెను నెపుడు.

32

మహితమగు భూరి హేతు సామగ్రిచేత
పుష్టికర్త యాతనిని సృజించె నిజము
నిపిసేయొ నృపాధిపు గుణము తెల్ల
పడిరి యుపకారి మొక్కటే ఫలముగలవి

33

జలభి తీరాలె ప్రాకారవలయములుగ
వారిభియె యగిర్తిగణేసి పార్థివుండు

* దేవతలు యజ్ఞభోజులు నరులు సన్యభుజులు

ఇతరశాసనమది లేని వృద్ధినిల
రక్షణము చేయు నొక్క పురస్కృత బోలె

34

అధిక దాక్షిణ్యమున రూఢమైన పేర
దగి సుదక్షిణ యనియెడి మగధ పుత్రి
అతని కనుకూలమగు పత్నియై తనరెప్ప
యాగమునకును దక్షిణయరులనెందు

35

అంతి పురమెంతయో యుండెనై నఁగాని
భృతహృదయయో సుదక్షిణాదేవిచేత
రాజ్యలక్ష్మి చేతను నాధరాధినేత
తన్నును గళత్రవంతుఁగార దలఁచుకొనియె.

36

తనకుఁ దగు నీ సుదక్షిణాతన్వీయందు
సుతులు గల్గెదరనెడి యుత్సుకత గలిగి
ఇపుడె కల్గెదరో లేక యపుడె యౌదు
రని విలంబిత ఫలవాంఛ నతఁడు గడిపె

37

చిలీపుడు వసిష్టాశ్రమమునకేగుట

సంతితిని గూర్చు కర్మలు నలుపుటకయి
తన భుజంబులపై నుండి త్వరగ దింపి
రాజు గురువైన భువన పాలన భరంబు
పాత్రులగు నమాత్యవరులపైని నుంచె

38

వీదప బ్రహ్మ నర్పించి పవిత్రులగుచు
సంరతిని గనుకొల్పెతో శ్రద్ధతోద
గురువగు వసిష్ఠ నాశ్రమధరణి కవుడు
బయలు దేరిరాదంపతులు భక్తిమీఱ

39

వర్షకాలంపు మేఘంబుపైని నున్న
మెఱుఁగుదీవ యైరావత ద్విరదము లటు
మధుర గంభీరమౌ ధ్వని మారుమ్రోగ
మీఱునొక రథంబున వారుకూరుచుండి

40

అశ్రమ ప్రకాంతికే భంగమగునో యనుచు
అల్పపరివారమునె గొనియరిగి వారు
స్వప్రభావ విశేషంబు వలన నపుడు
వెలిగి రఘింసేనా పరివృతులు వోరె

41

మెల్లమెల్లన వనపంక్తులెల్ల నూపి
నునుపు మెత్తని వృహ్పొల్ల వనులఁ జిమ్మి
మద్దిపాల సౌరభములం బరిమళించు
పీల్లగాలులు హాయి సేవించుచుండ

42

రథపుఁజక్రాల ధ్వనికి శరంబురెత్తు
నెమలిగములచే రెండుగ నెబవఁబడుచు
షడ్జమును బోలియెండయు శ్రావ్యమైన
కాక కాకాయనియెడి కేకలనువినుచు

43

లప్పుకొని దారిప్రక్కగ దరినెనిర్చి
రథముపై నదేపనిగఁ గండ్లను నిగిడుచు
లేళ్ళుంటుం నిద్దపుఁగళ్ళ తీరు
లమ కనుఁతీరు పోల్చుచుఁదఱుచు గాంత్ర

44

బాల్లగఁ దీరి మింట స్తంభములె లేని
స్వాగతంపుఁ దొరఁబములు చక్కఁదీర్చి
కలకంఠుం జైజైధ్వనుల్ నలిపి యొకెడ
తలలు వెగ్గుదుపక్ష రెత్తంగఁ జేయు

45

తిన్నగా వీచి “మీ కోర్కెతీరు” ననుచు
మలయ పవనంబు మెల్లఁగఁ వెలుపుచుండ
తురగములు కాళ్ళ చేలేపు ధూళి వారి
ముంగురులఁ దలపాగను ముట్టడయె

46

సరసుల నలలతాకిడిఁ జల్లనగుచు
స్వాస్థ్యనిశ్శాన్య పవనము ననుకరించి
పూర్తిగావిచ్చు తామరపూల వెడలు
సురభులన్వారు వాసన చూచుచుండి.

47

యూపచిహ్నంబులుగలిగి యొప్పునవియు,
దా మొసంగినవియునైన గ్రామములను
అర్ఘ్యములతోడ వెంటనే యజ్ఞలిచ్చు
నాశిషములు గైకొనిరి వారధికభక్తి॥

48

గతదినంబుననే వెన్నకాచి నేయి
తెచ్చియిడు గ్రామవృద్ధుల గ్రుచ్చిగ్రుచ్చి
పథమునంగలుగు నరణ్యపాదపముల
పేరులడిగి తెలిసికొనుచు వేలుబవే॥

49

కుద్ధవేషంబు దాల్చి యా కుద్ధమతులు
వెడలుచుండఁగ వారలయొడలి శోభ
మంచువిడిన చిత్తాచంద్రమసులకట్లు
ఎదియొ చెప్పఁగరానిదై యెసఁగుచుండె॥

50

ప్రియమయిన దర్శనముగల్గు, విభుఁడు ప్రీయకు
వేలువేలుయది యది చూపించుచుండ
నరుగనలసిన పథి దాదీ నప్పటికిని
ఎంతమాత్రము దాటినట్లెఱుఁగఁడయ్యె॥

51

అశ్వములువేగ పర్విడి యలసిపోవఁ
బొందరాని కీర్తి గల విభుండుపొందె
ప్రతియయిన యా మహర్షి యాశ్రమపదంబు
మహిషితోఁగూడ సూర్యాస్తమయపువేశ॥

52

ఆశ్రమ వర్ణనము

ఫలముల్ దుంపలు దర్భులున్ సమిధ సంపాదించ నా యా వనం
బులకుంబోయియుఁదెచ్చు సంయములతోఁ, ఋర్ణాహుతుల్ గొంచుఁగ
న్నులకుంబై కగపింపకున్నను ననంతోద్యత్ప్రభల్ చిమ్ము వ
హ్ను లెదుర్కొ నట నిండుతాపసులతోనుతక్కువ్వుమౌనాభువుల్॥

53

అటఁ గుటీరపు ద్వారాల కడ్డునిలిచి
నివరిధాన్యపుఁ దమపాళ్ళు గవియవచ్చు
అలమహర్షి పత్నుల యపత్యములఁబోలు
లేళ్ళచే వ్యాకులమయి వాకిళ్లు నిండె॥

54

మొక్కలకు నీళ్ళపోసి యా బోదెలందు
నంబులానుపక్షల నమ్మకంబుకొరకు
తత్క్షణమై తొలఁగి వానిదరినె నిలిచి
మౌనికన్యలు తిలకింతు వానినపుడె॥

55

పగలెండల్ చనఁ బ్రబోవుగానిడిన నీవారాల సంశోభితం
బగు నాపర్ణ కుటీర ప్రాంగణములం దత్యంత నిశ్చింతతో
మృగముల్ చక్కగఁ గూరుచుండి నెమరుల్ వేయంగ నయ్యాశ్రమం
బగపించెన్ కడుశాంతమై మదికి బ్రహ్మనందమున్ గూర్చుచున్॥

56

నలుపార్శ్వంబుల హోమవహ్నులవిమండన్ మంట సూచించుచున్
వెలిగాలుల్ విరఁజిమ్ము నాహతులతావిన్ గొంచుధూమాలు, క
న్నులకున్ గన్నడి, యాశ్రమోన్ముఖముగందోతెంచునాయాయి య
ర్హులుముఖ్యాతిథులన్ బవిత్రము నొనర్చున్ బుణ్యమౌనాభివుల్॥

57

ఇటులాయాశ్రమ భూములన్ దరిసి రాజేంద్రుండు గుఱ్ఱంబుల
చ్చట విశ్రాంతిగొనంగ సారథికి నాజ్ఞాపించి, ప్రాణేశ్వరిన్
అట ముంజేయిగ్రహించి మెల్ల నరథంబందుండియున్ దింపి పి
మ్మట దానుందిగియెన్ జనాధిపతి నమ్రంబై న వేషంబుతో॥

58

భార్యతోవచ్చు పతికె నభార్హులైన -
గోప్తయగుటేని - కింద్రియగోవులైన
మహిత నయచక్షవతనికి - మౌనులైన
ఋషులు సత్కారములుపొనరించిరపుడు॥

59

సంతతికై వసిష్ఠుఁడుపాయము చెప్పుట

పగటిచివర హోనూదులు ముగిసినతటి
సత్యరుంధతితోడ నాసనముపై ని
గూరుచున్న వసిష్ఠుఁ గన్గొనియె రాజు
స్వాహతోఁగూడఁ గూర్చున్న వహ్నిఁబోలె॥

60

రాజును సుదక్షిణాదేవిరాణిగూడ
వారల పవిత్రపాదముల్ పట్టుకొనిరి
ఆ గురువు గురుపత్నియు నపుడు ప్రీతి
వారలనభినందించిరి బహువిధముల॥

61

అతిథినత్కారములచేత ఆప్రయాణ
రథపరిశ్రమ శమియింప, రాజ్యమనెడి
యాశ్రమమునఋషియగు రాజర్షి నపుడు
ఋషియడిగె రాజ్యపుఁ గుశలవృత్తములను॥

62

జిత శత్రుపట్టణుఁడు సం
యత వక్త్ర విశారదుండు నర్థపతియునౌ
క్షీతిపతి యథర్వ నిధియై
స్మృతిపతియగు మౌనితోడ నిటువచియించెన్॥

63

రాజమంత్రి సుహృత్కోశ రాష్ట్ర దుర్గ
బలములనెడి యంగములేడు భద్రమనఘః
దై వమానుషమగు సుత్పాతములను
నీవెయెపుడు ప్రతిహరించి నెగడుచుందు॥

64

మంత్రకర్తవునీవు నీ మంత్రములనె
యరయరాని శత్రుల శాంతిపఱచుచుండ
దృశ్యలక్ష్యమె భేదించియెసఁగునాడు,
శరములవియింక నిష్ప్రయోజనమె యయ్యె॥

65

హోతః నీవగుర్తులందు శాస్త్రోక్త రీతి
 * సర్వజము చేయుచుండెడి హవిసుగాదె
 విశ్వా నావృద్ధిచే గడు నెండిపోవు
 సర్వములపై ని కరిసెడి వర్షంబునుమ్మి॥

6

నా ప్రజలు శతాయుష జీవనంబు గలిగి
 లోకపాథలు లేకుండ భీతిలేక
 బ్రహ్మకడురినగ నీ బ్రహ్మవర్చసంబె
 అందుకగల కారణము బ్రహ్మజ్యోవర్యః॥

66

బ్రహ్మహానన సురురేతపు వంశగురుడి
 విడులమామ కేమమును జింతించుచుండ
 వంశములబెంచువచ్చు సంపదలు మోవి
 మూలదలులేని వెదుకా వనరతము॥

66

కాని మూలము కోడలి గర్భమందు
 తనకు సంతానముగనక పొగులునాకు
 కత్తిముల గన్నదైన నీరత్నగర్భ
 మెంతమాత్రము నానందమిడదునుమ్మి॥

70

నాయనంతరమందు వానీయమింక
 మిట్టి భంజన పూర్వబంధువులు తలచి
 నేహించిన నీదొని తమ నిడుదయూర్పు
 తగిలివెచ్చుచునను నదే త్రావుచుండ్రు॥

71

చైవముణమిష్టిచే దీర్చి ఖడ్గాత్మరణయి
 సంతతినీ దిత్యముణము దీర్చక నిమీలి
 తాడరణయి, ప్రకాశము నప్రకాశ
 ముగను నుంటి లోకాలోక నగమువోలె॥

72

* అగ్నిప్రాస్తావనాతిః సమ్యగ్గాదిత్యముపత్తిష్ఠతే
 అదిత్యాక్షాయతే వృష్టిః వృష్టే రన్నం తతః ప్రజాః. (మనుస్మృతి)

దాన తపసులచే సముద్భవమెయైన
సుకృతములచేతఁ బరలోకసుఖమె గలుగు
స్వచ్ఛకులమునఁ బుట్టిన సంతతిమఱి
యిహపరములన్ సుఖంబుల నిచ్చుచుండు

73

స్వయముగా ప్రేమఁ బొందినప్పటికి గొడ్డు
దయిన యాశ్రమ వృక్షము నటుల. నీవు
అకట ! సంతతి లేనినన్నరసికూడ
ఏల దుఃఖము పొంద వోయీ ! విధాత !

74

స్నాన మొనరింపకుండిన యేనుఁగునకు
బాధ కలిగించు కట్టు కంబంబువోలె
అంత్యమగు పితృబుణముచేనైన బాధ
సైవరానిది పూజ్యుఁడా ! శాంతి లేదు॥

75

అట్టి వృథ నుండి యెటు ముక్తినందఁ గలను
అట్లు లొనరింప నర్హుఁడవయ్య ! నీవు
తండ్రీ ! యిక్ష్వాకుపులకుఁ బొందంగరాని
యభిలసిద్దులు నీవశమందె గలవు॥

76

ఇటులన్ రాజునఁ గండ్లుమూసికొని మౌనీంద్రుండు ధ్యానంబునన్
ద్రుటి భావించుచు సుప్తమీన ప్రహదమున్ బోలెన్ విరాజిల్లి యం
తట ధ్యానంబున ! రాజు సంతతియెటుల్ స్తంభించెనోగాంచి ముం
దట భావించిన యూత్మతోఁ దెలుపఁ జ్ఞా భర్తతో నిట్లనెన్

77

“మున్ను దేవేంద్రు సేవించి భూమికీపు
చనుచు నుండంగఁ గల్పవృక్షంబునీడ
నాశ్రయించి యా మార్గమథ్యంబునందుఁ
బండుకొని కామధేనువే యుండెనవుడు॥

78

భక్తిలోపంబె యగునని తలఁచి నీవు
 *హృదిమాడి నీ యాగమనమున కెదురు
 మామ రాజీ నీమెను దలంచుకొని త్వరగ
 గోవుడఁ ద్రవీక్షణము చేయకుండఁ జనితి॥

79

నన్ను నవమాన మొరలించినావుగాన
 నాదు నింతిత్తెవ మొనర్చుకుండ
 నీకు నింతరి కలుగదు నిజమటంచు
 నిర్వర్తిమ కామధేనువు శాపమిచ్చె॥

80

భువినిన్ వచ్చుచు నీవుగాని, యరదంబున్ దోలుసూతుండుగా
 కిచ్చినిన్ నేరరు కామధేనువదులన్ మీకెచ్చు శాపంబు, నీ
 క్షిప్తి జల్లాదెను మర్తవిక గురుల యారాపిళ్ల కేమాత్రస్తే
 పరివైతై (మమ దివ్యగాంగలహరిధ్వానాలయాఘోషలో॥

81

కామధేనువున్ నిరసించు కారణమున
 నీ యభీష్టము నెదివేర నేరదెఱుఁగు
 పూహ్యులగు వారిఁ బూజింపఁబూనకుంట
 కలుగు శ్రేయస్సులకు విఘ్నంబుగాదె॥

82

తవును దీర్ఘసత్రేష్ఠిఁ గావించు వరుణు
 హవిను గ్రహింపఁ బాతాళభువికి వచ్చి
 పన్నిగములచేఁ బిహితమౌద్వారమందుఁ
 దిడుగుచున్నది యా కామధేను విపుడు॥

83

దాని సంతతిన్ బ్రతినిధిగా నొనర్చి
 కుచివెయ్యెయిండి నీవు నీ సుదతితోడ
 దాని యారాధనము చేయు తప్పక యది
 హృద మొంది మీ కోర్కెను బూర్తిచేయు॥”

84

అని వసిష్ఠుడు పలికెడి యాక్షణంబు
హోత యాతని కాహుతి హేతువైన
నందిని యను ననింద్యయై విందుసేయు
నాపు వనమునుండి మరలియటకు వచ్చెన్

85

అల్పవక్రమౌ శ్వేతరోమాంకమమరి
నొసలి ముందు భాగము, ముద్దులొసగుచుండ
చివురువలెనున్ననై యెఱ్ఱ నవుచు నున్న
యాపు నవచంద్రుడొచ్చు సంద్యవలె నొప్పున్

86

అవభృథ స్నానమునకంటె నతిపవిత్ర
మగుచు నులివెచ్చునై దూడ నరయుచుంట
వలనఁ జేపువచ్చిన, పాల ప్రసరణమునఁ
గుండ పొదుగున్నయాపుపాల్ గురియునిలనున్

87

కాలిదెక్కల తాకిడి ధూళి యెగిరి
దరిని గాత్రంబులందెల్లఁ దాకి సోకి
పుణ్యతీర్థాభిషేకానఁ బొడము పుడ్డి
యాన్మపతికిఁ గల్గించుచు నాపు వచ్చెన్

88

అపుడు పుణ్యదర్శనయైన యాపుఁ జూచి
శుభ నిమిత్తజ్ఞుడైన యా శుద్ధ మౌని
న్మపతి కోరిన కోర్కె ఫలించు పెబ్బెఁగి
ఇష్టి చేయింపఁ దగిన యా న్మపతికనియెన్

89

“ఇదె పేరు చెప్పినంతనె
ఇదిగో కళ్యాణి గోవు నిటు లేతెంచెన్
అదిగానఁ గార్యసిద్ధియు
నదె నీదరినుండఁగాంచు మవనీపాలా

90

కలకముల పలాది భవజముచేసే
యిడుగిడుగుల గోళ నెవుడు ననునరించి
అట్లనిచుచుచే వెడలనదుల దీని
నెడచే నున్నను తేనికొనుము,

91

యది వెదికినచో వెదిలుము.
యది విడిచిన వెదిల నిలుపు, మిది హర్చున్నన్
వెదికి మాడ్చుండుము, యిది
యెదికము త్రాగునెడఁ ద్రాగు ముదకము నీవున్ ||

92

నీజాము దీని భక్తిన్
మాడిమిడిఁ బ్రయతయై తపోవని నుండే
కోజుచ నువయిమ భేసువు
తోఁజుచి సాయంసమయ మెదురుగాఁ జనుతన్ ||

93

జటరన్ భేసు వసుగ్రహించు వజకెంతే భక్తి ట్రఱూష చే
యిడికై పూచుము, పుత్రవంతులకడన్ యోగ్యుండనో తండ్రివై
యిది నీవుందు, వవిఘ్నమస్తనఁగ నల్లెయంచు నర్థాంగితో
నదు గుర్పొజ్జ గ్రహించె శిష్యుఁ డపుడంతన్ దేశకాలజ్ఞుఁడై ||

94

తోషాత్ముఁడు ముత భాపుఁడు
దోషజ్ఞుఁడు *ధాతృ సుతుఁడు ప్రదోషమున నమద్
వేపుని సుదితశ్రియుని స్వ
యోషిద్యుతుఁ డతి విశ్రమింప నొగివీడ్కొలిపెన్ ||

95

తపను చేత సర్వంబు నిద్ధంబెయగును
గాని నియమ నుపేక్షించి, మౌనివరుఁడు
కల్పవిదుఁడు గావున వన్యతల్పములనె
యేర్పజచె మహాభోగియౌ పృథ్వివతికి ||

96

కులపతియైనమౌని తనకున్ నియమించిన పర్ణశాలలోఁ
గులసతియొరైనిష్ఠఁదనకున్ సహధర్మిణియై వసింప ద
ర్భలశయనాన మేనునిచి రాత్రి యటన్ గడపెన్ విభుండు, త
త్కుల గురుశిష్యు లధ్యయనఘోష నిశాంతమయౌటఁ దెల్పుఁగన్ ॥ 97

ఇది

సంతతికై గోసేవ చేయు దిలీపుని
యాశ్రమ గమన మను మొదటి సర్గము

1. ఏకాదశ సహస్రాక్షాం యోఽన్నదానాదినా భరేత్
స వై కులపతిర్వామ వేదవేదాంగపారగః

2. మునీనాందశసాహస్రం యోఽన్నదానాది పోషణాత్
అధ్యాపయతి విప్రర్షి రసౌ కులపతిః స్మృతః (వాచస్పత్యం)

రెండవ సర్గము

మహా ప్రాణశ్శమయాన భార్యకుచియై మాల్యంబు గంధంబు ముం
డిబ నర్పించి గ్రహించి, దూడ కుడువన్ బాలిచ్చి యా దూడ నా
డికిరే కట్టిగ మెచ్చు గోవును, యశోద్రపుండు రాజేంద్రుఁడా
డరముంభక్తియుఁ బొంగువాఱ వని మేతన్ మేయ విడ్చెన్ వడిన్ ॥ 1

పావనశీలన్ మొదట వాకొనఁగాఁదగు నా నుదక్షిణా
దేవి, నృపేంద్రు ధర్మసతి-తిన్నగ డెక్కలు మోపి ధూళులన్
కావనమున్ బొనర్చు గురునందిని గోవు పదమ్ము వెంబడిన్
బోవుచునుంచె వేదపథముంబడి పోవుస్మృతింబలెన్ బధిన్ ॥ 2

దయపాంగన్ దయితన్ గుబోరమునకున్ తద్రాజు మల్లించియే,
స్థియశశిసారభణౌభితుండయి, నిజేచ్చన్ సారభేయిన్ వరా
భయదుండోమెఁబయోధరీకృత చతుర్వారాశియై ధేను రూ
పయి పూతాంఘ్రులు మోపుచున్ దిరుగు నా ప్రత్యక్ష ధాతింబలెన్ ॥ 3

దీచిగల తృణకబళముల ని
డుచు గోకుచు దోమలఁగడుఁదోలుచు, బోని
చ్చుచు నిచ్చు వచ్చు చొట్లకు
నచటన్ సమాట్టు గోవు నారాధించెన్ ॥ 4

కం. అది నిలుచుండిన నిలుచును
అది కదలినఁ గదలును బ్రభు, వదిపండన్
మెదలక యేకూర్చుండుచు
అది త్రాగినఁద్రాగుచు నీడయటు వెంటాడెన్ ॥ 5

ఎల్ల రాజచిహ్నములు త్యజించి కూడ
నతఁడు తేజోవిశేషానుమితమెయైన—
లక్ష్మీదాల్చి యస్ఫుట మదరాజి యగుచు
మదిని మదమున్న ద్విపరాజు మాడ్కినుండె॥

6

తీవెచుట్లు మెల్వెట్టి బంధించి జుట్టు
నెక్కిడిన విల్లు పూని రా జెల్లవనము
కలయఁదిరిగె హోమధేనువున్ గాచువంక
వన్యదుష్ట జంతులఁ దోలిచైచుపగిది॥

7

పాశధరుఁడగుయముఁబోలు పార్థివుండు
పార్శ్వభటుల వీడి చనంగఁ జార్శ్వతరులు
పార్శ్వముల నిలిచి మదించు పక్షిగముల
ధ్వనుల స్వాగతంబిడి జయధ్వనులు వలికె॥

8

తమకు నభిముఖుండయి కడుదరియుచున్న
మారుతసఖాభుఁబూజ్యుని, మారుతములు
ప్రోత్సహింప లేఁదేవియల్ పూలుచల్లె
పౌరకన్యల్ బుభమగు పేలాలువోలె॥

9

ధనుసు దాల్చినన్ నృపుదయార్ద్ర-పు మనసు
జ్ఞాత మయభయాంతఃకరణముల చేత
అతని మెయిఁజూచుచు హరిణులంత పెద్ద
కన్నులున్నందులకు సార్థకత్వమొందె॥

10

చిఱురంధ్రంబుల గాలి నిండియు రొదల్ సేయన్ వెదుళ్లెంతయున్
మురళుల్ వోలెను గానముల్ నెఱవఁగన్ గ్రొంబూపుటీరంబులన్
దరునొప్పన్ వనదేవతల్ గళములన్ బైకెత్తి కీర్తింపఁగన్
తరువుల్ శీర్షములూప స్వీయ యశమున్ శ్మభర్త వేడ్కున్ వినెన్॥

సెలయెట్లన్ జియితుంపరల్ తనుపుపైఁ జిల్కంగ వేదడ్చి చె
ట్టలనూపన్ బయిఁజిమ్ము క్రొవ్విరుల నిండుందాపులంబోయుచున్
జెలియై మారుత మెండమాడి గొడుగున్ లేకున్న యా రాజు ని
ర్మలినాచారపవిత్రుగాత్రముల మెల్లన్ వీచి సేవించెడున్॥

12

పాలకుండై న యాతండు వనము చొజఁగ
వర్షములు లేకయున్నన్ దవాగ్ని యా టె
పండ్లుపూల్ విశేషమ్ముగఁ బండెఁ బూచె
మృగములను జిన్నఁబెద్ద బాధింపదయ్యె॥

13

తిరుగుటన్ బవిత్రముచేసి దిశల కడలు
క్రాంజిపురువోలె నెఱ్ఱనై కొమరుమిగులు
భానుకాంతియు మునిగోవు స్వగృహమునకుఁ
జేర మెలమెల్లఁగా బయల్దేఱసాగె॥

14

అతిథులకు దేవతలకును వీతరుల కగు
కర్మలిడు గోవు మధ్యలోకాధి రాజు
అనుసరింపఁ బార్థివుతోడ నలరు గోవు
రాజిలె విధితోఁగూడిన శ్రద్ధవోలె॥

15

పల్వలముల వీడు నడవిపంది గుంపు
నిలయవృక్షాల వైపేగు నెమలిగములు
లేళ్లు సఖతీఱు పచ్చబయళ్ల చెలువు
పచ్చని వనాలు చూచుచున్ బ్రభువు వెడలె॥

16

కుడుచ్చ పొదుగు గురుత నడ్డె యీను గోవు
మహితదేహగౌరవ మూని శ్మృతలేంద్రుఁ
డిద్దఱును తపోవనిఁజేర నేగుదేఱ
గురు గభీరమౌ నడకలం గొమరుగాంత్రు॥

17

దిలిపుడు గోవును సేవించుట

దిలిపుడు గోవును సేవించుట

అవసిష్ఠుని ధేనువు ననుసరించీ
వనులతుది నుండి మరలుచు నచ్చుచున్న
ప్రియుని—నుపహాస మున్నట్లు జెప్పపాటు
మెల్లఁగావేయు కండ్లతో—మెలఁత త్రావె॥

గోవును నృపతి షుందుంచికొనుచు రాఁగ
నృపతి ధర్మపత్నియు గోవు కెదురు పోవ
వారి మధ్యను ధేనువు చేరియుండె
క్షపకు దినమునకును మధ్య సంధ్యవోలె॥

అక్షతల పాత్ర దాల్చి సుదక్షిణ సతి
చేసి పాడియావుకుఁ బ్రదక్షిణ మొనర్చి
మ్రొక్కి ఘనశృంగమధ్యముఁ జూజచేసి
గార్భ్య సిద్ధిప్రవేశ మార్గమును బోలె॥

దూడఁగని బెంగతో నుండి కూడ మిపుల
స్తీమితముగఁ జూజఁగైకొనె ధేనువనుచు
హర్షి తిరివారు, భక్తులందట్టివాని
కిలఁ బ్రసన్నత కాఁబోవు ఫలపుగురై॥

వత్సితో నున్నగురుకాళ్ళు భక్తి మ్రొక్కి
సాంధ్యకృత్యంబులను యథాశాస్త్ర మాచ
రించి స్వభుజ నిర్జిత శత్రు వీన్యభర్త
గొలిచెఁ బాలిచ్చియుఁ బరున్న గోవుమరల॥

ధూపదీప నైవేద్యముల్ చూపిపెట్టి
యువిదతోఁ గూడ రాజుధేనువును గొల్చి
క్రమముగా నాపు నిద్రింపఁగాఁ బరుండి
తాను; ప్రొద్దుటనది లేవఁగానులేచె॥

మహిషితోడను ప్రవరముని మహిత కీర్తి

దీని రక్షణ పడునై న షోణివిభుడు

నింతత కొఱకు గోసేవ నలుపుచుండ

నెరువదొర్ల దినంబులు నిటులగడిచె॥

24

నందినీ ధేనువు దిలీపుని పరీక్షించుట

అనయంబున్ దనుగొల్చి యిట్లనుచరుండౌ రాజుభావంబెదో

యని, చూడన్ ముని హామధేను వొకనాఁడాశించి గంగా ప్రపా

తనిదేశ స్థిత శాద్ధులంబగు నుమారాతాంఘ్రు రాజద్గుహం

గణ భాగంబును జొచ్చి మేయఁదొడఁగెన్ ఘాసంబునాసక్తితో॥

25

“ఎదలోనైనను గ్రూరజంతువులచే నీగో వెదుర్కొగ రా

నిది” యంచున్ హిమశైల సుందరదరే నిజేవ నిర్వ్యాజ శో

భ దటల్పన్ వడిఁగందల్లాగ నటుపైఁ బైఁబడ్డటుల్ చూడకిం

క ధరిత్రీపతియుండ బల్మి నొకసింగంబాపుఁ బట్టెన్ వెసన్॥

26

గుహ బంధింపఁ ప్రతిధ్వనుల్ నెఱపునాగోమాతయాక్రందమున్

బహుదీర్ఘంబయియూర్తబంధువుగు భూపాలాగ్రు నద్రిద్యుతి

ప్రహృతాకృతి నిబద్ధవృష్టిని..నిటేవగ్గంబులన్ వైచియం

త హతాత్తున్ దనదాపులాగునటులన్ - మళ్ళించె శీఘ్రంబుగా

27

ధనువుందాల్చిన యాదితీపుఁ డెఱుపాతద్గోవుదేహాన ని

ల్చిన యాకేసరిఁ జూచె జేగురుశిలల్ నిండారు శైలంపుటె

ట్టనిదౌసానుపుపై మొల్చి నిలవెల్లంబూచిచెల్వారు చి

క్కని తోడ్రద్రుమముంబలెన్, మివుల నిర్ఘాంతంపుఁజిత్తంబుతో॥

28

బలిమిన్ శత్రులఁ బెల్లగించి, శరణున్ బ్రాపింప నేతెంచి దీ

నిల రక్షింపఁగ దీక్షఁబూను మనుజేంద్రుం డామృగేంద్రున్ వడిన్

గలయిం జూచి పరాభవంబుగని వేగన్ దగ్గఱన్ బోయియం

దలయాదోరమునుండి బాణమును దీయంజేయిచాపెన్ గడున్॥

29

సింహమును గొట్టఁ జొవు తద్దజీణకరంబు
ఎఱువు గోళ్ళకాంతుల వెల్గుశరములున్న
యమ్ముల పొదినంటియు రాని యంగుళులను
జెలగెఁ; గొట్టునట్టుల గేయు చిత్రమటుల

30

బాహుపూడి రాక కోపమునఁ గుమిలి
చెంత నవరాధిఁగని యేమి చేయలేక
జ్ఞాపతి స్వతేజుచే రానె మండిపోయె
మూలికా మంత్రబద్ధమౌ భుజగివోలె.

31

సింహము దిలీపునితో గోవును వదలుమని చెప్పుట

శిష్టనుతుఁడు మనుషులుందు సింహబలుఁడు
ప్రభువునిటులౌట కాశ్చర్యపడుచు నుండ
నిరకనునాశ్చర్య పఱచుచు నిటుల-గోవు
వయిఁబడిన సింహమనె మర్త్య వాస్కతోడి॥

32

చాలు భూపాల! యిరక నీవు శ్రమము పడకు
మిటు శరము ప్రయోగించినన్ వృధయె యగుచు
చెట్టులను బెల్లగించెడి చేవగలుగు
గాలి యాటలు సాగవు శైలమందు॥

33

వెడలి కైలాసగిరిఁబోసి వృషభమెక్కి
యష్టమూర్తియౌ భవునంఘ్రు లవి-యనుగ్ర
హింపఁగఁబవిత్ర మగు పృష్ఠ-మింపెనఁగు శి
వు భటుఁడ-ని కుంభ సఖుఁడఁ-గుంభోదరుఁడను॥

34

ఇదిగో ముంతర చూచుచుంటివి గదా యీదేవదారుద్రుమం;
బది స్వీయాత్మజుఁగఁగఁ జూచుకొనెఁజుమ్మా! యా వృషాధీశ్వరుఁ,
డెది యాస్కందుని తల్లి హస్తములతో నింపారఁబోయంగ నె
మ్మదిలో హేమ ఘటస్తన స్రుతపయో మాధుర్యముల్ గాంచెనో॥

35

గండముచు గోకికొనుచు నొకొకప్పు
వొక వన గండము తచ్చర్మమూడఁగొట్టె
అనురణరమణ ప్తయఁబోషణాపూర్ణ నట్లు
అది గనుఁగొని పార్వతియార్తి పొందె॥

36

అది మొదల చదివె యేన్గ భయంబుకొలుప
గిరిపై వేయఁచి గుహను నియోగించె నన్ను
అంతమునకు వచ్చు రవి యాహారముగను
గైకొనియెడి హర్మ్యక్షంబుగా నొనర్చి॥

37

అట్టి నాకు భోజన సమయంబు యయ్యె
తబేకి వచ్చిన యిట్టి రక్తంపుఁ గూడు
దేవుఁ డిటువంపెఁ జాలు, సంతృప్తి గూర్చు
రాహువునకుఁ జంద్రుని సుధాద్రవము పోతె॥

38

కనుక నీగ్గు విడి మరలి చనుము నీవు
గురువుపై శిష్యభక్తిఁ గన్పఱచినావు
అస్త్రములచేతఁ గావశక్యంబు గాని
దది భనుర్ధరుల యశస్సు నణఁప దెవుడు॥

39

అని ప్రగల్భము లాడు మృగాధి రాజు
వాక్కు మనుజాధి రాజు సత్వరముగ వినె
భవుని మహిమచేఁ దన శక్తి వ్యర్థమయ్యె
నని రెలిసి తన్ను నిందించుకొనుట మానె॥

40

అది వినకెపుడు వృధగాని యట్టి శరము
యిప్పుడిటులొట విఫలుడై చెప్పె విభుఁడు
వజ్రమును వేయఁబోవుచు ఫాలనేత్రు
దృష్టిచే జడుఁడౌ వజ్రహేతివోలె॥

41

సింహమున కాహారమగుటకు దిలీపుఁడు సిద్ధపడుట

“మృదుని మాహాత్మ్యమునఁ జెప్పలుడుగు నేను
పలుకునది హేళనై దోచువచ్చుఁ గాని
ప్రాణధారుల హృదిలోని భావమీవ
యెఱుఁగుదువుగాన నిటు వచియింతు నివుడు॥

42

సకల స్థావర జంగమంబగు భువిన్ స్రష్టృత్వ భావంబు పో
షక భావంబు లయంబులన్ జలుపు నాశర్వుండు మామృదు నా,
కిరక మాయాగురులాహితాగ్నుల ధనం బీరీతి నా ముందె నే
నకనుల్ పెట్టుక చూడ నాశమగుచుండన్ సైపరాదున్ గదె॥

43

కనుకన్ శీఘ్ర మదీయ దేహమిది భక్ష్యంబై తగన్, నీవు నీ
తను నృత్తిన్ నెఱవేర్చినాపయిఁ బ్రసాదంబున్ గనం బర్చుమీ
దినమంతున్ గన, లేగదూడ నెపు డేదృష్టిం గనుంగొందు నం
చును బెంగన్ గొను మౌనిగోవు విడు, మిచ్చుంగాక పాల్ దూడకున్ ”

44

తన కోరల కాంతులచే

ఘనమగు గిరిగహ్వరాంధ కాఠమడఁచుచున్

విన నప్పు నవ్వి భూతే

టని భటుఁడగు సింహమనియె క్షోణీకునితో

45

“ఎదురే లేని యటుల్ సమస్త భువనం బే కాతవత్రంబయో
మెదు; నీ ప్రాయమొ చూడ నూత్న; మీదె నీమే నింతయందాల కా
స్పృధమే, స్వల్పమయైన దానికయి సర్పం బిప్పురీతి వీ
డెద, వీ వారయఁ దోచెదేతలివితేలేలేని మూఁడుండటుల్

46

ఒక వేశన్ మఱిజాలి ప్రాణిపయి నీకున్నట్టులే నిట్టిగో

వాకపే యిప్పుడె నీయనంతరము నందుండున్ శుభప్రాణమై

ఒకఁడయ్యున్ మఱి నీవు జీవనములతో నుంటేని, తండ్రీం బలెన్

సకలం బెప్పు డుపద్రవంబు గనకుండన్ బ్రోతు లొక ప్రభూ

47

మజీ నీకిట్టుల నొక్క గోవువలనం బాప్తించు నేరంబునన్
 “గురువో వహ్నినిభుండు చండుడయి మండున్ గాల్చు” నన్భీతిచే
 వెఱతేనిన్ విను నిండుకుండ పొదుగుల్ వ్రేలాడు కోట్లాదియో
 వరగోవుల్ గురుకిచ్చి క్రోధముడుపన్ వచ్చుంగదే సుల్పుగా॥ 4

కనుకన్ దేజము శక్తి యుట్టిపడు నంగాలోప్పి పొంగారుచున్
 ఘన కళ్యాణ పరంపరల్ గనెడు నీకాయంబు కాపాడు, పృ
 థ్విని పాదాల స్పృశించు మాత్రముననే వేఱై నమృద్ధంబయై
 చను నీరాజ్యమునందు రైంద్రపదవీ సంపన్న నాకంబుగన్॥ 4

ఇంత మాత్రము పలికి మృగేంద్రుఁ డూరు
 కొనఁగ, గుహను నాధ్వని ప్రతి ధ్వని యొనర్చి
 శైలమును భూమిపాలుతో సరిగ నొక్కి
 ‘యిట్లై చేయు’మని యదె యన్నట్లయయ్యె॥ 51

దేవ భటుఁడిట్లన మనుష్యదేవుఁ డెల్ల
 నాలకించి యనె-మృగరాజాస్యమందుఁ
 బడి దయాఘృవా పార్థివు వైపు భయపుఁ
 గనులతో దీనియై గోవు గనుచు నుండ॥ 51

“క్షతమౌదానికిఁ త్రాణగూర్చు జనుఁడొఁగాఁబట్టి క్షత్తుగ్రండనన్
 సతముగ్రం బగు శబ్ద మీజగములన్ జాలన్ బ్రసిద్ధింగనెన్
 క్షత మౌదానికిఁ త్రాణగూర్చక యిటుల్ క్షత్తుగ్రండనౌ నాకు సం
 ప్రతి రాజ్యంబిదియేలఁ నిండలకుఁ బాలై యేటి కీప్రాణముల్ ? 52

ఇతరంబౌ నెవౌ పాడియావులిడి నేనీమౌని శాంతింపఁగా
 బ్రతిమాలన్ మతినెట్లు శత్రుమగు రుద్రదౌజస్సుచే నైతె నీ
 గతి దీనిన్ బ్రహ్మరించి పైఁబడితివే గానీ యెదోయంచు న
 మృతిగా చూడిది కామధేనువునకేమీ తీసిపోదెవ్విధిన్॥ 53

అవును బదులు నా దేహ మప్పగించి
త్వన్ముఖము నుండి విడిపింప ధర్మమగును
ఇట్లుయిన నీకు భుక్తియో యేమి చెడదు
ఋషికి యజ్ఞము పనియో లోపింపకుండు

54

ఈపు నస్వతంత్రుడ విదియెఱుగు దీపు
దేవదారుపు నెంత యత్నించి కాశు
కావడగుదాని - బ్రతికుండి - కావకుండి
ఆ నియోక్తముం, దుండ శక్త్యంబ యగునె.

55

ఎట్లునున్ నీపు ననుజంప నిష్టపడవ
ఎప్పటికొ తప్పుక నశించు నీ శరీర
మందు మావంటి వారల కాస్థలేదు
కాన నాయశః కాయానఁ గరుణ చూపు.

56

సంభాషణతో సంబం
ధంబేర్పడు నందు; రది వనంబున మన క
య్యైం భూతవతి భటః కనుక
సంబంధి నయితి, మదిచ్చఁజనఁ ద్రోయకుమీ॥

57

నందినీ ధేనువు దిలీపుని ననుగ్రహించుట

'నరకాని' మృని యట్లె వాకొనుచుఁబంపాన్యంబు గోవున్ విడన్.
త్వరగా బంధమునుండి బాహువును ముక్తం బైతగన్ రాజుటన్
ధరపై శస్త్రము పాటవై చి తనగాత్రంబున్ ప్రమోదంబుతో
హరికిన్ మాంసపు ముద్దవోలెఁద్రుటితో నర్పించె ధీరాత్ముడై

58

ఆయదనందు నుగ్రముగ నా క్రమణం బొనరించి సింహమున్
స్వీయ శరీరమున్ చినఁగఁ జీల్చెడు నంచుఁదలంచి శిర్షమున్
ఆ యెడ వంచియుంచు మనుజాధిపుమేమనఁబుష్ప వర్ష మ
త్యాయత రీతి నచ్చరలు దైవతముల్ గురిపించి రత్తజీన్॥

59

‘వత్స : లెమ్మని యమృతము వంటిమాట
 జయలుపడ విని లేచినవాడె యగుచు
 గన్నతల్లని జలఁ జాలుగాఱు నావు
 గను గొనియె షుందు, నీహమోగానఁడయ్యె॥

60

అంత నాశ్చర్యపడు పతి కావు పతికె
 “వీను మాయచే నినుఁజరిక్షించి నాను
 ఋషిమహిమ నన్నయముఁడేని నేమిచేయ
 లేడఁక యింక హరిమృగముల లెక్కయేమి

61

గురువుపై భక్తి-నన్ జాలి-నరసి నావు
 ప్రమద మందితిని గుహారః పరముఁగోరు;
 కేవల మొకపాలె యిచ్చు గోవెగాను
 తెరిసికో, కోర్కెలిడు కామధేను వేను॥”

62

స్వీయ హస్తాల నార్జించి వీర పదము
 ధరిజీపతి, మానితార్థి, హస్తములు మోడ్చి
 పంశకరుఁ డనంత యశస్సువఱులు తనయుఁ
 డొగి సుదక్షిణా దేవియం దొదవఁ గోరె॥

63

వల్లెయని పాలుగురియు నాపాడి యావు
 సంతతిని గోరుపతికి నిశ్చయము చేసి
 “పుత్రః నా కీరమును పత్ర పుటమునందుఁ
 బిదికి త్రావు” మని పతి కాదేశ మిచ్చె॥

64

“అమ్మః ఋషి యనుజ్ఞను పొంది యాదరమున
 దూడపను హోమవిధికిని గూడఁబోగ
 మిగులు నీ కీరమును త్రావమేము దలఁతు
 మేలి ధర సుండి యాటవ పాలువోరె॥”

65

అని జీతేటండు భక్తితో మనవి చేయ
ఆ తపసిధేను వింకను ప్రీతిపొంది
రాజుతోఁగూడ గిరికందరంబునుండి
అశ్రమమున నాశ్రమ ఘామి కరుగుదెంచె॥

66

అత్త హర్ష చిహ్నుములు గోవది ప్రసన్న
మయ్యెనని రెల్పు గురునకా యధిపగురువు
తన ప్రసన్నాస్మయమున నివేదనముచేసి
తిరుగఁ జెప్పియుఁ బ్రయత్నము దెలిపెఁ బదప॥

67

నందినీగోవు జీర మనిందితుఁడును
సుజనవత్సలుఁ డగు రాజు వత్స కాహు
తికిని పోఁగ మిగిలినది తృప్తిఁ బ్రదాపె
నిష్ఠ యెఱుగొన్ యశమటు - పసిష్ఠు నాజ్ఞ॥

68

ఉదయమునన్ యథోక్తగతి సూర్జిత గోప్రవర పారి హృదికం
బది ముగియన్, ప్రయాణపు విభాహపు దేవెనలన్ జితాత్మఁడై
పొదలు వసిష్ఠుఁడిచ్చి, యలసైన్యల దంపతులన్ స్వరాజవా
ని దరియ సాగనంపె బహు నిర్మలకర్మ వవిత్ర పృత్తితో॥

69

మొదట - ప్రేల్చినయగ్నిని, వీదప గురుని,
ఆ యదంధతిన్, వత్సతోనావు, నతఁడు
భక్తిని బ్రదక్షిణముచేసి బయలుదేఱె
ప్రయత మంగళోగ్రతర ప్రభావుఁడగుచు॥

70

ఎగుడు దిగు దడ్డు లేక సుభింపఁజేయు -
శ్రవణ సుభగమౌఢ్యనిగల రథముతోడఁ
ఋర్ణపు స్వయన్ రథముతోఁ బోలె నతఁడు
విమలమతి - ధర్మపల్నితో వెదలె నపుడు॥

71

కానఁ బడకపోవుటచేతఁ గలుగు జెంగ -
 ప్రజ కొఱకయిన వ్రతముచే బడలి చిక్కు
 ప్రభునిఁ బ్రజలు గ్రోతిరి తృప్తిపడని కండ్ల
 ఇపుడె యుదయమొందిన యోషధిపఁ బోలె॥

72

ఎగురు జెండాలుగల పురినెదురు నచ్చి
 పురజనము లభినందింపఁ బురము చొచ్చి
 ఆ పురందర శ్రీ గల యతఁడు దాలెచ్చి
 భూభరము, ఫణిపతిసార భుజముపై ని॥

73

మునుకొని యత్ర నేత్రమునఁ బుట్టిన జ్యోతిని మిన్ను వోలికన్
 అనలము గ్రక్కెవైచిన శివౌజము దైవతగఁగవోలె, ద
 జ్ఞనపతి వంశ వృద్ధికి నుదజ్జీణ రాజి ధరించె లోకభృ
 ధ్వున మహిమ ప్రభావయుత గర్భము గోపు ననుగ్రహంబుచే॥

74

ఇది

గోపు ననుగ్రహముచే నుదజ్జీణ గర్భము దాల్చుట
 అనెడి రెండవ సర్గము

మూఁదవ సర్గము

ప్రేమియున కిష్ట మదనునఁజూపించినదియు
సఖులచూడ్కికేఁ గౌషధదేముఖపు విందు
న నఁఘ, మిచ్చెందు వంశ వర్ధనము నయిన
* దౌహృదమును సుదక్షిణదయిత తాలెచ్చె॥

1

తనుపు కృశియింప నెగలెల్లఁ దాల్చినోడి
కాంత లోధ్రపాండు ముఖానఁ గానఁబడియె
వెదుకఁదగు తారకల నొప్పి యుదయమగుచు
నలఁతిద్యుతిగల శశితోఁద్రదియామవోలె॥

2

మట్టిదినఁ దావులను నా మగువ మోము
నేకతమ మూర్తొనియు రాజు తృప్తిఁగొనఁచు
వేసవి వన వానచినుకుల విరియఁదడియు
వనపుఁజింక్తిలో గుంటన్ ద్విపంబువోలె॥

3

దిశల తుది విశ్రమించెడి కేరు గలుగు
లత్పుతుఁడు - వజ్ర దివమట్లు - ధరభుజింపుఁ
గాన నట్టి మట్టిని దినఁ గాంతమొదట
మదిని గోరె నన్యరుచుల వడలి యపుడు.

4

ఇష్టమెదొనుంత లజ్జ నాకేమె లెల్ప,
దీ సుదక్షిణ కేదిష్ట మెదఁగి చెప్పుఁడి
అసుచు నుత్తర కోసల జనవదేబుఁ
దొత్తనఖుల ననుక్షణ మదుగుచుండు.

5

ప్రమముగా వోహవవృద్ధి గడచి వెలిగె
 బుద్ధి పోయి నంగముంతో మాపుఁబోఁడి
 కడమిదల భవి చారి నడిన పిదప
 లేడు విచ్చిదులు రాడిగిన తీవ్రమోరె॥

6

దీనిములవి గడచుకొలఁది దెనలఁదలసి
 తొనలు నలుపై న యా చెల్లు సునయుగంబు
 ముదిచ్చి పంపాడు తామరమొగ్గల నయి
 ముదిచ గండుటమ్మెడ కొల్లు పోలుపు గెలుచు॥

7

గర్భమున నిధి గల కర్మగర్భఁబోలె
 అన్ని లోనఁదార్చు న బుద్ధి యుర్రఁబోలె
 పడరవిముడు నున్నచే నడిసి పోలె
 గర్భదితని మహిషి నంచె డ్దా విభుండు॥

8

స్వప్న మూడుకర్తె, మనోభవ్యగతికి
 స్మృతి నుపాదేత దిగంత సంపదంబు
 మచ్చి నుపగమ పుంకవనాది కర్మ
 లలఁడు భీరుండు ప్రమముగ నాచరించె॥

9

మనల దెప్పాలరాభ్యం గర్భ గురుత
 లేవలేక వీరము నుండి లేచి యూమె
 ఉచిత మల్పాడకై దోసిలొగ్గి బదలి
 పడితి కన-మండిరము చొచ్చు విభుండు మెచ్చు॥

10

౧౦ • తామారభ్యత్మ నిపుణులు
 తామాప్తభిషజులు గర్భదళఁ బోషింపన్
 వేమబ్బి శ్రమ్మడివిఁదలె
 భూమిపతి యెలనిగనెఁ బ్రసవోన్ముఖ నయితన్॥

కం వీడవ గ్రహంబు లయిదు ను
 చ్చదశను రవి గనక, భాగ్యసంపద రెలువన్
 సుదతి శచీసమ సుతుఁ గనె
 నదనఁ ద్రివిధశక్తి యక్షయార్థముఁ బోలెన్.

12

దిశలును ప్రశాంతి గనె హాయి విసరె గాలి
 అగ్నియుఁ బ్రదక్షిణార్చియై యలరియుండె
 ఆ క్షణమి టభంబు వచించె నన్ని కూడ
 అట్టి యాఘనుల జన్మ లోకకళ్యాణమునకె.

13

పురిటి శయ్యకు చుట్టును బరఁగియున్న —
 సఖల జన్మఁడౌ నతని తేజస్సు చేత
 నపుడె నడిరేయి దీపము లాత్మకాంతి
 పోవఁ జిత్ర లిఖితమట్లు పొరయుచుండె.

14

కలిగె సుతుఁడన్న యమృతంపుఁ బలుకు పలికే
 యంతిపురమునఁ జరియించునట్టి జనుల
 కమృతకరుఁబోల్ గొడుగు, చామరములు రెండు
 నవ్వి మూఁడె యివ్వఁగ రానివయ్యెఁ జతికే

15

గాలిలేనిచోటున నొప్పు కమలమటుల
 స్తిమితమగు కంట సుతుప్రియాస్యమునుగ్రోలు
 నృపతి యానంద మెదలొన నిముడదయ్య
 నమృత కరుఁ జూచి వార్ధిజలౌఘ మటుల.

16

ఘనుఁడు ముని వసిష్ఠుఁడు తపోవనమునుండి
 వచ్చి జాతకర్మములు సర్వంబు చేయఁ
 గనిఁ బొడమి సాన పట్టిన మణి విధాన
 అదితీపు పుత్రుఁ డిఁక నత్యంత మలరె.

17

అవలన్ మంగళ తూర్జనాదములు విండై శ్రావ్యమై మించ వా
 ర వరారోహలు స్కర్తముల్ ముదముతో రమ్మంబుగాఁ జేయ రా
 జ్భవనంబందునెకాక నాకపథిఁ గూడన్ హవ్యముహ్నాంగి యిం
 దు విజృంభించె మహాత్స్నవంబు లవియెంతో నిత్యైకశ్లాఘయై. 18

స్థితిత జన్మచే హర్షించి జడ్డు నెవని
 నైన విడుదమన్న నెవఁడో నట్టివారెడు
 నున్నఁగదః కాపునఁ బితృశాసమన్న బంధ
 నంబు నుండి తానే ముక్తి నరఁడు పొందె. 19

విద్యలను శాస్త్రముతుదికి, విగ్రహముల
 రిపులతుది కేగును గాపునఁ బృథ్విధపుఁడు
 ఆత్మజునకును గమనార్థకమగు
 *రఘు వనెడి పేరు పెట్టె నర్థజ్ఞుఁ డగుచు. 20

నకలసంపద లొప్పారు జనకు శిక్ష
 నహరహము వృద్ధిగని మేలియవయవముల
 నా రఘువు వర్ధిలెను సూర్యు నమలకాంఠ
 సంక్రమించుటచే బాలచంద్రుఁ డట్లు 21

శివుఁడునుమ కుమారస్వామి చేతఁబోలె
 ప్రీతి శచీంద్రులు జయంతు చేతఁబోలె
 తత్సములగు రాజును తత్పత్ని గూడఁ
 పొందిరి ముదంబు తత్తుల్య పుత్రులై చెలె. 22

ఎదల బంధించి యొండొరు నెడల నిలిపి
 ప్రేమ యెది చక్కవల కట్లు వీరికుండె
 అదియి కేవలము సుతున్నేహంబు వలన
 పిడిపడియు నొండొరులపై ని వృద్ధిపొందె. 23

*లమ - గర్భార్థకక్రియ లంఘి బంహృత్సర్వ లోపశ్చ
 (వా ౪౭౯౦) అను దానిచే నలౌపము రేఖాదేశము రాగా రఘు
 వని యగును

చాది మొదటఁ జెప్పిన పల్కు తాను పలికె
అమె వ్రేలు పట్టుకొనుచు నడుగు లిదెను
మ్రొక్కుటను నేర్వ నమ్రుఁడై పోవఁదొడఁగె
ఇటులఁ దండ్రుకొ నర్భకుండేడియె ముదము.

24

బిడ్డ నొడిలోనఁ గూర్చుండఁ జెట్టుకొనుచు
వాని యొడలి స్పర్శసుఖాని, మేనిపయిని
అమృతము చిలికినెట్లయి యరసె రాజు
ప్రాంత మీలితాక్షల సుతస్పర్శరసము.

25

శ్రేష్ఠ జన్మఁదొ నుచుచేఁ బ్రతిష్ఠగాంచు
స్వకుల మవి నిష్ఠతప్పని ప్రభువు తలఁచె
ధన్య సగుణ స్వమూర్తి భేదంబుచేత
ప్రథితమగు సృష్టిని బ్రహ్మపతియ వొఁచె.

26

చౌలకర్మ జరపుకొన్న యా బాల రఘువు
సచల కాకపక్షము దాల్చు స్వవయసులగు
మంత్రి సుతులఁ గూడి లిపి క్రమమ్ము ద్వార -
నదిముఖమున నట్టిఁ బఠె - వాఙ్మయము చొచ్చె.

27

విధివదుపనేతు రఘు గురు వ్రేయునిఁ బిదప
గురులు పిఞ్జలు విద్యలన్ గబిపి నడపి
లితని యెడి వారి యత్నాత్ ఫలించె మిగుల
వాతవస్తున నిదు క్రియల్ పలితమొందు.

28

అతఁడు నుదార బుద్ధియయి యన్ని గుణంబులచేఁ గ్రమంబుగన్
జతురుదధి ప్రమాణమగు నాటగు విద్యలపారముఁ గనెన్
ద్రుతగతి వాయు వేగమును దూసుకుపోవు తురంగమంబులన్
సతతము సర్వదిక్కులకు సర్వర మేగెడి సూర్యునింబఠెన్.

29

వాలుడు పవిత్రమగు మిట్టి తోలుదొర్చి
 పల్లె వరినె పుష్పల కాస్త్రముల నేర్పె
 పునః పల్లె కేవల మొక పతియై కాడు
 పుట్టి నతఁ పనువమథనుభవించుట.

౩౦

మిట్టల పగు సత్ యోగోతు మత్తులదొర
 పల్లగుచ్చి మనవుజేస్తు ధృతిని చొల
 వ్రమరి యోవచము పాల్గొంటు నడవ
 పట్టుచు గంభీర రమ్య విగ్రహముల దాల్చె

౩౧

విదవ గోదార నధియైన విదవ దండ్రు
 పురనికె పదాపవేషను నాచరించె
 కావ రమ్యలు నల్పదనో రఘువు గాంచి
 పదవ మితలు చంద్రుని బోలె - ధన్యరై కె

౩౨

విరము రాను దొర్చిన - మహాగురువై యైన -
 వ్రజలనోలు భారము లఘువరువనెంచి
 “సహజ మితచేర శిష్యచే స్వసుతుఁ దీతఁడు
 వ్రదుల” వని యువరాజు నొనర్చె నృపతి

౩౩

వ్రథలగుణ పక్షపాతినో రాజ్యలక్ష్మీ
 రాజములవదవి వేడి యోజుజేరె
 నా రిఘుని యవరాజును, నంశతోడ
 లమ్మి వేడి నవ వికసితోత్పలముఁ చొలె.

౩౪

సాయమైన వాయువుచేత స్ఫులగు డట్లు
 మెందు ముమ్మలు పోవ నూర్మిండువోరె
 గంపములు విచ్చుటందెని గజమువోరె
 ప్పలకుచే దివేళుడు మునున్నహుఁడెయ్యె

౩౫

దిలీపుడు యాగము చేయుట—యాగాశ్వము నెత్తుకొనిపోయిన

యింద్రునితో రఘువు యుద్ధము చేయుట

రాజ సుతులతోఁ జను - భనుర్ధరుని - రఘుని

హోమితురగ రక్షణలొ నియుక్తుఁడేసి

క్రమత నొకటి తక్కువ నూఱు క్రతు లవిఘ్న

మాతఁడు శతక్రతూపముఁడై యొనఁచె.

36

అంత నాయజ్ఞు యాగంబు నొనరింప

నడ్డు లేని యశ్వము నొండు నరుగ విడిచె

ధనువు సెంధించి రక్షకుల్ గనఁగ ముండె

గూఢ తనుఁడై హరించె శక్రుండు దాని.

37

అపుడు రఘుకుమారుని సేన యచ్చెరు పడి

యతి విషాదానఁ గర్తవ్య మతి నశించి

యుండ, నసుకొనకె వసిష్ఠ హోమధేను

నందిని శ్రుతప్రభావ గానఁబడెఁ ద్రుటిసి

38

తబేఁ బవిత్రమౌ దాని మూతంబుచేతఁ

గనులు తుడిచికొని నవగ్రగామియైన

యాదితీపపుత్రుఁ డతీంద్రియంబులైన

భావములను దర్శించు ప్రాభవముపొందె.

39

సారథి చపలంబైన యశ్వమును, పదము

పదమున నదల్చి రథ రశ్మిఁబట్టి కట్టి

కొండ టెక్కలు చెండు నింద్రుండు వేగ

తూర్పుగఁ జనుట రాజపుత్రుండు గనియె.

40

కంటిబొప్ప మూయని నూఱు కండ్లవేతఁ,

బచ్చని హయాలచే, దేవపతిగఁ దెలిసి

రఘువు మిన్నంటు ధీరస్వరంబుతోడ

వెనుకకు మరల్చు నటుల నింద్రునికిఁ బలికె.

41

కష్టి భాగభోక్తలలోన నే వెయింద్ర !
ప్రథముఁడవనీ మిశీఘలు పలుకుచుండ్రె
సరళ దీప్తప్రయతుఁడు మజ్జనకు నిష్ఠి
కేల విఘ్నము చేయ యత్నింతువయ్యి ?

42

త్రిభువన విభుండపును దివ్యద్వంద్వీ వేపు
యాగము చేజుచు వారల నాపఁదగుదు
వట్టి నీచ స్వయముగ ధర్మాచరణల
కడ్డు గరిగింప, నిరత విధులఁబరిగిపోవె.

43

అందుచే మహా క్రతువు ముఖ్యాంగమైన
యా హయము వీడఁదగుదు దేవేంద్ర ! యిపుడు
స్మృతి ప్రథముఁ జూపెడి మహాత్ములో మదిట్టి
మరిన పద్ధతిన్ స్వీకరింపదు గదోయి.

44

అని ప్రగల్భముగాఁ జల్లు నా వచస్సు
చాలకించి యా దేవేంద్రుఁ డచ్చెరువున
ప్రథము మరలించి యట నుత్తరమ్మునీయ
మొదలు పెట్టెను నీ రీతి విదితగతిని

45

శత్రువు సుత ! వీవన్న సంగతి నిజంబు
యన్యునుండి యబోధనులొ యశమెకామ
పర్హము; జగతిన్ వెల్గు నాయభిలయశమె
నీ గురువతిక్రమింప యత్నించి నాఁడు.

46

ఒక హరియె యెడయ్యెనొ పురుషోత్తముండు
కృతఁడొకందె మిక్కింటి, యింతెవఁడుఁగాఁడు
యమలె నను శరక్రతునిగ నంద్రు మునులు
జంక రెండవనరుఁ డెంద దీవడంబు.

47

కనుక నీ తండ్రి యీవాజిగ గవీలు బోలు
నెను హరియించి నాడనుగాన నింక
నిందుకై యిటు నీవు యల్పింపవలదు
నిగరునెతతి యడుగుల చాడగ బోకు.

48

అంత నగి యిశ్వరిక్షకుండై న రఘువు
భయ రహితుడై పురందరుఁ జలకె మరల
“శరముగొను, మిదె నేమి నిశ్చయమై యైన
రఘువు, గెల్పు కేవెటు సఫలతను గనవు”

49

అతఁ డే రీతి వచించి వజ్ర కెదురై యాస్యంబు పైరెత్తి ధీ
రత బాణంబు క్షణంబు తీసికొని విల్ సంధించువాడై మహా
ద్భుతి నారీభ విశేషబోధియగు దేహాస్పత్య మొప్పార ను
గ్రుత దశధర్మర కాలరుద్రుఁడౌ యనంగా నిల్చిమించెన్ వెనన్. 50

సంభమునుబోలు నా రఘు శరముచేత
హృదిని గొట్టఁగఁజడి గోత్ర భిదుఁడు కూడ
పైవక నవాంబుదానిచే క్షణము వెలుగు
*స్వధనుసున నప్పుడ యమోఘ శరము గూర్చె.

51

రూక్ష రాక్షస రక్తంబు రుచిని గన్న
యది, దిలీపపుత్త్రి మహా భుజాంతరంబు
చొచ్చి యిదివలకెట రుచి చూడకున్న
మనుజు రక్తము రుచిచూచు మాడిగ్రతావె

52

రఘువీరుండును గ్రొంచభేది సమవీర్యావేగ సంక్రద్ధుడై
ప్రభుడై రావతకుంభికుంభతట లీలాస్ఫూలనక్రూర హ
స్తఘనాగ్రాంగుళియై శచీరచితపత్రాంచ ద్విచిత్రంబయౌ
మఘవద్దీర్ఘ భుజాన నాటెను స్వనామాఘ్నమ్ము నమ్మున్ పడిన్. 53

53

కెమ్మి యారలో గల మహాక గ్రయముచేత
గొట్టి యింద్రు నశనిదెండఁ గొట్టివైచె
స్వర్గలక్ష్మీ జుట్టును దీసివైచుట ఎల
నింద్రుఁ డతని నర్థెను యవరాజేంద్రుపయి.

౪౩

పక్షిసహిత సర్పములటుల్ భయము గొల్పి
క్రిందకును పైకిఁబోవు శిలే ముఖముల
జయము పొంభించు పాలకి జరిగెఁ దుముల
రజము సేన - నీడ్చులు నిల్చి గనుచునుండ.

౪౪

ఎడతెగక మీఁదఁబడు బొణువృష్టిచేత
పైపరాని తేజముగల జ్వాలతనయు
నాపలేని వాడయ్యె సురాధి పాజు
స్వతను పతితాగ్ని నుడకాన జలదమక్లు.

౪౫

క్రశేష్ట హరిచంద నాశ్రయకౌష్ఠమందుఁ
దయచఁబడు సంద్రమటు మహాధ్వని యొనర్చు
నాబిడౌజుని విలునారి నర్థచంద్ర
శరముజేఁ దెగఁగొట్టి నాశ్మావనుతుఁడు.

౪౬

నిండు మచ్చరముబ్బ నాఖండలుండు
చాపము త్యజించి ప్రణలుఁడో శత్రుఁజంహ
కొండలంబిండి గావించి మండిపోయి
పౌలలంజిమ్ము వజ్ర మస్త్రంబు దాల్చె.

౪౭

అట్టో వజ్రంబు గట్టిగాఁ గొట్టి రఘువు
పైనికాశ్రులతోపాటు కమనుచుడియె,
మరునిమేషానఁ దద్వృద్ధిఁబొంది వెగ
భటుల హర్షంపు ధ్వనులతోపాటె లేచె.

౪౮

అయిన నస్త్ర సంబంధాన నతికఠోర
మయిన రిపుభావమునఁ జిరంబులరు రఘుని
విక్రమ విరేషరకు మెచ్చె శక్రుఁడెంతో
యన్నియెడ గుణంబులే, తమ యడుగులుంచు.

60

“అధిక శక్తియుండుట నద్రులందు నడ్డు
లేని నావజ్రము త్వదస్యుచే నసోఢ,
మెయిఁగు, సంతోషమొందితి, నీ తురంగ
మొకటి చక్కొండు నడు”గని ద్యుపతి పలికె.

61

అంత నంబులపొదినుండి కొంత తీయు —
హైమపుంఖద్యుతుల రంజితాంగుశియగు
నాణ ముపసంహరించుచుఁ బ్రభుకుమారుఁ
వనెఁ బ్రయింపదుఁడయి సురేంద్రు సరసియపుడు

62

ప్రభువ : గుఱ్ఱంబు తృణింపరానిదై న
నపుడు విధియుక్తముగ యాగమది ముగించి
సరతదీక్షాప్రయతుఁడు నా జనకుఁ డిపుడ
యభిల యాగపు ఫలమొందు నటులొనర్చు.

63

తృంబకు నొక యంశయు నుంట దరియరాని
నృపతి యింటనుండియె, సర్వవృత్తి మిద్ది
నీదు సందేశహరుఁడు విన్పింపనెట్టు
లెయిఁగునో యటు లోకేశ : నెఱపుమయ్య.

64

అట్లయని రఘువడిగిన యదియ తీర్చి
మాతలియుతుఁడై వినువీధి మఘపుఁ డరిగె
ఆ సుదక్షిణా నుతుఁడును నధిపునింటి
కరిగె నతిగ సంతోషమందకుండ.

65

తొలుత నింద్రు సందేశంబు తెలుపు దూత
వచ్చి యెఱిగింప నభిలంబు ప్రభువు తెలిసి

వజ్రపుండ్రబుచ్చే గాయవడిన సుతుని
తనువు, హర్షశీతలపాణిదబ్బి మెచ్చె.

గీ 1

ఇటులఁ దొంబదితొమ్మిది యిష్టులతఁడు
ప్రథితశాసనుఁడై చేసి ప్రాయముదుగ
స్వర్గసాధ మామోహించు వాంఛితోడ
మెచ్చి పడునలఁ బోలెను మీదతీర్చె.

గీ 2

తరువాతన్ జతి, రాజరాంభనపు శ్వేతచ్ఛత్రం మర్పించి పు
చ్చరఘున్ బట్టము గట్టి శాస్త్రవిధితో, భోగంబులందుండే త్ర
మ్మిది శాంతాశ్రమ వృక్షవాటి మొదటం జత్పిన్ బ్రదియన్ గూడ గు
మ్మరు; నిష్కృతు కులప్రతంబిదె జరామగ్నంపుఁ ద్రాయించునెన్.

గీ 3

ఇది దిలేవుని వానప్రస్థాశ్రమ స్వీకారిమను

మూఁదవ సర్గము

రఘువంశలహరి

—:(౦):—

నాల్గవసర్గము

జనకుండేచ్చిన రాజ్యం
మను పోయె విరాజితే రఘుభూషణి మిగులన్
దినము ముగియెత్త బో నూర్చుడు
రసయందెను చేసెమొంది దహమండలులన్.

౧

అ దిలీపమహారా జనలదిరిలది
అ రఘుని కాటాఁ జేయుట యాలకించి
రాజులహృది నదివజ్రకె రాజుకొన్న
యిన్ని భగ్గునఁ గడు పుండేసిక్కులయ్యె.

౨

ఇంద్రు ధ్వజమునుబోలె నరేంద్రు రఘునాథ
హరనోపయ గరిమఁ గన్గొనుచునపుడు
పిల్ల పల్లలతోఁ గూడి యెల్లప్రజలు
నయనములనెల్ల చూచి యానందపడిరి.

౩

వేపునోలె నడుగులిడు నతనిచేత
అరని జనపందె కుక్కు సింహాసనంబు
త్రయజన మందలము సమస్తంబుగూడ
నిచ్చి రెండొక్కపరి నాక్రమించఁ బడియె.

౪

తన యంద నదృశ్యమయి యె
య్యన గుండ్రని ఛాయచేత ననుమేయబో

తనకమలంబ గొడుగు కమల

మోనకొని సామ్రాజ్యదీక్షితుని రఘుగౌలిచెన్.

6

కగుతిబేగల్పించుక మె

ల్లంగ వైతానల జేరి ప్రతి నమయమునన్

పాగనెతల నర్థయతముగ

మోగవండగు రఘుని వాణి పాగడుచు గౌలిచెన్.

6

మనువు మొదలు రాజన్యలు

విచిత్రాత్ములు దీని ననుభవించిరి యయినన్

కనఘండగు రఘు విభునం

వనిన్మృత్యుర్హయగు కన్య యిటు ధర దనరెన్.

7

కగినటు శిషించుటచే

కగు చలి, తగు వేడిమిగల వజ్జిన మయూ

కుగముటు లారెడు సకల

మగు జగముల చిత్తమెల్లను నాకర్షించెన్.

8

ప్రియగుణము లెక్కువగుటన్

ప్రియతము రఘుగని ముఖచిరి ప్రీయని దిలేవున్

తెయిమామిడి పండునుగని

తెయిమామిడిపూత ముఖమతేరున జనమున్.

9

నయివిదులు క్రొత్త నృపతికి

స్వయముగ బోధించిరి నదనత్సభ యుగమున్

అయినను నృపతికి మొదటిదె

ప్రియమయ్యెను రెండవదియొ ద్వేష్యంబయ్యెన్.

10

కరణి మొదలగు పంచఘాతాల గుణము

కంతగానొ యుత్కర్ష బోషించుచుండె

క రఘువు వృథిపేపాలుడైన యప్పు

దళలమును నూతనమువొలె నెలరివెలిగె.

11

జనుల కాష్టాదమిడి యెటుల్ చంద్రుడయ్యె-
తావమును గూర్చి యెట్టులు తపనడయ్యె
ఆటుల ప్రకృతులన్ రంజించినందువలన
రఘువు సార్థక నామయై రాజయ్యె.

12

ఆతని విశాలమౌ కన్నులరిగి యరిగి
శ్రవణములయెంతుచూచి విశ్రాంతిపొందె
కన్నులున్న వాడని పేరొ కలిగె ఒకకి
సర్వసూక్ష్మార్థములఁ జూచు శాస్త్రముననె.

13

జలజములంజనముగల్గు శరదృతువది
ప్రథితమైన రెండవ రాజ్యలక్ష్మివోలె
పడిసినది శాంతిపొందించి స్వస్థుడైన
యీ రఘుప్రవీరుని సమీపించి చేరె.

14

మిగులకుండఁగ వర్షించు మొగిలువలన
దారియూఁజిడి కడుపై ప నేరకున్న
యా ప్రతాపమాతనిదియు సర్కునిదియు
నొక గ్రహుడుగ దిక్కులఁ విర్రుటిల్లె.

15

రక్షుడో వర్షధను వుపసంహరించె
రఘుమహారాజు పట్టె ధైత్రువు ధనువు
ప్రజల యర్థంబు సాధించు పనికి వారు
పైకి ధనువెత్తి రాకరి తర్వాత నొకడు.

16

విడుచు పైఁదీ రామరపువ్వు గొడుగుపట్టి
లేలవిడువెల్లపుపుదామరాలు వైచి
చరిచ్చుచువు రఘుననుకరించంగ సాగె
గానివాని లక్ష్మిని పొందలేనిదయ్యె.

17

అమలను ప్రసన్న ముఖుడొ నతనియందు
స్వచ్ఛమగు వెన్నెలలంజల్లు చంద్రునందు

కనులుకలవారికారెండు ప్రణయమొందొ
కనుకనిండుయి యెప్పుడు సరినియొందె

18

వాడునంచెవాడులయందు తారలందు
కముడములతోడ నిండిన కౌలసులందు
ప్రభుని యశస్సుల స్వచ్ఛనంపదలు మిగుల
జెల్లచెడలైన యట్టులు చెలువుమీఱు.

19

చేరి చెరుకుతోడలరీసె గూరుచుండె
ముదుపు పరిచెన గాచెడు ముద్దుపాల
లచి యశములు వార్జ్యంపు గతలు మొదలు
పాడెరెంచయె ముట్టుగఁ జాటలల్లి.

20

కలగిన నీస్థు, మహాజను
కలుగు నగస్త్యుల సదయింపఁ గడువదెదెఱన్
తొలి దేయిరిపుల మది రమ్మ
పలని వరాభిషము నెంచి భయమునఁ గలఁగెన్

21

మదమున నొడతెయిఁగతయె క
మదములు గల యాపుఁదోతు గుంపులు నదియె
తెడఁగదియరాని తీలన్
వదెవదె రఘువిక్రమంపుఁ జదవి నదించెన్.

22

పదాకులరఁటిచెట్టులు
పోడిమి మదసురభిఁ జేమ్మపువ్వుల విసిరన్
వాడిమి నసూయచే దరె
నేదుగతుల మదముగురిసె నృపతిగజంబుల్.

23

కదులన్న పాటరేవుగ
వదపడవథి బురదలెండి యాజనయటులన్
లదెచేసి జైత్రయాత్రకు
నిదె కక్తికిముందె కరతు ప్రేరేచె రఘున్

24

వాజులకున్ బుధముగ నీ
రాజనమిడునపుడు ప్రేల్చి రగిలెడు నిప్పే
రాజుకుఁ బ్రదక్షణార్చి
ర్యాజముతోఁ జేతితోడ బరె జయమిచ్చెన్.

25

దుర్గమును ప్రాంతదుర్గమున్ దొలుతఁ గాచి
ప్రృష్ట శత్రుల ప్రేళ్ళతోఁ గూల్చి రఘువు
ఛంద్రుల, మౌల, సుహృ, శ్రేష్ఠు, రిపు, వరాహు
షష్ఠులుఁడు దిగ్విజయయాత్ర సలుపఁ గడిరె.

26

ఏయనుచే వృద్ధులగు పౌరపనిరలలక
రాజునకు బుభందొడిపెఁ బేలాలు పల్లి;
లలరు ధీరాబ్ధి కెరిటంబు లమ్మిడుపయి
మందలము నుండి లేచుతుంపరలఁ పోరె

27

మరరాజుతో సముఁదియి
నె రఘువు తొలుతొల్లఁ దూర్పునకు వడివెడిరెన్
స్వరిపుల, గాలికి నెగిరెడి
వరకేతులచేతను భయ పడఁజేయునటుల్.

28

రథముల రెగిరెడి ఘోషం
బుధములఁ దిరుగాడు మబ్బువంటి గడాలన్
వృథవి నివరె నాకాశము,
వృథవిని నాకాశమువరె నృపతి యొనరెప్పన్.

29

మువడిన్ గడలెఁ బ్రితాపము,
వీచప ధటజయధ్వని యిడుపిమ్మట ఘోషున్
వీచప రథాధిక సైన్యము,
పడలెఁ జతుర్భుజహముపరె గనఁబడి యిడులన్.

30

మరుఘాములు జలవూర్ణము
లురునదులు సులుపుగ దాట యోగ్యంబులుగా

చరుణాన్యంబుగ వనములు
నరపతియొనరించె శక్తిసామ్రాజ్య గానన్.

31

భూపతి తూర్పునెఱుద్రము
వైపుగ నెవను నడపుచు భానిత ధరిజేన్
ఆ పరశివు జడనుండియె
* క్రేపులఁబడు స్పర్శుచిని భగేరఘ వట్టుల్.

32

పశ్చాదగొట్టి హల్పుచు
ప్రేళ్ళన్ బెరిచివఁ ద్రెల్ల నృపతులతోడన్
కళ్ళకు చఱుపించె కనఁబడె
క్రేళ్ళబుద్ధి గజముపడివలె వృక్షావళితోన్.

33

జనపతి యాయా ప్రాచ్యపు
జనపదముల నాకమించి జయిచీలుండై
కనెఁ దాటికోపులచే
తను శ్యామలమగు మహాభరదేయచేకమున్.

34

వంగనివారిఁ బెకల్చుచు
భాంగుఁడు రఘువలన నుహ్మ ప్రాంతపు రాజుల్
గంగాప్రవాహ రయమున
వంగెడి ప్రబల్లి హిమంతు పడనిరి బ్రతుకుల్.

35

లొంగక యోడల జలమున
వంగీయు లెదుర్కొన నరపతి కూల్చివడిన్
గంగా ప్రోతోంతరములఁ
బొంగి జయస్తంభములను మును బాతించెన్

36

ధరఁ గూల్చియు నీలఁబెట్టఁగఁ
జరణాబ్జంబులను వ్రాలి శ్లాఘించుచు, నా

వరిచేలువోలె వారలు

నరపతి కౌశము సఫలమొనర్చిరి మిపులన్.

37

అంతట రఘువు గజంబుల

వంతెన నిర్మించి, కపిశ వడి దాటియటన్

జెంతనెయ్యతగ్గులు వధిఁ ద

మంతన్ జూపఁగఁ, గళింగ ప్రాంతము చేరెన్.

38

జనపతి మహేంద్ర గిరిశిర

మున కుగ్రపుఁ దన ప్రతాపమును జూపించెన్

తన యంకుశమును మానటి

యనుపమగంధీర వేదియనుకరి కటులన్.

39

కరిబలముగల కళింగుఁ డె

డుటకొనె నస్త్రములతోడఁ దొరగా రఘునిన్

తొరగాఁబెక్కలు గొట్టఁగఁ

దొరపడు దేవేంద్రు రాళ్లతో గిరివోలెన్.

40

రిపులు శరపట్టములను దుర్దిన మొనర్చు

నచట దానిని సైచి యాయవని విభుఁడు

విజయమంగిళ స్నాతుఁడౌ సుజనుఁబోలి

విజయలక్ష్మిని చేపట్టి వినుతిగాంచె.

41

అందుఁచములంపుఁ దీవెలయా కులల్లి

చక్కఁ జలివేంద్ర పందిళుల్ చాలఁ దీర్చి

అఖిల యోధులు నారికేళాసవములు

అమల యశమటు లాకంత మానిరవుడు.

42

వెడలి ధర్మంబుకొనమై విశ్వవిభుఁడు

పట్టుకొనఁబడి విడువంగఁబడినయట్టి

విభుఁడగు మహేంద్రనాథుని విజయలక్ష్మి

లాగుకొనఁగాని భూమిని లాగుకొనఁడు.

43

ముగ్ధిపండ్లగు త్తులు వ్రేలుపోకచెట్ల
బారుల యొయారపు వార్ధి తేరివీధి
బడి యగస్త్యుడేగిన దిశాప్రాంతమంత
కోరకుండనె నులుపుగజేరి గెలిచె.

4

మదపుటేనుంగు మదములం బరిమళించి
రంజిలెడి సైన్యభటు విహారములచేత
బెడఁగులహరు తొయ్యారిఁగావేరి నతఁడు
కడు సరిత్పతి యనుమానపడఁగఁ జేసె.

45

విజయమొందఁగోరి పథంబు వెంట నడిచు
రఘు సరపతి సేనలకు - మిర్యాల చేల
బెడరి యెగిరెడి హరిత విహగతతులు
వెలయు మలయాద్రది చఱియిలె - పిడిదులమ్యై

46

వాజుల ఖరంబులకుఁ గ్రిందఁబడి నలిగిన
యేలకులతీవీయల నుండి యెగిరిపడుచు
నేలకుల పొడులు తమకు నీడెయైన
తావిగల మత్తగజగండ తలములంచె

47

పాములవి చుట్టుకొన నొక్కుపడినచోట్ల
మంచిగండపు మొదలుల - నుంచఁబడిన
యేనుఁగుల మెడగొలుసు లవేమిడాబ
నప్పి కాలిగొల్పులు త్రెంపినప్పటికిని.

48

దక్షిణపు దిశన్ సూర్యప్రతాపమైన
దక్కుపయిపోయి సహియింపఁదగినదయ్యె
ఆ దిశనె రఘువు ప్రతాపమధిక మగుట
పై పలేరయ్యెఁ బాండ్యదేశాధిపతులు.

49

తామ్రపట్టి నదీ సంగతంబయైన
యముధిని నెచ్చిపూర్చు ముత్తొలసగము

హరౌనంగిరి రఘు కాశపై నిబడుచు
ప్రోగుపెట్టిన తమకీర్తిఁబోలె నవుడు.

50

తరుణచందనసుందర తటములొప్పి
ఆ దిశకు స్తనంబులువోలె నలరుచున్న
మలయదర్దురాద్రులపై ని లలితగతుం
స్వైరముగ విహారమ్ములు సలిపి సలిపి.

51

దూరముగ సముద్రము వీడి తొలఁగియున్న
సహ్యావర్హతము నసహ్యాశ్రేతోడ
అంబరము దొయ ధరణి నిరంజనుట్లు
రఘువు లంఘించె వీరుండు ప్రథితబలుఁడు

52

అవలఁ బాచ్చాత్మల జయింపె యత్నమూని
కదలు నొతని సైనికగణముచేత
అల్ల బంరాముచేతఁ బ్రదోయంగఁగియు
నెట్టి సహ్యాద్రులగర్జనై నట్లుతోఁచు.

53

భీతిచే భూషణంబులు వీడివైచు
కేరళ స్త్రీల చులకలఁగెరలుచున్న
సైనికోద్ధూత భూళిపుంజంబుమిపులఁ
గుంకుమ రజంబునకు మాటు కొమరుమిగిలె.

54

మురళా నది మారుతము లె
గురఁగొట్ట మెయిఁబడు మొగలికుసుమ రజంబుల్
నరపతి భటకంచుకముల
వఱలె నయత్నముగఁ జల్లఁబడు బుక్కయై.

55

త్వరగ పడుగెత్తి తిరిగెడి తురగసేన
గాత్రముల గొణిగి ధ్వనించు కవచతతుల
గాలికల్లాడు తాళవృక్షాలతోట
నల్లలాడు నాకులచప్పు డణగిపోయె

56

పోడవు ఖడ్గారి వృక్షాల మొదలెందుఁ
గట్టఁబడు మత్తగజముల గండపాళిఁ
బొడలు మదముల తావులన్ ముసరుకొనియెఁ
దుమ్మెదలు సురపొన్నలన్ ద్రోసివైచి.

57

రాముఁ డడుగ నముద్రుండు ప్రమదమండి
మునపొ యవకాశము నొసంగెననుచు విందు
మిచ్చడౌ తనప్రాంత భువినున్న నృపులమిషను
రఘు మహారాజు కిచ్చెఁగరంబు నతఁడె.

58

ఒరసి మత్తేభదంతాలయులులు చెక్కి
న్మిపతి చిత్రమక్రమము చిత్రంపవెలయు
నాత్రికూట పర్వతమునె యచట రఘువు
గగనమంటు జయస్తంభముగ నొనర్చె.

59

ఇంకఁ బారసేకులను జయింప నాతఁ
డిట్టె ప్రటిమెట్టిమార్గముఁబట్టి వెడలె
ఇంద్రియాఖ్య శత్రులను జయింప యోగి
అత్తవ్ విజ్ఞానమునుబట్టి తరలినట్లు.

60

అతఁడు యవనకామినుల ముఖాంబుజముల
సోకు మధుమదమ్ములనై సలేక పోయె
చెందొవల మోముల పయినిజిందు లేత
యాతపము నకాల ఘనోదయమ్మువోలె.

61

వాణి బలమొప్పు పాశ్చాత్య పతులతోడ
కొమ్ముబూరాల మాత్రొగ్గు ఘోషవలన
శత్రుబలముల యునికిని స్పష్టపఱచు
దుమ్మనఁజిక్కిర దుముల యద్ధమ్ముజరిగె.

62

గడ్డములు వ్రేలు మీసముల్ గలుగు తలలు
శిల్పములచేత ఖండించి బయటఁగప్పె

తేనెటిగలు మురరిన తేనెపట్లు
ఘామి పయిగప్పు చెలువొప్ప భూవిభుండు.

63

చావప్రతికిని వారు తచ్చరిణుపొందె
రింతర దీమకిరియంబుల నపుడె తీసి
ఆ మహాత్ముల కోపంబు లనవరతము
కళ్లెడమీదె ప్రతిక్రియ గలవిగాదె.

64

పలుమహార్థపుఁ జర్మముల్ పటచినట్టి
గుండ్రమొద్రాక్ష పందిళ్లజోలు లందు
భటులు ద్రాజైనవమ్మును జటుతరముగఁ
గ్రోలి విజయశ్రమమును బోగొట్టుకొనిరి.

65

అవల రఘుమహారాజు దీప్తార్కుఁడట్లు
శితశరములచేఁ గిరణాలచేత బోలె
ఉత్తరదిశాధిపతుల రసోత్కరిమటు
బద్ధరింపఁ గుబేరుదిశోర్విఁజేరె.

66

సింధుతీరాన దొర్లుటచేత నృపుని
గుఱ్ఱములు పథిశ్రమను బోగొట్టుకొనుచుఁ
జూలునందంటుకొను కుంకుమాలు రాలఁ
దనువు నిట్టటులు దులిపికొనియె నంత.

67

తమదు భర్తలపై ని విక్రమము చూపి
ప్రధితహూణుల యంతిపురంపుస్త్రీల
చెక్కిబలపై ని పాటల చిత్రరచన
నేర్పునవియయ్యె రఘు చేతినేర్బులచట.

68

అజిఁగాంభోజు లరని వీర్యమునుపై ప
శక్తిహీనులై మత్తగజాలగట్టఁ

శ్లోకమును పోందు నంకొలవృక్షవిలత
రలతోపాటు వంచిరి తమదు తలలు.

69

వారి యుత్తమాశ్వాఃలతోపాటు మిగుల
తుంగ భనరాచరె యువాయనాంగములుగ
మాచిమాటికి గోసలజ్ఞాపుర జేరె
గాని చేరి పునుంతేని గర్వగరులు.

70

చెరి గి యాతఁడెరట నశ్చండముతోడ
నెపుడొ పార్వతిద్రవకమున్న హేమవద్రు
భిభరములనెక్కి పెంచె దచ్చిభరములను
హయభురోద్ధూత భునగైరి కామతతుల.

71

స్త్రైశ్చండము నెమర్చొను శక్తిగలుగు
సింహములు గుహలఁబడిండి సేన ఘోష
వై పుభీరిత మెడవెన గ్రహక గ్రా దిప్పి
కనుప, వాని సింహావలోక నముఁ దెలుపు.

72

మధ్య భూర్జపత్రాల మర్మరపుధ్వనులు
నిరువుచున్, బొంగువెడలుల శ్రావ్యగీతు
లాలపించుచు గంగోదకాలఁ దడిసి
రఘుని సేవించెఁ బవనముల్ సకలవిధుల.

73

స్తైనికులు సురహాన్నల ఛాయలందుఁ
గూడుచున్న యా మృగనాభిసారభములఁ
బరిమళించునొడిగల జాపలకలందు
గాత్రములు వ్రాల్చి విశ్రాంతిగాంచిరెలమి.

74

నరశ వృక్షాలఁ దగులు, - గజాల మెడల
నొలుసులందు - దళమనియెడి వెలుగుకొసల

వెలుగు నోవడులవి రాత్రివేళలండు
జమురులేని వేషములయ్యెన్నోపమజేకి.

75

రఘువు విడిచి విడిచిన స్థలంబులందు
మెడల గొలుసుల రాసిళ్ల వెడలు చర్మ
గుయరుగల దేవదారువుల్ దరుల దరుగు
వ్యాధులకుఁ బెల్చు నృపుద్బిషాలయెత్తు.

76

వాణములు బిందిపాలమున్ బండకాళ్లు
నొకచోకటి జాసికొనుచు నిస్సృకలు వెడల
హిమ గిరిజన గణములతోడ నచట
రఘువునకు ఘోరమౌ సంగరంబు జరగె.

77

అతఁడుల్పవసంకేతు లనెడు వారి
నుత్సవము వినర్జించు మర్త్యులనొనర్చి
కిన్నరులచేతఁ బాడించె విన్ననువున
తనదు బాహుజయోదాహరణము నవుడు.

78

వారు చేరులఁగానుకల్ పట్టియుండ
రాజవేత హిమాద్రిసారంబు మజియు
హిమ శిఖరిచేత నా రఘునృపతిసార
మొండొరులచేత జ్ఞాతమై యొప్పెనవుడు.

79

వాసిగలఁచఁ జాలని యశోరాశి నచట
నుంచి యప్పుడు హిమగిరి నుండిదిగియె
రావయిచేత దరిగదల్చంగఁబడిన
హిమగిరికి సిగ్గు గలిగించనెంచిపోతె

80

స్వపతి రాహిత్య నదిఁ దరించఁ గారె
అచటి ప్రాగ్జ్యోతిషేశ్వరుల దవరిపోయె

రఘుని కరులకుఁ గట్టుకట్ట గఁదనర్చు
తుంగ కాలాగురుతరులతోడ నపుడు.

81

భానునడ్డిభారా వృష్టి పడక ముందె
దుర్ది నము చేయుచున్, బై కితారగలేచు
నితని రథ పథోర్థిత ధూళి నేని నచటి
నృపతి సైవలేఁ జేక సేననెట్లు సైచు

82

కీ క్రునంతటి వారిని విక్రమమునఁ
గెలుచు రఘుఁ గామరూపేరుఁడెల మదించి
గండముల మహము న్రసవించు గణగణంబు
నిడిఁగజించె, నన్యుల దేననిట్టె గెలిచె.

83

కాచరూపేశ్వరుఁడు రఘుక్మౌతవేంద్రు
హేమకీలాధిదేవతయై మఁలెడి
పాదముల ఛాయ నర్చించెఁ బలుదెఱు గుల
రిత్న పుష్పకృతోపహారములచేత

84

కరుల జయశీలుఁడౌ రఘునృపతి దిశల
గెలిచిమరలె, రథములచే షీతినిబై కి
నెగుర గొట్టఁ బడినధూళి నృపతివితతి
భత్రములులేని తలల విశ్రాంతిఁ గూర్చి.

85

అఖిల ధనములు దక్షిణయైదనర్చు
విశ్వాజిత్తును యజ్ఞమా విభుఁడు చేసి;
ఇలను నజ్ఞులకు మేఘములకుఁబోలె
ధనము లార్జించుచుండుట త్యాగమునకె.

86

రఘువు దిగ్విజయ యాత్ర

అటుతర్వాతను బూర్తిచేసి రఘురాజావిశ్వజిహ్వగమున్
భట మంత్రుల్ సఖులై చరింపఁ బెనుకానగ్గుల్ ప్రేతి భూపాళి
చ్చుటన్ వారి పరాభవవ్యథల చిచ్చుల్ చక్కఁ జల్లార్చి, యె
ప్పటినుండో ప్రేయబెంగ నుక్కు నృపులన్ బంపించె వారింట్లపన్. 17

పతి వీడ్కోరిడఁ గేతు చక్రజలరు డ్వ్రజాద్రె రేఖోప సంశో
భిత సమ్రాట్పదముల్ ప్రసాదముగఁ బ్రధీపాలకుల్ స్వీకరిం
చి తదాజ్ఞన్ సెలవంది యేగెడితటిన్ జేమొడ్చి వెళ్ళన్ శిరన్
స్థిత మాలాచ్యుత మౌ మరందములచేఁ జిత్రింతు గౌరద్యుతుల్ 18

ఇది

రఘువు దిగ్విజయ యాత్ర

అను

చతుర్థసర్గము.

రఘువంశలహరి

మయిదప సర్గము

కౌత్సుఁడు గురుదక్షిణకై రఘువదరికి వచ్చుట

వీమయి ప గోశమందు శేషింపడం
విష్ణువిష్ణుగమన ధనంబిడిన రఘుని
నిమిష, పరతలపు శిష్యుఁడౌ కౌత్సుఁ డరసి
యిభిలపిచ్చిలు; గుడిదక్షిణార్థ మరిగె.

1

పొంగి పాత్రలుండమి మట్టిపాత్రయందు
నిష్క్రమించి యనర్హ శీలాత్మఁడగుచు
యెరిగెచే బ్రహ్మశిరింపి శాస్త్రప్రకాశ
నితితి నతిథిసేవకడెదు రరిగె రఘువు.

2

అ తపోధనున్ మానధనాగ్రవరుఁడు
శాస్త్రవిధిఁదెల్పి పూజించె శాస్త్రవిధిని,
డచితమగు నాననమునఁ గూర్చుండఁబెట్టి
కృత్య విదుఁడౌచుఁ గేల్పొడ్చి యిట్టులనియె॥

3

“మంత్రకర్తౌ ఋషులతో మాన్యుఁడైన
నే గురువు కుశలమే కుశనిశితబుద్ధి,
ఎవరికడ జ్ఞానమెల్ల నార్జించినావొ
తవనునుండి లోకంబు చైతన్యమట్లు”

4

ఇంద్రునికిని ధైర్యంబు లోపించునట్లు
మనసుచే వాక్కుచేతను తనువుచేత

కొత్తుడు గురుదక్షిణకై రఘువునరికి వచ్చుట

59

తేవ తేవకు ఋషిచేయు త్రివిధతపము
లనఘ! విఘ్నాల వ్యయమయిచనవుగాదె!

5

బోదెలనుగట్టి నరిచేయు ఖాదిపనులఁ
గన్నవిల్లలతోఁదేడ గనకపెంచు—
శ్రమనుబాపు- నాశ్రమమువృక్షముల రెట్టి
పెనుతుపాను లోనగుబాధ లెనయవుగద!

6

క్రియలకగు కుశల్కొటికి భజించి పాడు
చేసినను వత్సలత మునుల్ చేయకెదియు
తమ యొడుల బొడ్డులూడఁగఁ దనిసిపెంచు
లేళ్ళ సంతతి కేబాధ లేదుగాదె॥

7

స్నానసంధ్యాదికములెందుఁ జలుపుచుండ్రొ
షితదులకెరుఁ దర్పణము లర్పింపఁబడునొ
దంభ షష్ఠాంకత సితతలుండు నెచట
నట్టి చీర్ణోదకము భద్రమౌనుగాదె.

8

వేళకేతెంచు నతిభి సేవింపదగియు—
తనువు నిలఁబడ హేతువై —వనినిదొరకు
నివరి ధాన్యాదులను వచ్చి కవిని వల్లె
పోతు లాదిగ భజించి పోవవుగద.

9

ఋషి వ్రసన్నుఁడౌచు నుపదేశించి విద్య
నిఁటికింబోవుట కనుమతించెఁగదవె
సర్వులకు నుపకారంబు నలువఁదగిన
యా గృహస్థాశ్రమము పొంద నిదియెయదను.

10

నీదురాకచేఁ బూజ్య! సంతృప్తిగొనదు
స్వాంతము త్వదౌజ్ఞచేయ నుత్సాహపడును
గురునియాజ్ఞవచ్చితే లేక కొరికివె
ననుఁ బ్రసాదింపవచ్చితే వనమునుండి॥

11

పాపములను భరింపజేసె యజ్ఞమందు
 పాపములను భరింపజేసె, యుదారజైన
 పాపములను భరింపజేసె స్వకార్యనిధియందు
 పాపములను భరింపజేసె గోవుల దనియెనపుడు॥

పాపమును దూరమొనరించుటకును, తమిళము,
 ముందుగాను, పాపమును దూరమొనరించుటకును,
 పాపమును దూరమొనరించుటకును, తమిళము,
 ముందుగాను, పాపమును దూరమొనరించుటకును,

పాపములను భరించు మే వంశమునకె తగును
 నీ పాపములను భరించు మే వంశమునకె తగును
 పాపములను భరించు మే వంశమునకె తగును
 పాపములను భరించు మే వంశమునకె తగును

నాల్గవ భాగము (దేవేపు యజ్ఞంబువలన
 నేమిలేనివాడైతి విదెంతతగును
 నుండు వడినగఁ గ్రహపుటన్ తటిగి కశలు
 డియెను పొందుదు మేల్. వృద్ధికంటె శశికి॥

కవిక ధనముకంటె నికొండక్కఱయెలేని
యేమి గురువుకై ధనమింకొకడ యతింతు
నను భుజిమోతఁ, మూర్తిగా నీశ్చక్రరియు
శారదాబ్ధిమునో గోరదు చాతకమును॥

అందు నీంతమాత్రమే పల్కి యరుగఁబోవు
నా మహర్షిశిష్యుని నప్పుడావి రఘువు
“మీ గురునమ్రబ్రాజ్ఞః నీ వీయవలయు
నొంతనీయవలె” నని ప్రశ్నించెనతని

పిఠి విధానముగా యజ్ఞమది పౌనర్పి
గర్భము నభినివేశంబుగనకయెవుడు

కొత్తుడు గరుదక్షిణకై రఘువుదరికి వచ్చుట

61

కరము వర్జితములకు గురువెయైన
రఘువునకు విచక్షణతఁజల్కె బ్రహ్మచారి॥

18

విద్యులు ముగించి ఋషిశ్రు వినియమొప్ప
నెఁతొగుడిదక్షిణ గొనఁ బ్రార్థించినాను
అపుడతఁడు చాలసేపు నేనితిగశధఁ
జలిపిన యువచారము భక్తిఁ దలఁచె ముందు॥

19

అట్టులయినను నిర్భంధపెట్ట గురుని;
అలిగి “ధనహీనుఁడను నేను” ననెడిమాట
గనక పదుఁల్లవిద్యులు గలపఁబట్టి
ధనము పదునాల్గుకోట్లుతె మ్రనియె గురువు॥

20

అర్ఘ్యపాత్రనుబట్టి రాజనెడుపదమె
మిగిలియున్న వానినిగ నిన్ మిగులఁదలఁచి
గుడిన కేదగు ధనముతక్కువచిగాదు
కాన నిన్ను నిర్భంధింపఁజూననిపుడు ।

21

ఇటుల ద్విజరాజువలె వెల్గు నృపుని కపుడు
వినుత వేదవిదుఁడు నివేదనముచేయ
నఘమునుండి మరలు నింద్రియములుగలుగు
నఖిల లోకైకనాథుఁ డిట్లనియె మరల ।

22

“శ్రుతములయంతు గన్గొనిన శ్రోత్రియుఁడున్ గురుకోస మర్థియై
వతి రఘుచెంతకేగి తన వాంఛితముల్ ఫలియింపకుండుటన్
కతర పదాన్యుదగ్గఱకు నేగె” నటంచు జగంబులోన నీ
గతి నపవాదు నాపయిని గల్గకపోయెడుఁగాక యిత్తఱిన్

23

ఈపు పూజ్యమౌ నా యగ్నిగృహమునందు
* నాలుగవయగ్నివలె ఘనుడవయియుండు

• గార్హ పత్యము, దాక్షిణాత్యము, ఆహనీయము అని యజ్ఞియవైన యగ్నులు
మూఁడు.

రెండొ మూడో దినములు నైరింపుపూజ్యుఁ
నీకొఱకయి సాధించి యత్నించిమాచు॥

24

ననగనల్లెయని రఘు నమోఘమగు వ్రతిజ్ఞ
పిశ్యసించి యగ్నిగృహన విశ్రుడుండె
ఇక రఘువొ యర్చిలో సారమేమిలేద
యని తలచి ఓబేరునినుండి గొనగఁగోరె.

25

గురు వసిష్ఠుండు మంత్రించి యరదముపయి
నీళ్లుచల్లు వ్రథావాన నింగి జలధి
నంద్రపయి వద్రదధమునకు నడ్డలేద
యని నలుడై విజృంభించు ఘుచనకట్లు.
వీదవ బ్రహ్మయక్షుడై మురిమాపు రిశముపయిని
నన్త్రములనుంచి రఘువిభుండటఁ బడుండె
శ్రీల సామంతరాజునుబోలె చృత్తిని
సిద్ధి కైలాసనాథు జయింపఁగోరి॥

26

27

కోశాగారమునఁ గుబేరుడు పసిఁగివాన కురిసి, ముచ

ప్రొద్దుటఁ వ్రయాజమున కభిముఖుడైయైన
రఘున కాశ్చర్యమునఁ గోశరక్షకభటు
లరుగుదెంచి కోశముమధ్యఁ “గురిసెఁ బసిఁడి
వాన మింటినుండి” యనుచుఁ బలికెరపుడు.

28

వీదవ నెదురించఁబోవు ఓబేరునుండి
భాసురంబగు బంగారురాళి వచ్చు
తెంచి రఘువు కొత్తుని, కెల్ల నిచ్చివైచె
వజ్రమునఁ గొట్టిఁబడు మేరుపాదమటుల॥

29

వారి నేర్పురను నయోధ్యపౌరులెల్ల
విక్రేలి యభినందించిరి యక్కజపడి
గురునకిడుదాని కెక్కువగోరఁడర్థి
నృపుడొ యర్థి కొరినదానికెక్కువెచ్చె॥

30

వేయియొంటెలు బడబలు మోయఁ దగి
 ధనము ప్రీతినిచ్చిన రాజుఁదనిపిమౌని
 నడుమువంచి మ్రొక్కు రఘుఁ గేల్ దడవి తట్టి
 బయలుదేలుచుఁ గొప్పొందు పలికెనిట్లు

31

“మంచి నడవడిలో నున్న మనుజునికి
 నీకు ధర కొరెక్కరియటలో నేమిచింత
 నీ ప్రభావమైతె నచింత్యనీయమునుమి
 వీలన దివంబె నీ కొరెక్కరినెఁగాన.

32

ఎల్లశ్రేయస్సులొంది వర్ధిల్లనే కిఁ
 కొండు కొండగ్గది పునరుక్తై కాన
 నెన్నఁదగునిన్ను నీతండ్రీ గన్నయటులు
 నీ గుణములఁబోలినపుట్టు నీపుగనుము॥”

33

అజాని జననము

దటుల నిత్రుఁడావీర్వదించి పతిని
 గురువు పరతంతు దగ్గరకరిగె, నింక
 విత్రు దీవనన్ సుతుఁగనెన్ వేగఁబతియు
 సవితచేత లోకము ప్రకాశమునుబోలె॥

34

రఘునిదేవి బ్రాహ్మ సుముహూర్తంబునందుఁ
 గాంచె సుతుఁగుమారస్వామి మించువానిఁ
 గనుక బ్రహ్మంబుపేరనే జనకుఁడప్పు
 దాత్మజునికి నెఱుండని యాఖ్యపెట్టెఁ

35

అదియరూపము నదెఱేజ మదియవీర్య
 మదియ సహజసిద్ధౌన్నత్య మదియగుణము
 ఇతరుఁడుఁడై కాఁడు సుతుఁడు స్వహేతునుండి,
 దీపముననుండి వెలిగించు దీపమట్లు॥

36

విద్యలు గురునికడ యభావిధిగనేర్చి
 యౌవనంబడుగిడ నెక్కువందమొల్కు

నజునిఁగోరియు లక్ష్మీ గుర్వాజ్ఞఁగోరె
ప్రౌఢురాలగునన్య పిత్రాజ్ఞఁబోలె.

7

అజుఁడు స్వయం వరమున కేగుట

వీదవను క్రథ కైశికదేశవిభుఁడు భోజుఁ
డిందుమతేయను తనదు చెల్లెలి స్వయం వ
రమునకజుని నాహ్వానింప రఘునికడికు
నుత్సకతతోడ హితు, దూతనొకనిబంపె॥

మెచ్చఁదగిన సంబంధము వచ్చెననుచు
తనయునకుఁగూడఁ బెండ్లిడు దరిసెననుచు
పార్థివుఁడజుని సేనతోపాటువంపె
ప్రథిత సంవత్సరి వీదర్భరాజధాని॥

8

రాజశిబిరాల నదుపవారమ్ములమరి
జానపదు లిచ్చకాన్కలన్ గానలందుఁ
గాక పలుచోట్ల నజుని మార్గంపువిడుదు
లువవన విహారసమములై యుల్లసిలై॥

40

నర్మదాతటాన జలకణాలఁ దడిసి
గంధవహులు కరంజ వృక్షముల కాట
గజపునెడి కేగి ధూళిధూసరపుఁగేచు
లమరుసైన్య మజుఁడు విడియంగఁజేసె॥

41

వీదవఁబై జుట్టు ముసరి తుమ్మెదలగుంపు
లవిఁటకె నీటఁ గరి మున్నెననుచు దెలువ
జలము మదధారఁ గడుగ, స్వచ్ఛంపుఁజెక్కు
లొప్పు నొకవనగజ మేటినుండిలేచె.

2

గైరికపురంగు పూర్తిగఁ గడగఁబడియు,
నీలీయూర్ధ్వరేఖలఁ జిత్రమౌచి శిలల
బాది మొద్దుదాటిన దంతపాళి ఋక్ష
వద్దిరి గజవప్రక్రీడఁ బ్రకటపఱచు.

43

కొండవంటియేనుగు నాచుగు త్తిచుట్టఁ
బొట్టతో లాగుచు బిడవగట్టు చేరె
ఆతకు పముందె యేనుచే నయిలనిడుల
గొట్ట బడియేచి వెల్లువ గట్టుదాకె

44

ఒంటి యా యేనుకటభిత్తు లుడకమందు
స్నానమొనరింప మడపు వర్షమున మించు
దుర్దిన శ్రీ క్షణమణంగె దొరగఁ గాని
మరల వన్నేతరిగజాల నరసి పెరిగె॥

45

వ్రాలునేడాకరఁటి చెట్లపాలువోలెఁ
గటువగు ప్రవాహమొప్పు తల్లజమదంపు
వాసనను సైపలేక తద్బల గజాలు
మావటులు నాప నాగకంజరుగు తీసె

46

కక్కెములు క్రెంపి వడిదురగములు పాఱు
అరదములు విబిగి తల క్రిందగుచుఁ జౌవ
వనితలను గావ యోధులు వ్యాకులంప
బలములిబిరాలఁ గల్గొం పజచె గజము

47

రాజు లడవియేస్సెను జంపరాదటంచు
విన్నయజఁడు వచ్చెడి యేను వెమక కేగ
వేగ నతిదీర్ఘముగ విల్లు లాగకుండ
నమ్ముచేఁ గొప్పైగుంభస్థలమ్మునందు

48

గజము దెబ్బ తిన్నంతనే గజమురూపు
విడిచి సైన్యము గనుచుండ విన్నయముర
మహితమౌ కాంతిమండల మధ్య నిలిచి
గగనమునఁ జరించు మనోజ్ఞకాయమూనె

49

తన ప్రభావముచేఁ గల్ప తమసుమాలు
తెచ్చియజనిపైఁ గుర్చి విడుచ్చరుడయి

దంతకాంతులచే నురిన్బిలిన గలుగు
నాదేనులైపునకు చుట్టిననియె వాగ్వి

౧౧

హృదయమిందు నెప్పుడు మరలగిమ్మని తవేలచె
చలించెల మరలగి మాహందిరాను
నాదల ప్రయిపిర్భానాభ్య గంధర్వవీధులను
జనకుడుః ప్రేయింపడుడని ననన్ జనములందు

౧౨

చాల ప్రణమిర్లి నే ప్రానిమాటు కొనగ
దయ మహర్షిహృదయము మూర్ధవము చెందె
నెప్పుడు నెంతకడేరి జలమున వేడియగుచు
పల్లనయె జలంబునకును సహజ గుణము

౧౩

పప్పుడిడ్డొను పంకియె నృపతిమణుడు
వాణముభమున నేదు కుంభస్థలంబు
ఛన్నమొనరించునొనాదె వేగనీపు
నే మహిమను గాంతువని తపోనిధి వచించె

౧౪

చాల కాలము నుండె దర్శనము కొరు
నాదు పరిమి నాపాంతమొనర్చినాపు
నేరకః బ్రతిప్రియము చేయనేని నేను
నా పదప్రాప్తి వర్జిర్థమౌ సరవరేణ్యు

౧౫

సభ! ప్రయోగోప సంహరినిభిల మంత్ర
వారి సంయోగానాభ్య గాంధర్వ ముత్ర
మిదిగొ! కొనుమయ్య, దానిచే హింసయరికి
గలుగుడు ప్రయోగి కొ జయంబు కరగతంబు

౧౬

నన్ను, గొట్టితి వని సిగ్గొనర్చుః కేల
యనగః గొట్టుమను వయతోక్షణమయింటి
సండుచేత బ్రాహ్మంబు నాయంబు నీపు
పిరిపినెడి కలారభాపముపడియకయ్యు

౧౭

సదెయని పరిత్ర నిర్మదా స్వచ్ఛ జలము
నాచమనముచేసి నృసోముఁ, తస్త్రివిదుఁడు
తస్త్రిమును గ్రహించె కాపాంత మొందు
సతని నుండి యుత్తరపు నీకగ్గభిముఖుఁడయి

47

వారిలో నిల్లు వారికి దైవ పితృ
గారిణములేకయె నభుక్త వారిలోన
నొకఁడు చైత్రరథోద్యానమొందె నింకఁ
నదిలరుదు సురాహ్లాంచద్విదర్భఁజేరె,

48

అజుఁడు పురిసమీపము చేరినట్లు తెలిసి
అతని రాకచేత మహాప్రహర్షమొంది
అదివర్ష రాజదురుగనజునికరిగె
సరిసవీచి నముద్రుఁడు శశికిఁబోరె

49

నృపతి నాగంతుకునిగ, గృహేపనిగను
నజుని బ్రజలెల్లఁగలిసి యెట్లు పుకొనెదరా
యడు పురిఁబ్రవేశపెట్టి రాజునిగొలిపె
తానుముందేగి వంగి శ్రీమస్తుగించి

50

అధికారాల నియుక్తురపురుషులొయ్యిన్ మొక్కి చూపింపఁ, నూ
ర్పు దికాద్వారముప్రక్క వేదికలపైఁ బూర్ణాంబు పంథింబు లొ
ప్పిదమైయొప్పు * విశూత్తరాజగృహమున్ బ్రీతిన్ రఘుప్రహతిరి
భ్యదశామోగ్యుఁడజుండు చొచ్చెఁ; దడునప్రాయంబు మాడంతయున్ || 61

అదేశంబు స్వయంవరంబునన రాజౌఘంబు రావించి యుం
దాదేయంబు నుండరంబయిన కన్యారత్నమున్ బొందఁగా,
ప్రాథేయంపడునట్లుజున్ దెలిసి తద్భావావబోధంబుచే
గ్రోధం బొందుప్రియన్ జలెన్ జివరతెట్లో నిద్రకంటంబుదెన్

62

* యార్పు వైపున స్వయంవరమునకై కొటవెలుపల క్రొత్తగా నిర్మిం
చిన భవనమును అజుఁడు ప్రవేశించెనని భావము.

చెవి భూషణ్ ఘనజీవరాజములపైఁ జెక్కిళ్ళపైఁ రాయఁ గ్రొం
 ముప్పాన్పంకడునిట్టులన్ దొరలి మైఁమూలన్ పడిన్ మీయి పా
 ర్శిపు పుత్రున్ నువ్వొక వేటన దువేల్ మేల్పొల్పులం బాడుచున్
 ని పుసుగున్ పరిపంచె మోగఁటలు వాచాఁఘాడి మేల్పొల్పిరా॥

63

చమియేగన్ మలిమంచులందుఁ బ్రముఖాః రత్నలది నన్ వేడు; తో
 న మహాభారము రెండురేతుల విభక్తంబయ్యె నాబ్రహ్మదే,
 తములందేన్ నిదురింపకుండ నొకెడన్ దాల్చున్ భవర్తాత భా
 రము; నింతరెక్కిడినిర్చి యా ఘనన భారం బీపుదల్చున్ పరన్॥

64

నిద్రకు లొంగి కన్గొనమి నీపురు; నీయెడనున్నకత్తిపున్
 ముద్రవహించులడ్డ నిళిఁబొరెక్కిడు బండితనాయకంబరెన్,
 ఓడతక్తై వినోదము గొనంగును పండురుఁడున్ దిగంతనం
 పద్రుచిఁబొంది త్వస్మృఖ విభాసంబులంబుఁ దియింపఁ గొంచుమీ,

65

లక్ష్మీవే నందమౌ వృగుల్లాన వలన
 మెనలు మృదుతారక గల నేమేలికిన్పు
 తిరుగు తుమ్మెడ తోనున్న నరసింజమ్ము
 వెంటనే రెండు నొందొఁటి వంటి పయ్యె

66

నీ ముఖ నమీర సహజ పరేమళమును
 పరసురభినందఁ గోరి ప్రభాత మరతు
 తరుల ముచికనుండి పడిన విరి హరించుఁ
 దరణి కిరణాల విచ్చు పద్మము స్ఫులికించు॥

67

పొట్ట యెలుపైన-చెట్టచివుళ్ళఁ బడిన
 పులు కడుగు హారమణిఁ బోలెలపు సుంచు
 శ్రేష్ఠ పదమొందుట నధరౌష్ఠమున మెజయు
 నంతఃపుణుల త్వరేలాస్మితంబుఁ బోలు॥

68

భానుఁడు ప్రతాపుఁడెంతలో, బియికిరాఁతొ
 లంతలో ననూరుఁడు మాపె సంభకమను

అనిని వీర! ముందుగ నీవ యరుగుమండ
కర్రువుల నీవీత తనంతట జంపుచొక్కొ.

69

రెండు ప్రక్కలఁ దొర్లి నిద్రించి, మోము
కలిగొలును లాగుచుఁగడల్ మేలు కాంచ
పడిన లేయెండ రాగంబువలన వాని
దంతములు, బ్రద్దతొ ధాతుతమలఁదోలు॥

70

దీర్ఘమయిన దేరాల బంధులఁబడిన
పాఠశకాశ్శములు నిద్ర పొబఁద్రొలి
నగిన నేత్ర! వక్త్రోష్మచే నాకఁడిగిన
యెడుబీ సైంధవ ఛండాలు, గుచిలఁబడు॥

71

వాడిన పూల కానుకలు భక్తిని వీడుటఁద్రొక్కఁగాఁ బడెన్
వేడుక స్వీయరత్న పరివేష వికాసము వీడె దీవీకల్
పోడిమి మాప్రబోధములఁ బూర్ణము లై నవచో విభంగులన్
గ్రేతగ నీ శుకం బనునరించి వచించును బంజరంబునన్॥

72

అని రచియించు సూక్తులను నాదృతి వందిసుతుల్ స్తుతించె వెం
టనె నిడురం దృఢియించి కయనంబును వీడి యజుండులేచె మ
చ్చను గొను రాజహంసలు మృమధ్వనులన్ బటురీతి రేసఁగా
ననుగతి సుప్రతీకమను హస్తీ సురాపగ సైకరింబులన్

73

వీడి ప యథావిధి నయ్యింజఁ
దుడయమున నొసర్చిఁడిగుని మౌనరిచి తనుకె
ప్పు డెద్ది తగు వేషము గొని
యెడుట స్వయంవర గృహస్థ స్ప్రపనభజెరన్

74

ఇది

అజునిస్వయంవర గమనము
చియివేవ నిర్గమ

రఘువంశలహరి

ఆరవ స్కంధము

స్వయంవరమునకు వచ్చిన రాజుల వర్ణన

అవని రావోచిత మగు వర్ణంకములను
నమరు నింపొననమిల, వేషామలూని
వేష వైమానికలు నింత తోటో చూచు
తీరలు గల, నెహారుక నృపొలునదిరనె.

1

మమ రత సుతముల శివుల
దప్పగహింప మహా ప్రతిరో నట్టి స్వయందో
మన నొప్పు నటగని నృతం
మనమ నిరాక గి నె నిండుమకిపై నపుడునో.

2

రిఘు దిమోద (వంక విదర్భ రాజు చూప
ననువుగావీర్చు మెట్టి వర్ణంక మెత్తె
భంగశీలరా మిలగొద్దియిత్సంగ ఘగ
మరివిలోద్ధత మృగరాజుశాపమట్లు

3

రింగు రంగు తివాచి హారంగు గలుగు
రిత్న కంబళ్ళ పజచు వరాననమున
గూడుచుండే, నెమలిపయిగూరుచున్న
స్కందు పోలిక కంతుల జిందు నతడు

4

రాజుల పరంపరలలోన లక్ష్మి చేత
చెలుపు జలదాసుల మెఱపు చేతబోలె
వేలుగతి విభక్తాత్ముడై వెలిగె నజుడు
ద్యుతి విశేషాన దుర్నిరీక్ష్యంచె యగుచు

5

ఉత్తమాసనంబులతోన నుజ్జ్వలంపు
వేషములు పూని యన్న భూభృతుల మభ్యు
రాజిరె, గడు రేణువుతో రఘుశుతుండె
దైనతరులతో, నారి ఖాతంబువోలె,

4

నిభిలన్మవతుల విడి పార నేత్ర పంక్తి
ప్రథిత రఘు కుమారునిపై ని పడిగి వ్రారె
గండు తుమ్మెడి ర్ పుష్పచ్చక్షముల పడి
ప్రపల మత్త పన్నెభము పయని పోరె,

శృంగ కులముల్ దెరిసిన మాగధుల చేత,
బండ సూర్య వంశీయులొ ఖాప జగతి
యెరు స్తుతీంపఁబడుచు నుండ, నగురుభూప
మెల్లెడ న్మవధ్విజముల వ్యాపించుచుండె

వట్టబోద్యోనములతోన వాసమున్న
నెమట లుద్ధత నృత్యముల్ నిఁపఁ జేయు
కంఠ నాదాల మంగళిన్ద్వనము తోడ
దిగ్విగఁతాలమూలల్ ప్రతిధ్వనించె॥

4

నాల్గు పంకలఁ దీర్చిన, నచలు మోయు
పల్లకీ నెక్కి పరిజనుల్ ప్రక్కనకువఁ
కొని పరియించు కన్య వివాహవేష
మమర, బర్హింక మధ్య మార్గమును జేరె॥

11

రాజు ద్విత్వరముల కేకలక్ష్యమైన
రమలజాని న్మజ్జి ప్రేక్షమౌ కన్యపయని
స్వవతు లంతరాత్మల తోడ నపుడె పడిరి
అసనములందు పట్టి దేహములె నిలిచె॥

11

అమృతము మనోనీధిమల వర్షిల్ల పడచు
 ఘోరరేఖల వడచును సూరికలయ
 వివిధ కర్మగార బేష్టల వలన నెల్ల
 పొడిపిమల ప్రవాళ వోధిలను వోధి॥

1.

1 * చేతిపువ్వుల పట్ట నాళ మ కేలువోయి
 గట్టి పడల పక్షాలు భ్రమగిమల గొట్ట
 వడలు ప్రహ్లాద రోగ పరదేష్ట మనఁబ
 న్నిత తామర ప్రప్థుని ద్రిష్ట దాడిగె॥

1.2

2 * మూపు నుండి జాజీయమయి పోవిగియిచ్చె
 ముంగిడిపు గొనిని బీని హరిమాల
 వైకిదేసి వాడు గలయ వ్రేరిగ్గదెప్పి
 ఓర వరాని స్వప్నానమందుల నెరిగ

1.1

3 * కనుల కాంతి కొంచెము వలన రిగదెప్పి
 అవ్వముగ గోళకారముల వ్యాప్తివలన
 లీల పునతవలన వ్రేళ్ళకారివోద
 ననెడి పీతలయ మహాన భూభర్తగెదె॥

1.5

4 * అననిము సగాన నెరిమ హ నములవ
 మునుల నిండుల, నింకంబునభిక్తమెల్ల
 కాగి వెచుదిర్గి త్రిభంగి గామమొప్పు
 నిరమువల నొక గ్రామ పలుక నిలునితోద॥

1.5

1 * చేతితోని, లేచారవిడిమువలె నన్ను ద్రిష్టి నొనుమని రాజ భావము.
 చేతులు ద్రిష్టు రోగముగలవాడువోడని యందుమతి యెభి ప్రానుము.

2 * నిన్ను గొగిలించు కొందునని రాజభావము. దాచుదగినదేనో పడి
 లిపై నున్నది కాన, కప్పుకొనుచున్నాడని యందుకొలి భావము.

3 * నీవు నాదికి రమ్మని భూపతిభావము భూమిగియిపోల శ్రునాశ హేతువని
 ఇందుమతి భావము

4 * నిన్ను ఎడమభాగమున గూర్చుండ, బెట్టుకొని మానాడుమనిని భూపతి
 భావము చూచియు పరాజ్ఞులునయ్యెను. కార్యకర్తకాదుని యందుమతి
 భావము.

౧ * భూషగ విలాసీనులు చెవిన్ బూన్చుదగిన
పొలుపుఁబసుపుఁ దెల్పిన లేమొగలిడేట
యవ యొకఁడు ప్రేమ పీఱుఁడుపై మఱితగతుల
ఠచర తిడుకొవగోళ్ళఁ జీల్చుంగఁదొడఁగె

౧౪

౨ * ఇంకొక డు సరొజమువోలె నెఱునైన
నన్నుజపు చేకల గుఱుతైన పాణితోడఁ
గెఱుపుంగురపుంగఁతి గెరలుచుండు
పాచికలు తీలగ నెగురవైచె బిముకే.

౧౫

౩ * సరిగఁదన చోట నున్ను మ స్వస్థలమున
జురగెచ గిరీట మని యెంచి క్షౌపు దొక డు
వజ్రపుం బొళ్ళద్యుతి ప్రేళ్ళ ప్రకృసఁడు
లందుఁ దిరుగు కళము చావీ యటనె సర్దె॥

౧౬

అవల రాజుల వృత్త వంశాదు లెఱిగి
పురుషువలెఁ బ్రౌఢయౌద్వారచరి సునంద
రాజునాత్మజను మగధ రాజు దరికి
ప్రథమమునఁ దీసికొనిపోయి పలికె నిట్లు

౧౭

శరణు చొచ్చువారి కితండు శరణునిచ్చు
ధృతి నగాధశక్తి మగధ దేశవాసి
ప్రజల రంజించు పనుల నేర్పరియ సుమ్ము
సార్థకాభ్యు బరంతపుఁ డనఁగఁబడును॥

౧౮

౪ * నీ పీఱుఁడుల పై నిట్లు నఖిక్షతములుంచెదనని రాజు భావము. గడ్డి
పలుకలు తెంపు స్వభావము గలవాఁడు వీఁడని ఇందుమతి భావము.
౫ * నీతో నేనిట్లు క్రీడింతునని రాజు భావము. వీఁడు జూదగాఁడని
ఇందుమతి భావము.

౬ * కిరీటమువలె నాడై ని నీవున్నను నాకుభారము లేదని రాజుభావము
నెత్తిపై జేయిపెట్టుకొన్నవాడు అవలక్షణుఁడని ఇందుమతి భావము

10
 కింకర పదలు వేరె యుండ్రుగాక
 నీయె రాజవృత్తిగ నయ్యె నితని చేత
 కన్యకా గహనవ్రంబు లెసగు నై నర
 కం బుచేత బోధింపక తి యుండ్రు నిశను॥

10

11
 కింకర పదలు వేరె యుండ్రుగాక
 నీయె రాజవృత్తిగ నయ్యె నితని చేత
 కన్యకా గహనవ్రంబు లెసగు నై నర
 కం బుచేత బోధింపక తి యుండ్రు నిశను॥

11

12
 కింకర పదలు వేరె యుండ్రుగాక
 నీయె రాజవృత్తిగ నయ్యె నితని చేత
 కన్యకా గహనవ్రంబు లెసగు నై నర
 కం బుచేత బోధింపక తి యుండ్రు నిశను॥

12

13
 కింకర పదలు వేరె యుండ్రుగాక
 నీయె రాజవృత్తిగ నయ్యె నితని చేత
 కన్యకా గహనవ్రంబు లెసగు నై నర
 కం బుచేత బోధింపక తి యుండ్రు నిశను॥

13

14
 కింకర పదలు వేరె యుండ్రుగాక
 నీయె రాజవృత్తిగ నయ్యె నితని చేత
 కన్యకా గహనవ్రంబు లెసగు నై నర
 కం బుచేత బోధింపక తి యుండ్రు నిశను॥

14

15
 కింకర పదలు వేరె యుండ్రుగాక
 నీయె రాజవృత్తిగ నయ్యె నితని చేత
 కన్యకా గహనవ్రంబు లెసగు నై నర
 కం బుచేత బోధింపక తి యుండ్రు నిశను॥

15

16
 కింకర పదలు వేరె యుండ్రుగాక
 నీయె రాజవృత్తిగ నయ్యె నితని చేత
 కన్యకా గహనవ్రంబు లెసగు నై నర
 కం బుచేత బోధింపక తి యుండ్రు నిశను॥

స్వయఃపరమునకు వచ్చిన రాజుల వర్తన

175

అరులయ్యెయ్యరులమురుపు టురముపయిన
ముల్కమంత యట్రుల కణంబులను బణపు
నితనిచే లాగి దారారెయెనగనట్టి
సొమురువంత ముత్యపుసరుల్ గుచ్చఁబడియె

16

హజులై రంబు గల సరస్వతియు లక్ష్మి
యరుపురొకచోటనో నిల్చురితనియందె
శీవేశ్వరజో కాంతి సూనృతపువాక్కు
దనరి యోగ్యులై మూడవ దానవపుదు॥

17

ఇంత సంగభూపతి నుండి దృష్టిత్రిప్పి
చను మసుమిగుమారి జననిసభని బలికె
ఇతఁడు కోరఁ దగనివాడె యిమె యే మె
ఱుంగనిదె, లోకమో భిన్నరుచులు గలది

18

అవల నా ద్వారపాలికయగు సునంద
అరులకునుపై పరానియా నరనరేణ్యు
నెంతో దర్శనీయుని జూపె నిదుమతికి
నిప్పుడో యుదయించిన యిందుఁబోలె॥

19

ఇతఁడవంతి భూపతి మహోద్భృత భుజుండు
మహిత వక్షఁడు కృశవృత్త మధ్యముండు
విశ్వకర్మయంత్రముపయి వేగఁద్రిప్పి
సానఁబట్టిన సూర్యునిచాయ మెఱయు॥

20

అఖిల శక్తియొనితని ప్రయాణవేశ
నెగిరి ముందేగు గుఱ్ఱంబు లెగురఁగొట్టు
రజము, సామంతరాజ శీర్షములమణుల
యరుణ కిరణాల కస్తమయంబు గూర్చు॥

21

అ మహాశ తీర్థాన నలరియున్న
చంద్రమౌళికి దరిగవానంబ యుంటు

పక్షమందై నర జంక్షకలు నిండు
అపహరించు బియ్యం నరనాతితడు

22

మన కే రాజురౌతంబున నీమ
నీమన కెంతయుగాలిదేత గడలు
నీమన కెంతయుగాలిదేత గడలు
నీమన కెంతయుగాలిదేత గడలు

23

నీమన కెంతయుగాలిదేత గడలు
నీమన కెంతయుగాలిదేత గడలు
నీమన కెంతయుగాలిదేత గడలు
నీమన కెంతయుగాలిదేత గడలు

24

నీమన కెంతయుగాలిదేత గడలు
నీమన కెంతయుగాలిదేత గడలు
నీమన కెంతయుగాలిదేత గడలు
నీమన కెంతయుగాలిదేత గడలు

25

నీమన కెంతయుగాలిదేత గడలు
నీమన కెంతయుగాలిదేత గడలు
నీమన కెంతయుగాలిదేత గడలు
నీమన కెంతయుగాలిదేత గడలు

26

నీమన కెంతయుగాలిదేత గడలు
నీమన కెంతయుగాలిదేత గడలు
నీమన కెంతయుగాలిదేత గడలు
నీమన కెంతయుగాలిదేత గడలు

27

నీమన కెంతయుగాలిదేత గడలు
నీమన కెంతయుగాలిదేత గడలు
నీమన కెంతయుగాలిదేత గడలు
నీమన కెంతయుగాలిదేత గడలు

28

* అజిలో నగ్నిహోత్రున్ సహాయుఁ బొంది
రాజవశంబులకుఁ గాశరాత్రియైన
పరశరామునివాడియౌ పరశుధార —
నల్గఁ గల్పబోతునుబలెం దలఁచె నీతఁడు॥

29

తమమూహిష్మతి పురప్రాకార జఘన
రశనయౌ రేవనది వేణిరమ్యభువులు
మేడి కిటికిల యందుండి చూడమన స
లరిన నీ దీర్ఘఘజా నంక లక్ష్మీవగుమి॥

30

ఎంతౌ ప్రీయ దర్శనుండయ్యు నీ క్షితీశుఁ
డిందుమణికి మాత్రము రుచియింపఁడయ్యె
శరదృపువు క్రమ్ముచుబుచ్చ లావరణముడుప
లఠిత కళం నిండిన శశి నశినకటులఁ

31

ఉత్తమాచార భుద్ధమౌ నుభయకులము
లందు దీపమై శూరసేనాధిపుఁడయి
యితర లోకములందుఁ గీర్తింపఁ బడుచుఁ
దగు సుషేణుఁ జూపి యనె భద్రాంతరక్షి॥

32

ఇతఁడు యజ్ఞ నీపకులంపు నృపవరుండు
గుణములెల్ల నన్యోన్యమీతనిని బొంది
సహజమౌ విరోధము వీడె; శాంతమైన
ఋషుల యాశ్రమమును జేరి మృగములట్లు॥

33

చంద్రు వెన్నెలలటు లే నృపేంద్రు కాంతి
కనుల కందమై సౌధాంతికముల నుండె
నశని తేజస్సె హర్షార్థగ్ర మందుగడ్డి
పెరుగు రిపు గృహాల నసహ్యకరమెయ్యె

34

* నీ మీదకు వచ్చిన శత్రులను దగులఁబెట్టుదును “అని ఈ రాజునకు
అగ్ని వరమిచ్చెనను కథగలదు. (భార.వవ. ౧౦౭ అధ్యాయము)

జలదేశేన్ విహారింసు కాలమున ఈశ్వో భర్తృ సద్ధాంతకాం
 తలపక్ష స్థల గంధమున్ గడిగి శ్పేతంబొట గాళింది నీ
 క్షుర తామ్ర ముఖదాళులన్ దనరియున్ రోలోన గంగానది
 జలమున్ గర్జన యాచయగవలె నశ్రాంతంబు భాసించెడిన్॥

యమచన్ వానము గొన్న కాళియుడు తార్క్ష్యస్వామి త్రాసాన స్వా
 యమ వానంబునకై యొసంగె నట, యావక్షస్థల వ్యాపియై
 క్షియమౌ కాలి యొసంగు నావజిని నీ వీరుండెదన్ దాల్చియెం
 తయి శ్రీకృష్ణ భారి కృష్ణునికి నానన్ గూర్చు వాడయ్యెడిన్॥ 36

వీడు నీ యవధుఁ బతగా గౌరవించి
 యిది లే జలకృష్ణుడు పూజాన్పు పయిని
 వయిది * కైతరథసమ బృందా వనమున
 * ప వయిది నీ యౌవనపు లక్ష్మీ చొక్కుగక

37

జల విహారింసుకీ శిలాజతు సుగంధ
 మూర్తి మృదు శిలాచలములఁ గూడుచుండి
 ప వ గు గోపర్థన కందరముల
 వారిరిచి శిఖిన్మృత్యుముల్ కానవచ్చు॥

38

వీరి బోని చక్కని నాభిఁబడయు కాంత
 ప ప్పరిచి భార్య కారెంచి యతని దాటె
 గంధము చేరఁ బోవుచు జాటు నేలు
 దారి పశత వచ్చిన మహీధరముఁ బోలె॥

39

కంగదాశ్లిష్ట భుజుని, హేమాంగదుఁడని
 పేరింప, శత్రు పక్షల పేరు మాపు
 పరికింపగోపఁ, జూపి యాద్యారపాలి
 పరికర మార్జ్యేదు ముఖియైన బాలకోడ॥

40

* కైతర రథము = కబేరుని యుద్ధానవనము

రాజితఁడు మహేంద్రద్రాది సారమున నొప్పు
అమ హేంద్రద్రాదికి మహాభీకనుఁగు భర్తః
ఇతని జైత్ర యాత్రల సనవియించు మదపు
పేనుఁగుల మిషను మహేంద్రుఁ డెమరనేగు॥

41

చాప ధారుల నితఁడు గ్ర సదుఁడు, సుభుజుఁ
డల భుజముల జ్యోఘాత రేఖలను దాల్చు,
శైదుపడు శత్రు లష్ట్రల కాటుకై న
కంటి నీటఁదడియు ధారలు రెంటి కరణి॥

42

ఉదయ మంగళ వాహ్యాల నూదివై చు
సుంద్ర నాహుని నిలుదరిన్ సంద్ర మెపుడు
మేడ కిటికీలఁ గెరచూలు చూడఁ బడఁగ
నిదుర చెందిన యారాజు నిద్ర లేపు॥

43

గల గలని తాటి ఎడలున్న జలధి తటులఁ
బటల ద్వీపాల నుండి లవంగ సుమము
లిట్లు కొనివచ్చు పవనము లెపుడు చెమటఁ
దాప నీతితో విహరింపు పద్మనయన ! ॥

44

బెడఁగు టాక్రతీచే లోభపెట్టఁ దగిన
యిందుమతి యాసునందచే నిట్లు లోభ
పెట్టఁబడియు వానిని వీడి వెడలె, నీతి
దప్పులాగ లక్ష్మీ విరుద్ధ దైవుఁబోలె॥

45

అవల నాద్వార పాతికయగు సునంద
దైవరూపు నాగపురేఖ దరియనరిగి
ఇటు చకోరాక్షిఁ యొకసారియీ నృపేంద్రుఁ
గాంచుమని భోజనోదరిఁ గాంచి పలికె॥

46

సరములు మురుపు లొల్కి యంసముల శ్రేల
పరుపు హరిచందనము పూసి పాండుఁ డితఁడు

మనము గానము చేసినది మనము వాటిని
 మనము వాటిని మనము వాటిని

47

పాపములను మోచి మహాగ్రహి స్తంభింపఁజేసి
 భూమిని మునునందు క్రాగి ప్రకటించి
 తన పాపములను నంతటి ఘనఁడాశ్చర్య మైతి
 వాని పాపములను నడిగి మెప్పు॥

48

తాము పాపములను గర్హంధుడైన
 రాముని దుష్టములను దురాప మైన
 తాము గొప్ప మూలపాండులతో నంధి చేసి
 తాము ముగ్ధులను ముగ్ధములను చనియె మున్ను॥

49

పుష్పాంశుల దామరదో వేరిపాణి నీవు
 కన్నుల కింకరు ధీమన్యుల వామయ వాతా
 కుల పూర్వ మారాధాక రతనమైన
 కులములకు సుప్రసిద్ధులైన దనరంగులవు *

50

'మమ్మ' పాపం చేసిన దట్టిపుగ గొరిగిట జొక్కుపోకలున్,
 'మమ్మ' నేంకిలరలు కౌగిలు చందనపాదసాలు,,
 తమ్మమ్మ తమ్మల వ్రతముల తల్పములన్ జెలువారు నట్టివా
 'మమ్మ' మమ్మది క్రంగముల హాయిచెయిన్ విహరింప గోరవే॥

51

తెలుగు మిందేవరశ్యామదేవుఁడతఁడు
కాంతః గోరొచనా గౌరగాత్రవీవు
జిహ్వనాదోరు శోభవర్ధిల్లుకొలుపు
మిమ్మి మేఘాల కడుద్రపేమ వజరు మీను॥

52

ఈ విధేర్చన సోదరిహృదయమందు
నామెను వివేళ మవకాళ మందదయ్యె,
తనకు నాన బడమి ముసలిచియున్న
పిల్లమందు నక్షత్రేకుపాణి వోరె.

53

చెల గి నీక నడిచెడి దీపశిఖయహాలె
వతి బనయు బాలవేని నెవ్వని దాటె
వాడు నవ్వాడు వెలవెల భావమొందె
రాజపథి మేడలొని వరాండవోలె ||

54

జిందుమతి దగ్గజుల రాగ నీ చెనస్ప
జతిగ వరియింపి నొ పరియింప దొయటంచు
నజుడు వ్యగ్రుడయ్యె నదరు నంగదముల
నజుని పడి బాహు, వజు సంశయమ్ము బాపె||

55

జల్ల యంగాల రోటిత యేని లేని
యజుని గని యన్యన్యపు జేర నబలమానె
చిలుగఁబూచిన తిమ్మ మాడిని బొంది
యన్యతరువు జేరునె యెక్కడైన భ్రమరి ||

56

జజునియెడ సంక్రమించిన స్వాంతమమత
నిందు శోభల వెదజల్లు నిందుమతిని
అని వరుస క్రమ మెటుంగు నా సునంద
విస్తరంబుగ నీరీతి బ్రస్తుతించె ||

57

వీతఁడివ్వుకు వంఖ్యఁదొన్వపతికపదః
మెతఁడువాపత్తుఁ డనఁబడు, వితతగుఱుఁదొ
గుడతమాశయు బత్తరవోశలేబు
లెదియ క్లాఘ్య కావత్స్థ పదమెతాత్రి ||

58

వీతఁడు మహాక్ష రూపు మహేంద్రునెక్కి
రణమునఁ బినాకిలిల నస్త్రాని చేత
నసురకాంతల గండంబుల దు మిగులఁ
జెలుపు దీర్చు గండపుఁ బూత చెబివి వైచె ||

59

ప్రముదితై రావ తాస్ఫాలనమున బాటు
స్వాంగడిము స్వాంగదమ్మున సంఘటింపఁ

60

51

62

63

64

65

56

ఇది సునంద వాక్యము ముగియించు తలనె

రాచ కన్నె లజ్జ సంకోచ పటచి

సుప్ర సన్నామలతుఁ జూపుఁజొనిపయపుడ

యా స్వయంవరమాలయ ట్లజగ్రహించె ||

34

రమణీ యాకృతి గల్గినా యువకుపై రంజిల్లు రాగానుబం

ధము నాజవ్వుని తెల్పులేక నిలిచెన్ కాతీనయైయుంటఁ ప

క్రములౌ ముంగురుకౌపు నిందుమతిదౌ రాగాను బంధంబెగా

తము భేదించుక వచ్చి తెల్పెను గగుర్పాటన్న వ్యాజంబుతో .

35

ఇందుమతి యట్లుకాగఁ తానిటు సునంద

"అచ్చురాల ! యింకొక చోటు కరిగెదమొక్క"

చినుమఁ బరిహాసించుచు సభి కవుడు పలుక

వధు వహాయురౌ సభిఁజూచె వక్రగతులు ||

36

కరభోరువు రఘునందను

ముసవగు మెడఁ దగిలచోటఁ బుష్పిణిచేఁజాం

డిరమగు మాలను ధాత్రీ

కరముల వేయించె మూర్తిగను ప్రేమమటుతో

70

విపుల వక్షత్స్థలంబున వేయవేలు

నిప్ప వుప్పుల యాసొంపులింపు మాల

నిందుమతి కంతమందు నర్చింప నమరు

బహుపాశలతగ, నరవరుఁడు తలచె ||

71

మొములు విడిచిన చంద్రుఁ గొముడియుఁ గలిపె

జహ్నువు విడుగంగ సముద్రునంగ మొందె

అని సమగుణుల కలియక కలయ జనులు

నృపులకు శ్రుతికటువుగ వచించి రొకటె ||

72

ఎవ్వవగఁ బొంగు వరపక్ష మొక్కవైపు
 మాటమంతి లేని నృపాళి మఱొక వైపు
 తీవయమున విచ్చు తామర లొప్పిదంబు
 కలువవనము నిద్రయుఁ గల్గు కొలను నోలె ||

73

ఇది

జిదుమలే స్వయంవర వర్ణనము
 నాటవ స్వర్ణము

రఘువంశల హరి

విడప సర్గము

వధూవరులఁ జూచు పురస్త్రిల చేష్టలు

బలరిపువు * దేవ సేనాగుహులనుబోలె
తనయనుజకుఁ తగువచు-సోచరిని- తోడఁ
గైకొని విడర్భ దేశంపు క్షృంభిండు
తన పురమున కభిముఖుడై తరలియరిగె ||

1

రమణి పైని గోరిక విఫలంబు కాఁగ
న్వ స్వరూప వేషముల నీర్వ్యాకులగుచు
రాత్రితుడ వెలవెలఁ జోవు గ్రహములట్లు
చేరి నృపులున్ దమదమ శిబిరములకు ||

2

* 2 అచట నిఁద్రాణి దేవత యమరియుంటి
నిఁక స్వయంవరమున జోభయిడెడి వారు
లేదు ; కాకత్సనెడఁ బృథ్వీశ జగము
చాలవైరులయ్యును దీనఁజల్లఁ బడిరి

3

* 1 దేవసేన అను కన్య ఇంద్రుని కన్య. అమెను కుమార స్వామి వివాహమాడెను. బలరిపువు= ఇంద్రుడు.

* 2 నాకబలితో ఇంద్రాణి దేవతగాన శత్రు భయము లేదు నాక బలితో ఇంద్రాణి దేవతను పూజింతురు. అమె శత్రునాశని.

అపు డపూర్వత దీర్ఘిన యప్పురాన
నమదు నింద్రధనుస్తోరణముల గుండ
నిడుద జుండొ నీడిలు నుడుకులుడుప
వరుడు వధువుతోడను రాజ వధముఁ జేరె

4

పై డి కిటికీలు మార్చిన మేడలందు
తద్వధూ వరులను జూడఁ దహతహ వడు
పురియొయూరు నితర కార్యములు త్యజించి
చేయు చేష్ట తీర్తిగఁ జలఁగియుండె ||

5

వెంటనె కిటికీ దరికిని వెళ్ళుమండి
జుట్టు ముడినీడి పూవులు చుట్టు రాల
జుట్టు ముడినేయఁ జేతిలోఁ బట్టి కూడ
ముడువఁ దలఁపనే తలఁపదు మదిత యొకతె

6

లాగినట్టి కాలిమద నలంకరించు
ధాతినుండి యీడ్చుకొని, యదాల నడలు
నదలి, రం గారకుండ, గిటికీవబు నొక్క
పదతి పారాణి యడగుల నిడుచునే గె

7

కాటుకను * ముందె కుడికంటి గారించి
ఎడమ క టికిఁ గాటుక యడకె యుండి
కాటు కిడి చేతి పుడకతోఁ గాంతయొకటె
వేడ కిటికీ దరికి వేడ్కతోడ నరిగె||

8

కిటికీ మధ్యను జూపిడి
తటుకునఁ జుప్పవేళ వీడు తనకొకముడిన్
కటి ముడువక యొక్కత పొ
క్కిట నిడుకంకణ రుచిగలకేలన్ దాల్చెన్

9

సత్వరమ్మ లేచిన యొక్కచాన, సగము
గ్రుచ్చి సంభ్రమఁజనఁ జై కిహెచ్చి చిమ్ము

* స్త్రీలు ఎడమ కంటికి ముందు కాటుక పెట్టుకొన్నది అచారము. అది
ఎడలి ముందు కుడి కంటికి పెట్టుకొన్నదని భావము.

ప్రతి యడుగున మడుల్ జాటిపడఁగ బొటన
ప్రేరి మూల, మేఖల కొక్కనూలె మిగిలె ||

10

అతి కఠూహల లయిన యా యలరుఁ బొండ్ల —
ఆసవసుగంధమొప్పి—యల్లాడు కండ్ల
తుమ్మెదలు గల—ముఖములతోద నిండి
ఓమల తోరణాలటు గవాక్షములు వజలె ||

11

పాలు క్రాగుచు నుండిన శాలు విడిచి
త్వరపడి వధూవరులఁ జూచు వాంఛ మించ
దారి వెంటను జనుబాలుగారు నొక్క
పచ్చి జాలెంత కిడికిని పాలదడిపె

12

అలలన లజున్ దృష్టులన్ గ్రోలుచుండి
యర్య విషయాల వైపున కరుగరైరి
వారి యితరేంద్రియముల వ్యాపారమప్పు
దెల్ల గతులఁ గండ్లనె బ్రవేశించెఁ బోలు

13

“ఆపరోక్షరాజులు కోరు నాలతాఁగి
యెవని సాధుగఁగనె వాని నెనసె బళిర :
అట్లు గాదేని లక్ష్మి నారాయణుఁడు పలె
తనకుఁ దగు కాంచు నాకాంత గను నీరెట్లు ||

14

కోరఁదగిన సౌందర్యంబు కూడి యున్న
కవయిది వరస్పరంబుతోఁ గలుపకున్న
జంటయగు వీరికి విధాత సలిపెయున్న
యాకృతుల కూర్పులు విఘల మయ్యెడివియె ||

15

ఉచిత పూర్వజన్మ జ్ఞానముఁడి యుండు
వీరలకుఁ గాననే యీమె వేలకొలఁది
నృపులలోఁ దనకుఁ దగిన ప్రియుని బొందె
మనసు బన్మాంతర స్నేహమెనయుఁ గాదె ||

16

పుర సతుల మోమునుండి యీకరణి వెడలు
వేపలకు హాయి యిడు కథలో విడుచు నజుడు
మగళాలంకృతులతోడ మహిత మైన
కన్యదాత భవరమును గడితు జేరె ||

17

ఇందుమతి యజుల వివాహము

కామ దూషేష్ట చండఃతః గరము నీయ
ఆడయెఱుగు నుండి వేయజుడు దిగియు
భోజరాజు చూపిన నాల్గు మొగల లోని
వారలని జేరె గాతల స్థాంతమటుల ;

18

అటు మహార్త సింహాసనమందె యుండి
దిత్తు సహితముగ మను పర్యంబు. నర్హ్యుని
మధిపుఁడెచ్చు దుకూల ద్వయంబు నజుడు
వనితల కహిత దృష్టి కోపాటు గొనియె ||

19

జహు వినయశైల సద్భాంత వరె జనంబు
వరడికూలుని నడవీర వధువు దరికి
చంద్ర కిరణాలు స్ఫుటఁబెనవలు సముద్రు
వడిగఁడదీ సమీపమునకు నడవినట్లు

20

అ గృహమునఁ బూజితుఁడొచ్చు నగ్నిసముడు
భోజనతి పురోహితుఁ డాహ్వాదికంబు
నగ్నిలో వ్రేల్చి మఱి యగ్నిపాక్షికముగ
అ వధూ వరులను బెండ్లియందుఁ గలిపె ||

21

అ వధువుపాణి సారఘటాత్మజుండు
తనదు పాణితో గ్రహియించి తనరె మిగుల
అతి దరిగ నుండిన యశోకలతిక చిహ్ను
చెఱుగుతియ్యమావి చిహ్నన్ గలిసి ట్లు

22

వసుని ముండేయి పులకల వటలి నిండె
వధువు చక్కని వ్రేళ్ళను వడిఁజెమర్చె

వార ర్తుపురియందును పంచ శదుని

నవత నమముగ విభజింపఁ బడినయట్లు #

23

వారి క్రీ గంటి చూపు వ్రసార అహుతు

లొందరులగల్గి యొడొచ్చు నుండి మంత్ర

తోచనము లొడొడలపైని లోలమగుచు

తమ్యమౌ చిలుసిగ్గు మర్యాద పొందె

24

ఆ మిథునము పైకి జ్వలిచు నగ్నిచుట్టు

క్రమముగఁ బ్రదక్షిణము చేయు క్రమము మెఱసె

రాత్రయును దినముండొరుల్ కలసి మెనె

మేమి గిరిచుట్టు తిరిగెడి సౌరువోలె #

25

గుడు నితంబయౌ వసువామె గురువు, వ్రష్మ-

నముఁగ నౌ పురోహితుడంత సమత చెల్పు

తపుడు మత్త చకోరాక్షి యగుచు సిగ్గు

నక్షలం దొల్క, బేలాల నగ్ని వ్రేల్చె ॥

26

హవిను జచ్చి చివుళ్ళు లాదాదికముల

పుణ్య గంధము లాయగ్ని బొగల వెడలె

చెప్పులంటు శిఖలపొగల్ చెలియ చెవుల

నల్ప కల్పితేప లొక క్షణంబె యయ్యె ॥

27

శుద్ధమాచార ధూమంబు సోమచుంటఁ

గాటుకను నశ్రులగలగు కనుల తోడ

కవిలు వరిమొల్కలలరెడు చెవుల తోడ

పాటలకపోల మా వధూవదన మొప్పె #

28

స్నాతక వ్రతుల్ బ దుపుల్ జ్ఞాపతియును

వార పుండ్రులు వరుసగా బైడివీట

వయిని గూర్చున్న యా వధూ వరుల పైని

జక్కఁగా మంగళక్షతల్ చల్లి రవుడు ॥

29

ఇటుల శ్రీమంతుడగు భోజనృపత ప్రేత
స్వానుజకు వివాహ మహోత్సవంబు జరిపి
శ్మృతకులనెల్ల నేర్పేణ గౌరవించ
నర్దులగు నధికారుల నంపె బిదవ ॥

శ్లో ౧

ప్రేత చిహ్నుల దమలోని వికృతులడచి
యడుగున మొసళ్లుగల శాంత హవములట్లు
కానుకల వంక కృత్రిమిక గౌరవించి
భోజనైక్యని వెడలె రాజులెల్ల ॥

శ్లో ౨

స్వర్ణల సిద్ధకై మునుపె యుపాయమెంచి
యచిరవేశ స్త్రీ యనుమాంస మొందగోత్ర
అన్యపాల తోకము స్విగృహాలు చనక
యజాని మార్గంబులో మవ్వి నడ్డునిలిచె ॥

శ్లో ౩

విదవ కథకైకక దేశవభుడు కూడ
స్వానుజకు వివాహ మహోత్సవంబు జరిపి
తనకు నుత్సాహము తొలగి ధనములిచ్చి
యజాచి బంధించె దానునుననుగమించె ॥

శ్లో ౪

కండెన పులేళ్ళుడయితి మూడు
యోషనులు జగత్ప్రసిద్ధుడౌ నజానిరొడ
అంత గానుకు వీడ్కొని యశండు మరలె
నమవగ జీవర సూర్యునో సుధాంబుడట్లు ॥

శ్లో ౫

స్వయంవరమునకు వచ్చిన రాజులతో అజాని యుద్ధము

దిగ్విజయమున ననములు దేసకొనుట
నదివలకె కోసలేండ్లపై నలుకఁబూను
నవనిపకు లిప్పుడవ్వాని యాత్మజానికె
నుపదమిన్న లభించుట కోర్వరైరి ॥

శ్లో ౬

ఇండ్లుమతిని బెండ్లాడిన నృపత కజాన
కలత గర్భాధిమలగు రాజులడ్డు వడితె

అది యొసంగిన అక్షిణి బలమిలాగు
నాత్రవక్రము నంఘ్రిఁ బ్రహ్లాదుఁడటులు ॥

36

అమెరక్షణక్షే పీత్యమైన యోధు
వెక్కువగల మంత్రిని నియోగించి వీధప
ఘన శరంగాల శోణఃకు గంగనటుల
నేతఁ డభిల రాజసేను నెదురుకొనియె ॥

37

సథిరి గల్బంఝఁ గల్బంఝ రథిమ రథిమఁ
శశ్వ సైనిమఁ శశ్వసైన్యాధి పతిని
హసిసైనిమఁ డంతట హసిభటుని
బడిసి రణము సమప్రతి డంద్వియ్యె ॥

38

తూర్యసాదాలతో ననిర్ధార్యవాక్కు
అగు ధనుర్ధదుల్ స్ఫుల రామాదకముల
నపుడుచెప్పరు కాని బాణాక్షరములె
యొండొడలభ్యాతి నామంబు లొగిసి డెలుపు ॥

39

అజిలో గుఱ్ఱములు లేవినట్టి దుమ్ము
రథసమూహ వక్రంబుల నధికమగును
ద్విరద కర్ణ తాళాలచే విస్తరించి
యవలఁ గ్రమముగ సూర్యుని నడ్డగించె

40

గాలికిన్ నోడతెరిచిన మీలధ్వజము
తోలిఁ జెరిగిన సైన్యాల ధూలిగ్రోల
నిజపు మీలు క్రొత్తబురద నీడిమిగులఁ
ద్రాగుచున్నవో యనునట్లు దనరుచుండె

41

రథము రథచక్రముల ధ్వనిన్ బ్రకటమయ్యె
కదలు గంటలధ్వనిచేత గజముతెరిపె
స్వప్రభువుల నామాలు పలుకమండ
స్వవర పక్షతో తెలిసె రజస్సాంద్ర భువిన్

42

కనుల మార్గంబున డి యాకథన భూమి
గడు విజృంభించిన రిజ్జోంధరాన ములకు
తస్త్రిముల తెగు నెల్వగజ్జపవీర
శ్రోణిత ప్రవాహము బాలసూర్యుడి మెల్లి

49

రక్త తతిచేత తెగిన మూలంబుగలిగి
రిక్త తతి పైని గాలిచే బ్రహతమగుచు
బొగ్గులె మిగులు నగ్నికి ముందుగానె
వెడలు ధూమంబు పోలికగడు వెలింగె

50

అస్త్రిహతి మూర్చిలు రథికులవలెవి
చూచి గుఱ్ఱాల ఎరలించు సూతుఁదిట్టి
తమ్ముఁ గొట్టిన వారిని తద్దక్షిణాలఁ
ఒట్టి గుర్తించి యల్కతో గొట్టరవుడు

51

కరకుశలత కలుగు ధనధరుల శరము
అరుల శరములచే మార్గమధ్యమనఁ దెగియు
ప్రకటలోహపూర్వపు సగభాగ నిఖలఁ
దమకుఁగల వేగమన లక్ష్మీతతినె పొడె

52

వాడే చక్రాయుధాల మావటుల తలలు
గజరణంబులఁ దెగియు వేగలనభాల
నూది కొసలఁ దగులుకొను జుట్టుకలిగి
చాలసేపటికిని ధరాస్థలిని బడియె

53

ప్రథమమునఁ గొట్టు గుఱ్ఱపురౌతు, తిరిగి
తన్నుఁ గొట్టలేకశ్వ పు స్కంధముననున్న
వైరిభటు వడిగొట్టగ వాడు మరల
ప్రతికి హాయిగా సౌఖ్యంబు బడయఁగోరె

54

ఒడలు విడు కవచధరుల మొరలులేని
కిడ్లములు పెట్ట దంతాలకడను ఒడఁగ

స్వయంవరమునకు వచ్చిన రాజుఁతో అజుని యుద్ధము

58

పైకిలేచెడి యుగ్మిని స్వకర కీర

తణముల గడాలు చల్లార్చె గరము హడలి ||

59

బాణములఁదెగు తల లుఘలములమరి

వడు శిరస్త్రామిలఁడి పాన పాత్రతొప్పి

రక్త నుసుమద్యపుఁబెరు నాల్పాలు సువింపఁ

గ్రాలె రణభూమి యముపానశాల వోలె

60

ప్రాంతములఁ బక్షలు కొఱుకు బాహుభండ

మొగిని పక్షలకె వినరియొక్క నక్క

మాంస మందిష్టముండియు నంస భూష

కొనలుతాకి తామ్రకొన కొనఁగ విడిచె ||

61

ఒకఁడు తనతలన్ రిపుభిడ్గమూడఁగొట్టి

మరుక్షణమె దేవతయును విసూనచెక్కి

ఎడమవై పచ్చరలు కొగిలించు కొనఁగ

నాజితోడన మొందె మలాపఁగనియె ||

62

ఒకరొకరి సూతులంజంప నొక్కరొకరు

వారె సూతులై రథిసల్లె పరఁగిరవుడు

గుఱ్ఱములఁ జంప గడలతోఁగొట్టికొనిరి

కిత్తివిడుగ బాహుబాహి మొత్తుకొనిరి ||

63

ఒకరొకరిఁ జంపుకొని చచ్చి మొక్కమాటె

దేవతా భావమొందియు దివ్యబువుల

యొక్క యప్పురసకె కోరి యొక్క రొకరు

వాదములఁ గొట్టకొన సాగి పడుడిరవుడు ||

64

నైఁకి పూహములవి పరస్పరము రెండు

నియమమే లేకయుజమావజయములొందె

వెనుక ముందులఁబవకంబు వీవఁబున

నల్లి వీచుతాటును పోటును నందునట్లు ||

65

అరులచే సైన్యము లెజిగినప్పటికిని
గొప్పయోజప్పగల యజుండప్పు డరుల
సైన్యమును జొచ్చెఁబొగగాలిచేత మరలు
లగ్నియే గడ్డి యెటనుండు నటకెయేగు ||

66

రథిస దైయమ్ము పొది తనుత్రాణమూని
యతఁడొకఁడె మత్తుండె నింట నఖిలనృపులఁ
బ్రళయకాలాన నుప్పొంగు వార్ధిజలము
లామహావరాహము వోలె నడగించె.

67

అతఁడు కడిచేయి తూణీరమందు నుంచి
యతమునఁ గరవుచు నాజి నరయఁబడియె
ఒకపరిఁ జెవిదాఁకనులాగ నికనుమార్చి
యసి రిపులంజ పు శరముల గనెనొ యేమొయనఁగ

68

కినుకఁగొలుక నింకఁబెదవుల్ కెంపువాఱఁ
బ్రకటమగు నూర్ధ్వరేఖల ద్రువటలొప్పు
భల్లములఁదెగి హు కృతిథ్వను లొనర్చి
నిపల శరముల నతఁడుర్చి బబ్బవైచె ||

69

గజవరాధ్య నిఖిల బలాంగములచేత
తను కవచభేది సర్పాయుధములచేత
నర్హయత్నాలచే సిర్వు లర్హిపతులు
యద్ధభువి మెక్కయజునిపై నుజ్జితపడిరి

70

వైరుల శరాశి రథము గప్పఁగ బడియు
ధ్వజము కొనచేతనే గన దగి యొరంగు
మంచు తెరిగప్ప దివరపు ప్రథమవేశ
వెలుగు కొంచెముగల సూర్యబిఁబడి టుల ||

71

రఘుమహారాజు వ్రతుండు ప్రథితయశఁడు
క్షుణ్ణు శరమూర్తి జాగరూపండు నజుఁడు

స్వయంచరమునకు వచ్చిన రాజులతో జజాని యుద్ధము

95

తజీబ్రయింవదుడనెడి గంధర్వపుత్రుఁ
డిడిన సమ్మోహ నాస్త్రిమన్ నృపుల పైచే ॥

72

వీదప నరదేవ సైన్యంబు విండ్లులాగు
పాణి వ్రేలాడ, నొక యంస పార్శ్వమందు
స్వశిరస్త్రాణి జాలంబు జాణివడఁగ
ధ్వజపు దండనూనుకొని నిద్రలకులొంగ ॥

73

వీదపబ్రయిరురాలు రుచిచూచు మధురైన
యధరమున శంఖమానించి యాతఁడూదె
దొన స్వకరాక్షితము—మూర్తిదాల్చు—కీర్తి
గ్రోలు లీల శక్తైక వీరుండు వెలసె

74

భటుల శంఖధ్వనిని గుర్తువట్టి మరలి
స్వవిభుడడల మూర్చితులుగఁ జలువఁగనిరి
ముకుతమొనర్చు తామరపూలమధ్యఁ
జక్క స్ఫురియించు వ్రతబింబ చంద్రునట్లు ॥

75

రత్తమునఁదడిసిన శరాగ్రములచేత
నృపుల జండానిల్లు లిఖింపఁకేసె
“ఇపుడఁజూ మీకీర్తి హరించె మీదు
ప్రాణములొ హరింపఁడు జాలి” ననెడినుడులు ॥

76

అఁజూడు వింటొకొనను యొక్కహస్తమాన్చి
తల శిరస్త్రాణి మొరుగఁ ముంగురులు చెవర
నుడుటఁ గట్టిన చెమటచిస్కులు న్నవ్వింప
భీరువగు వ్రేయన్ జేరి యాతీరువలికె ॥

77

ఖాలును లాగఁడగు విండ్లు నలుటఁ గపుల
నిటుగనుము నాయమజ్ఞ భోజేపపుత్రి
ఇట్టి రణచేష్టలుగల నృపులచేత
నేపు నాచేతఁబడియుఁ బ్రార్థింపఁబడెను ॥

78

వైర నృపులవల్ల గలుగువాధనుండే
యపుడె పిడుదల గనునామె యాస్మయలరే
నిడుదయూర్చుల భాష్పముల్ తుడిచివేచు
దనదు నైర్మల్య మొదు నద్దంబువోలె ॥

79

హరితీయు లజ్జ కోడి తనంతగాక
లలకప్రియు నభినందించె జెలులద్వార
క్రొత్త నీటిజల్లుల నెదహత్తి భూమి
మెది నెమరికేకలద్వార మేఘు బోలె

80

జటునృపుల తలపై నుంచి యెడమకాలు
విమలుడాతడు పెండ్లాడె విమలనామె
అజా రథ హయధూళి బిరునై యలకలలరు
నామె మూర్త రణవిజయలక్ష్మి యటుల నుండె ॥

81

అదివఱకే వినాహ విజయంబుల వార్తలువిన్న యారఘుం
డిదెయజుడింటికిన్ మరలి ప్రేమసితో సరుదేఱ మెచ్చి య
య్యడనగుటుంభ భారమజునందిడి యుత్సుకుడయ్యె ముక్తిపై,
నెదికుల వర్ధహండాదవ నిడ్లను నుండుతె సూర్యవంశజుల్ ॥

82

ఇది

అజా స్వయంవర శత్రుజయ గృహభి
గమనములుగల యెడవసర్గము

ఇది

ఎనిమిదవ స్కంధము

రఘువంశల హారి

ఎనిమిదవ సర్గము

రఘువువానప్రభుదీక్ష - అజుని పరిపాలన

ఇటు హాయిగ బెండిలిము

చ్చట అజునికి దీరకుండు సమయంబునన్

యట రెండవ యందుమతిని

నట, రఘు విలగూడ నజుని హస్తమున విడెన్ -

1

నెడు సనులు నేనీయు నే

పుడమిని లాగుకొన నెంతో భూసతిసుతు ల

పుడమి జనకాజ్ఞ యనుచున్

బడసె నజుడు కాని గాదుమతోభోగచ్ఛన్ -

2

గురువు వసిష్ఠుడు హర్షు మ

దురతీర్థ జలాలనజునితో నభిషేక

స్ఫురణ మనుభవించి వసుం

ధర స్ఫుటముగ నుబ్బి తనకృతార్థతఁ దెలిపెన్ -

3

ఆయథర్ప వేత్త గురు వర్హాభిషేక

మూవరింప దుస్సహుఁ డజుఁ డరులకయ్యెఁ

శత్ర తేజస్సు బ్రహ్మ తేజస్సుకలియ

గాలి నిస్సల కలయిక గాకిరేమి -

4

ప్రజలు నవరాజు నజు, వెనక్కువైపు మరలు

మౌవనముగల రఘుఁగానె యనుకొనుదురు

అజాదు కేవలమతనే రాజ్యంపు శ్రీనా
గాక గుణములన్నిటోగూడ గలిపిపొందె ॥

1

అజానిచేఁ దైతృకమగు రాజ్యంపువృద్ధి
అతని పినయంబుచే నవయౌవనమును
పథతరమగు నేరెంటుచే ఘభతరమగు
రెండు కలిసి యొందొడు విక్కిలిగ నెరింగె ॥

2

అదియు అలవంత మొనరించె బెదరు ననుచు
శ్చరగనపై వచ్చిన వసుంధరను నజాడు
కొత్తగ నవుడబ్బిన పెండ్లికూఁతుఁడోలే
నామహాభాహు దయతోనె యనుభవించె ॥

3

ఎంతో తాజానకిష్టుండ నేనెయనుచు
ప్రజలలోనెల్ల రెంతురెవ్వరికి వారె
ఘాతని కనిష్టుఁడన్న వాఁ డెటనులేఁడు
నదులచూరింట ప్రతిరది యువధకటుల

4

ఎంతోతీక్షణఁ డెంతయో మృదు వెపుడుఁగాఁడు
స్పృశముల మారుతంబట్ల నృపులనెల్ల
నొగెని వంగఁ జీయునెకాని యుద్ధవింసఁ
డతఁడు మధ్యమార్గమవలంబించి యెపుడు ॥

5

అదల నాత్మవంతుఁడగుట నజాడు సుతుఁడు
మంత్రీ భృత్యాదుల స్థిరతంబడయు టరని
నశ్వరములైన స్వర్గాది విశ్వనిషయ
కోగములఁగూడ నిష్ప్రహపొందె రఘువు ॥

10

గుణవంతులైన సుతులకు
గుణవతి శ్రీ నిడ దిలీపకులజులు మునిమి
మును నారబట్ట దాల్చెడు
మనివద్యుల వుణ్ణిపడివె బొందిరి స్వేచ్ఛనో ॥

11

చనముల వసేంపఁ బోయెడు
జనకుని నుద్దేశ శోభఁబల్లెడు తలతో,
బ్రజమిలి కాళ్లఁబడే యజుం
తు"వను వరిత్యజియింపవల్లనుచు ప్రార్థించెనో ॥

12

కన్నీళ్లు నిడు మొగమున,
జెన్నఱు నజు కౌర్కెత్తిరిచె సుతప్రయుఁడై
క్రన్నన నిడు శ్రీమాత్రం
బన్నరపతి కొనఁడు మాన మహిమలె మరలన్ ॥

13

అన్యతః శాంత్యాశ్రమమును
బూని పురబహిఃప్రదేశమున నుండుచు నా
మానుఁ డనుభవించు శ్రీ
వే నర్చింపఁబడెను స్పృశచే వశిష్టానన్ ॥

14

పూర్వనృపులు శాంతాశ్రమమున వసేంపఁ
గ్రొత్త నృపులుదయింప వెలుంగు కలము
అస్తమింపఁ బోయెడు చంద్రుఁడవుడెయుదయ
మొందురనియున్న మింటితోఁబొందు నమత ॥

15

యతి చిహ్నాలఁదాల్చు రఘుని
వతిచిహ్నాలఁదాల్చు నజుని బ్రజకన్గొని, రీ
క్షితికి నివృత్తి ప్రవృత్తుల
ధృతిగల ధర్మంపుటంశ లేతెంచినటుల్ ॥

16

అజుఁడీకఁ దానెన్నుండున్
విజయిగ మన సంప్రదింపె నీతిజ్ఞతతిన్
విజితాత్మ రఘు వెపుడపా
యిజన్మ చన సంప్రదింపె హితయోగితతిన్ ॥

17

సువయస్కుఁ డజుఁడు ప్రకృతుల
ప్రవృత్తిగన నెక్కె ధర్మ రాజాసనమున్

ప్రవయచ్చుడు రఘువౌ మౌ
నిష్ప్రతిధారణకు దర్శి నిభృతాననమున్ ॥

18

ఒకఁడు తరువాతి నృపులఁడు
నకు వశ మొనరించుకొనెదనడు ప్రభుశక్తిన్
ఇకనొకఁడు సమాధ్యభ్యా
నకుఁడై ప్రాణము లయిదు వశమొనర్చుకొనెన్ ॥

19

తనయుఁడు క్షితిలో శత్రువు
లొనర్చు కుటిలములు భస్మ మొనరింపఁగఁ జే
జనకుండు స్వకర్మము లె
ల్లను జ్ఞానాగ్నిని దగులం బెట్టెవడిన్ ॥

20

తనయుఁడు నంధి మొదలుగన్
గుణముల నాటిటి ఫలముగనుంగొని కూర్చున్
జనకుఁడు బెడ్డలు స్వర్ణం
బును సమముగఁగని గుణములు మూటిజయించెన్ ॥

21

ప్రభువు వినూత్నుఁడు ఫలమిది
ప్రభవించెడిదాఁకఁ గర్మ పాచుకచేయున్
ప్రభువు సనాతనుఁడు జగ
త్ప్రభువగవించు దనుక విడువఁడు యోగవిధిన్ ॥

22

ఇట్లు ప్రతివీధిమో స్వప్రవృత్తులొప్పు
శత్రువుల నింద్రియఁబుల జాగరూకు
లగుచు నీర్దఱు నభ్యుదయఁబు ముక్తి
యనెడు ఫలసిద్ధులను రెంటినందినారు ॥

23

సమదృష్టిగలుగు రఘు వకుఁ
గొమరుని కోరికనుబట్టి గొన్నెండ్లిటులన్
గమియించి తమసుచన,ని
త్యూమహీతుఁ బరమాత్ముఁ బొందె యోగసమాధిన్ ॥

24

జనకుఁ డొడిలు పడ విని కనుఁ
గొని విరమబ్రలను తుడిచికొని యగ్నిని వ్రే
ల్చిన యజుఁడగ్ని రహిత వీత
కొనరించెను యతులఁగూడి నొగి నంత్యేష్ఠిన్ ॥

25

వీతృకార్యమెజ్జిఁగిన యజుఁడు
వీతృభక్తిని నొర్పవేహవిధి యొనరించెన్
ధృతయోగ పథిఁదనువులిడు
కృతమతులు, సుతులిడుపిండ మిటఁగోరరుగా ॥

26

పరమ పదముగనిన వీతను
గుణిచివగ తగదని జ్ఞానగురువులు తెలుపన్
ఎజ్జిఁగి మనోవ్యథ నణఁచి, యె
దురైతేక ధనువుగొని జగతును శాసించెన్ ॥

27

వసుమతియు నిందుమతియును
నసమ సుపౌషషయుతుఁ జతినటుగని తొలిదొ
వసుమతి విహారత్నములను
బ్రసవించె, నవర, సువీరుఁబ్రసవించెనుతున్ ॥

28

దశశతకర రవివలెఁదగి
దశదిశలన్ యశసు చేతఁదగి భ్యాతుండొ
దశరథు సుతు నంద్రదుబుధులు
దశకంఠుని జీల్చు రాముతండ్రడిగ నెవుడున్ ॥

29

శ్రుతముల ఋషిఋణమును, నం
తతిచేఁ బితృఋణమును, యాగతతి దేవఋణం
జతులిత మతిసుతుఁడనృణతఁ
బ్రతిపరిధిని ముక్తిపొందు రవివలెవెలిఁగెన్ ॥

30

ఆవిభు సకలబలము దీ
నావనమునకు, శ్రుతము విభుధాద్భుతి కొఱుపన్

కేవల మొక్కధనమేగా

దీవిధి గుణవత్తగూడ నితరులకొఱకే ||

31

ప్రజల కేమ మరయుచు సుప్రజాఁడె యగుచు

నొక్కపుడు దేవితో బహిరుపవనమున

* నజమహారాజు విహరించె స్వాంతకులర

శచిని గూడి నందనమున శత్రుపగిది ||

32

నారదుని వీణెమీది సుమమాల ఉపవనములో నిద్రించిన

ఇందుమతి పైపడఁగా నామెప్రాణము వదలుట. అజానివిలాపము.

సరిగ నప్పుడె దక్షిణ జలధితీర

వాసిగోకర్ణ వట్టణేశ్వరుని గొలువ

దక్షిణాయన లోకబాంధవుని పగిది

చారదుండేగుచుండెను నాకవీధి

33

శిట్టు తేగుచునుండ రయానగాలి

మౌళ పరిమళ జన్మలోభమునఁజోలె

సమ్ముక్తిబు వేణా శిరోన్మస్తమైన

రివృత్తుసుమమాల హరియించి తివరెభునికే ||

34

సవనుఁ డవమాస పఱవఁగ వంతఁగుమితి

విడుదకాటుక రంగు కన్నీటిధార

విడుచుచున్నది వోలె నవ్వీణయొప్పె

విరులకై వచ్చు నశిపంక్తి దరినివ్రేల ||

35

మదుర మకరంద సౌరభ మధికమగుట

సుందర వసంత ఋతులకా శోభఁదెగడు

నమర సుమమాల యర్థాంగి యెడఁద

త్పరగ నుత్తమ ముచితమౌ స్థానమొందె ||

36

* అజానిలాసము మాత్రము 1930 లో వ్రాయఁబడినది.

రుచిరమై యున్నతంబైన తొమ్మిదయిన
నొక్క షణ్మున్న సుమమాల నుదరిపడుచు
గాంచియజరాణి భయమున గనులుమూసె
రాహుహత చంద్ర చంద్రదిక లాగునకట ॥

37

అంగముల పట్టు నడలు దేహమున లలన
పుడమి బదుచును బ్రయిగూడఁ బడఁగవైచె
గాటి జాటిపోయెడు రైలకణముతోడ
రూపుచెడి నాశమొందదే దీపకాంతి ॥

38

ఇరువురి పార్శ్వమునం గల
పరిజనముల యార్తరవము భయమును గొల్పున్
సరసీ విహారి హంసము
లజచి సమవిచారములటు లాక్రొళించెన్ ॥

39

ఏమలవాయువు ప్రసరింప వినరి వినరి
శీతల జలచారముల్ చేయఁజేయ
నజుఁడు తెలివొందె బియమాత్ర మట్లెయుండె
జతనము ఫలింపు జీవశేషంబమున్న

40

తేవెలన్నియుఁ దెగిపోయి దీప్తిసెడిన
పేణవలెఁ బడ చైతన్య హీనమైన
బ్రయను బ్రేమమయుఁ డజుండు లేవదీసి
యచితమగు తనతొడపై ని నునిచికొనియె ॥

41

ఉదయ కాలాస సుందరద్యుతులు తజీగి
మలిన మృగలేఖదాల్చు శీంతాంబు పగిది
జెలఁగె నాదీన జనపతి చేష్టదక్కి
జీవకళఁబాసి తొడనున్న చెలియతోడ ॥

42

ప్రకృతి నిద్దనా ధైర్యముఁబాసి యజుఁడు
కరుణ విలపించె గద్గద కంఠఁ గుచు

నినుమె తపియింపఁబడి మెత్తఁదనమునొందఁ
బ్రాణి తపయింపఁబడి మెత్తనగుట యరుదె ॥

43

అలరు దామము కూడ దేహమునసోకి
ప్రాణములఁ దేయ నమర్థమేని
యలుకఁబూని యకటఁ చంపఁదలఁచి నవుడు
ఏదికాదు విధాతకు సాధనంబు

44

మృదు పదార్థముచేతనే మృదుపదార్థ
మెవుడు హింసించు నొచిత్య మెఱిఁగి యముఁడు
నునువుఁ దెలిమించు సోనలఁ దనువు తొఱఁగు
తమ్మి తీవయిందుఁ దొలిసిదర్శనంబు

45

ఈ యలరు దండ ప్రాణాలు దేయునట్టి
దేని యెదనుంచినను చంపదేలనన్ను
అహహ! విషమేని నొకపరి నమ్మతమగును
ఎఛ్చివశంబున నమ్మతము విషమెయగును ॥

46

లేక నాదురదృష్టంపు రేకవలన
విరుల దండ పిడుగుగఁ గల్పింపఁబ్రహ్మ
యాపిడుగు పాదపమును మాయంపదయ్యెఁ
గాని దానిఁబ్రాణిని తీవగాల్చెనకట ॥

47

ఎంతదోసము చేసిన సుంతయేని
కోపగింపపు నాపయిఁ గోమలాంగి
యకట! నిరవరాధుఁడ మాటలాడఁదగని
వాఁడనై పోయితెచె యొక్కక్షణములోన ॥

48

శఱుఁడ ననియును గపట వత్సలుఁడవనియుఁ
దధ్రిముగ పిచిస్మిత! నీవుదలఁచియుంటి
పట్టుగావేసి దివికి నన్నడుగకుఁడ
నింక రాకుండఁబోదువే యిచటనుండి

49

అదిఁబ్రదియ వెంటఁజనినది యద్దెచనక
వీదపఁ దానొంటిరానేల ప్రేయసువీడి
నాదుపాదు జీవము స్వాపరాధమునకు
నరకయాతన సహియింప వలసినదియె ॥

50

రతి పరిశ్రమజన్య ఘర్మాఁజుకణము
లిప్పటికి నీదుమోమున నింకిపోవు
ఇంతలో రూపుచెడి యస్తమించితీవు
భీ! శరీరము లెంతయస్థిరము లొక్కొక్క ॥

51

హృదయ మందును నప్రియ మింతదనుక
నెంచి యుండను నను వీడితేల చెలియఁ
పదమునకు మాత్రమవనికిఁ బతినిగాని
నత్థమగుప్రేమ నీయందె నిత్యమలదు ॥

52

ఉంగరములు తిరిగి తేంట్లద్యుతిని దెగడు
విరులు తుఱిమిన నీదు ముంగురులు కదిపి
జీవితేశ్వరిఁ పవనుఁడు నీవు తిరిగి
యరుగు దెంతువో యని మదికాన గొలిపె.

53

కానఁ బ్రేయసిఁ మెలఁకువగాంచి వేగ
నా విషాదము మాన్పఁగ నీవ తగుదు
మందు నోషధి దీప్తిచే మంచుఁగొండ
తనదు గుహఁ జొచ్చు వీరకట తఱుముఁ గాదె

54

ఈ మెదలుచున్న ముంగురులొ ప్రేమ కథలు
దెలుపకయె పడియున్న యీ కలికిమోము
వన్ను ప్రీతు నంతరళి గానములు లేక
పాడు పడి రాత్రి మొగిడిన పద్మమట్లు.

55

చందురుని యామి నీకాంతః చక్రవాక
తన ప్రేయుని మఱలఁ గలిసికొనుచునుండుఁ

గాన వారలు తమ వియోగము నహింజ్ర
ముదిత : యెట్లోర్పు నీవదేపోవఁ బోవ.

56

క్రొంజిపుళ్ల పానుపునందుఁ గూడ నీదు
నుందర మృదు దేహము నుంచఁ గండిపోవు
నట్టియెడఁ గరభోరూ : వచింపు కటిక
కాటఁబడె యెట్టులోర్పు నీ కాయలతీక.

57

మల్లమను ధ్వని నీ రీచిగతులతోడ
నణఁగఁ దొరరహస్య సఖి యీ హైమరశన
నీవు స్పృహతప్పి పడెయిండ నీదుచెంట
నార్తే మరణించినటు తోఁచునరయు మీదిగొ :

58

కల నీనాదము లాడు కోయిలలయందు
మద విమంధర గతు లంచముదితలందుఁ
జంచలావ లోకము లేణ సతులయందు
హౌయలు గాలికల్లాడు తీనియలయందు.

59

నాక దర్శనోత్సుకవయ్య నన్నుఁ గాంచి
నీజము వీచిట్లు గుణములు నిలుపఁబోలుఁ
గానీ నీ వియోగమువల్లఁ గఠిన నరక
మనుభవింపు చిత్తము నెవ్వీ చూపలేవు.

60

అదిగొ : సహకార మీదిగొ : వ్రేయంగుఱతక
వీని దాంపత్య మీవు కల్పించినావు
కాని పానికిఁ బెండ్లి సత్కారమేని
యూచరింపక వనుట భావ్యంబై వెలియ.

61

ఇదె యశోకము నీవు దోహదము చేయ
వబలె, నేఁదొరేజో యింక నిరులు పూచుఁ
నిరులుఁ డుడుమంగఁ దగిన యీ నిరులు వెలియ
యెట్లు తర్పణముగ నీకు నీయఁగలను.

62

నూ పురాల్ ఘట్టు ఘననే వసుగహించు
నన్య దుర్లభ వృదుపాదహతిఁ జిగిర్చి
నీ యశోకము పూవు కన్నీటి సరులఁ
సురిసి శోకించు నిదె చూడు కనుమగాత్రిఁ

౪౩

అకటః నీదు నిక్కొక్కపడవనంబు ననుకరించు
పొగడ పూవులు నాతోడ సగము గ్రుచ్చి
నోయిగింపు మేఖల పూర్తి చేయకుండ
నిట్లు కన్నుల కండఁ నిద్రొప్పఁదగునె.

౪౪

వారు నిమిషము నిలువలె న ప్రాణసంఖలు
జీడు నిదయ చందురుఁ బోలు పిన్నపాప
నేను భవదేక రసాను జీవి
నయిన నతినిష్ఠురమ్ము మా త్యాగమబలఁ

౪౫

శైర్యము నశించెఁ; భోగాశ తరలిపోయె
నుడిగె గానంబుఁ బురువుల్ నిరుత్సవములు
అఖిల భూషణ సాఫల్యమ స్తమించె
నకటఁ శయనీయమిఁక కూన్యమయ్యెఁ దరుణ.

౪౬

ధర్మపత్నివి మంత్రణివి సర్మసఖివి
అలితకళలందుఁ బ్రయశిష్యురాలి వీవు
నిర్దయంబగు మృత్యువు నినుహరించి
యింతఁ బ్రయః నాదియేమి హరింపలేదు.

౪౭

మోము మోమునఁ గదియించి ప్రేమ నిభుడు
మధుర రసయుక్త గంఢూష మధువులాని
యకటఁ మదిరాక్షిఁ యెట్లు నాకంటి నీటఁ
గలఁగిన తోదకము త్రాగఁ గలవు దివిని.

౪౮

ఇంత యైశ్వర్య మున్నను నీవులేమి
నేజానికొక నిఁతవలకె సౌఖ్యంబు నుమ్మి

౪౯

యితర విషయాలవలన హరింపఁబడని
యజునికెల్ల భోగములు త్వదాశ్రితములు.

6

కట్లు దీనాతి దీనుఁడై నృపతి దయిత
నెంచి ముక్తకంఠత విలపించుచుండఁ
దరువులునుగూడ నిలువెల్లఁ గరఁగిపోయి
వ్రాల్చెఁబువుఁ గన్నుల మరంద భాష్పములను

7

వేదప నజుని యంకమునుండి స్వీయజనము
లామె రమ్యదేహము నెట్లొ యవల నునిచి
దివ్యమాల తుది యలంకృతిగ నొనర్చి
యగుదు గండపుఁ జెక్కల యగ్ని విడిచి.

8

శ్లోకవిభుఁడు జ్ఞానియయ్యుశోశమునఁ దవిత
శనదు వ్రేయతోడ మరణించె" ననెడి వాడు
వడఁగలేకగ్నిఁ బ్రయివెంటఁ బడుఁడుగాని
ప్రాణములమీఁదఁ గల యాశవలనఁ గాదు.

12

మఱి పది దినముల వేదపన్
వరపతి గుణములే మిగిలిన ప్రాణేశ్వరికన్
కరమున్ గొప్పగఁ గర్మలు
పురి యుద్ధానంబునందె పూర్తి యొనర్చెన్.

73

ఉవ చనఁగ వెలవెలపోవు చంద్రుఁ డట్లు
దయితచన కూన్యఁడై రాజు దరిసెఁ జురిన్
లప్పురసతీ దీన ముఖాశ్రులందు
గండిపడిన స్వశోకంబు కరణఁ గనుచు.

74

అంత యాగ దీక్షితుఁ డౌచు నాశ్రమమున
మన్న యాచార్యవద్యుఁ డౌనా వసిష్ఠుఁ
తజునిమోహార్తి ధ్యానంబునందుఁ గాంచి
మున్న యావ్త శిష్యునిద్వార భోధపఱచె.

75

“ముని మొదలిడిన యాగంబు మొగియకునేకే
 నీదు తాపంబు హేతువుం దెలిసికూడ
 మార్గమును దప్పి చనునినుంబ్రకృతి యందు
 నుంప స్వయముగ రాలేక పంపె నన్ను.

76

చిలుపడముల సందేశిలు
 గురు సరస్వతి సువృత్త : కొమరారెడు నా
 దరి; విశ్రుత శ్రుతిసారా :
 యరయుము దాసి; హృదిని ధరింప నర్హుడ వేందున్.

77

నరవర : త్రిభువనములలో
 మహా భూతము కాపివ ర్తమానంబుల నీ
 గురుపద్మలేని దివ్యపు
 వర నేత్రముతోడ నెవుడుఁ బరికించుఁ జూచి.

78

నలుపం లేని తపమును
 సలిపెడి తృణబింబ మునికి శంకెతుడగుచున్
 బల భేదె యతని తపమున్
 చలింప హరిణి యను సచ్చరను బంపించెన్

79

శమజలధి వేలకుఁ బ్రశయ
 సమమౌర్మియయి తపసు చెడఁ జంపెడి శ్రుధచే
 బ్రముఖముగఁ జారులీలం
 భ్రమించు సతి ముని శవించె మానుషి కాగన్.

80

“పరతంత్ర నేను నా యీ
 దురితము సైపు”మని ధరణి దొరలుచు వేడన్
 నురవున్న దర్శనముతో
 వరముని శాపంపు ముక్తి వనితకు నుడివెన్.

81

అయెయు క్రథకై శివ వంశమందుఁ బుట్టి
 తపోశ నమయంబు నీపట్ట మహిషి యగుచు

నిపుడు కాపవిముక్తికి హేతువైన
భవ్యసుమమాల దివినుండి పడఁగఁ జనియె.

౮౨

ఇందుచే నామె మృతీకఁ జింతింపవలదు
జన్మమొందిన వానికఁ జావు నిజము
ఈ ధరిత్రిని జూచి పాచింపవయ్య
నతము కీతిచేతనె కళత్రయుతులు నృపులు.

౮౩

అభ్యుదయ మందును మదంబు నందకుండి
ప్రతము ప్రకటించితివ యాత్మయుతుఁడ వగుట
మదికి సంతాప ముదయించి పృథను గూర్చు
వీజీకి తనమొందినయ ధృతిన్ విశవపతివు.

౮౪

ఏడ్చి మొత్తుకొన్నను నామె యెట్లు దొరకు
వెంటఁబడి చచ్చినప్పటికి లభించునొక్క
ఇతరలోకాల కేగెడి యెల్ల జీవు
లెపుడు పోదురు స్వస్వకర్మపుఁ బథాల.

౮౫

వృధను విడనాడి యిపుడు నీయనుఁగు సతికి
టిండ దానాదికములఁ దృప్తిని నొసంగు.
స్వజన్ములు విడుచు కన్నీళ్లు వనిన వారి
తనువులను గాల్చు ననుచుఁ బెద్దలు వచింతు.

౮౬

ప్రకృతి శరీరికి మరణము
వికృతియొ జీవనమెయంచు నివరింతు బుధుల్
ఒక క్షణమును బ్రతికినచో
నిక జీవీయు లాభమొంది కృతి కనినట్లే.

౮౭

లోని చైతన్యమది జడమైన యతఁడు
అప్త నాశంబు హృదయ శల్యముగ నెంచు
అప్త నాశమె మోక్షంపుఁ బ్రాప్తి ద్వార
మగుట, హృదిశల్య మదియూడెననును స్థిరుఁడు.

౮౮

తన శరీరమె అత్తయె తమ్ముడొమ్మ
నెప్పుడు నియోగము వియోగమెనియు చుంఠ
మఱి బహిర్విషయములకో వీరహ మెనఁగ
నోమని వివేకిని నది దహించుఁ జెప్పుము.

89

సానుదునిబోలె వలలతోఁ బ్రముఖుఁడైన
నీళ్ల శోకంబునకు చలించెనయు దగడు
తరువునకును న్నవీకిని భేదింబిఁకేమి
గాలికిని రెండు చుముడై గడలు నెడల.

90

పరను ముత్తమ మతిగల్గు గురని బోధి
చిని యజుఁడు ఘోని శిష్యుని వీడుకొలిపి
శోకమునఁ బూర్ణమగు హృదిన్ చోటు గనక
యతని గురు దరికె మరలి యరిగినట్లు.

91

స్వప్రేయాశాప పృత్తాంత శ్రవణమునను
స్వగురు శిష్యుని యాశ్వాసవచనములను
స్వాత్మజుఁడు రాజ్యరక్షి కక్షముఁడు నగుట
నెటులొ విరహంబు నహియించె నెనిమినేండ్లు.

92

తనదు హృదయేశ్వరీ చిత్రదర్శనములఁ
దరుణిఁ బోరెడు వస్తు సందర్శనముల
క్షణికమగు స్వప్నదర్శనోత్సవమువలనఁ
గడచె నేండ్లన్ని కష్టాతికష్టముగను.

93

మించిజూని మొల్క కొట భేదించు పగిడి
నజుని హృదయము శోకశల్కము పగిల్చె
నదియు వైద్యసాధ్యముగాక ప్రాణహారి
యయ్యుఁ బ్రియ జేరఁ గడులాభ మతనికయ్యె

94

కపచ ధారణార్హ విసేతుః గన్నకొడుకుః
 బ్రజల సయరీతిః పాలింపః ఉనువుచేసి
 వ్యాధిః బదు మేనిదుస్థితిన్ శాపః గౌరి
 నృపతి ప్రాయోపవేశంబు నెఱవః దలఁచె

95

శ్రీ గంగా సరయూ సమాగమ మహాత్మ్యే త్రయోదశః పాదః
 త్యాగం బాచరియించి దేవగణనాభ్యాతిన్ వడింబొంది త
 త్రా గాకృత్యధి కోజ్జ్వలాంగియగు స్వప్రాణేశ్వరి గూడి స్వే
 చ్ఛా గోష్ఠిన్ విహరించె నందనవనీ సౌధాగ్ర ఖాగంబులన్.

96

అజవిలాసము అజప్రాయోపవేశము అను విషయములు

గల యెనిమిదవ సర్గము

రఘువంశ లహరి

తొవ్విదవ సర్గము

దశరథుని చరిత్ర

సమయమున నిండియములఁ జక్కగెలిచి
సకల నియమపాలకులకు పాలకులకుఁ
బ్రథముఁడు *మహారథుఁడు దశరథుఁడు, తండ్రి
శిదవ ను తరకొనల పదములేలె.

1

అత్మవంశోచితముగఁ బొరాంచితముగ
జానపదమండలము యథాశాస్త్రముగను
నోలుటను, గుమారస్వామిఁ వోలు నృపతి
యెడల, గుణవత్తరంబయి వ్రేలి నెసఁగు.

2

సమయమున ధనంబు బలంబొసంగు కతన
స్వ స్వకర్మలఁ గావించు సకలప్రజకు
దండధర మనుషులఁడైన దశరథుఁడు
నిండ్రుఁడేజంటె శ్రమఁబాపునండ్రు బుధులు.

3

శాంతివరుఁడును, నమరతేజస్కుఁ డజుని
సుతుఁడు దశరథుఁ డేక్షితిఁ జూచుచుండ
ఇల ఫలవతియౌ, జనపదములను వ్యాధె
యడుగిడిదు, శత్రు భయమెట్టు లడుగు లిడును.

4

ఎట్లు దశదిగంతములు జయించి రఘువు
శ్రీని పోషించె నెటులాపైని నజుఁడౌ

* జక్కఁడే పదివేలమంది యోధులతో యుద్ధము చేయువాఁడు మహారథుఁడు.

ఇట్లు దళరథుడు మహిత హిత పరార్త
మమల శ్రీని పోషింపక మానలేదు.

అతఁడు సమవర్తియై యము ననుకరించె
 ధనము వర్షించుచుఁ గుఱెడు తమ్ముఁడయ్యె
 కరము ముఱ్ఱుల శిక్షించి వరుణుగల్గె
 కావమున తపనుని నతపనుని జేసె.

అట్లుచేయ మొదలగుచోరెడు నా దశరథు
చేటి వ్యసనంబు, జూదంబు, వెన్నెలలను
నాశరణమౌ మధువు; నవ యౌవనంబు
వ్రాట ప్రేమ, దొంగిలింపగఁ జాలవయ్యె.

7

ఇతఁడు ప్రభువౌచునుండి యింద్రుకడను
దేవముగఁ బల్కఁడు; పరిహాసానికై న
లన్మృత మానఁడు, శత్రుల యందునై న
నితని సుతీయపదుష పరుషత గనదు.

దశరథుని నుండి యా వసుధాధి పతులు
ఉపయ మ స్తమయము రెండు నొందినాడు
అజ్ఞానముచేర్చు వారల కా విధుండు
సఖుఁడు, సఖుఁడుగాఁడ యవజ్ఞ సలుపునెడల

9

అతఁడు ధనుస్సు నెక్కితో యబ్ధిరశవ
యగు చిర్రతి నేకరథుఁడయ్యు జయించె
గజవతి జవతీవ్రహయ మౌక్ష్మాపునేన
కేవల మొక జయమునె మిక్కిలిగఁజొచ్చె

10

* సుదీగల యొక్క రథముచే తోడినెల్ల
తనకు చేజ్జి గొల్తున తనద సము యు

ప్రతిత సరవ రాజసుతుని రాజసుతుని
సునలహరి జయమందుధి ధ్వానమయ్యె

11

నూలుకొనల వజ్రముచే
నేరిచి హరి గిరుల పక్ష నిహజిని జేయన్
ఆ రిపు పక్షమును శరా
సారము సారములుఁడనిపి శాంతమొనర్చున్

12

దైవతము లింద్రుఁడోలే, సత్యధిక పౌరు
షములు + స్తుత జనపతితతి జనపతితతి
గోళ్ళ రాగంటుచేత వర్దిల్లు మనట
మచే మరీచులఁ గాళ్ళ స్పర్శనమొనర్తున్

13

పుత్త్ర శిశులచే సచిపులు- మ్రొక్కజేయఁ
నిలిచి-రిపు నతుల, ననలకలు-రలక ల X
లేత మలరు పురిగలరాజు కృపనుజూసె
తన పురముఁజేరె వార్ది ప్రాంతములనుండి

14

ఆతర నృపుల శెల్ల గొడుగు లేంతో వంగ
చతుఃపతితిమధ్య నుండియు విజయదనల
సోమమూర్తి, జయదనల సోమమూర్తి,
యగువతి "చల, లక్ష్మీ" యని నేర్పుగ మెలంగె

15

ఆ కశుత్ స్థ వంశోద్భవుఁడగు దశరథు
విప్రు విష్ణుని గాక పతివ్రతగను

* సరవర + రాజసుతునిగూర్చి, దశరథునిగూర్చి. రాజసుతుని = రాజు =
చంద్రుఁడు. సుతుఁడుగాఁగల సముద్రునియొక్క.

+ జనపతి సమూహముగల రాజును.

X అనలకలు = అలకలులేని రిపుస్త్రీలను.

• విజయత్ అనలన = అలసముకాని, ఉమమూర్తి = కాంతిగలమూర్తి గలరాజు
అనల, సోమమూర్తి = అగ్ని చంద్రమూర్తియగు-

నలరెడు కమల, కమలః బ్రత్యర్థి ముఖముః
లర్థి ముఖము లలరః, గొల్చు నన్మృనెవని॥

16

నమలు రత్నాకరుని బొందినట్లు దశర
థ నృపతిని బొందిరి పతివ్రతముపూని
కొనల మగధ కేకయ కోణిపతుల
దుహిత లహిత లలన తెవన్ దుఖమొందె

17

మజి రిపు పురందరుడు-పురందరుడు భువికి
స్వయముగ వ్రభు మంత్రోత్సాహ శక్తిసహిత
దగుచు వ్రజకు నీతిగఱప నరుగుదెంచె
నేమొయనఁబ్రహ్మాత్రయముతో నెనఁగుచుండె

18

తి మహా రథుడు దశరథాధి పతియు
రణముఖంబున సాయ మింద్రుని కొనర్చి
స్వశరముల సురవధువుల భయమునాపఁ
వస్త్వముఁ బావీరి + సురసుందరుల దరుల

19

యజ్ఞములఁ గిరీటమువీడి యాత్మ
భావలబ్ధముచే దశదిశా ప్రాప్తధనము
చేతఁ గనక యూపములను జేర్చె నతని
స్వమతి గతతమన తమన సరముతటుల

20

దండ మజినంబు దాలిచి దర్భత్రాడు
మొలకుఁజుట్టి మృగశృంగమును ధరించి
మౌనమూని యధ్వరదీక్షపూని రాజు
శను X నసమధాన నసమధానను వెలార్చె

21

కమల=లక్ష్మి, కమలన్=కమలిపోగా

+ సుందరుల=సుందరులే, దరుల=చేవగిరిగుహలందు

X అసమ భానగల శనువును అసమభానతో వెలార్చె

• ఇతఁడవబృథ ప్రయతుఁడు జితేంద్రియుండు
అమరసభ నధిష్ఠింపఁగ నద్విఁడతఁడు
ప్రభుఁడు పైకెత్తు శిరము కేవలము నొక్క
యా బుధేంద్రు బుధేంద్రుడునయ్యు వంచు

22

ఆతఁడు సమరాసమరాజితైక రథము
గలిగి బలినై సురపతి కక్రగసరుఁడగుచు
విల్లుగొని పల్మరు రవికభిముఖమైవ
సమరధూళి నిశిచర రక్తమున నాపె.

23

యమ కుబేర పరుణ శక్ర సమఖలుండు
ఘన పరాక్రముఁ డేకైక జన విభుండు
నగు దశరథు సేవకుఁడౌలె నరుగుదెంచి
చింత సుమవంతుఁడు వసంతుఁడంత చెంత

24

ధనదుఁదేలు సుత్తరపు దిక్కునకుఁడౌవ
నశ్శముల నచూచుఁడు త్రిప్ప నర్కుఁడవుడు
మంచుగెల్చి పగటి మోముల మొనర్చ
జిగి మలయముమల యముదిశను విడిచె

25

తొలుతఁ బువుబుట్టుఁ జివురులావలఁ జివుర్చు
వీరవ భ్రమరకోకిలములు వెలసి పాడు
బిటు యథాక్రమత వసంతుఁ డేగుదెంచి
తగు సునువిహారము విహారముగ ధరించు.

26

శౌర్యనయముల వర్ధిల్లి, సదుపక్రతిమె
యధికఫలమైన నృపతిశ్రీ నడ్డలల్లు
ల వసంత భూషిత సరస్సందు సరిగె
* కమలిని కమలిని యళిహంసముల పంక్తి.

27

ఇంత నశోకతరువు నందు - ఋతువుదైన
 లలితమగు క్రొత్త పువ్వు కేవలముకాక
 ప్రేమ విలాసలన \times మదయిత - దయిత చెపుల
 ప్రేమలో చిలు చిపురున్ - స్మరు విజృంభింపఁ జేయు॥

28

తోవవనపు లక్ష్మికి వసంతుఁ డొడలినిండ
 పూనిన పిహత్తు చిత్రమౌ పూతలనఁగ
 నొచ్చి ప్రమదుంకు మదువు లొసఁగనేర్పు
 గలగి కరవకములు రవకరములయ్యె

29

నువదనా వదనానవ శోభియగుచు
 అనవముతోనివాసన లలరి, వులు
 మెచుగల వసంతుఁడు తేనెలాన బారు
 అగు నళుల మ్రోయఁగ బొగడఁ బొగడఁ జేసె॥

30

అంత మోదుగువయి వసంతలక్ష్మి
 తోచ్చు మొగ్గల గుత్తుల పేర్చిదనరె
 ప్రమమద ప్రమదముచే సిగ్గువదలి ప్రేయసి
 తమపునం దీర్చిన నళిషతాలువోరె॥

31

పుండగు పెను కాంతా రరములకు సైవఁ
 గనని ఘనజఘన జయమేఖలకుఁబోటు
 నిడని మంచు నిందనుక క్షయింపఁ జేయ
 లేడు సూర్యుడైనను విరళీ కరించు॥

32

మలయపవనంబు పల్లవంబులను గడవ
 అభినయము నేర్పఁ గడగుచున్నదియ వోతె
 క్రమ సహకార లతక సకలిక సకలి +
 కామజితులఁ గూడ మదంబు గలుగఁజేసె॥

33

\times మదయిత = మదకరియగు

+ సకలి కామజితుల = సకలి = కలహము అనగా ద్వేషము - ద్వేషరాగముల
 జయించిన వారియందుఁ గూడ.

పరిమళములు చిచ్చెడి వనపంక్తులందు
 * కసుమితముల మితములగుకూత లెల్ల
 రాదీ గోయిల తిట గూయ నప్పుడపుడు
 ముద్దరాండ్ర సుద్దులచోలె మొనసి వినిరి.

34

శ్రుతికి హాయిగ భ్రమరులు మ్రోతగీతు
 లంతఁబాడ సుమమ్మదుల దంత కెంతి
 నలరి యుపవన లతలొప్పు, ననిల మూప
 గెసల యములు X సలయములు కేలుచోలె.

35

నిజ లలిత విలాసల కూర్పు నేర్పు నేర్పి
 సురభి గంధాలఁ బొగడల చుఱుకగెల్పు
 మదుపు న్మర ర + సఖము రసఖముఖరహిత
 మగునటు ప్రేయలతోఁ గ్రోలి రబలలపుడు

36

జాణిమెరయు మేఖలలతో మీటి మివుల
 చిటునగవు లొప్పు మోముల స్త్రీలుచోలె
 మదకతో దకలోలహంసాదులమరి
 పుల్లపద్మాల దిగుడుబావులు చెలంగు ||

37

మధు విఖండితమయి చంద్రు నుదయవేశఁ
 బాండువగు మోముకాంతితో నిండి — రజు
 కాంత — ప్రేయ సమాగమపు సౌఖ్యంపు చెలువ
 చెలువ గనని వేశల బలెఁ జిక్కి పోయె ||

38

మంచు తుంపర తగ్గుటన్ మించి మెరసి
 ప్రేయిల వరవిహార శ్రమవేగఁబావు

* కసుమితముల = పుచిన కొమ్మలందు

X సలయములు = లయసహితములైన చేతులుచోలె,

+ రసఖ (= అనంద) ముతో ముఖరమై హితమగు

● మదుపుచే విఖండిత = క్షీణ ఖండిత శనాయికచెలువ = కందమె చెలువ = స్త్రీ

కీరణములచే శశిమకర కేతనంబు

నెఱయు కుసుమాస్త్ర కుసుమాస్త్ర మరగదీసె ॥

39

ఘోతమయిన యగ్ని వలె మీదె యుపవనంపు

శ్రీకీఁ జనిడి భూషగ నెవ్వి చెలఁగు, నట్టి

మృదుల దల కేసరాల్పుపుల్ ప్రేయసులదీడ్డ

రంజిలు వరాకల వరాలక, లయారె ॥

40

కాటుక కణంబువలె బలు నీటుగలిగి

రవ్యసుమ పంక్తిఁజడు — భ్రమరముల — నమరి

యరులఁ దోఁటకు × తిలకము తిలకము కడుఁ

బ్రవదకుం బోలె శోభ హర్షకమె పోదు

41

వధు వరిమళ మొప్పి, చివురు కుధరమెనసి

మురుపు పుపు వంటి స్థితరుచి — తరు చిహార 1

మొలుకు సవమల్లిక — మిపుల నొలుకఁబోసి

హృదయముల కమండమౌ ముదముగూర్చె ॥

42

ఆరుణ రాగము గెంటించు నంశుకములు

జంగి వీనుల వ్రేలు యవాంకురములు

ఉరు వీక ధ్వనుల్ మరుఁడూని యువకవితతి

+ వరవిలాసా విలాసాల బందిఁజేసె ॥

43

భృంగముల గుంపు సంవర్క మెనసియుండె

శుభ్రరంజముల వర్ణిల్లు శోభచెందు

తిలక మంజరి — యలక భూషలఁదనర్చి

యింపు ముత్యాల సదృశగ దృశగఁగొనె ॥

44

* కుసుమాస్త్ర = చుదనుని, కుసుమాస్త్రము = పుష్పాస్త్రమును

× తిలకము = తిలక వృక్షము తిలకము = బొట్టు 1 చిహారము = ఉయ్యారము

+ వరవిలాసా = గొప్పవిలాసగలస్త్రీల యొక్క

అనువుదాల్చు మన్మథునకు ధ్వజమెయగుచు
అవసంతలక్ష్మి ముఖచూర్ణా కృతిగని
యొగి నలసపవ నోపవనో త్తమగుచు
నలరుకుమమరేణువు నశులనుగమించె ॥

45

యాత్నతోలా ఋతూత్సవానుభవ మొంద
మలయయుఁ బ్రియుఁ గొంగిలిం చంగఁగోడ
చనితలా వేటత్రాటని పట్టునపుడు
చదులు చేసిరి, చేసిరి పట్టఁబ్రియులు ॥

46

రిడుఁడు మానంబు, వలదింక విద్రగహంబు
అనుభవించు వయసు రాదు సునిన మరల
అని స్మరుమతము మతముగా ననెడు నటులు
కొయిలలు కూయఁగోమబుల్ హాయి నుండ్రు ॥

47

అవల హాయి ఋతూత్సవ మనుభవించి
అప్పుడు విలాసవతులతో ననఁగి పెనఁగి
శ్మపతి *మధుమ న్మధు మన్మథోపముండు
ఉక్కిరి వేట వినోదంబు నొందఁగోరె ॥

48

దశరథుని మృగయావిహారము - శాపము

ఉడలున్ గొవ్వుకరంగి పొట్టసడలన్, యొగ్గం బుద్రగ్రంబునొ;
అడవిన్ జంతుల కోపభీతి వికృతస్వాంతంబు గుర్తింపనొ;
వడి ధన్యుల్ వల లక్ష్యముల్ పొడుచు నాప్రావీణ్యమౌ గాన రా
అడవిన్ వేటకుఁ బోయె నాసచిపులీయన్ సమ్మతిన్ సమ్మతిన్ ॥

49

వేట కనువైన వేషంబు వేసికొనియె
కంతమున విల్లు వ్రేల నాశ్మప సవిత

* మధు=మధురాక్షసుని, మధ్ మధించిన విష్ణువు, మధుమత్, మధు=
వసతుండు, మన్మథోపేతుండు విష్ణు వసంతమన్మథ సముండు.

మరగముల శైక్కిల కెగురు దుమ్ము మోయు
జలగెను వితానమువితాన మురువుమీఱు #

50

అడవిమాటక చే జుట్టుముడిచి యతఁడు
వృక్ష పత్రంబుఁ బోలు శరీరవర్మ
గలిగె గుఱ్ఱాల నడలఁ గుండలములదర
తిరిగె తిరిగెడి మృగములు వజరు భువుల #

51

ఇక తనులతల, మెయినంత్రమింపఁజేసి
భ్రమతములయందుఁ జూడీ వ్యాపారమునిజ
సునయన సునయన ప్లాది సుజనుఁగోస
లాధిపుని వనదేవత లరసిరందు #

52

వేటకుక లుడులు నొప్పువేట కాండ్రు
గలిగి, దావాగ్ను లనుదొంగలలర, కళ్ళ
వరణములు దిగఁబడకున్న ధరయుఁగలుగు
మృగ వయోగవయోగ భూమివనిఁజొచ్చె #

53

పిదన వృథలేని దశరథుఁడు దనవింటి
టంక్రతుల సంహముల రోషమింకఁజెంచి
పసిఁడివంటి మెఱుపు నారివలులు నెండ్రు
భాద్రపద మదెత్తె + వింటి వింటి #

54

పొబ్బతాగెడి హరిణశాబములు నడుగు
నడుగునకు లేళ్లదారికి నడ్డుపడుచు నుండి
పశుబునోటఁ గలుగు లేళ్లగుంపు, ముందు
పొగరు దుప్పి నడవ, రాజుముందు నిలిచె #

55

* సునయన=సునేయఁడైన, సు + నయన=చక్కఁగానడపుటచే ప్లాది=
సంతసించు గుణముగల

× వయస్=పడలచే, గవయములచే నుగ్రభూమిగలవని

+ వింటి=ధనుస్సును, వింటి=అకాశమున

త్వరగాఁ బర్వతు గుణమెక్కి నృపుఁడంతన్ దూణమందుండియున్
తరమున్ దీయ భయంబుచే వడఁకుచున్ గంగారుచే లేళ్లు చె
చ్చెలుఁ జెల్లా చెదరొచు వ్యాకులములై శీవార్ద్రమౌ దృష్టులన్
తరమున్ శ్యామ మొసరెన్ నల్లకలువల్ గప్పించునట్లావనిన్ ॥

56

హరిణంబున్ గుడిచేసి యప్పుడు శరంబొకళ్ల దీర్ఘంబుగా
హరిపుల్బుండను గొనిపాడఁ, చనమేనడ్డుంబు తత్ప్రేయసిన్
హరిబీన్ గన్గొని ప్రేముకండగుటచే నాథన్వి జల్ నేర్పుతో
తరమున్ వే యుపసంహరించె గరుణన్ స్వాంతంబు మెత్తంబుడన్ ॥

57

అతిభయమొంది వ్యాకులములౌ హరిజనయనాల స్వప్రవయా
విదితవిలోచన ప్రకట విభ్రమ చేన్బితముల్ స్ఫురించుటన్
ఇతర మృగంబులందు శరమేయఁ దలంచు నృపాలు గుప్పిడే
శ్రుతి తుదకన్ దృఢంబుగను జొచ్చియు వెనక్కు మర్లెభిన్నులై ॥

58

ఘోషతి, తుంగముస్తల చివుట్లల ముద్ద పిసళ్లవ్యాప్తమై
యాహాడుగైన యార్ద్ర చరణావళి గుర్తులనెంతౌ వర్ణిక్తమౌ
ప్రపాళల-గుంటలన్ బురద పట్టుల మధ్యను నుండి లేచి వే
నెపరువెత్తు పందిగమి వెంబడి - మార్గముఁబట్టె నంతటన్

59

వామవ మెక్కి కొంచెముగ వంగిన ముందటి మేనుగల్గున
వ్విరుని, నిక్కపొద్బుములు వెండ్రుకలన్ బొడువంగ రాఁగఁజొ
త్తో రయమొప్పు శాణములతోఁదముఁగొట్ట నితంబమాసుప్ప
వ్విరుహ పాళిపైఁబడిన తీరు లెఱుంగవ యావరాహముల్

60

అతఁడు పైఁబడి నులుకెడి యడవిడున్న
కంటచిల్లున బాదంబు కాంచినోయి
నొడలినది చీల్చి నెత్తుటఁ దడియకున్న
తుద కలిగి దున్నఁబడవైచి వీదపఁబడియె ॥

61

పాలుటమ్ముల ఖడ్గమృగాల కఠఁడు
శృంగభంగాలుచేసి తేల్చెను శిరాలు,

పొగరడఁచు రాజు పైపైకి వొపువదలు
శృంగములె సైఁవడంతె, నహించు బ్రదుకు ॥

82

గుహల కభిముఖముగ గాలిఁగూలి విడిగి
పడిన విచ్చుచేగినవిటపాగ్రములకు
వ్యాఘ్రముఖ రంధ్రముల శరాల్ వజ్రపిఁగ్రహిఁ
హస్త లాఘవమునఁ జేసె నమ్మపొదిగఁ

83

వీడుగువలె నుగ్రమౌ మౌర్ఖి వేడలు మ్రోత
గుంజములదాగు సింహాల కౌభపెట్టి
ప్రకట వీర్వోగ్ర తన్నెగ రాజపదవి
నీర్వ్య గల వాఁడువలె విజృంభించె నిజము

84

వారణ కులంబునకు బద్ధవై రులగుచు
వంగుకొనగోళ్ల ముత్యముల్ వట్టియున్న
సింహములఁ జంపి యతఁడనిన్ సేవనలుపు
హస్తల ఋణంబు తీర్చుకొన్నట్లు తలఁచె ॥

85

వమర మృగముల చుట్టు నశ్వములఁద్రెప్పి
శ్రవణములదొక లాగి భల్లములఁగురిసి
నరపతులకట్లు శ్వేతచామర వియోగ
మొనరఁ జేసి శాంతించె వెంటనె విభుండు ॥

86

అశ్వముదరిగ నెగురు చున్నప్పటికిని
మురుపు వీంభపు నెమలి నమ్ములకు గుఱిగ
జేయఁడు విచిత్రపుష్పాలు చెరువు-కేళిఁ
బ్రదిదులు-ప్రియ కేశపాశము స్మృతికి రాగ ॥

87

మిగుల విహరింప శ్రమఁబుట్టి మొగమునిండఁ
జెమట బిందువుల్ ముత్యాల చెలువునింప
చివురుదొప్పల విరియించి శీతలంపు
జలకణమ్ములతో వచ్చి కొలిచెగాలి ॥

88

ఇతర క్రియలములు నిష్కరించెయిట్లు
నవిపులవయి భూభారముంచు జ్ఞాతలేంద్రుడు
నిరతనేవదే రాగము పెరుగ విభుని
మృగయ చతురకామినిచోలె నెవహరించె ॥

69

పల్లవముల మెత్తనిపూల పొన్నువయిని
మండిన మహాక్షయల దీపమాల వెలుగు
ఒకదె పరిజగ నందుల వీడి యొంటిగానె
రాత్రిగడపెను హాయిగ భాగ్యవిభుడు ॥

70

ఉషున విభుండు పదిహ వాద్యోత్సవముల
బోలు గజయూథ కర్ణతాళాలు లేవ
ప్రతి మధురముల విహగ కూటితములనెడి
నంది మంగళ గీతాల విందుగాంచు ॥

71

మహాకపుడు లేడి పభివెంటఁబరువులెత్తి
నదివి ననుచరులకుఁ గానఁబడక వడిగ
శ్రమనులుగులు గ్రహకు గుఱ్ఱముతోడఁ
దాపనులు మున్ను తమనను దిరిసెనతఁడు ॥

72

ఆతమసినది నీరంబులందు బిందె
ముంచు పటు గభీరవృని పొదమి వెడల
నది ద్విరద బ్రహ్మహతముగ మది భ్రమించి
శబ్ద భేది బాణముపై నె క్కొవిభుండు ॥

73

కదన భిన్న స్థలంబులన్ గజవధంబు
క్షత్రియు నిషిద్ధమే యైనఁ గనిక, చేసె
దిశరథుఁడు; రజోవృతులు విద్వాంసులయ్యు
కాలిడుదురుగాదె యవమార్గంబులందు ॥

74

హితంబ్రేయని బిగ్గినేడ్చు నినదంబాలించి దుఃఖార్తుడై
యూతంబాహ్లాదని వంజులాంతరిత, మన్మోసించుచున్ శల్యసం

స్వాతుండై ఘటమూని క్రిందఁబడియే యున్నట్టి మౌనశబ్దం
జాతున్ గన్గొని రాజు శల్యయుతుఁడౌ చందాన స్రుక్ష్మన్ గడున్ 75

ప్రథితకులుఁడగు నరసతి వాజిసిండి
యులకీ, జలకుంభ పతితాంగు, దరిసి; యతని
కులమడుగఁ దొట్టుపడు పలుకు లెసఁగ
నటచ్చిశాశ్య మౌనిసుతుఁ డేసరియె నరఁడు ॥ 76

అమునిసుతుండు చెప్పి, శల్కంబుమాడఁ
దీయకయె యంధులైన తల్పిచల దాని
వారి నేకైక సుతుదరి చేరఁజేర్చి
యజ్ఞశన్ జేయు స్వచ్ఛత్రనరఁడు తెలిపె ॥ 77

ముడుసలులైన దంపతులు భౌరున నేడిచి యేవ్వు పాప;మ
విదవఁ గుమాడుఁగొట్టు ప్రథివీపతి, చేతనుకంబునుండి ము
ల్కి దొరగ మెల్లనూడఁ బెరికింప సుతుండు గరానుఁడమై న
య్యది గని మౌని కేలనయనాశ్రులతోనె శపించెనాన్మృతన్ ॥ 78

“సుతశోకంబున నీపుమన్ దుది వయస్సుంబొందు నావేశమ
గతి మృత్యున్ గనె”దంచు శాపమునిండంగ మౌని; యలశన్ యదౌ
హతిచే లేచియుఁ గాటుదేసి విషయమంతా కక్కి కొంటించు ను
ద్భృత వృద్ధాహిమునిన్ గతాగనుఁడెయౌ నీకోసలేలుచునెన్ 89

సుతుని స్మృతాస్య పంకజపు శోభలఁజిందెడి నాయడృష్టదే
వతకనలేని నాకు భగవానుఁడు వైచిన శాపవక్త్ర, ము
యతకుభ మౌ ననుగ్రహమె యౌ; నమిదిద్ధమభాగ్ని మిన్ననౌ
క్షితిఁగడు మాడ్చియున్ మొలకరెత్తఁగ శ్యామలగాత్రఁ జేయదే 90

“ఇటుల సుతుఁజంపి పుణలేని యేనుమీచు
వధ్యుఁడను; నింక మీకేమి పని యెనర్తు”
నని విభుఁడనఁ జనిన పుత్రునిననుగమింపఁ
జితిని పేర్చఁ బుల్లులు నిప్పు యలయుఁగోరె ॥ 91

పరిజనమెల్ల రాగ ముని పన్నిన యానతి నాచరించియూ
దురితము సర్వధైర్యమును దుమ్మున వమ్మొనరింప, నాక్షితి
శ్వరుడు స్వనాశ హేతువగు శాపముచాలిచి వాడబాగ్నిలో
నిరతము దాల్చు వాడవలెనిల్చి గభీరత, వీటికిన్ జనెన్

92

ఇది

దశరథ మృగయావర్ణనము కావ్యగ్రహణము
ననెడి

తొమ్మిదవ సర్గము

రఘువంశ లహరి

పదవ సర్గము

దశరథుడు పుత్రకామేష్టి చేయుట

పాకశాసన తేజుఁడౌ పార్థివుండు
వృథివి నేలుచుండ మహాసమృద్ధి గలుగు
తన్నరపతికిఁ గొంచెము తక్కువైన
పదియవేల వత్సరముల వయసు గడచె ॥

1

కాని? పూర్వులౌ వీతల ఋణాననుండి
ముక్తికిపొందించు సాధనంబుగఁ దనర్చి
వెంటనే శోక తమస్సును వెడలనడఁచు
తనయుఁ డనుజ్యోతిమాత్రము గనఁడతండు ॥

2

తనకు సంతానము గలుగు సనెడి యాశ
నమ్మకములతోఁ జిరకాలమమృహితుఁడు
గనుచునుండెఁ జిలుకుటకు మునుపు ప్రకట
పడని రత్న జన్మము గల్గి వార్ధివోలె ॥

3

ఋశ్య శృంగాది ఋషులు జితేంద్రియులను
సత్పురుషులు ఋత్విక్కులై శాస్త్రవిధిని
కులము నిల్పు సంతతికి నాడోజీవతికి
పుత్రకామేష్టి గావింపఁ బూనుకొనిరి ॥

4

అట్టి యవసరమందునె యమరగణము
రావణునిచేతఁ గష్టములొ పడయుచుండె

శ్రీ మహావిష్ణుఁ జేరిరి, శ్రీష్టవేశఁ
బధికు లా ర్తి ఛాయాపాదపమ్ముఁ బోలె ॥

5

వారల-దఱును నముద్ర తీరమునకు
బైలుదేరి వచ్చిరి. హరి మేలుకొనియె
అనుకొనిన పని వెంటచె యగుట యదియ
భావియౌ కార్యసిద్ధికేఁ ప్రథమ చిహ్న ॥

9

ఆదిశేషుని పడగల యాసనమునఁ
గూరుచుండిన హరిఁగనుంగొనిరి సురలు
ఆ పడగలకుండలమున నమరిపై కేఁ
గాంతిచిమ్ము మణుల విష్ణుగాత్రనులరె ॥

7

క్షౌమ వసనంపుఁ బొరల మేఖల వెలుంగ
రమ్మ పద్మాసనాసీన లక్ష్మితొడను—
పఱచు నామె చివురుఁగేలి పయిని—వాడ
ముంచి యాతండు కూర్చుండి యుండెనెలమి

8

విచ్చితామర పువుఁగనుల్ వెలయుచుండ
పాలుపు లేయెండఁబోలిన వలువదాల్చి
శరదృతు దివసంబునుబోలె హరిపఱంగె
నుదిత యోగంపు సుఖదర్శి నోత్సుకతను ॥

9

ప్రభలు శ్రీవత్సమను మచ్చపయిని పూయ
లక్ష్మిమురుపు విలాసదర్పణమె యగుచు
అంబుసారమౌ కౌస్తుభ మనెడి రత్న
మురువయిన యురంబునఁ దాల్చి యొప్పునతఁడు

10

దివ్యమౌ నాభరణముల దీప్తి చెంది
ఉర్ధ్వశాఖలఁ బోలు బాహువులతోడ
నీరములను నావిర్భూతమై రమేళుఁ
డమరె రెండవ పారిజాతమునుబోలి ॥

11

డైత్యకాంతల చెక్కుటద్దములపైని
 ఖూతల మదంపుర క్తిమ పోవఁదుడుచు
 చేతనములైన చక్రాది హేతిగణము
 జయ జయ ధ్వనుల్ మినుముట్టఁ జలుపుచుండె

12

అదిశేషుపైని విరోధమన్న దుడిగి
 వజ్రపుందెబ్బ మచ్చలఁ బ్రథితుఁడయిన
 యాగరుత్పంతుఁ డోలి నమ్రుఁడయి కరాలు
 మోడ్చియాజ్ఞకై లేచియెప్పుడును గొలువ

13

యోగనిద్రను మేల్కొని యుక్తరీతి
 విశదపావన దృష్టుల విశదపఱచి
 ‘హాయి సుఖనిద్రగాంచిరె’ యనుచునడుగు
 ఋషుల భృగ్వాదుల ననుగ్రహించుచుండె

14

తమదు శత్రులనెల్ల శాంతము పొనర్చు
 నామహా విష్ణువును మ్రొక్కి యమరలపుడు
 వాక్కులకు మానసములకుఁ బడయరాని
 స్తోత్ర యోగ్యు స్తుతిఁచిరి స్తుతుల నిట్లు

15

దేవతలు విష్ణువును స్తుతింపుట

“ఇదె నమసు తొల్లి జగము పుట్టించు నీకు
 ఇదె నమసు పైని జగము భరించు నీకు
 ఇదె నమసు తుదిన్ జగము లయించు నీకు
 ఇదె నమసు త్రిమూర్తుల నాత్మ నెసఁగు నీకు

16

తీయఁగా నేకరసమైన దివ్యజలము
 భిన్న భిన్న దేశాలతో భిన్నరుచులు
 పొందునటు, వికారము లేకపోలుచు నీవు
 గుణములను బట్టి దశలెన్నో గొనుచునుండు

17

మితమొనర్తువు లోకా లమేయుఁడవయి
 ఒరులకోర్కె దీర్తువు నిస్సృహుండవయ్యు

జయము పొందుచుండెదవు దుర్జయుఁడవయ్యో
వ్యక్త మొనరింతువెల్ల నవ్యక్తుఁడవయి

18

దగ్గఱగ నుండవైన హృదయగతుఁడవు
నిరతము తపస్వీవైనను, నిస్పృహుఁడవు
అఘములేని వాఁడయియు దయాశుమతివె
నినుఁ బురాణుఁగ నజరుఁగ ననుచునుండ్రు ||

19

తెలియుదువు సమస్తంబును, తెలియఁబడవు
అన్నిటికిని గారణమవు, నీయందె యవుదు
వెల్లకును బ్రభుండవును, ననీశ్వరుఁడవు
ఒక్కఁడవు, సర్వరూపంబు లొందుచుందు ||

20

1 సప్తసామలు గానంబు సలుపునిన్ను
2 సప్తవార్ధి జలంబులు శయ్యనీకు
3 సప్త జిహ్వాలుగలది నీసరిసముఖము
4 సప్త భుజనంబులకును నాశ్రయఁడవండ్రు

నాల్గు పురుషార్థములఁ గల్గి జ్ఞానసిద్ధి
నాల్గు యుగముల గతి పరిణామరీతి
నాల్గు వర్ణాలుగల భువనాలతీరు
నాల్గు ముఖములుగల నీవలననె జనించె

21

ఘనత మాఖ్యాసమున నిల్చుమనసు చేత
హృదయ గుహలోన జ్యోతివై యెవుడు వెలుగు

1 రథంతర, పృహత్సామ, వామదేవ్య, వైరూప, పావమాన, వైరాజ,
చాంద్రమసములని సామలేడు

2 కీర, లవణ, ఘృత, స్వాదు సుర ఇక్ష అని వార్ధులేడు.

3 హిరణ్య, కనక, రక్త, కృష్ణ, సప్రభ, తిరిక్త, బహురూప అని
జిహ్వలేడు.

4 భూర్భువ స్సువ ర్మహా జన స్తప స్సత్యము అని లోకము లేడు.

నిన్న భౌనాన ముక్తికై నిరతమిందు
పరమయోగు లన్వేషించి నెగడుచుండ్రు

22

పుట్టుకయు లేకయే యిందుఁబుట్టుచుండి
చేష్టలే కరిషడ్కర్గు చెనకుచుండి
యోగ నిద్రలో జాగ్రత నొప్పుచుండి
యెనఁగు నీయథార్థస్థితి నెవ్వఁడెఱుఁగు

23

1 అఖిల శబ్దాది విషయంబు లనుభవింప
2 ఆచరింపలేని తపంబు లాచరింప
శిష్ట రక్షణయును మష్టశిక్షచేయు
కడునుదాసేనతను నుండఁగలవు నీవ

* అగమములచేఁజాల వేఱయ్యుఁగూడ
దారులవి కార్య సిద్ధికిఁ గారకములె
అది సమస్తము నీయాత్మయందె పడును
యమరనది జలాలు సముద్ర మందుఁబోలె

మానసంబు నీయదుండు ప్రాణితతికి
నీకెఁద్రుల నర్పించు నిఖిల ప్రజకు
వీతరాగులొ వారికి నీవ గతివి
క్రమ్మఱను జన్మలేని మోక్షంబుకొలుప

24

1 శ్రీకృష్ణాదులు 2 నరనారాయణులు

* నిగమాల్ సాంఖ్యము యోగపాశు పతమున్ శ్రీవైష్ణవంబుంచు వే
జగు ప్రస్థానములందు మేలిదియె పథ్యఃబద్ధె యంచున్ రుచిం
దగు వైచిత్ర్యముఁబట్టి వక్త్రముజు నానారూప సంప్రాప్తమా
ర్గగులొ వారలకీప గమ్యుఁడ వతరార్క్యః స్థిల్ల కబ్ధింబలెన్
(హరిహర మహిమస్తోత్రము నాయనువాదము)

కను మహిన్నస్తోత్రములొని దానికిని దీనికిని పోలికలు గలవు.

అక్షలకుఁ గన్పడినను క్షిత్యాదికలకు,
నీదుమహిమ యింతదని గణింపరాదు
ఆస్తవాక్యానుమాన సాధ్యంబయైన
నీస్వరూపము నగతిన్ దెలుపుటెట్లు ॥

25

తలఁపు మాత్రముచేతఁ గేవలము జగము
లెప్పుడు పవిత్రమొనరింతు విందుచేత
నితర దర్శనాదీంద్రియ వృత్తులెల్ల
త్వన్మతినె నివేదితమైన ఫలముగలవి ॥

26

పన నిధి రత్నంబులవలె
దినకరు తేజములువోలె దివ్యంబగు నీ
ఘన చరితంబులు వాక్కుకు
మనసున కడఁదపు స్తుతింప మదెవరి తరంబొ ॥

27

పొందనిది పొందఁదగినది
యెందును మదిలేదునీకు నేస్వల్పం; బీ
వొందుట జన్మను కర్మను
నెందును లోకా లసుగ్రహించుట కొఱకే ॥

28

నీదుమహిమను గీర్తింపి మాడు వాక్కు
లిటులు ముగిసి మౌనంబును నెనయుటనఁగ
శ్రమపడుటౌ మదిగల శక్తి షష్టమెయగుట
యంతె, నీగుణములివిన్నెయగుట కాదు

29

ఇటుల దేవతల్ విష్ణుననేక గతులఁ
జాలస్తుతులు చేసి ప్రసన్నుఁ జలిపికొనిరి
అవియునున్న యధార్థమె యనుటగాని
సుంతయున్ బ్రహ్మేష్ఠికన్ స్తుతించెగావు ॥

30

కుశల ప్రశ్న లడుగుటన్
విశదమ్మగు నతని ప్రీతి విబుధులుగని తా

మసమయ విలయోద్వేగలపు

దిశ నిశచరవార్ధి భీతిదెలివరి హరికిన్ //

31

విష్ణువు దేవతల కభయమిచ్చుట

అంతట సముద్రతీరంపుఁ జెంతనున్న

శైల రంధ్ర ప్రతిధ్వనిన్ బోలియున్న

మధుర కంఠస్వరంబునం బలికెవిష్ణు

వల్లి గంభీర ఘోషంబు నతకరించి

32

అదికవియైన యావిష్ణు నాస్యమందు

వర్జముల స్థాసముల చేతఁబలుకఁబడదు

విహిత సంస్కార పూతయైవెలసేయున్న

యాసరస్వతి నేడె కృతార్థయయ్యె //

33

తెలి పలువరుస పండువెన్నెలలు చిలుక

వెడలె భారతి ప్రభునాస్య వీధినుండే

స్వల్పము మిగిలి పాదాల బయలు వెడలె

గంగన వీధిని బైకేగు గంగవోలె //

34

“రాక్షసుఁడు మీమహిమ పరాక్రమములెల్ల

అక్రమించుట యెఱుఁగుదు నమరులార //

చొచ్చి జీవుల సత్త్వ రజోగుణాల

మించుచు తమోగుణం బాక్రమించినట్లు

35

అతఁడు భువనత్రయమును

నీతటి బాధించుచుండు పెఱుఁగుదునే; నే

దొతటి ప్రమాదమున నెదా

రీతిగఁబడు పాప మనఘుహృది నొంచునటుల్

36

దుష్ట శీఘ్రాది కార్యాలఁ దుల్యకార్య

లమగుటను గోరఁబనిలేదు మము బలారి

స్వయముగనే తాను నగ్నికొఁబవనుఁడవుడు

ననువగు తటి సారథ్యంబు నాచరించు //

37

తనదు కత్తినుండి తప్పించుకొన్నట్టి
దనుజుని దగునట్టి దశమశిరము
నాదు చక్రమునకు నయముగఁ బ్రాప్తమై
వఱలె దానిదై న భాగమటుల ॥

38

అజుఁడు వానికి వరమిచ్చి నందువల్ల
ఈదురాత్ముఁడు పొందిన యధిక వృద్ధి
నింతదాఁకను జూచి సహించినాను
భుజగవృద్ధిని చందన భూజమటుల ॥

39

వరతపసుచేతఁ బ్రీతుఁడౌ బహువలన
దేవతలలోన నెవడు వధింపరాని
యటుల నారక్షసుండప్పు డడిగెవరము
మానవుల లెక్కయేమని మదినిదలచి ॥

40

రాముఁడనైపుట్టి రావణుని వధింతునని విష్ణువుచెప్పుట

నేను దశరథ సుతుఁడనై యిలనుబుట్టి
అజి బలివీరిఁ బుష్పొపహర్ముగను
వానియున్నత దశశిరః పంకజముల
వేగ వాడి యమ్ములచేత స్వీకరింతు ॥

41

యజ్ఞులు యథా విధిగ మీకు యజ్ఞమందు
అమరిచిన భాగములను మాయావులై స
రాక్షసులు కైకొనకయుండ స్వల్పకాల
మందె కైకొనెదరు మీరలమరులార ॥

42

సుకృతులైన వైమానికుల్ ప్రకటగతుల
ఆకసమున మబ్బుల చాటులందు నక్కి
రావణుని పుష్పకము జూపఁబ్రబలమైన
క్షోభమిఁక వీడి విహరించుచుండ్రుగాక ॥

43

నలకూబరు శాపముచే

బలిమిన్ రావణుడు బట్టుపట్టక పోగొ

గలుషితము కాని సురబం

దుల జడలముడులను విప్పుదురుత్వరలోనే ॥

4

రావణుం డనెడి వర్ష

భావముచే నెంతొకమిలి వాడిన సురస

స్యావశిపై వాగ్మృతం

బేవర్షించుచు విష్ణు మ బృద్ధశ్రోతబయ్యెన్ ॥

45

ఇంద్రుడు మొదలుగాగల యెల్లసురలు

దేవతాకార్యమును పూను దివ్య విష్ణు

నెలను దమయంశల ననుసరించినారు

పాదపములు పుష్పములచే బనసునట్లు ॥

46

అంతనా దశరథుడును నాచరించు

నమలపుత్ర శ్రీకామేష్ఠి యందుఁజివర

అసఘలగు ఋత్విజుల విస్మయంబుతోడ

పుట్టుకొనివచ్చె నగ్నిలోఁ బురుషుఁడొకఁడు ॥

47

అదిపురుషుండు చొచ్చి యందలరియుంట

మోయరానిదో కీరాన్నమునఁదనర్చి

నిండుబంగారు పాత్రమున గేలుదోయి

వాల్చి యాపురుషుండట నిల్చి యిచ్చె ॥

48

ఆ ప్రజాపతి పురుషుఁడప్పగించు

పాయసాన్నంబు నరపతి యందుకొనియె

కీర వారాళి యావిష్కరించినదియైన

భృతపయస్సార మమృతంబు నింద్రుఁడట్లు ॥

49

ముజ్జగములు కనిన హరిగూడనిటుల

దశరథునికిఁ బుత్రుండు కాదలఁచి యుంట

నన్మలకు దుర్లభ భిక్షన యాగుణాల
ప్రభుని వెట్టివోమనకు దెల్పకయె తెల్పు

50

దశరథుడు భార్యలకుఁ బాయసము పంచియిచ్చుట

నరు వనెడిపేరుగల వైష్ణవ మహస్సు
నృపతి తొసల్యకును గైక కెలమిఁబంచె
దినకరుఁడు కొత్తగ సుఖాలఁ దెల్పునెంతఁ
బ్రభృకిని నాకనసునకు నిచ్చినట్లు ||

చ. 1

శ్రేష్ఠ కానఁగొసల్య నర్చించు నతఁడు
శంకఁ గైకేయియొ యితనినిష్ఠరాణి
కాన వారలిరుపురచే నొరవింపఁ
బడిన దానిగను సుమిత్రఁ ప్రభుభుతిలఁచె

చ. 2

పాలఁదెలిసిన విఘ్నఁడు రాజ్యాధినాథు
భావ మెఱిగిన వారలాభార్య రెడమిఁ
పాయసములోని తమ సగభాగములను
మిత్రురాలు సుమిత్రకుం పంచియివేరి ||

చ. 3

ఈ సుమిత్రయొ సవతుల కిద్దరును
ప్రణయమునఁ సూర్పునదియౌచుఁ దనరి మెలఁగె
వారణము రెండు గిండాల ప్రసుదపూర్ణ
రేఖలందిరుగు భ్రమరి క్రయనుబోలి ||

చ. 4

దశరథుని భార్యలు గర్భములఁ దొల్పుట

శ్రీమహా విష్ణు నంశరాజిల్లు గర్భ
మంది రతివల్ ప్రజాభ్యుదయంబుకొలుకు
అమృత మనుపేర గలిగిన యర్కునాడు
లుదకమయమైన గర్భంబు సూనినట్లు ||

చ. 5

56

గర్భవద్యై న యారాజ కాంతలెల్ల
నాగిని పాండుక ద్యుతినొప్పి రొక్కమాటు
లోన వెన్నుపొట్టలుదాల్చి రుచులనీను
మలకతమ సన్ధ్యముల సంపదలువోలె ||

56

విమలము ఛిత్తము గదా శార్దూ
హము చక్రము లాంచనముగఁగల మూర్తులతోఁ
దమయాశ్శలఁ గాచుచు స్వ
ప్సముతోఁ దొట్టిపురుషు లగవడి రతివలకున్ ||

57

“గగనమునఁ దైఁడిబెక్కల
నిగ నిగని మృతుల వరుసలు నెఱపుచు వేగన్
పిగులన్ నుబ్బులఁ గొనుచుం
గదిచ్చుంతుండు వారి నెరవుగమోపెన్ ||

58

నయము వక్షస్థలంబునఁ గడుఁజరించు
చొప్పుఁబుఁ జక్కగఁ గలిగియుండి
తమ్మిడివన తనదుచేతను ధరించ
ప్రేమహాలక్ష్మి కడునుపొనించె వారి ||

59

అకాశ గంగతో నభి
వైకమ్మలుచేసి మిగుల శ్రేష్ఠపు వేదం
బేకాగ్రతఁ జిరియించుచు
నేకతమ కొలిచిరి సప్తఋషు లతిభక్తిన్ ||

60

కట్టు పైత్తుంబుతోఁగన్న దృశ్యములను
వారిముఖమున నాలించి ప్రభువుపొంగి
భువనగురువైన విష్ణువే పుత్తుఁడౌచుఁ
దన్నుఁ గనుటచేఁ దను శ్రేష్ఠతముఁగఁ దలచె ||

61

నిర్మలదేయియుర్వి విష్ణువు వెక్కుగతుల
లన్ను విఘటించెకొనియెఁ బద్మర్పగుహల

విమల జలములందుఁ బ్రతిబింబించి యొక్క
చందురుఁ డనేకదూపంబు లొందినట్లు ॥

62

అంత సౌభ్యమైన నృపేంద్రు నగ్రమహిషి
ప్రసవకాలంబునందొక్క పాలుఁగనియె
రాత్రి నమయాన నోషధి ప్రకటరీతి
తమసుపోఁగొట్టు త్రోవలని దనిసినట్లు ॥

63

రామావతారము

అతఁడు హృదయాభి రామ దేహంబుతోడ
నతనికుడయించుటంజేసి యతనితండ్ర
జగములకుఁ దొల్ల కళ్యాణ జనకమైన
రాముఁడనియెడి సార్థక నామముంచె ॥

64

అనువమ తేజస్సంపద
గౌనురఘవంశ ప్రదీపకుండయి తగునా
తనయునిచేఁ బురుటింతున్
దనరెడి దీపములు వెల్లఁదనముచు బొందెన్ ॥

65

శయనమున రామ శిశుతో
శయనించు కృశోదరితగె జనని, యిసుకతి
న్నియపయిఁ దామరపుపు పూ
జ యలర శరదృతు కృశయగు శాహ్నవివోదెన్ ॥

66

ప్రకటమగు శీలమమరఁ
గైకేయికి భరతుఁడనఁగఁ గలిగె సుతుండున్
శ్రీకి వినయంబు పోలికఁ
నాకొడుకు జననికి మిగుల నందము గూర్చెన్

67

మరి లక్ష్మణ శత్రుఘ్నుల
వరసుతులఁ గవల నుమిత్ర బాగుగఁగనియెన్
నరిగ నుపానింపఁబడుచు
వెరవున విద్యయుఁ బ్రబోధ వినయంబులటుల్

66

తనగుణములఁ బకటించుచుఁ
జానరెన్ నిర్దుష్టమునయి భువనంబెల్లన్
అనువుగఁ బురుషోత్తముఁడు భు
వి నవతరింపఁగ ద్రిదివయె వెన్నంటెనొనాన్ //

67

ఉర్వి నాల్గమూర్తుల హరి యుడయమొంద
రావణ భయార్త శక్రాది దేవులెనఁగు
కడలు, మమ్ములేదియె వీచు గాలిచేత
నతిరి యుచ్చాఽస్ పొందిన యటులనయ్యె //

70

రావణుని భీతిచేతఁ గలంత చెందు
వీతి హోత్రుఁడు పొగలేక వెలుఁగుచుంట
సూర్యుఁడు వ్రసన్నమౌ దృష్టిఁజూచుచుండు
మఃఖమునువీడు వాడుగాఁదోఁచిరవుడు //

71

రాముఁడు జననమొందు కాలంబు నందు
అదశాస్య కేరీటము నందు నుండి
నేలపయిని వడి మణులురాలిపడెను
కుందు ననుదుల శ్రీయత్రు బిందులట్లు //

72

పుత్రుల వంతుఁడౌ దశరథు పుత్రులనన్తః
తజీని పొయింపఁ బోవు వాద్యముల కాది
దివిని దేవదుంధుభులెల్లఁ గలిసిమ్రోగి
నెమ్మితోడ ప్రారంభోత్సవంబు చేసె //

73

అట దశరథమహారాజు హర్మ్యమంచు
వేల్పుచెట్ల నుండియుఁ బుష్పవృష్టి గురిసె

సరస కళ్యాణముల యుపచారములకు
అదియె యాదిరచనయౌచు నలరిమించె ॥

74

జాతకర్మాది సంస్కారముల్ సలుప సుతులు
తమ్ములెంచు తల్లులిడుపాల్ త్రాగు చుండి
తండ్రి యానందమనెడి పెద్దన్నతోడ
వరుసగా వారు వృద్ధిపొందిరి తమంత ॥

75

సహజమౌ వారివినయ మాచార్యుఁ డౌనఁగు
చిక్షణాభ్యాసమున వృద్ధిచెంది వెలిఁగె
ఆహవిర్భుజులగుల నలరు సహజ
తేజు హవినునఁబెరిగి భాసిల్లునట్లు ॥

76

వారలౌఁడౌదుల్ కలహంపుఁబేరె కనక
యనఘమగు రఘుకులము నేకాత్ములగుచు
నెల్లకాలము మిగుల వెల్గించి యెంచు
నందన వనంబును ఋతుగణంబువోలె ॥

77

అందు సౌభ్రాత్రము సమానమై నఁగాని
రాక్షులక్ష్యుల్ ప్రీతి మేల్ జంటయైరి
ఇట్లె భరత శత్రుఘ్నులు గట్టిజంట
యై ప్రసిద్ధికెక్కిరి కోణీయందు నెపుడు ॥

78

వననిధి చంద్రులపవలెన్
అనలానిలములకుఁ బోలె నాజంటలతో
గనుఁగొన మెటువంటి సమయ
మున నైక్యపు భావము విడిపోవుట యెటులున్ ॥

79

ప్రజకుఁ బ్రభులైన రాసుతుల్ శౌర్యమునను
వినయమునను జూఱగొనిరి జనులహృదుల
ప్రీష్టకాలంబు గడువఁగఁ గెరలివచ్చు
నీలిమబ్బులుగల దివసాలువోలె

80

నాల్గు విధముల విడిపోయినట్టి ప్రభుని
 ధర్మ సంతతి భాసిలి ధరణిమెరసె
 అనువుగ తనువుదాల్చు ధర్మార్థ కామ
 మోక్షముల యవతారపు ముద్దవోలె ॥

81

వీతృ వత్సలులగు నారా
 సుతులు నలుదిశలను నేలు క్షోణికుఁ బితన్
 రతనములచే వాద్దులటుల్
 సతమారాధించిరి తమ సద్గుణములచే ॥

82

ఖలుతౌ దైత్యుల భద్రధారలను భగ్నాల్చేయు స్వర్గంతియ
 ప్తులఁ, గార్యాల ఫలింప వ్యక్తమగు గాఢోపాయ యోగాల ను
 జ్ఞులనీతింబలె, దీర్ఘజాహువులచే శౌరిన్ బలెన్, విష్ణునం
 కలఁజెల్వారెడు నల్పురాత్మజులచే శ్రోత్ర విభ్రాణిలెన్ ॥

83

ఇది రామావతారమనెడి పదవసర్గము

రఘువంశ లహరి

పదునొకండవ సర్గము

రాముఁడు విశ్వామిత్రుని యజ్ఞమున కేగుట

అంతనొకెడ విశ్వామిత్రుఁ డరుగువెంచి
తనదు యజ్ఞవిఘ్నములు శాంతంబుచేయ
పిల్లజుట్టు రాముని బంప రాజుఁగోరె
అరయఁబడదు తేజస్వీలయందు వయసు

1

శ్రమలుపడి పొందినన్, బ్రాహ్మలన్ భజించు
నృపతి, లక్ష్మణయుతు రామునిడియె మునికిఁ
బ్రాణములు కోరినన్ గాని యర్థికోర్కె
నెపుడు రఘుకులుల్ లేదను చెలుఁగరించు ॥

2

వారలిర్వురును బయలు పేలుటకును
నగరిని నలంకరింప నానతిదె నృపతి,
అపుడె గాలి చెలులు మబ్బు లఖిలనగరి
వ్రాలి పూల్ నీప్లి చల్లి యలంకరించె ॥

3

వీరు తండ్రీయానతి నెఱవేర్చ వెడలి
స్వధనువులుగొని వీతకాళ్ల వ్రాలఁగానె
వనికరుగఁబోయి సెలపుకై వంగువారి

పయిని బాష్ప బిందులు వ్రాలెఁ బ్రతికిఁగూడ ॥

4

వారలిర్వురు తండ్రీ బాష్పముల చేతఁ
గొంచెము తడియు ముడి జుట్టు కొనలతోడ
ధనువులూని యాఋషి వెంటఁజనిరి మెల్ల
వ్రజలు దృష్టులఁ బథులఁ దోరణము కట్టి ॥

5

లక్ష్మణుండు మాత్రమేగల రామునొకని
వనికిఁగొనిపోవ యుక్తికోరె ననుచు నృపతి

జడియె యాశీస్సె సేననో యేమి యాయె
డదియె వారిఁబ్రావ సమర్థమగును గాదె ||

6

వాడు తల్లలందఱి పదాద్భములు తాకి
గొప్పయోజన్సుగల మౌని కూడఁజనగ
వదనఁ జైత్ర వైశాఖముల్ తరలివచ్చి
భాస్కరు ననుసరింనెడి పగిది తోఁచె ||

7

కెరటములఁ బోలె నూగెడు కేలులమర
శిశుతఁ జపలమయ్యును వారి చేష్టలొప్పె
పర్ణకాలానఁ దమపేరుఁ బట్టినడచు
* ఉహ్యభిద్యోఖ్య నడముల యులుకులట్లు ||

8

మిడి పథంబునందు సువదేశించినట్టి
జల యతిజల యన్ విద్యులఁ బ్రభితమహిమ
మమల చచ్చాలపైఁ జరిపింపంగఁదగిన
వాడు తల్లి దరిఁజరించు పగిది యయ్యె ||

10

చెనుక వృత్తంబు లెఱిగిన వీత్యసఖుండు
మురితెలుపఁ బూర్వకథలచే మోయఁబడిన
వాడువలె వాహనార్హులౌ వారిరువురు
నడచుచున్నట్లెఱుంగరు నడచుచుండి ||

11

కొలనులు మధుర శీతల జలముచేత
పక్షితలి ప్రతసఖములౌధ్వనులచేత
గాలి సురభిళ సుమపరాగాలచేత
జలదగణము ఛాయలజేతఁ గొలిచెవారి ||

12

మొదలు రామలక్ష్మణుల దర్శనము నుంత
మగుటచే నెట్లు సంప్రీతి నందినారొ

* ఉహ్యం ఉదకం=అంత నీరును నిక్షేపించెను గాన ఉహ్యము కూలం
భిద్యోఽ=గట్టుచుబోదించు నదిభిద్యము అని పుర్యుత్పత్తి

అట్లు విచ్చు తామరపూల నలరుసరను
అలరతఁ బావు చెప్పఁగనుట నెలమిగనరు ||

143

యాగరక్షణము

హరునిచే దగ్ధుఁడౌ మదనుని యాశ్రమంబు
చేరి రాముఁడు భనుసును జేతఁబాల్చి
కాముని భమణ్యు విగ్రహముచేతఁ
బ్రతినిధిగనయ్యెఁ గర్మమాత్రమునఁగాదు ||

144

మునుపగన్తుఁడు శాపమిచ్చిన చరిత్ర
శౌకికునిపల్ల విన్న రామలక్ష్మణులు లేలఁ
దత్తుకేతు పుత్రకయైన తాటక భిల
మొనరుచు స్థలనెక్కిడిరివిండ్లను తటాల్చి

145

అవలవారి విండుల మ్రోఁతరాలకించి
త్రిష్ట పక్షయామినిఁజూల్ తరీరమొప్పి
పుట్టెలచెవి కుండలములు మ్రోలనూగ
తాటక మొగిళ్ల కార్పల్పు తాల్చితోచె ||

146

పాటలంజెట్లు మిగులఁ దేవముగఁగదల
ప్రేతచీరలు గట్టి పల్ పెద్దయార్చి
అనికాచరి మొదరించె రాము వడిగ
భయదమగు నృకానభువిఁ మపాసువోరె ||

147

ఒక్క భుజదండ మెత్తిపై కున్నత యయి
నరుల ప్రేపుల మొలనూలు వీలుఁద్రవేల
వచ్చు తాటకఁ గనుఁగొని వనితఁజంపఁ
గరుణ విడిచెను రాముఁడు శరముతోడ ||

148

ఒండ యముగట్టి తాటక గుండెనడుమ
కాము సాయకమెట్టి రంధ్రంబు చేసె

నదియ రాజీన దేశము గదయలేనె
మందుడు వడిచాము పెద్దద్వారమును జేసెను

19

కాణములచే శీన్నమో వడియెత్తు
నావెనుడును నొక్క యరణ్యమునె గొక
కడుగు దిత్తోకాల్ గెలువ న్నిరవడయు హాయి
నునుతి భావకలక్ష్మి గూడిన నదిపె

20

పైచదానె కాము మదనాస్త్రము కొట్ట
కంఠుజిమ్ము నెత్తుటే కుంకుమంపు గంఠ
మరదికొని నికొచరి హృదయంబునందున
శివితోళ్లు నదనంబు చేరె ద్వారగ

21

రాము వీరమమున బొంతు నామునీటి
వలన రాజీనమ్ము మంత్ర కలితశరము
కొట కాంతకుండె నెంతనముదాలుచ్చ
కాంతి నత్తువలన సూర్యకాంతమట్లు

22

అవచః భావనమగు వామనాశ్రమంబు
పాశరథి చేరె ముని తత్కథలు వచింప
గతముతో వామనుడు తానొకండె యగుట
జ్ఞప్తిలేకయున్నను బెంగగనియె నతడు

23

మౌనిశిష్యులు పూజ సామగ్గి కూర్చు
బెట్టు కొత్తచివుల్ల దోసిట్లపట్ట
మొగముదెట్టి నెడుదె కండ్ల మృగము లరయ
మునీయు వాచిగతిని తపోవనముజేసె

24

యజ్ఞదీక్షితున్ మునిని విఘ్నశినుండి
పటకభాక్తుజుల్ ప్రోచితస్త్రిమలచేత
చగిము నంధకారమునుండి శశియు రవియు
ప్రేమత సునయనవి వేరిజాల గొచినట్లు

25

మంత్రేనపుష్ప లంతేనీవై మనలిదౌష్ట్య
 రక్తబిందులను నపవిత్రంబ యైన
 వేదిగని యజ్ఞి యస్మత్కువాది వీడి
 కర్మవిము యుత్పిజుల కలకలము పెరిగె ||

26

అస్థిమైత్రి వెంటనె లక్ష్మణుగ్రబంధు
 శాఖ మమ్ములపొదినుండి త్వరగఁగొనుచు
 గ్రద్దవక్త్రుల గాలిచోఁ గవలు భృంజము
 లలరు రహృదలముఁజూచె నాకసమున ||

27

అతఁడు సుదాహు మారీచులనెడి యనుర
 పదులనో స్పృశాణములకు గుఱియొనర్చె
 ఘన భుజంగాలపయి బరాక్రమము చూపు
 గడుడుఁడు ముఱుడపొముల కడకుఁజనునె ||

28

అతఁడతివేగమొప్పు వాయవ్యశరము
 వెంతొ చాతుర్యమొప్పు సంధించి విండు
 చాన గిరిఁబోలు తాదకా తనయుఁడ్రుచినె
 వెండుటాకునులరె చొలనెగుఱఁగొప్పె ||

29

శంక నక్కడక్కడ మాయ నేర్చి తిరుగు
 నల సుదాహుపనఁగనొప్పు నితరుననుర,
 వతుడుఁడగు రాముఁడాశ్రమస్థలికి వెలిగ
 నమ్ములేసి పక్షలకు నాహారమిచ్చె ||

30

ఇట్లు క్రతు విఘ్నములను బోఁగొట్టువారి
 యెల్ల రణకౌశల ముఱినందించిమిగుల
 యుత్పిజులు కులపతికి మోనేర్పదునికి
 నకల కర్మలు క్రమముగాఁ జరిపిరచట ||

31

అపభ్రష్ట స్నానమును తేనియామహర్షి,
 దీర్ఘజులు చలియింపఁ గాళ్లమొక్కు

త్రిదశనాథుఁడు తేజంపు దివ్యమైన
యింద్ర ధనుసుఁగూర్చుఁగ మేఘబృందము నటు ॥

44

పండి యుండి నాగేంద్రు వగిడి భీతి
గొలుపు నావిల్లు చూచి గైకొనియె రాముఁ
తెనసి పరువెత్తు యల్లపు మృగము వెంట
నరిగి దేనిచే వేసెనొ శరము హరుఁడు ॥

45

భీతి విస్మయ స్తిమితమౌ వీక్షణముల
జనము గనఁగ మరుఁడు పుష్ప ధనువుఁబోలె
తైలసారము గలదైనఁ జాపమప్పు
తెంత్రాశమ లేకయే రాముఁడెక్కుపెట్టె ॥

46

వేగనతిగ రాముఁడులాగ నిజిగిపోయి
పిడుగువలెఁ గఠోరమగు సవ్వడియొనర్చి
పోని కనిగల్గు పరపరామునికి మరల
క్షత్రియులు లేచిరని తెల్పుఁగార్జునఁబు ॥

47

హరుని ధనుసున సారంబు నరసియున్న
వీర్యశుల్కమున్ జనకుండుభృశము మెచ్చె
మూర్తిదాల్చిన శ్రీవోలెఁబొల్చు సేత
సుత నయోనిజ దశరథ సుతునికొసఁగె ॥

48

సత్యరణమొప్పు జనకుండు శణములోనె
సుత నయోనిజ దశరథ సుతుని కెలమి
తగ్నిసాక్షికముగఁ బోలె నధికతేజ
మొప్పు నాతపోధను ముందె యప్పగించె

49

గొప్పతేజొప్పు జనకుండు కోసలేట
కడకు మహిచుఁ బురోహితు నుడివిపంపె
“ఈ సుతను స్తుతగఁ బరిగ్రహించు కతన
నిమి కులము మీకు భృత్యులై నెగడె” ననుచు

50

ప్రభృతి పతియుఁ దగినస్పృషన్ వెదుకఁ దొడఁగె
నంతఁదగు వాక్కు గల ద్విజుండరుగుదెంచె
పుణ్యవంతుల కాంక్షితములు క్షిణానఁ
బండుచుండుఁ గల్పద్రుమ ఫలములట్లు ॥

51

ఇంద్రు చెలి వళి దశరథుండెలమి ద్విజుని
నర్హ్యపాద్యాలఁ బూచించి యతని పలన
జనకు సందేశమాలించి క్షణములోనె
బల నివహధూళి రవిఁగప్ప బయలుదేఱె ॥

52

మిగుల దశరథు సైన్యంబు మిథిల చేరి
చుట్టి పూఁదోట చెట్లనట్టిట్లు విఱువ
నా నగరి ప్రీతిచే దాని నంతసై చె
చాన కాంతుకేపలనెల్ల సైచినట్లు ॥

53

సీతాకళ్యాణము

స్వ స్వ వంశమర్యాదలు పాయకుండ
వరుణవాసవ సములు భూవతులు వారు
కూడె స్వ స్వ భావాను కూలముగను
స్వసుతకు సుచినకుఁ బెండ్లఁజరిపినారు ॥

54

రాముఁడా నీతఁ బెండ్లాడె, లక్ష్మిబండు
అమె యనుఁ నూర్మిశను పెండ్లాడె నెలమి
అధిక తేజస్సుగల వారి యనుజాలంత
నాపిత ధ్వజునుతులఁ బెండ్లాడినారు ॥

55

వారు నల్వరు రాజకుమారులపుడు
నూత్న వధువులతోడుతన్ గూడి యెలమి
జ్ఞాపతికి సిద్ధితోఁగూడు సామదాన
భేదదంపముఁ ట్టులు వెలసినారు ॥

56

అన్యపసుతు లాన్య పాత్యజాతలతోడ,
వారితోడవారు, నైరి ధన్యు
లా వధూవరులకు నా సమాగమమొప్పె
ప్రకృతి ప్రత్యయముల భావమటుల ॥

57

జన్మ లనురాగ మన్యోన్య మెనక మెనగ
ఆసుతులు నల్పురికి వివాహములు జరిపి
మూఁడుమార్గాల మిథిలేకు వీడుకొల్చి
తన యయోధ్యకు మరలె నాదళరథుండు ॥

58

దారిలో నొక్కొకప్పుడు ధ్వజ తరువులఁ
గూల్చుచును వాయువులు ప్రతికూలమగుచు
సైన్యమునకు మిక్కిలిగఁ గ్లేశంబు గూర్చె
తటుల దాటు నదేరయాల్ స్థలికిఁబోరె ॥

59

మది వీడవ భీమ పరివేష మండలంబు
కట్టు నూర్చుండు ఎంటఁజూపట్టె మిగుల
గరుడుచేఁ గొట్టఁబడు భయంకరపు పాము
తనువుచేఁ జుట్టఁబడి జాము మణివిధాన ॥

60

నింగిడేగ ఐక్కలు జూది ముంగురులుగ
సంజమబ్బి రాగార్ద్ర వస్త్రంబుగాఁగ
చెఱఁగు మాసిన ఎచితల తెఱఁగు దిశలు
దర్శనీయలు గానివై దనరుచుఁచె ॥

61

వీదిశను బైకి రవి యధిష్ఠించి వెలిఁగె
నాదిశనె నక్కలఁబచె భయంకరముగ
క్షత్త్ర రక్తంబు వీతృజలాంజలిగ నిడిన
వరకు రామునిఁ బ్రేరేచు పగిదితోఁచ ॥

62

ప్రతికూల నాయు లాది వి
క్రతడుశ్మకునములఁ గాంచి కృత్యవిదుండొ

పతి, యవి శాంతిలఁ గోరఁగ
వ్రతి గురు, ఏవి పుభమిడఁగని లఘువుగఁజూచెన్

63

తుడిచికొని కను, లెవని భావింపఁదగిన
పురుషుఁగా నెప్పటికొ భటుల్ పోల్చుకొనిరొ
అట్టి తైజసరాతి సేనాగ్రమందు
వెంటనే పైలుదేజీ యావిరభివించె ||

64

ఆత్మజనకునంత యజ్ఞోపవీతమున్
ఆత్మజనని యంత ధనువుఁదొల్చి
చంద్రుతోడ నున్న చందాంట వటులయ్యె
నాగసహిత చందనంబు నయ్యె ||

65

శోష పురుషుండు నియమ సూరుండునై న
జనకు శాసనమందుండి, వణఁకుచున్న
మూత రిరసును భడించు నాతఁడెందు
మొదట పుణను నావీమ్మట ఘామిగెలిచె ||

66

కుడి చెవి మీఁదన్ వ్రేలా
చెడు వర దుద్రదాక్షమాల లీలగ మెఱయన్
వడి నిర్బది యొక మాదులు
పడి కత్తియవధ గణించు పగిదిగఁచోచెన్ ||

67

తనదు తండ్రీజంపిన నిమిత్తమునఁ బెరుగు
కోపమున రాజ వంశాలు కూల్చు దీక్ష
పూసు పరటరాముని జూచి ముదముపోవఁ
జిన్న సుతులొప్పురాజు స్వస్థితికి వగచె ||

68

స్వసుతునందును, చారుణ తత్రునందు
రాముఁడను పేరు తుల్యమై రాణమీఠె
హరమున పామునఁగల రత్నాశివోతె
దశరథునికి హృద్యమున్ భీతిదంబునయ్యె ||

69

అర్చ్య మర్చ్య మనుమఁ బలుగనధిపైఁగనతఁ
పదట భరతాగ్రజుండుండె నటుకు వడిగ
ఆ పరశురాముఁడుఁ గ్రుఁడై యరుణమై స
శత్రు కోపాగ్నిఁ జిమ్మెడి కనులఁజూచె ||

70

పింఠ గుప్పిడి సందించి వ్రేళ్లసంచు
అందు భాణము విహరించునట్లు చేసె
యుద్ధమొనరించు కోరెక యొప్పు పరశు
రాముఁడనె ముందుధృతి నీల్చు రాముతోడ ||

71

జనకుఁజుంపిన యవకృతిన్ శత్రువైన
శత్రుఁడొకఁడె బల్మరుఁజుంపె శాంతపడితి
మకల నెప్పుడు నీవిక్రమంబు వినుట
దండహతఁ బండుపామల్లు మండపడితి ||

72

ఇతర పృథ్వీకు లిదివరకెన్నఁడైన
పంచలేని మైథిలు వింటో వంచి విలుత
చెలఁగి యదివిని మద్వేర్మశృంగమీఠ
విజుగఁగొట్టిన యట్లు భావించుచుంటే ||

73

ఒకఁ యవుడు రాముఁడనె యుచ్చరింప
నాపడంబు నన్నేహొంది యతిశయిల్లె
ఇందు నీజన్మ నది తలక్రిందులగుచు
నిప్పుడో నాకు సిగ్గొనరించుచుందె ||

74

అపలమంచును పృథ్విగాని యస్త్రిమూను
నాకు శత్రు లర్హురు నమానాపరాధు
లావుదూడను హరియించు హైహయండు
నా యశము హరింపఁగఁజూని నట్టినీవు ||

75

చెనకే శత్రుయ శయమును జేసికూడ
నిను జయింపక నావీర్యమునకుఁ దృప్తి

నలుగఁడు, తృణంబునందఱు జలధియందు
మండి నప్పుడె పొవకు మహిమ గణన ॥

276

విష్ణు తేజస్సు, సారమున్ విజేచియింపఁ
జిరము చివుకు హరుధనుస్సు విజేచినాపు
మూలమును నదీరయములు మూలఁగొట్ట
గాలి సుంతయు బడఁగొట్టు గట్టుచెట్టు ॥

277

కనుక ఈ నాథనుస్సున నునిచినారి,
ఈతటి శరంబు సందించు మాత మింక
రణము మాట యటుంచు, మిట్టైన నేవ
యివుడు సమభాషుల కి జయించినట్లె ॥

278

అట్లు యమిమునాపరమ భారాభిహతికి
వేటికి తనము చేత భయంబు పడుదువేనె
కరము నారిదెబ్బలఁ గాయకాచు వ్రేళ్లు
తగు నభయ యాచనాంజలి త్వరగఁబట్టు ॥

279

భయముగొలుపు దర్శనమొప్పు పరమరాముఁ
డనఁగనిటు చిటునప్పుచే నధరనుదర
అతనిధనువు గ్రహించుటె యర్హమైన
యుత్తరముగ శ్రీరాఘవుఁ డొప్పుకొనియె ॥

280

పూర్వజన్మజుట్టిన ధనువునె గ్రహించి
అతఁడు కడుఁబ్రయదర్శనమండయ్యె బళిరఁ
అసలె యందములేను నవాంబుదంబు
ఇంద్ర ధనువుచే నెటులుండు నెటులఁజెపుడు ॥

281

ప్రభివిపయి నొక్కకొనమోపి వీరుఁడాతఁ
డాధనుస్సును నెక్కిడె నతిసులువుగ
అంత కత్తాగ్రి పరమ రామాననంబు
ప్రభలు తక్కిఁబొగమిగులు వహ్నివోలె ॥

282

ఓకరి నొక రెదుర్కొన్న యాయుగ్రబలులు
ఓకరి తేజస్సణఁగ నింకనొకరి దెదుగ
పవటో చివరఁ జొర్రమినాఁటి రవిని శశిని
వతెఁగనుంగొని రచ్చటి పొరులపుడు ||

83

స్కందుఁబోలిన రాముండు కరుణమెరయ
స్వవిషయమున వ్యర్థోద్యమున్ బరశురాముఁ
మొదట వింటి నెక్కిడిన యమోఘశరము,
నిరువురను గనుంగొనుచు నీకరణిఁబలికె ||

84

నీవు సన్నెదుర్కొనినను నేను నిన్ను
నిర్దయగ విప్రః కొట్టఁగ నేరనయ్యః
చెప్పు మీజాణమున దేనిఁ జెనకెవై తు
త్వద్గమనమునాః క్రతుగత స్వర్గగతిన ||

85

భార్గవుఁడవుడనియె “తత్త్వముగ నిన్ను
పరమపురుషునిగా నేనయెఱిఁగి యుంటి
సయిన, భువిఁజొచ్చు నీవైష్ణ వాఖ్యితేజ
మరయఁగోరి నిన్నిట్లు కోపపఱచినాను ||

86

జనకు వైరుల భస్మంబు సలిసి, సకల
జలధి మేఖలఁ బుడమిఁ వాత్రులకునిడిన
నాకుఁ బరమేష్ఠిః నీవలననె జనించు
ఈ పరాజయమును శ్లాఘ్యమే గదయ్యె ||

87

కానఁబ్రాజ్ఞః పావనతీర్థ గమనమునకు
నిష్టమైన నాగతినె రక్షింపవయ్యః
హోగలోలుపుఁడను గాక పొదలునాకు
స్వర్గగతి పోయినను నేమిపాధలేదు ||

88

అట్లె యనుచు రాముఁడంగీకరించియు
పాణమపుడు తూర్పు వైపు వైచె

అశరంబు సాధువైన బరహురాము
తెరవరాని స్వర్గ పరిఘయయ్యె ॥

89

దాశరథియు నామొని పాదములవ్రాలి
మనవిచేసె “నన్ను క్షమింపు” మనుచు నపుడు
బలిమి నోడిన రిపులందుఁ బ్రణతి యడియె
బలయుతులకును గీర్తికే పరిణమించు ॥

90

జనని సంబంధియగు రాజసత్వ మెడలి
జనకు సంబంధియగు సత్త్వ మెనయనిపుడు
నేను వాంఛించెడివగు ననింద్యఫలము
గలుగు మన్నిగ్రహము ననుగ్రహమె యయ్యె ॥

91

భృగుచుతుడేగ నావిజయువీరు సుతున్ గవుఁగింటఁగ్రుచ్చితం
డ్రడి గొడుకు క్రమ్మలన్ భువి జనించిన వానిగ నెంచి ప్రేమచే
మిగుల విచారమొక్క క్షణమేగొను తండ్రియు మోదిలెన్, దవా
గ్ని గడుదహింప వర్షములు నిండుగ వర్షిలఁ జెట్టుపోలికన్ ॥

92

అపలఁ బథంబునందు మనుజాధిపు లాదృతిఁ జక్కఁగా రచిం
చి విడుఁదు లెన్నొయేర్పఱపఁజేరి భవాభుఁడు రేలుగడ్చి వై
భవ యుతుడై యయోధ్యపురి వ్రాలెను, జానకిఁబాడఁ గోరుచున్
గువలయ మాలికల్ గనులఁ గ్రుచ్చి గవాక్షములన్, సతుల్ గనన్ ॥ 93

ఇది

సీతాశక్త్యాణము, ఇది పరశురామ గర్వభంగము
అనుపదునొకండవ సర్గము

రఘువంశ లహరి

పండ్రెండవ సర్గము

కైక వరములు-రాముని వనవాసము

ఘనతర విషయస్నేహము 1

గొని 2 దశయంతమును జేరి జోణిపతి యెం

దును 3 నిర్వాణము దరియం

గను నుషసున దీపకాంతి కరణిని నుండెన్ ॥

1

నరపతి చెవిమూలకుఁ జని

“యుదురాజ్యశ్రీ రామునందు నుంచుమి” యంచున్

జర తల నెఱయుట యనుమిష

వరలి కయిక శంక చేతవలె వాకొనియెన్

2

జనులకుఁ బ్రయింపఁడయిన రా

ముని యభిషేకంబు వార్తమునుకొని ప్రజలన్

మనసునఁ బ్రతియొక్కరి కుప

వన తరులకు నీటిబోదెవలె ముదమిడియెన్

3

అమరఁగూర్చు రామునభిషేక సామగ్రి

కాంచి క్రూరచిత్త కైక మిగుల

చింతనుష్టమైన క్షితిపుఁ గన్నీళ్లచే

దూషితంబు చేసె వేషభాష ॥

4

చండియైన కైక-స్వపతి యోధార్పఁగ

ఇడిన రెండు వరములెదుటఁ గ్రక్కె

ఎండమండి భూమి-యింద్రుఁడు వర్షింప

బొటియనడఁగు సర్పములను బోలె

5

1 * స్నేహము=చమురు, మైత్రి, 2 దశ=వత్తి, స్థితి లే నిర్వాణము= అరిపోవుట మోక్షము.

తద్వరములన్ గైకయి యొక్కదానిచేత
వని కనిపె రాముఁబదునాల్గు వత్సరములు
మరియు రెండవ వరముచే భరతునకును
తావిధవయౌతొక ఫలమౌశ్రీ వరించె ॥

6

* ప్రథమమునఁ దండ్రుయిచ్చిన రాజ్యలక్ష్మి
నేడ్చుచును రాముఁడంగీకరించె విధిగ
అవల “వనమునకేగుమీ” యనుచు తండ్రు
యడిన యాజ్ఞ ముదముతో గ్రహించెనపుడు ॥

7

పట్టు మంగళ వస్త్రముల్ కట్టునపుడు
నారబట్టలు తనువునన్ దాల్చునపుడు
రాము ముఖవైఖరి యొకపేరకమ యంట
జనము లెల్లరు చూచి యాశ్చర్యపడిరి ॥

8

జనకుఁడు సత్యమ్మును మీ
ఱనియటుగావింప, సీత లక్ష్మణుండును రాఁ
జని రాముఁడు దండకఁ జొ
చ్చెను బ్రత్యేకముగ సుజన చిత్తముఁ గూడన్ ॥

9

జనపతియుఁ బుత్రుల విరహ
ర్తిని బడి శాపంబు తనది స్మృతికిన్ రాఁగన్
తనువుఁ ద్యజించుట చేతనె
తనకున్ కుడ్డియగు నంచుఁ దలఁచెన్ మదిలో

10

రాజసుతు వనికిఁబంపఁగ
రాజును మరణంబుపొంద రాజ్యంబెల్లన్
తేజజీ రంధ్రాన్వేష
భ్రాజిత శత్రులకు మాంస భాండంబయ్యెన్ ॥

11

* రాజ్యలక్ష్మిని తాను గ్రహించినచో తండ్రువాన ప్రస్థుడై వనము
నందుండునని శోకము. తాను అడవిలోనున్నచో తండ్రు వురములో
నుండునుగదా అని సంతోషము.

శ్రీరామ వనవాసము-పాదుక పట్టాభిషేకము

పిదప నమాత్యై ప్రకృతు ల
నదలై మాతుల గృహంబునంగల భరతున్
అదనుకు రావించి రపుడు
వదనాశ్రుల నాపుకొన్న స్వాత్తులచేతన్ ॥

12

కైకేయి కొడుకు భరతుం
డాకరణి జననపిత మృతినరసి జననికే
కాక జనని యిడు రాజ్య
శ్రీకేని విముఖుండై పోయె స్థిర మతితోడన్ ॥

13

వనవాసులు చూపగ ల
శ్రుణ యురుడగు రాము పర్వశాలసి నటఁజూ
ట్టును గల చెట్లను గనుచున్
జనె భరతుం డశ్రులొలుక నైనయ్యుచుండై ॥

14

చిత్రహతు గతుని రాముఁగని వ్రాలి
జనకు మరణ సంగతిని వచించి
అనుభవింపఁ బడక యమలమౌ లక్ష్మిని
స్వీకరింప నంఘ్రీసోకి వేడె ॥

15

మరణించిన పితృయాజ్ఞను
సరిగఁ జాలింపకుని కశక్యముగా లో
నరసెడి రాముని గోరెను
మఱియిఁకఁ బాదుకలఁ బట్టమహిషులఁ జేయన్ ॥

16

కరె యనుచునన్న యసుపం,
భరతుండు మరలి, పురంబు మాత్రముచొఱకే
స్థిరపడి నంది గ్రామము
న, రాము రాజ్యంబుప్రోచె * న్యాసమువోలెన్ ॥

17

* న్యాసము = ఒకరు తిరిగి వచ్చుకొనుటకై దాచి యుంచిన వస్తువు

భరతుడన్నపయిని స్థిర భక్తి గలవాడు
అతని కాశ రాజ్యమందు లేదు
అనగ, జననిపాపమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్త
మటులఁదనదు నడతయందుఁజూపె ॥

18

రాముని చనవాసము

రాముడును నీతతోడ నరణ్యమందు
లక్ష్మణునితోడ శాంతుఁడై ప్రాయమందె
కందమూల ఫలాది భక్షణముచేసి
వృద్ధు లిక్ష్వాకుల వ్రతంబు స్వీకరించె

19

స్వప్రభావాన నిల్చిన ఛాయకలిగి
యలరు నొక్కవనస్పతి నాశ్రయించి
యొక్క యప్పుడు జానకి యొడిని రాముఁ
డలఁతియగు పరిశ్రమచేతవలెఁబరుండె ॥

20

ప్రేయని యుపభోగములను గన్పింపజేయు
చిహ్నముల దోషములఁజూపు చిత్రగతిని
వ్రాలి కాకాసురుండు నభాలతోడ
అమె వక్షస్థలముపై ని నవుడుగీతె ॥

21

జానకియుఁదెల్పి రాముండు వానిపై ని
తెల్లకాడ యస్త్రమును మంత్రించివైచె
తనదు నేత్రమొక్కంటి నస్త్రమునకిచ్చి
తన్ను రక్షించుకొనియె నాతండు నవుడె ॥

22

పురికి దగ్గఱగా సున్న భరతుడెప్పు
డైనఁ గ్రమ్మఱరావచ్చు ననితలంచి
వెంగగొనియున్న తేళ్లతో వెలయుచున్న
చిత్రకూటాద్రి తటముఁద్యజించెనతఁడు ॥

23

అతిథులకు యోగ్యమైన ఋష్యాశ్రమముల
రాముఁడు వసించుచున్, వర్షములనుబట్టు
కర్కటాది రాసుల దివాకరుఁడువోలె
దక్షిణపు దిక్కునకుఁ బోయెఁద్వారితగతిని ॥

24

ప్రియుఁడయిన రాముని ననుసరించి ప్రేమ
అవిదేహాధిపతి పుత్రియైన సీత
కై కచేత నిషేధింపఁగాఁ బడియును
గుణముల వరించు శ్రీవలెఁ దనరుచుండె ॥

25

అనసూయ యొసంగు పవి
త్రనూత్న సురభిగల యంగరాగము చేతన్
వనిఁబూల వీడి తుమ్మెద
లనయము తలపయిఁబడునటు లవనిజచేసెన్ ॥

26

సంజ మబ్బటు కవీశమౌ ఛాయలౌలుకు
తనువుగల విరాధుఁడనుదనుజుఁడొక్కఁ
డవుడు రామునిదారిని నడ్డగించె
నమృతకరుదారి రాహుగ్రహంబువోలె ॥

27

జగము శోషింపఁజేయు రాక్షసుఁడొకండు
తదుభయుల మధ్యనున్న సీతను హరించె
వ్రాలి శ్రావణ భాద్రపదాల మధ్యఁ
గలుగు వృష్టిని వర్ష విఘాతమట్లు ॥

28

రామ లక్ష్మణులయ్యసురను వధించి
అశరీరము నుండియు నలముచున్న
యభిల దుర్గంధ మావన ప్రాంతభూమిఁ
బాడు గావించునని పాతివై చినారు ॥

29

అవ్వల నగ స్త్య మౌనీంద్రు నాజ్ఞవలన
రాముఁడును పంచవటియున్న ప్రాంతమందు

నియమమును దప్పకుండనె నిలిచియుండె
వింధ్యగిరి పూర్వమున్నట్టి వేళఁబోలె //

30

శూర్పణఖకు ముక్కు చెవులు గోయుట

చూచి రావణు చెల్లెలు శూర్పణఖయుఁ
గామ పీడితయౌచు నారాముఁజేరె
వేసవిని నాతపార్తయై వెడలి త్వరగ
భుజగి చండన పాదప మూలమట్లు //

31

సేత దగ్గఱనే చూమె స్వీయవఁశ
మెల్లయు వచించి యతని వరించె నపుడు
ఇంతులందు నత్యంతము వృద్ధి పొందు
మదనునికి వేళపాళయు నెదియులేదు //

32

నోగళత్రము గలవాఁడ నేగిఖాలఁ
నాదుతమ్ముని వరియింపరాదె యనుచు
కాముకియయి యేతెంచిన కాంతతోడ
నావృషస్కందుఁడౌ రాముఁడానతిచ్చె //

33

అన్ననో ముందు వరియించి తందు చేత
అన్ననో పొందుమని తమ్ముఁడతివఁద్రోయ
నామె రామునినె మరల నాశ్రయించె
నిరుతటుల కటు నిటు పోవునేలువోలె //

34

ఒక క్షణమె సౌమ్యగనున్న యువిదనామెఁ
జూచి సేత పరిహాసించి క్షోభపఱచె,
వాయు వదిలేమి స్థిమితమౌ వార్ధితటిని
నతిగఁ గలిగించు చంద్రదోదయంబువోలె //

35

కనియొనర్చు నీపరిహాసమునకుఁ దగిన
ఫలము వెంటనె గాంతువు లలనఁ చూడు

అడువులిని వరిహసించు లేడికెట్టి
గతి లభించునో త్వరలోనె గనెడు లెమ్ము ॥

36

అని యిటులు—భర్తయొడిలోన వణకే భీతి
నణగియున్న సేతను జూచి—యనుచునపుడు
నగుచు శూర్పణఖయుఁ బేరునకును పగిన
యట్టి యాకారమును పొందెనాక్షణంబు ॥

37

తొలుతఁదేయఁగాఁ గోయిల వలెను బలుకు
నామెమాటలు లక్ష్మణుండాలకించి
నక్కవోలెఁబిదప దారుణముగఁ బల్కు
నామె మాయావినియనుచు నాత్మఁదలఁచె ॥

38

వడిగ లక్ష్మణుండవ్వలఁ బర్ణశాలఁ
జొచ్చి ఖడ్గముగై కొని వచ్చియపుడు
అసలె విక్రత రూపముతోడ మెసలునామె
మరియు విక్రతఁజేయుచు భయంకరినిజేసె ॥

39

వంకరగు గోరు, వెదురువంటి గట్టి
కణుపు గలిగి, యంతుశపుటాకార మొప్పు
ప్రేలితో నామెబెదిరించి వేగ మిమ్ము
నేమిచేతునొ కనుఁడని యెగిరె మిఁట ॥

40

త్వరగ నా శూర్పణఖ జనస్థానమేగి,
చేరి రాముఁడారంభించి చేయుచున్న
యట్టిరాక్షసగణ సూతనావమాన
మెల్లఁజెప్పె ఖరా ద్యుసురేశ్వరులకు ॥

41

ముక్కు చెవులు తెగిన యామె ముందునుంచి
కొనుచు రాక్షసుల్ పోరికిఁ జనుచునుండ
రాము నెదురించు నట్టి ఆరాక్షసులకు
అదియె యపభసూచకమయ్యె ననవరతము ॥

42

ఆయుధంబులు దాలించి యరుగుదెంచు
 గర్వితులను భరదులఁగాంచి రాముఁ
 డప్పుడుంచె జయాశ తనవింటియందు మరియె
 ణానకినొ వీరుఁడయిన లక్ష్మణునియందు ||

43

భరదూషణాదులపాద

రాముఁడో యొక్కఁడే ధనుర్ధారి యచట
 అచటనో వేలకొలఁదిగ నసురగణము
 మరిరణమున రాక్షసులెంత ముదిగలరొ
 అంతమందె రాములు తోఁచి రసురతతికి ||

44

సత్ప్రపృత్తుఁడు రాముఁడసత్ప్రవృత్తి
 పరులయిన రాక్షసులచేతఁ బంపఁబడిన
 చండు దూషణనేమాత్ర సైవఁడయ్యె
 స్వతనువుసండుఁగల దోషమునుబోలె ||

45

రాము డతనిని, భరత్రా లింనులఁగూడ
 వాణములతో నెదుర్కొనె వరుస వెడలి
 రాము చాపమునుండి శరంబులెల్ల
 ఒక్కమాటుగానే వారి మొడలిఁగాల్చె ||

46

అదివఱకు బోలె బద్ధమై యతిశీతమయి
 మేనిఁ బీల్చి వెలికివచ్చు వాణవితతి
 వారి యాయువుఁగ్రోలెను, వారిమేని
 నెత్తురునొ పక్షలేఁగోలి నెగడుచుండె ||

47

రాముని శరాలచేత నబకఁగఁబడిన
 రాక్షసుల మహాసేనలోఁ గ్రపేక్షితులకు
 మొందెములు తక్క నింకేవి భువిని లేచ
 కన్నులకుఁ గానఁబడవ యాకాలమందు ||

48

రాముఁడతనిని ఖరత్రిశిరసులఁగూడ
 బాణములతో నెదుర్కొనె, వరుస వెడతే
 రాము చాపమునుండే శరంబులెల్ల
 ఒక్కమాటుగానె వారియొడలిఁ బడియె

49

*రణముచేయించే, బాణవర్షము కురియు
 రాముచేత నాపీదప గృధ్రముల నీడ
 నుర్వి నొకయట్లు మేల్కొంచకుండు కొఱకె
 శత్రుసేనయొ నిదురించె శాంతమతిని *

50

రాము బాణాలచేతను బ్రహతులైన
 దూషణ ఖరత్రిశిర అదిదుష్టులైన
 రాక్షసుల ప్రవృత్తినిగూర్చి రావణునోకో
 పూర్వజులయె తెల్పు విషయసూచియయ్యె ॥

51

చెల్లెలి నవమానపణచి స్వీయహితులఁ
 జంపుటను దశాస్త్రిఁడంత స్వాంతమందుఁ
 దలఁచెను స్వకీయమో పదితలలమీద
 రాముఁడు స్వపాదముల నుంచి జూచినట్లు ॥

52

రావణుఁడు సీత నపహరించుట

పసిఁడో లేఁడిదూపముదాల్చు నసురుచేత
 రావణుఁడు రామలక్ష్మణులను వనాన
 మోసగించి జటాయువు మొదటక్షణము
 యడ్డగించినన్ సీతనట హరించె ॥

53

సీతతో హృదిపోవఁ, బిచ్చితనమొండె
 వారు సీతను వెదకుచుఁ బక్షముతెగి
 స్వగళ గతజీవుడైన దశరథసిఖునో
 ఋణముదీర్చుకొన్న జటాయుఁగనితి పీదప ॥

54

* కేళి శ్రాంత స్త్రీవర్ణన యిందు ధ్వనితము.

అపుడు తండ్రీమృతి వ్యధ క్రొత్తదియగుఁగ
అ జటాయువునకుఁ దండ్రీ కటులవారు
అగ్ని సంస్కార మాదిగ నంత్యకర్మ
అన్నియును నాచరించిరి యధికభక్తి ॥

56

సుగ్రీవమైత్రి

దారి కడ్డై కబంధు హస్తములు నటికి
అతని తాపంబు పోగొట్టి యతఁడు చెప్ప
తుల్యశోకుడౌ సుగ్రీవుతోడ మైత్రి
చేసి రామైత్రి వర్దిల్లె శీమ్రుగతిని ॥

56

వీరు డౌ రాముఁడావాలి వేగఁజంపి
చేరి చిరకాలముననుండి కోరుచున్న
వాలివదమున సుగ్రీవు పదములిడిరి
భాతుచోట నాదేశమున్ దనరిచినటు ॥

57

వెడలి యిటునటు నీతను వెడుకుటకును
ప్రభువు సుగ్రీవుఁడనువఁగ బయలుదేటి
యెల్ల వానరుల్ చరియించి రెల్ల దిశల
నార్తుఁడగు వాము కోరికలట్టు అపుడు ॥

58

నీతజాడ జటాయువు భ్రాతయైన
యనఁడు సంపాతి ముఖమున నాలకించి
మారుతి తరించెను నపార వారిరాశి
మమతలేని మనుజుఁడు సంసారమటుల ॥

59

అంకలో వెదకుచు వాడనప్రీలచే
జుట్టఁబడిన పేతఁజూచెనతఁడు
విషపు లతలచేతఁ బృథుజీవనౌషధి
చుట్టఁబడిన యట్టిచౌప్పుతోఁప ॥

60

ఇంద్రసుప్తమౌ నేత యానంద బౌద్ధ
బిందుపులచేతఁ జై పైకి వెడలినదివలె
సున్న-భర్తయౌ రాముని-యుంగరమును
నానవాలుగ హనుమంతుఁ డామెకిచ్చె ॥

61

ప్రియుని ప్రేయసూక్తి నేతకుఁ బ్రయము గూర్చి
అక్షయకమాదుఁ జంచి యహంకరించి
ఇంద్రజిత్తైక ఉణమె బంధింపసైచి
మిగులఁబెట్టి లంకాపురిన్ దగులఁబెట్టె ॥

62

ఇంక నాంజనేయుఁడు కృతకృత్తుఁ డగుచు
రామునకు-నేతయిడు శిరోమణిని-ఞాపె
తనుపుదాల్చి స్వయంబుగ తనదువరికి
నమగుదెంచు నేతాహృదయమును బోలె ॥

63

అచవాలుగనిడు మణినతఁడు స్వేయ
హృదయమున నుంచి యాస్పర్శనెంతో హర్ష
మొందియు నిమీలితాక్షఁడై యురముసంగ
మొకటి లేని ప్రయాణేషసుకము నొందె ॥

64

ప్రియ యునంతము రాముండు విని యెడండ
స్థిప్రియా సంగమౌత్సృకత్సమునఁ దనరి
లంకచుట్టునుగల సముద్రంబునెల్ల
సుకరమగు కండకమటు తేలికగనెంచె ॥

65

అవనినో యాకాశమందుఁ గూడ
చాల సమృద్ధమగు కవిసైన్యమెల్ల
తనుననుసరింప శత్రుసేనను వధింప
ప్రథితపీరుఁడు రాముఁడు జయలుదేఱె ॥

66

జడధి తీరమునందును విడిసియున్న
జానకీప్రియతము విభీషణుండు పొందె

స్నేహమున రాక్షసుల లక్ష్మి చేతనవుడు
స్వాంతమునఁ జొచ్చి ప్రేరేపఁబడినరీతిఁ

67

రాముఁ డావిభీషణునకు రాక్షసాధి
పత్యమిచ్చింతునని యంతఁబ్రతిని చేసె
ఎగిన కాలాననారబ్ధ మగుచునీతు
లర్హమగు ఫలంబులనిచ్చు ననవరతము ॥

68

అతఁడు లవకు సముద్రంబునందుఁ ద్వారగ
వల్ల కవులచే సేతుఁ గట్టింపఁ, దనరె
వారి తల్పంబుకై రసాతలంబు
నుండి పైకి నేతెంచు శేషుండువోరె ॥

69

రాముడు లంకానాకమించుట

అతఁడు సేతువుతోది మహాబిదాబో
మెదయు బంగారురంగు వానరులచేత
లెండవ పనిండి ప్రహకారరీతిఁజేసి
ఆక్రమించెను లంకా మహాపురంబు ॥

70

అందు వానరులకును నెల్ల యనురులకును
ప్రతిభటు భయంకరమైన రణము జరగె
రామునికి జయంబు జయంబు; రావణునికి
అదె జయంబును ధ్వనులు విజృంభించె దిశల

71

పాదపమ్ములు పరిఘల హదివైచె
బండరాళ్ళు ముద్గరములఁ బిండిచేసె
కొనలగొళ్ళు శస్త్రములను గ్రుచ్చివైచె
కొండ లేనుంగుల విటివికొట్టె నపుడు

72

మఱియు రాముని శీర్షంబు నటకఁబడిన
యట్లు కడులకుఁదోచు మోహమును పొండు

జానకి కది మాయయెకాని సత్యభిన్న
మనుచుఁ దెలిపి త్రిజట సీతయనులు నిలిపె ॥

73

తన వ్రేయుండు బ్రతేకియుండెననుచు సీత
మనసు నందొంచి దుఃఖముం జూసెనపుడు
తన వ్రేయుని మృతి సత్యమేయనుచు మొదట
నమ్మియు బ్రతేకుంటేనె యంచు ననటచెందె ॥

74

ఇంద్రజిత్తు నాగాస్త్రాగ్రిన-నించుకంత
గరుడుఁ జేతంచుదనుకు-కట్టఁబడిన
తామలక్షణుల కగుస్వల్పంబుబాధ
స్వప్నమండలి వృత్తాంత సదృశమయ్యె ॥

75

రావణుండంత శక్తిని లక్షణుపయి
వేసి హృదయంబు భేదించి వాసిగాంచె
రాముఁడో శక్తిచేఁగొట్టి రాకయుండి
యెసఁగియును చింతచే భిన్న హృదయుఁడయ్యె ॥

76

అంత లక్షణుఁడును-హనుమంతుఁడెగ్గి
తెచ్చు సంజీవన వలనఁ-దెప్పిరిల్లి
బాధలేక లంకాపుర వనితలకును
స్వశరముల విలాపమున నాభార్యుఁడయ్యె ॥

77

మేఘునికే శరదృతువట్లు, మేఘనాథు
నికేని నాడమేనియు వజ్రనిభ ధనుస్సు
గాని యా లక్షణుండు సుంతేనిగూడ
మిగుల కుండఁగఁ గావించి మించిపోయె ॥

78

చెల్లెలగు కూర్పణకట్లు-చేపులుముక్కు
కొతిరాజు సుగ్రీవుండు కొనవేయ-
కుంభకర్ణుండు-నస్త్రాగ్రినఁ గొట్టఁదెగిన
యూ మణిశిల కొండలు-రాము నడ్డగించె ॥

79

కమ్మనౌ నిద్రగల నిన్నకాలమంఘో
రావణుడు లేపె బాపమేమిచేతు
వయిననేమి లేయని రామునప్రవీతతే
కుంభకర్ణుని దీర్ఘ నిద్రుం బొనర్చె *

శ్లో 3

కోటకొలఁదగు క్రోతుల గుఁపునందు
ఇతరులై నట్టి రాక్షసులెల్లఁబడిరి
రాక్షసుల నెత్తు బేర్ల తరంగమందు
రణభువిని బైకిలేచిన రజసువోలె //

శ్లో 1

రామ రావణయుద్ధము

ప్రథమ సన్నద్ధుడై మందిరంబునుండి
రావణుడు బైలుదేఱె శీఘ్రుఁపు గతిని
* రావణుఁడొ రాముఁడో జగద్రంగమందు
నేడు లేకపోవలె నని నిశ్చయించి //

శ్లో 2

రాముడు పదాతియైయుంట, రావణుడు
రథమధిష్ఠించి రణరంగ పృథ్వి నుంట,
హృదిని దలపోసి రాముని కింద్రుఁడప్పు
డనిపె గవీలాశ్వములను బూన్చిన రథంబు //

శ్లో 3

దైవగంగా తరంగవా తములచేత
ధ్వజపటంబులు నిటునటు తలలనూవ
ఇంద్రుసారథి భుజము నొక్కింతయాని
రాముడు జయశీలమయిన రథమునెక్కె *

శ్లో 4

పిదప రాముని మేన దేవేంద్రుఁడిడిన
కవచమును మాతలి స్వయంబుగా తొడిగెను

* మఱి యరావణమో యరామమ్మో యపుత
నేడని మనంబులోపల నిశ్చయించి. ఇది పాతాంతరము.

అచట నమరారులు కురియునంపవాన్
కల్లకలువ తోకులవాన జల్లులయ్యెన్ ॥

శి 5

ఇప్పటికి నొకరొకరి దర్శించుకొనుట
బ్రాహ్మమగు విక్రమావసరంబు గలుగు
రామ రావణ భీకర రణమునఁడు
అరయ నరయఁగ గడుఁ జరితార్థమయ్యెన్ ॥

శి 6

బంధువులు పోవుట నొంటి వాడెయ్యు
బాహువులు తల లూరువుల్ బహుళమౌట
ఇదివఱకటి వాడుగఁ గాక యిప్పుడింక
జనని సంబంధి భటసమేతునిగఁ దోచెన్ ॥

శి 7

సర్వదిక్పాలురను నిముషాన గెల్చి
స్వీయశీర్షాల నర్చించి శివునిగొల్చి
తీల కైలాస శైలంబు కేలమోచి
మించు రిపు రావణునతఁడు మిగులమెచ్చెన్ ॥

శి 8

పదపడి నేతా సంగమ
మిదిగో నిక నగునని కుభమేజీగించుచు వో
యదరెడి రాము కుడిభుజము
న దనుజపతి కడు నల్కు నాటెను శరమున్ ॥

శి 9

రాముఁడును వేసినశరము
లామెయి నా రావణు హృదయముచీలిచి యా
పాములకుఁ బ్రయములెలువన్
దా మే పాతాళమేగునటు ధరఁజొచ్చెన్ ॥

90

ములుకుల చేతన్ ములుకులఁ
బలుకులచేతన్ బలుకులఁ ప్రతికారములన్
వేలయించు రామరావణు
లలయక జయమొందఁబోరిరట వాడులటుల్ ॥

91

ఓకరి తరువాత విక్రమం చొకరుచూప
మహిత జయలక్ష్మి యుభయ సామాన్యయయ్యె
మదముగొన్న యేనుగులకు మధ్యయందు
విహితమైనట్టి యొక్కొక భిత్తివోలె ॥

92

క్రీయకును బ్రతిక్రీయకుమెచ్చి ప్రేతులగుచు
సురలు నసురులు కరిపించు విరులవాన
నొకరొకరిపై ప్రయోగించుచున్న పెక్కు
నిశిత శరములు సహియింప నేరవయ్యె ॥

93

ఇనుప మేకులతోడ నిండిన శతఘ్ని
యొకటి రామునిపై రావణుం డురిమివైచె
యమునినుండి లాగుకొనిన, యాత్మభీతి
మెండుగనిడు - మహా గదాదండ మటుల ॥

94

అరదంబు దరియకుండనె
సురవైరివయిచు శతఘ్ని సులువుగ రాముం
డర చందురు ముఖముగలుగు
శరముల ఛేదించె సరటిఁజూడ్చునఁద్రుటిలో ॥

95

అద్వితీయ ధనుర్ధారియైన రాముఁ
డసురవతిఁ జంప నమోఘమౌచుఁ దనరి
యొగిఁబ్ర యా శోకశల్మంబు నూడఁబెలుకు
మందు బ్రహ్మాస్త్రమును వింటియందుఁగూర్చె ॥

96

అదియు నాకాశమున నూలు విధములుగను
వ్యాప్తిచెంది ప్రకాశించియలరు మోము
గలిగియును భయంకర ఫణావలయ మెసఁగు
నాదిశేషువు దేహమన్నటులఁదోచె ॥

97

రావణవధ

కని మంత్రించి ప్రయోగిం

చిన బ్రహ్మస్త్ర బుచేత శ్రీరాముడిలన్

ప్రణవాధ తెలియనటు రా

వణు శీర్షపుబంక్తిని త్రుటిపడునటు గొడ్డెన్ ॥

98

పడఁ బోవుచున్న రావణు

నొడలిని తెగు కంఠపంక్తి యురు రంధ్రాశుల్

పడి జలములఁ గెరటములన్

విడి పోయిన బాలసూర్య బింబముఁబోలున్ ॥

99

అమరులు కనుఁగొనుచుండఁగ

నమరారి శిరస్సులెల్ల నవనిన్ బడిసన్

అమరుల మది విశ్వాసం

బమరదు మఱి మొలచునేమొ యనియెడి శంకన్ ॥

100

తరువాతన్, మదధారసోక బరువై తాటించు పక్షాలతో

మురువొ తుమ్మెదవేండ్లు దిక్పతుల యేస్గుల్ గండభిత్తుల్ త్యజిం

చి రొదల్ సేయగఁ గెంపు పాసికపువానిన్ బొందుటాసించు త

చ్చిరమున్ సారభ పుష్పవర్షములతో సేవించి రాదేవతల్ ॥

101

ఎక్కిడు వింటిదించి సురకృత్యముదీర్చిన జానకీపతిన్

చక్కగమెచ్చి వీడ్కొనియు, శత్రునిసారథి, నామచిహ్నముల్

చెక్కిన రావణాస్త్రముల చిన్నెలుగల్గిన కేతుదండమున్

నెక్కొని వేయి గుఱ్ఱములనిండు రథంబులఁబోయె మింటికిన్ ॥

102

రాముఁడు నగ్నిశుద్ధయయి రాజిలు సీతఁబ్రിയన్ గ్రహించియు

గ్రామరవైరి రావణునిలక్ష్మి విభీషణు కప్పగించియున్

ఆ మహితున్ గవీశ్వరుని నాప్తుని లక్ష్మణు వెంటనుంచు కొం

చామెయి బాహుశౌర్యజితమైన విమానముపైఁబురింజనెన్ ॥

103

ఇది

ద్వాదశ సర్గము

రఘువంశ లహరి

పదమూడవ సర్గము

రాముడు సీతకు సముద్రమును చూపుట

రాముడను పేరు గలుగు నారాయణుండు
గుణము లెఱిగిన వాఁడౌటఁ దనకు స్థాన
మైన యాకాశమును విమానాన దాటు
చుండి, జలధిఁజూపుచు సీత కొంటిఁబలికె ॥

1

“మలయుగిరిదాఁక మళ్చేతువలనఁ జీలి
నులుగు గక్కు వారిధి సౌరు నరయుసీతఁ
పాలపుంతచే విడి శరద్వేశ విమల
మగుచు విశద తారలఁ బొల్చు గగనమటుల ॥

2

యజ్ఞమునుజేయు సగరుని యమలమైన
హయము కవీలు దగ్గఱనుంట నాత్మనెఱిగి
దానికయి భూమిఁ ద్రవ్వి మా తాతలెల్ల
నల్లి వర్ధిలఁ జేసినా రనుట వినవె ॥

3

కమలహితురట్పు తిద్దాన గర్భమూనె
ఇందె రత్నాది ధనములు వృద్ధిచెందె
ఇదియు జల మింధనమగు వహ్నినిధరించు
ఇంక నాహ్లాదమిడు చంద్రుఁడిందెపుట్టె ॥

4

ఆ యయి యవస్థ అన్నిటి నందియుండి
స్వమహిమవలన దళదళిల్ వ్యాప్తిచెంది

విష్ణువునకుఁబోలె రూపంబు వెలయునిట్టి
దింతదని నిరూపింప లే మీవయోధి ||

6

నాభి సంభూత కమలాసనముననున్న
ప్రథమ బ్రహ్మచే స్తుతింపఁబడుచు నిందె
యుగములచివర నుచితమౌ యోగనిద్ర
నెనఁగు హరి లోకముల సఁహరించి పండు ||

6

పక్షములుగొట్టు నింద్రు గర్వంబునుడువ
శతములుకొండలీ యబ్ధిని శరణుఁజొచ్చె
శత్రుభయమొంది నరపతుల్ సత్యధర్మ
మధ్యవర్తి రాజు శరణుం బడసినట్లు ||

7

విష్ణు వాదివరాహంపు వేషమూని
యుద్వహన కర్మయొనరింప నుర్విసతికే
ప్రళయకాలానఁ జొంగు నీ వార్ధి విమల
నీర మయ్యెనొక శ్రుతి మొగంపు నీలి ముసుగు ||

8

తెరటపు టభరమిడు ఘనుఁడే
తర సామాన్యంబుగాని తరుణిని గొనునీ
సరసుఁ, డుదధి, ముఖమిడు ప్రకృ
తి రమ్యుల నదులను గ్రోలి తెగఁ గ్రోలించున్ ||

9

నోరు తెఱచియుండుటను జంతువులునిండు
నదిముఖ జలంబుత్రాగి యాననముమూసి
రంధ్రములు పొలు పాటు శిష్టముల నీరు
తిములు పైఁజిమ్ము నీటి యంత్రములు వోలె ||

10

త్వరగఁబైకెగురు గజాలవంటి మొసళ్లు
ఇరుగతులఁ జేయు సంద్రపునులుగు చూడు
నులుగులవి మొసళ్ళ దవళ్ళ దరినిసోకి
క్షణము చెవులఁ జామరముల సాగునింపు ||

11

రాముడు సీతకు సముద్రదులను చూపుచు

117

చతువుఁ బవనంబు సేవింపఁ దరిలివచ్చు
పెద్దపాములు కెరటాల పెంపు నింప
నమరి సూర్యుండు నంపరక్మమంది పెరుగు
రక్తిగల ఫణామణులచేఁ బ్రకటమగును ||

12

నీదు మోనితోఁబోరు నున్నెంపులందు
వెంటనేవీచి వేగాన వెలికిఁజిమ్ము
కెంపు మొలకల గ్రుచ్చి మొగంపుఁగాంతి
కలుగు శంఖయూధ మెదెట్లొ గాసిఁవొలఁగు ||

13

నీరు త్రాగఁ బ్రవర్తించి నెగడునూత్ర
మిడుల వేగంబున భ్రమించుచుండు మబ్బు
మరల గిరిచేఁగడు గలచంబడిన పగిది
నెక్కువగ నీ సముద్రదాన నెంతో పొల్పు ||

14

ఇనుప చక్రమువలె విరాజిల్లుజలధి
నొల సన్నదయి తమూలతాళ వసుల
మాలికలచేత నీలమౌవేలఁ గ్రాలుఁ
జక్ర ధారాకళంకపుఁ జాలు వోలె ||

15

అట్టి తీర మారుతము నీ యాననమును
చేరి మొగలి పుప్పొడిపూసి గౌరవించు
తావ కాలంకరణ వేళ తాళలేక,
యథరమును గ్రోలఁ గోరు న న్నరసిపోలె ||

16

సాంపుటిసుక విచ్చిన ముత్తియంపుఁజిప్ప
లందుఁ జెదరు ముత్యాల ప్రోవలరఁ బండ్ల
వంగు పోకచెట్టులుగల వార్ధి తటని
మన మిదె విమానవేగానఁ గనితి మిదె ||

17

ఇప్పుడు కరభోరుఁ బిలులేడి దృష్టిదానఁ
మనము దాటివచ్చిన దారిఁ గనుమి తిరిగి

ఇదిగో మనకు దవ్యగుచున్న యుద్ధధనుండు
విడిచి భువిదాటి పోయెడి విధముఁదోఁచు॥

18

ఒక పరి నమాన మమర్శోర్వి, నొక్కయపుడు
నల్లపథినీ, పక్షిపథి నొక్కపుడుఁ దిరుగు
అరయు నా మనోహంఘను ననుసరించి
సంచరించుచు నున్నది, సరసజాక్షి॥

19

అమరపతి గజమద సారభములసోకి
స్వర్గనదివీచి కణములం జల్లఁబడుచు
చదలి యాగాలి మధ్యాహ్న సమయమందు
గులుగు నీ మోముచమట బిందులను తుడిచె॥

20

కిబోకిని నానుకొని మీ
కుటుమగు కౌతుకముతోడఁ * గోపన, నీ పు
చ్చటో మబ్బితాఁక నీ ముం
గదో చేతికి మెఱయు మెఱుపుఁగడియము గూర్చె॥

21

ఈ జనస్థానమున నడ్డు లేగెయనుచు
గ్రొత్తగ నిదె కుట్రముల్ మొదలుపెట్టి
ఎంతో కాలమునుండి తృణించియున్న
స్వాశ్రమస్థలంబుల మౌనులాశ్రయంఁత్రు॥

22

భువిపయిని జాణిపడిన నూపురము నొకటి
త్వచ్ఛరణ సహోజ వియోగభాధవలనఁ
బోలె మౌనమూనినదాని మున్ను నిన్ను
వెడకుచు నెటఁ గన్గొట్టి నావదవి యిదియె

23

నీను నిశిచరుఁ డో వైపుగన్ భీరుఁ గొనుచు
పోయెనని నీపథము లతల్ మున్ను నాకు

* మబ్బును మెఱుపును జూచి శ్రీరాముఁడు వరస్త్రి సహితఁడై యున్నాఁడేమో అని కోపించెనేమో అని కోపన సాధిప్రాయ సంబోధన - డి మెఱుపు నుమా ఆని చెప్పఁబడెను.

కాముఁడు సీతను సముద్రాదులను మోపుట

17

చెప్పలేక నోటను, చిత్తపుచేతవంగు
చిలుతకొమ్మలతో దయ పొరలఁ జూపె

24

అడులేళ్ళను గూడ దర్భాంకురములు
చినుటమాని, నీ జాడలఁ దెలియనట్టి
నాకు, నీజాడతెలిపెను పైకినెత్తి
తెలి పొమల కండ్లు దక్షిణ దిశవఁ బయిపి

25

అకసంబండు మాల్యవదాఖ్యకైల
లిఖరమిదిగొ నావిర్భవించె మనముందు
ఇటనె మేఘంబు జలమును, నేనుకుమిలి
త్వద్వియోగాగ్రహ లొకమాటె పడలినాము

26

వర్షధారలు పడ నాకు పల్పలముల
వెడలు గంధములు, నగంబె విడిన కేస
రములుగల కడిమిపుపులు, నెమలిములు
సరసకేక, తీవిట లే కసహ్యమయ్యె॥

27

పూర్వ మనుభవించిన - కంపములఁ జెలంగు
నీదు కౌఁగలితలు స్మృతిఁ బాడుకొనిన
నాకు - గుహల వ్యాపించు ఘనరవమ్ము
జెట్టొయ్యిరొ పై పడగి యుండెఁగట్టః భీరు॥

28

మొగ్గవిడిన క్రొత్తయనంటి పూలనుండి
చొనలధారపడఁ దడియు ఖోణి నుబ్బి
నెఱయువేడి నను కరించు నీదుపెండ్లి
పొగ నెఱుపగు కండ్లసిరి-నన్ పొగులఁజేసె

29

కడుదరిగనున్న ప్రబల్లి వసుల్ గప్పియున్న
స్వల్పమగపడు చంచల సారసములు
గలుగు-పంపాసరసి దప్పుగదిసి దిగుచు
ఈ జలములఁ ద్రాగునటు నా దృష్టియుండె॥

30

కలసి విడిపోని చక్రవాకముల కవలు
చక్క నొండొంటి దరిఁజేరి ముక్కుకదప
నల్లకల్పి కంజల్గముల్ మెల్ల నొసఁగు
దృశ్య, మిట సాభిలాషతోఁ బ్రయియిరొఁ కంటి

31

జటువయిన పూలగుత్తుల వంగియున్న
సన్నదగు నీ తటాశోక సరసలతిక
గాంచి నీవు వచ్చితివని కౌగఁలింపఁ
బోవు నను లక్ష్మణుం డట్రముఱుఁడె యాపెన్

32

ప్రియః విమానంబులోపల వ్రేలుచున్న
పై డిగంటల గణ గణధ్వనులు వినుచు
అవిగొ గోదావరీ సారసాళు లెగిరి
ఎంట నీకు స్వాగతమిచ్చు విధముతోఁచున్

33

ఈవు మృదుమధ్యవై కూడ నెత్తి బిందె
నీళ్లు నిడి పెంచు గుర్చుమామిళ్ళు గలిగి,
పైకి మొగమెత్తి లేళ్ళను వజలు పంచ
వటి యిదిగొ నేఁది కిగపడి ప్రమదమిడునున్

34

అమల గోదావరీ సమీపమున వేటఁ
జని మరలి వీచివాతముల్ శ్రమనుబాప
నొంటి నీ తొడపైఁదల నుంచినేను
ప్రబ్బలి పొదరిండ్లఁ బరుండి రక్తిఁ దలఁతున్

35

ఎవఁడు కనుబొమ్మ ముడిమాత్ర నిండ్ర పదవి
నుండి నహఘని బడవైచె నొక్కొక్క, యెవని
యుదయమున బురదయు పుద్ధి నొందు నతఁడు
వాసమొనరించు నాశ్రమ పదమునిదియె //

36

అమలకీర్తియౌ నతని త్రే తాగ్ని పొగల
యగ్ర మీ విమాన పథంబు నాశ్రమించి

రాముఁడు సీతను సముద్రాదులను చూపుచు

17.

వెదలు, హవిను నాఘ్రూజీచి యెడఁదనాది
రజసునుండి విముక్తమై లఘుతఁ గాంచె ॥

37

మాందకర్ణి యనెడి మౌని మానవతియొ,
రహిని విహరించు పంచాప్స రస్సరస్సు
నడవి వలగొన, మబ్బల నడుమనుండి
కడగఁగన్పడు శశిబింబ కాంతిఁబోలు ॥

38

పూర్వ మామౌని దర్భల మొలకె తినుచు
లేళ్లతోపాటు తిరుగుచున్, వెళ్లి పడెను
తపసునకు భయంపడు నిద్రుఁడవుడు పన్ను
నాఁటి పంచాప్సరోయౌ వనంపు వలను ॥

39

జలములోపలి సాధాల సరస నుండి
వెదలు సంగీతక మృదంగ విమలఘోష
లితని వివేమింట వ్యాప్తమై యివి ధ్వనించి
పుష్పకపుఁ జంద్రశాలల ముఖరవదను ॥

40

వెలుగు కద్దెల నాలు గగ్గులకు మధ్య
నెత్తిపై సూర్యుఁడు తపింప నిల్చి యుండి
యిడుగొకను మింకొక తపస్వియిట తీసుజ్జఁ
డినెడివాఁడు సౌమ్యుఁడు తపఁబాచరించు ॥

41

ఇతని తపసుకు భయపడి యింద్రుఁడనువు
విబుధలలనల నవ్వుల విసరు కనులు,
నెదియొమిషపెట్టిరగము చూపించు రశన,
తొలుకు నొయ్యారములు వీనిఁగలఁచలేదు ॥

42

ఈ సుతీజ్జఁడు బాహువు నెత్తిపైకి,
అక్షిమాల కంకణమయి, హరిణములను
గోకునదయి, సూదులవంటి కుశలఁగోయు
కుడి భుజము నన్ను మన్నింపఁ గూర్చె సరిగ

43

మౌని యౌట నితఁడు మౌళి కంపముద్వార
వేగ నాదు ప్రణతి స్వీకరించి
అడ్డమౌ విమాన మటుపోవ క్రమ్మలు
తనదు దృష్టిత్రిప్పె తపను వైపు

44

అమలము శరణ్య మనఘ మీ యాశ్రమంబు
అహితాగ్నియౌ శరభంగుఁడనెడి మునిదె
ఇతఁడు చిర మగ్ని సమిధలన్ దృష్టిపఱచి
మంత్రపూత మొడలును హోమంబు చేసె॥

45

ఆముని యెపుడొనర్చు నా యతిభిసేవ
తత్సపుత్రులవంటి యీతరులు పూని
ఛాయచేఁ బఠినగు పరిశ్రమముఁ జాపు
బహుళ మర్యాదచేసి సత్ఫలములొసఁగు

46

కొండ సెలయేళ్ల ధ్వనిఁగ్రక్కు గుహముఖమ్ము
గలిగి, శృంగాగ్రమున నంటు జలదమనెడి
వప్రకేశి పంకముదాల్చి బంధురాంగిః
చిత్రకూటాద్రి పొగరెద్దు చెలుపు మీలు ॥

47

స్వచ్ఛమయి స్తిమితమౌ ప్రవాహ మొప్పి
దూరమునకును సన్నమై తోఁచుచున్న
గగననది యిది కైలోప కంఠమందు
నలరు, ధరమెడన్ ముత్యాల హారమటుల ॥

48

మలదరిని జక్కుమొలచు తమాలమిదిగొ
పరిమళముఁజిమ్ము తత్ఫలవము గ్రహించి
పరిమొలకవలెఁ బాండు వైపరఁగు నీదు
చెక్కులకు భూషగా దానిఁజేర్చి తవుడు ॥

49

దండ భయము లేకయె జంతులుండు శాంతిఁ,
ఘోరవల్లఁగాకనె వృక్షములు ఫలించుఁ

రామఁడు సీతకు నముద్రాదులను చూపుట

5

గనుమి యీతపోవన మత్రమునిది, యితని
యుగతరమౌ ప్రభావాననొదవె నన్ని ॥

51

సప్తఋషులు చేతుల స్వర్ణ సరసిజములు
నందికొన, శివుతలమాల నభ్ర నదిని
నిటఁ దపోతనులు నభిషేకించు కొఱకు
నత్రిసతి యనసూయ పాయ సలిపెనట ॥

52

అదిగొ వీరాననములతో ధ్యానముండె
ఋషులు కూర్చున్న వేదుల నిటనె మధ్య
గాలిలేక కదలని వృక్షమ్మలివియు
యోగపు సమాధి నున్నట్లు లొప్పెఁజూడు ॥

53

ముసుపు నేమట్టిఁ బ్రార్థించి యుంటివేవ
ఇదియు శ్యామమన నొప్పి యిటఫలించి
పద్మ రాగ మాణిక్యములు వఱిచియున్న
గారుడమణుల ప్రోవట్లు గానిపించు ॥

54

ఇహౌకచోఁ బ్రభఁజూయు నింద్రదనీలాలు దా
పిన ముత్యములమాల విధముఁబోలు
ఇంకౌకచో నిదేయిందీవరమ్ములు

గ్రుచ్చు నీతాఙ్గాల కొమరు లమరు
అందౌకచో నీలిహంసలతో మానస

మరుగు రాజహంసాళి మించు

మహౌకచో నీలియగురు పూతగల ఘవి

పైఁజందనమలందు ఘణితి వెలయు ॥

55

ఒకెడ నీడ చీకటులఁ జంద్రికను నించు

ఒకెడ నీలాభ్రగ శరత్పయోద మెనయు

ఒకెడ నహిభూష హరుభస్మ యొడలి మెఱయు

విమలఁ గంగా యమునల సంగమమును నిదియె ॥

56

గంగా యమునా పావన

సంగమమున స్నానమాడు స్వచ్ఛాత్మ లిటన్

స్వాంగంబు వీడ జ్ఞాన, మె

యంగకయును జన్మజైలులోఁ బడరింకన్ ||

6

ఎందు మౌ? రత్నమును త్యజించినను

జడలు కట్టుకొనఁగ నుమంత్రుఁడును గాంచి

“కైక! నీకోర్కెలు ఫలించెఁ గదవె” అనుచుఁ

గుమరి దుఃఖించెనొ యిది యాగుహునిపురము ||

6

యక్ష కాంతల క్రేడల ననుభవించు

ముదవు జంగారు తమ్మిపుప్పొడుల నిండు

ద్రుహ్మ మానససర సేసరయువు నదికి

బుద్ధి కవ్య క్తమటులిల్లొ అద్దిగనుమి ||

6

దేనితటమందు యూషముల్ దీర్చిపాతి

యశ్వమేధావధృఢముల నాచరించి

ప్రాప్యైవైష్వోకు లతిపుణ్యముగ నొనర్చు

జలములనునే దిదాలుచు నా సరయు విదియె ||

6

ఈ సరయువు తల్లికౌసల్యవోలిక

యోగ్యుఁడైన పతి వియోగ మొంది

చెంతలేని నన్ను శీతలానిల వీచి

కరముల నిటు చాపి కౌఁగిరించు ||

6

అతిగ నెట్టనయిన సంధ్యయటుల ధూమ్ర

మయి యెదుట భూమిధూళులు నవిగాలేచె

నిపుడు మనవార్త హనుమంతుఁడేగి చెప్ప

భరదుఁడెదురుగా సేనతో వచ్చెనేమొ

6

తండ్రి యానతి పొందించి తరలి వచ్చు

నా కనఘలక్ష్మి నాసాధు వప్పగించు

చణమున ఖరారులను జంపి వెనుకఁదిరుగు

నాకు నిను జేమముగను లక్ష్యమిందువోలె ॥

62

రామ భరత సమాగమము

ఈ భరతుఁడు పదాతియై యిదిగొగురుని

ముందె యుంచికొనుచు సైన్యములను వెనుక

డంచి పెద్దలైన యమాత్ము లొగిని నడచ

నారవిట్ట దాచిచి వచ్చె నర్ఘ్యమూని ॥

63

అంశ్రయిచ్చిన లక్ష్మి యే తసిదునొడిని

జేరినను, యువపిఁదెచ్చె స్పృశించ తతఁడు

నూపయిరిభక్తి నిన్నొంట్లు నాపెరొడ

ఉగ్ర పప మసిధారగా నూనెఁబూడు ॥

64

అని యిటులు రాముఁడనునుచుండ నతనియిచ్చు

గిని విమారాధిదేవఁడె రఘుత్వరగ

నాకసిమునుండి దిగె భరతానుగాము

చైన ప్రకృతులు మొగమెత్తి యరయుచుండ ॥

65

అవల నా విభీషణుఁడగ్రమునంజని దారిచూప ను

గ్రగివుఁడు సేవలో ఘనుఁడుకేలును మెల్ల ననందియాయనీ

తావిభుఁడంత భూతలము దగ్గఱఁ జిత్ర విచిత్ర భంగి సౌం

దా విధి లేర్చు మెట్లుపయి నంభ్రులనుంచి విమానమున్ దిగెన్

66

మహా తేజ్ఞుకు కులంబు దిద్దుగుతునిన్ మాన్యున్ వసిష్ఠున్ విన

మహాదిన్ జాగిలి, యర్ఘ్యమందికొని కండ్లన్ నీరుకాఱున్ మహా

మహుఁ దన్మించిన తమ్ముఁగొఁగిలిడి సామ్రాజ్యాభిషేకంబు న

న్న మహాభక్తికిముందుఁ ద్రోయుశరమున్ చాముండు ముద్దుల్ గొనెన్ తిశ

క్రింది కూడల్ పెరుగు మట్టివృక్షములటు

గడ్డములు మీసలెదుగు వక్త్రముల వికృతిఁ

బూవు మంత్రి వృద్ధులు మ్రొక్క టభతఁ గనుచు

దేవు మడిగి వ్రేయొత్తులఁగెలు మోప్పె ॥

67

అతః కపిటః పదనయ్యై నిష్ఠబంధుః,
 వీ విభీషణుః (డు) రణమం దెదుటఁబోరె
 అనుచు రాముఁడాదరమున వీనుప భరతుఁ
 డపుడు లక్ష్మణువిడి వాటి కంజలిడియె //

69

పిదపన్ లక్ష్మణుఁజేరి గ్రుచ్చి తనకున్ బ్రేమన్ దలన్ వంచియొ
 పదపద్మంబుల వ్రాలుపోదరు వడిన్ బైకెత్త గాఢేంద్రజిత్
 ప్రథనాఘాత సుకర్కశంయిన తద్వక్షస్త్రిన్ బాహు మ
 ధ్యైదగన్ హత్తి కవుంగరించె భరతుండార్తుండు వోలెన్ గడున్ 70

హమునాజుచేఁ గవీచమూప్రభువులపుడు
 మనుజుతను పూనియెక్కిరి మదగజాలు
 అవి మదజల ఛారలు కురియంగ సంతఁ
 గవీవరులు కొండలెక్కు సుఖంబు గనిరె //

71

అనుచర సహితుఁడై రాక్షసాధి పతియు
 దాశరథి యాజ్ఞ పూని రథాలు పంపె
 వీనికెన్ మాయారచిత మౌచు వితత శోధ
 గల విఘ్నము తిరకపోలఁగలవె యెందు 72

72

దాశరథి యంత విలసిల్లు ధ్వజము లెగుర ,
 స్వైర గమన విమానమున్ భ్రాతృ సహిత
 మెక్కె, మధబృహస్పతి యుత్పండిందువు నిశఁ
 గదలు మెఱపుఁ తీవగల మేఘమును బోలె //

73

అలప్రిశయంబునుండి మును పొదివరాహము భూమిఁబోలె, హ
 నల చుడిమబ్బునుండి హరిణాంకుఁడు వెన్నెల కాంతిఁబోలె దో
 ర్బల దశకంటకుండి రఘురాముఁడు లీలను సుద్ధరించు మై
 ధిలికేఁ బ్రహృష్ట చిత్తుఁ బతివ్రతకున్ భరతుండు సాగిలెన్ //

74

ఘన లంకేశ్వరుడై న్యౌపూర్వక నమస్కారంబులన్ నేలరా
 విన యాసేత పనిత్ర వంద్యచరణ శ్రీఘాటలున్, లోకపా

వను శ్రీరాముని నన్నఁబోలి జడలన్ విండించి స్వేచ్ఛఁ తపో
ధనుఁడౌ నాభరతుండు వ్రాల్చుతల, పూతంబయ్యె సన్మోక్షమున్ * 7 త

జనములో తాముగ ముందు ముందరుగఁ, శ్రోశార్థంబు తానేగి పె
ల్లని వేగంబున నేగు పుష్పకముతో రమ్మంబుగా మార్గమం
దును శత్రుఘ్నుఁడు తీర్చి కూర్చు విజిరాలందున్ మహాముండి చు
త నయోధ్యాపురి పెద్దతోట విడిసెన్ రాముఁడుదారాత్ముఁడై * 7 త

ఇది

పదుమూడవ సర్గము

రఘువంశ లహరి

పదనాల్గవ సర్గము

శ్రీరామ పట్టాభిషేకము

భరమరణంప దయశీయ పదము నొక్క
పరినె గనిన తల్లులను దాశరథి లరసి
రాశ్రయమగు చెట్టును గొట్టినందువల్లఁ
గ్రిందఁబడఁ బోవు లతికల రీతి నవుడు॥

1

తివులఁ జెండాడీ విక్రమ ప్రేయలెయైన
వార లిద్దఁ బంఘుల వ్రాల వారితల్లు
లిద్దఁ బ్రతు లడ్డొట నీక్షింపరయిన
వారలెవరొ తెలిపె సుతస్సర్వ సుఖమె॥

2

వారి చల్లని యానంద భాష్పజలము
శోకమునఁ బుట్టు వేడియప్రసల నడంచె
హిమ నగమునుండి జాతిన శీతజలము
సరయు గంగల వెచ్చని జలము నటుల॥

3

అసుర శరములఁ బడిన గాయములపై ని
జపుడె తగిలినయవివోలెఁ గృపను నిమిరి
క్షత్రియుల స్త్రీలకిష్టమౌ వీరమాత
నెడె శబ్దముపయి మోజు గనరువారు॥

4

“పతిని బాధలుపెట్టిన సతిని నశుభ
లక్షణములొప్పు నీతను ప్రణతిచేతు”
ననుచు నమరుడయిన మామ యామహిషుల
యడుగులఁబడెఁ గొడలు, నైక్యమొంది॥

5

‘అమ్మా! జానకి! లెమ్ము పావనతమంబొ నీదు వృత్తంబెయ్య
తమ్మున్ గూడిన భర్త నట్టి యిడుమల్ దాటిందె’ నంచున్ జెయ్య
ర్హమ్మై నామెను నిష్ఠమయ్యుగ గడు సత్యంబొ నుడుల్ పల్లుచున్
సమ్మోదంబున తేవీ మూర్కొనిరిడిన్ కౌసల్యా సుమిత్రల్ వడిన్

6

జనసులు కురియు హర్ష బాష్పములతోడ
నవుడె మొదలైన రాము పట్టాభిషేక
మాచరించి రమాత్యులు నఖిలజనులు
తీర్థములతెచ్చు పసిడి బిందెల జలాల॥

7

సంద్రములకు నదులకును సరసులకును
వేగ రాక్షసుల్ కవులును వెళ్ళితెచ్చు
పావనజలాలు జయి రామునిపై ని పడెను
జలదములనుండి వింధ్యుపై జలములట్లు॥

8

ఎవఁడు తపసివేషము ధరియించికూడ
నెంతొ దర్శనీయుండయి యెసఁగి యుండె
సతఁడు రాక్షార్హ వేషభూషాశిఁ దాల్చి
యింకఁ జునరుక్తదోష భూయిష్టుఁడయ్యె॥

9

పెద్దలు మంత్రుల్ విభీషణాద్యసురులు
హనుమ సుగ్రీవాదు లనుసరింప
మంగళవాద్యముల్ మహియు నాకాశంబు
బ్రద్దలొనట్టులు ధ్వనులుసేయ
పొరుదానందాన స్వకరీరము మఱచి
జయజయ ధ్వనిముల్ నలుపుచుండ
పౌరకాంతలు పౌధభాగంబులందుండి
పేలాల ముత్యాలజాలు కురియ

అమరి మిన్నునంటెడి తోరణములగుండ
ఋషు వికాల రాజపథాల వరుసదాటి

రాముఁ డరివిరాముఁడు సకలాభిరాముఁ
డరిగి రాజధాని నయోధ్యపురిని జొచ్చె॥

10

ఎలమి లక్షణ శత్రుఘ్ను లిరువయిపుల
వెల్ల చామరంబులు మెల్ల వేయుచుండ
భరతుఁడు గొడుగిడ రాముఁడరదమెక్కి
కదలె సామా ద్యుపాయసంఘంబువోలె॥

11

హర్ష్యములఁగాఱు నలుపైన యగురుపొగల
వంక్తి గాలిచే విడిపోయి-పనమునుండి
యప్పుడేవచ్చి రాముండు విప్పినట్టి
యప్పురీకాంత జడవోలె-నందమీను॥

12

అత్త లందముగా భూషణాళిఁ దేర్చి
చిన్న రథమునఁ గూర్చుండునీత నరసి
మేడల కిటికీలందుండి చూడఁదగిన
కేలు మొగిచి మొక్కిరట సాకేతనతులు॥

13

సాధ్వి యనసూయయిడిన, శాశ్వతమె యయిన
యంగరాగము ద్యుతిపుంజమవలఁ జిమ్మ
తనరునీతను 'ఈమె పూతాత్మ'యనుచు
అగ్నిగతను రాముఁడు చూపునట్లు వలలె॥

14

ప్రేమమూర్తియౌ రాముఁడు ప్రేయసఖులకు
నుచిత సామాగ్రిగల, మేడలుండ నొసఁగి
పూజలనునిండి యిఁక జిత్రమొకటె మిగులు
తండ్రీ గృహమును సాశ్రు నేత్రములఁ జొచ్చె॥

15

అవటఁ గైకయంఘ్రులవ్రాలి "అమ్మ! తండ్రీ
స్వర్గమె ఫలముగాఁగల సత్యపదవి

దాట కుండుటకు నీ సుకృతంబు హేతు
వెంచ" నని భరతునితల్లి * హ్రీని జాపె

16

ఎదను సంకల్పమాత్ర సిద్ధించు సిద్ధు
లమరు సుగ్రీవుడు విభీషణాదు లెట్లు
విస్మయపడుదురో యట్టి వివిధభౌగ్య
వస్తువులచేత రాముడు వారి గొల్చె॥

17

తన్ను నభినందింపంగఁ దరలివచ్చు
దివ్యమునుల ముందుంచుక భక్తికీర్తి
తన పరాక్రమ విషయానఁ దాను జంపు
రిపు కథ మునులు చెప్పనాలించె నెలమి॥

18

మునులు వెడల, రాక్షసకపుల్ చనినయల్లె
తెలియకుండఁ బదునైదు దినము లెలమిఁ
గడపి జానకి స్వయముగఁ గాన్గలిడుచుఁ
గొలువ నపుడు రాముడు వీడుకొలిపె వారి॥

19

స్వేచ్ఛగా లభ్యమై శత్రు జీవితంబు
తో హరింపఁ బడి, దివానఁదోచు పుష్ప
మట్టి పుష్పకాఖ్య విమానమా కుదోరు
మరిల మోయఁగా సమ్మతిం బంపె నతఁడు

20

జనకురాజ్ఞ నిట్లు వనవాసమును గడిపి
రాముడు కులక్రమాంత రాజ్యమొంది
అమల ధర్మార్థ కామంబులందు బోలె
సుగుణులౌ తమ్ములెడ సమంబుగఁ జరించె॥

21

జనను లందఱయంచు వత్సలుఁడె యౌట
భేద మిసుమంతలేక నేవించెవారి

అమరసేనాని అటు వత్త్రములతోడ
పాలు త్రాగిన కృత్తికా పాశిఁబోలె

22

లాభమేలేని యతనిచే లాభమొంది

విఘ్నములఁబాపు నతనిచే విధులుచేసి

శాసకుండగు నతనిచే సపితృకమయి

వృధ లఱఁచు వానిచేఁ బుత్త్రీయయ్యె జగము॥

23

అదను మీఱక పౌరకార్యములు గనుచు

అనుభవించు వేడ్కను సేత తనువుదాల్చు

లక్ష్మితోఁబోలె సేతతోఁ బ్రణయిరాముఁ

డధిక ముదముతో విహరించె నైక్యమొంది॥

24

వన నివాసపుఁ చిత్రముల్ దనరియున్న

హర్మ్యముల స్వేచ్ఛ భోగంబు లనుభవించు

వారలకు డండకాటవియందుఁ బడిన నాఁటి

యభింబాధలు స్మృతములై సుఖములయ్యె॥

25

అధికరమ్యమౌ కన్నుల ద్యుతులు చిమ్మి

పెల్లుపుపుఁ బోలె నెంతయుఁ దెల్లనగుచు

వాక్కులాడకె తెలుపు గర్భంపుఁజిహ్వా

చెలఁగు మొగముతో నలరించె సేత ప్రేయసి॥

26

సేత ఆశ్రమములఁ జూడఁగోరుట

సన్ననొమేను, నల్లనొ చనుమొసలును

నలరి సేత సిగ్గుల రాముఁడంత నొడిసి

పీకతమ కూరుచుండి నెక్కించికొనుచు

గర్భవతియౌపగని యామె కాంత యడిగె॥

27

ఎటఁ గ్రూరమృగములున్ హింసమాని * బలి

యగు నివరి ధాన్యము కొలుకుచుండు

* బలి=గృహస్థులు ప్రాణిహితము కొలుకు వేయు పూజాద్రవ్యమైన భక్ష్యములు.

ఎట నమాయికమైన హృదినీ వైఘానన
 కన్యలు ప్రేమతోఁ గలిసి యుండ్రవో
 ఏ స్థానములు సర్వహిత పూతకర్మలన్
 నెఱవేర్చు దర్శలన్ నిండియుండు
 ఏ స్థానమందుఁ బుట్టిళ్ళఁబోలు కుటీర
 ముల లేళ్ళు శిశులతో మెలఁగుచుండు

ఎచట హృదుల నడ్డగించు గోడలె లేవో
 ఎచట కృత్రిమంపు వృత్తె లేదో
 అట్టి పూత గంగ యమల తీరాశ్రమ
 క్షేతుల కరుగ మరల సీతగోరె॥

25

అక్షయిఁడు సీతను వనములో విడుచుట

అటులె యని రఘుకుల వీరుఁ డామెకోర్కె
 అనుమతించి త న్ననుచుదు అనుసరింప
 నెరత సమ్మోదములఁ దేలు పురి నయోధ్య
 నరయ మిన్నంటు ప్రాసాద మాతఁడెక్కె॥

26

సకల సమృద్ధిమై తగు బజారులనుండిన రాజమార్గమున్
 ప్రకటములైన నొకలకుఁ బట్టగు నా సరయునదిన్, చిల
 స కళల నేర్పుగల్గిన రసజ్ఞులు పారులు చేరియున్న ర
 మ్మొ కుసుమ పట్టనోపవనులారసి రాముఁడు మోదమున్ గనెన్॥

27

పలికెడి వారితో ఘనుఁడు, పావన వృత్తము గల్గువాఁడు పా
 ముల పతి శేషుఁబోలు భుజముల్ గల ధీరుఁడు, రామభద్రుఁడా
 జాల రిపులం జయించి పరిపద్ధుల సాధులఁబ్రోచు రాజె యం
 దలి ప్రజ తన్నుఁగూర్చి యెటులందురొ తెల్పుగ గోరె భద్రునిన్॥

28

గ్రుచ్చి గ్రుచ్చి నిర్బంధించి కోరి యడుగ
 చారుఁడిట్లనె నీదైన చరితమెల్ల

జనులు స్తుతియింతు దేవ! రాక్షసుని యింట
నున్న నీతను గ్రహించు బొకటి తక్కు॥

౧౭

భద్రుఁడేటు చెప్పఁ బ్రయనిందవలన మిగుల
గొప్పదౌ నవకీర్తిచేఁ గొట్టఁబడిన
వృద్ధిఁగతుల యందు రాముని యెడఁద స్తుతెక్కు
నమ్మెటవలనఁ-ద ప్తలోహంబు వోలె॥

౧౮

“వచ్చి పై బడు నవవా దుపేక్షింపనా
ప్రియను దోషరహిత విడుతునొక్కొ”
అనుచు నొక్క నిశ్చయమునకు రాలేక
యిటు నటూగులాడె నతని మనసు॥

౧౯

విడుటకంటె నింకొకదారి పడయరాక
వదలి ప్రేయ నితఁడవవాదుఁ జాపనెంచె
కీర్తిధనుల కొడలికంటె కీర్తిగొప్ప
యిటులనై నపుడిక భార్యయేమిలెక్క

౨౦

అతని వికృతనిగని హర్ష మసలె పోవు
సోదరులఁ బిల్చి యతఁడు లేచో విహేమఁ
డగుచుఁ దను నాశ్రయించిన యట్టి నిదఁ
దెలిపి మఱి వారితో నిల్లు పలికెనపుడు॥

౨౧

“భానుచేస్తైన రాజర్షి వంశమునకు
స్వచ్ఛవర్తన గల్గు నావల్ల మచ్చ
యయ్య దెటువంటి దరుదెంచె నిటులఁ గనుఁడు
మొగిలు గాలివలన నద్దమునకుఁబోలె॥

౨౨

చొచ్చి జలవీచులను నూనెచుక్క వోలె
ఇదియె మొదలుగ జనుల వ్యాపించుచున్న
యట్టి యపవాదు నేను నహింపలేను
హరిచంద్రము కట్టుఁ గంఠమును పోరె॥

౨౩

ఇపుడె పంటకాలంబు సమీపించె నైన
నట్టియపవాదు త్వరగఁబోఁగొట్టు కొలుకు
దానియెడ నిస్సృహఁడనొచుఁ దండ్రీయాజ్ఞ
మునుపు భూమిఁబోలెఁ ద్యజింతు జనకు సుతన

39

ఈమె యనఘురాలని నేను నెఱుఁగుచై స
నాకు లోకోపవాదె ఘనంబు నుండి
జనులు భూచ్ఛాయ బద్ధమౌ చందురునికేఁ
గల కళంకముగ వచింతుగాదె మెపుడు

40

అనురవధ తుదిగల నా వ్రయానయెల్ల
వ్యర్థమైపోదుః వై రంబుబాపుట కడిః
కాలితోఁద్రొక్కువాని రక్తంబు కొలుకె
పాము సహింపకే కాటువైచు నొక్కొ

41

వాడియపవాద శల్యంబు నూడఁబెట్టకే
యేను ప్రాణాలు చిరము ధరించియుండ
వాంఛ మీ కున్నెడ దయార్ద్ర భావులగుచు
నాదు నిశ్చయంబును గాదనంగ వలదు

42

అనుచు సేతపైఁగడు దారుణపుఁ బట్టు
దల పహించి వచించు నా ధరణిపతిని
సోదరులతోన నొక్కఁడున్ గాదనంగ
అపు ననంగ శక్తుండుగాఁడయ్యె నపుడు

43

ఎవనికీర్తి ముజ్జగతిఁ గీర్తింపబడెనొ
అట్టి సత్య వాక్యఁడు లక్షణాగ్రజుండు
తనదు నాజ్ఞఁ బాలించు లక్షణిని జూచి
సౌమ్యః యనిపిల్చి నాపె యాజ్ఞను నొసంగె

44

“గర్భదోహదమునఁ గోరెక్కగలది యగుచు
నీ వదెన చూడఁగోరె దపోవనాలు

కనుక నావంకతో రథంబుననెపోయి
వాల్మీకి తపోవనినిజేర్చి వదలు మీమె॥

45

తండ్రియాజ్ఞచే జమదగ్ని తనయుఁడు మును
రిపుపుపోఁడె దల్లిని సంహరించె ననుచు
వినిన లక్ష్మణుఁడన్న శాసనము గొనియె
తజచి చర్చింపరానిది గురుల యాజ్ఞ॥

46

అంత వ్రేయవార్త విని నమ్మినట్టి సీత
నపుడు కుదుపకుండ నడచు హయములేరి
రథమును సుమంత్రుఁడు నడపఁగ లక్ష్మణుండు
షనమునకుఁ దీసికొనిపోవ జయలుదేఱె॥

47

చక్కని ప్రదేశములగుండ జనకతనయ
చనుచుఁ బ్రియుఁడెంత వ్రేయకరుఁడనుచు మెచ్చె
కల్పవృక్ష రూపమువీడి కడకుఁ బ్రియుఁడు
నిప్పు డనిపత్త్ర తరువౌట నెఱుఁగదయ్యె॥

48

అర్తి యెది పథిన్ లక్ష్మణుఁడాపుకొనెనొ
అదియ యేమాత్ర మందమై యగపడకయె
యదరు కుడికంటచే "భావియంచు నీకుఁ
గలుగు గొప్ప దుఃఖ" మని మైథిలికిఁదెలిపె॥

49

అమె దుర్జిమిత్తములచేఁ బ్రాప్తమైన
పాథచేఁ దత్క్షణమ ముఖాష్టంబు వాడ
"తమ్ములకు రాజునకును శుభమ్ము లపుత
మనుచు నంతఃకరణముల నపుడు కోరె॥

50

అన్నయాజ్ఞచే సాధ్వీయా నతివ నామె
నడవి విడనాడ సామిత్రి యాత్మనెంచఁ
ద్వారగ తరగ చేతులు ముందు పైకినెత్తి
'వల' దనుచు గంగ వారించుపగిది నుండె॥

51

సారథి హయంబులను నిల్పి స్వందనంబు
నుండి వదినె నిసుకతిన్నె నొయ్యదించి
నావ-బోయ తీసుకొనిరా-నదినిదాటె
స్వప్రతిష్ఠ దాటిన సత్యసంధుడట్లు॥

52

వాక్కెటులొ ప్రకృతిని పొందఁ, బైకిపొర్లు
నశ్రువులు లోనెనిల్చి రామానుజుండు
ప్రభునియాజ్ఞను గ్రగ్గె నుత్పాతకాల
మందు రాళ్ళను వర్షించు నభ్రమట్లు॥

53

స్వీయపరి భవనమను గాలి విఱుగఁగొట్ట
భ్రష్టమై నగ, లను పూవులు రాలిపోవ
వస లతవలె వెంటనే సీత పడెనుక్రింద
తనకు జన్మ మొనఁగిన భూజనని యొడిని॥

54

‘సాధుచరితుండు ప్రేయుఁడు నిజ్ఞోకు కులుఁడు
ఎందుకు హతాత్తుగ నినుఁద్యజించు” నంచు
సంశయించినదివలె భూజనని యిపుడె
ఈపెనుఁ బ్రవేశమిడక లయించుకొనదు॥

55

లలన స్మృతిపోవ దుఃఖమున్ దెలియదయ్యె
వెండి ప్రాణాలురా లోఁదపించిపోయె
లక్ష్మణుఁడు చేసిన యుపచారముల వచ్చు
స్మృతియె మూర్ఛ కన్నను గడుఁ జేటెయయ్యె॥

56

తాను నిష్కల్మషయయినన్ దన్ నిరాక
రించు ప్రేయు సీత సాధ్వి నిందించదయ్యె
స్థిరపు దుఃఖమొందెడి తన్నె మరల మరల
‘నేనె పాపురాలి’ నని నిందించు కొనియె॥

57

చేరి లక్ష్మణుఁడాసాధ్వి నూరడించి
పిదప వాల్మీకి యాశ్రమ పదవిఁదెలిపి

“అస్త్వితంత్రుడ రాజాజ్ఞ నాచరించు
ననుగ గతినుని దేవి! క్షమింపు” మనుచు గూలె॥

58

తా పడిగ నీత మఱదిని లేవనెత్తి
యిట్లునె “సౌమ్య! చిరము జీవింపు మిట్లై
అమృతుడు కుక్షునకుటు నీవన్న కిటుల
నేవిమడచాట నే బ్రీతిఁ జెదినాను”॥

59

నా నమస్కార మత్తలందఱకు వరుస
మనవిచేసి “నాయందును నణఁగియున్న
మీ కుమారుని సంతతి మిగుల కుభము
గనెడు నటు ధ్యానమొనరింపు” డని వచింపు॥

60

“అగ్నితో కుద్ధనగుటఁ బ్రత్యక్షమరసి
హడ, తోకులాడుకొను పల్కులకు నన్ను
వనిఁ దృఢించుట మీ భ్యాత వంశమునకు
తగునె” యని రాజుతో నా సుడిగ వచింపు॥

61

పోని కల్యాణమౌ బుద్ధిపూను నీవు
నన్ను నీయిచ్చచే వీడినావటంచు
నేను శంకింప, జన్మాంతరానఁ జేయు
పాప ఫలమె యీ దుస్సహవజ్రఘోష॥

62

మున్ను వలచివచ్చిన లక్ష్మిఁదన్నివైచి
చనికె నా తోడఁ బ్రీతితోఁ జనితిగాన
ఇపుడు సైవకా లక్ష్మి నీయింటనిలిచి
కిసుక, నీయింట నిల్చునన్ గెంటివైచె॥

63

ఆసురవీడిత భర్తలై యనదలైన
సచల దీనల నీ దయన్ శరణమిచ్చు
యేనిపుడు నీవ యిటు ప్రకాశించుచుండ
పదుల నెవ్వరి శరణొంది బ్రతుకుదాన॥

64

పోని యింక నిన్ గలియు నాశ లేని నేను
వ్యర్థమగు పాడుబ్రతుకును వదలియుండు
నేను నాలోని నీదు సంతానతేజ
మొగిని రక్షించు పనె లేక యున్నయెడల॥

65

నేను సంతతిగని సూర్యుడైని దృష్టి
నిలిపి తపముగావింప యత్నింతుఁ జుమ్మి
ఇంక మఱుజన్మలోనైన నీవె పతిగ
నుండి యెడఁపాపె లేకుండ నుండునటుల॥

66

ప్రభువులకును వర్ణాశ్రమ పాలనంబు
ధర్మమనుచు మనువు విహితంబుచేసె
అందుచే నీవు నను వీడినప్పటికిని
తాపసులతో సరిగఁ జూడఁ దగినదాన॥

67

అనఁగ సరెయని గ్రహించి యామెవాక్కు
రాము తమ్ముఁడు దృష్టి మార్గంబుచనఁగ
పడఁతి యతి దుఃఖభరతవా విడిచి మరల
బిట్టడలి యేడ్చె లకుముకి పెట్టవోలె॥

68

నృత్యముల్ వీడెను నెమళ్ళు, వృక్షవీతతి
రాలెచ్చూలు. లేళ్ళు తిను దర్భలను గ్రక్కె
వనితతోపాటు సమదుఃఖ భావమొందు
వనములును నేడ్చెఁ జిట్టణ ప్రజమె గాక॥

69

వ్యాధుఁడు పడఁగొట్టిన పక్షి నరయఁ బొడమి
యెవని శోకము శ్లోకమై కృతిగ వెలసె
అట్టి యాదికవి సమితుక్కుశాదికంబు
కొలుకుపచ్చి యేడ్పునుబట్టి దరిసె నామె॥

70

నీతను వాల్మీకి తనయాశ్రమునకు తీసికొని వెళ్లుట

వడి - కనులనడ్డు కన్నీరు - తుడిచికొనుచు
 నీత యేడ్చుమాని ముని నీక్షించి మ్రొక్కె
 గర్భ చిహ్నంబులను మౌని గాంచి నీవు
 “పడయుదు సుపుత్రుల” నని దీపన మొసంగె॥

7 1

“వట్టి యవవాదుచే జ్ఞోభపడిన భర్త
 దిగవిడిచె నిన్నునని దివ్యదృష్టిగంటి
 నీవు పరదేశముననున్న నీదుతండ్రి
 గృహమునకె వచ్చితివి విచారింపకమ్మ॥

7 2

స్థిరుడె ముల్లోక కంటకాల్ పెరికి నడఁదె
 సత్యసంధుడె స్తుతి ననిష్ఠముగలాడె
 అట్లయిన నకస్మాత్తు నీ యందుఁ గలుష
 కృత్యుడగుటచే నతఁడంటె కినుకె నాకు॥

7 3

స ద్యోశస్కుఁడు నీ మామ సఖుఁడునాకు
 నిరత సుజన మోక్షగురుండు నీదులండ్రి
 నీవొ యిఁక బతివ్రతలలో నెదుటనుంటి
 నిట్టి నిన్నెటుల ననుగ్రహింపకుండు॥

7 4

తపసి సంపర్కమున శాంతమగు జంతు
 లలరు నాశ్రమమందు భయంబెలేదు
 నీ చునఘ సంతతికిని నిందే యొనర్తు
 నఖిల సంస్కారములు, శాంతవయి వసింపు॥

7 5

తటమునం బర్ణశాల లంతటను నిండ
 తమసుపోఁగొట్టు తమసనీరములఁ గ్రుంకి
 తమనయిసుక తిన్నెల యొడిన్ దైవతతికిఁ
 జలుపు పూజలన్ నీమనశ్శాంతి యగును॥

7 6

ప్రకట ఋతువులఁ గలిగిన పండ్లుపూలు
దున్నకయె పండి పూజకౌ గింజలెన్నోతెచ్చి
నిన్ను మునికన్య లుత్తమ నిపుణమైన
పలుకులాడి నీ నవబాధఁ బాపఁగలరు.

77

నీవు మోయనౌ నీటి బిందియలచేత
నాశ్రమములోని చిలుమొక్కలన్ని పెంచి
సంతతిని గాంచు దాక నిస్సంశయముగ
తీసువులందలి ప్రీతిని చెందఁగలవు॥

78

అని దయాద్వైతై వాల్మీకి యనుచు నపుడు
చూపెడి యనుగ్రహము మెచ్చుకొని యలరు
నీతఁ జిన్ని యరఁగుల పార్శ్వముల లేళ్ళు
శాంత జంతువులుగల యాశ్రమముఁ జేర్చె॥

79

అమెరాకఁ బ్రీతిలు తాపసాంగనలకు
వ్యభలచే దీనయౌ నీత నప్పగించె
అఖిలసారము వీతృదేవు లనుభవింప
శుద్ధి శశికళ నమవస యోషణుల కటుల॥

80

అఖిల పూజలు ముగియ దినాంతమందు
గౌర నూనియ దేవంబు గలిగియున్న
పాప నాజినములులోనఁ బులిచియున్న
కుటీని మునిసతుల్ నీతయుండుటకు నిడిరి॥

81

అందు నభిషేకముల నియతాత్మ యగుచు
నీత విధిరీతి నతిథుల సేవచేసి
నార బట్టఁ దొల్చి పతి సంతతికే గాను
వని దొరకు ఫలాదులన్ దనువు నిల్పె॥

82

“నృపతి యగునె పశ్చాత్తప్తఁడని”
అనుచు తహతహ యింద్ర బద్ధంతకూడఁ

గనుచు, నేతావీలావంబుదనుకఁ దాను
చేసిన నృపాంజ్ఞ నన్నకుం జెప్పెనపుడు॥

83

వెంటనే రాముఁ డబ్రవుల్ వెడలిగ్రమ్మ
మంచుపడియు పుష్పమి చందమామ యయ్యె
ప్రియయొ లోకావవాదుచే గృహమునుండి
యంపబడఁగాని హృదినుండి యైత గాదు॥

84

అంత రాముఁడార్చి దనంత నాపుకొనుచు
ప్రజ వర్ణాశ్రమముల జాగ్రత్త విడత
రాజనగుణ భూన్మండయి భ్రాతృ సమత
ప్రభితము సమృద్ధమునైన రాజ్యమేల॥

85

ఉలికి లోకావవాద కాయొక్క సతిసె
సాధ్వియైనను వెడనాడు జ్ఞాపు హృదిని
ఇంత భావింపరానిదో నేదో సుఖము
పొందె రాజ్యలక్ష్మి సవతి పోరెలేక॥

86

'రావణ వైరి, నీత వసులన్ విడె యన్మగ్రహింపఁ దశ్వమే
ధా వభృథంబు-జానకీదె యాకృతి గైకొని-పూర్తి చేయునం
చే విని నీత యూరడిలి యెంతటిదో ప్రసియుప్రేమ తర్మర
జా విధియంచు నెట్లెట్లులో సైచె వినర్జన ఉన్నహ వృథల్'॥

87

ఇది

నేతా తపో వనవార మను

పదునాల్గవ శ్లోము.

రఘువంశ లహరి

పదునేనవ స్కంధము

శత్రుఘ్నేఽదు లవకాసురుఁజంపుట కేగుచు

వార్మికి యాశ్రమమున విడియుట

అడవిలో నీత నర్థాంగి విడచివైచి
వృథిత రత్నాకరంబులె రళనయైన
వృథివి యొండె విశ్వంశరా విభుఁడతండు
అధిక జాగ్రత నిస్సృహ ననుభవించె॥

1

అవల లవఁబుఁడనెడి యొక్క యసురుఁడేర్చి
యజ్ఞములను వినాశనంబు నాచరింప
శరణు గోరుచు శరణిచ్చు ధరణిపతిని
నరసిరి యమునాతట వాసులైన మునులు॥

2

రాముఁడే యన్నిటికిఁ గూడ రక్షకుండ
అని తెలిసి స్వతేజస్సుచే నడచరతని
ఋషులు రక్షణలేదని యెంచినపుడు
వ్యయపఱచెదరు తపము శాపాస్త్రమేసి॥

3

యజ్ఞ విఘ్న ప్రతీకార మాచరింప
ధీరుఁడతఁడు వారలకుఁ బ్రతిజ్ఞచేసె
ధర్మ సంరక్షణార్థమె ధరణిలోన
హరి యవతరించు రామాదు లట్లు లెపుడు॥

4

వల్లపుడు వేరుధుల ద్వేషించు లవణా
వధ కుపాయంబు చెప్పిరి వారలిటుల
అవము పొలముచే జయింపరాదు గాన
హాలమది లేనపుడే పంపఁ జూడుఁ డనుచు॥

5

తొరగ రాముఁడాజ్ఞయిడె శత్రుఘ్నునకును
మునుల కేమంటు చూడుమి యనుచు నపుడు
అతని శత్రుఘ్ను నామంబు సార్థకముగ
శత్రు నిగ్రహంబునఁ జేయువాఁడు వోలె॥

6

కఘువలన్తులలోనఁ బరంతపుడయి
యే యొకఁడె యైన రిపుల బాధించఁ గలడు
వ్యైకరణ శాస్త్రమున నపవాద లున్న
రెండు సామాన్యములను బాధించునటుల॥

7

తన యన్న యాశిషంబిడఁ
జనియెను రథమెక్కి ధృతిని శత్రుఘ్నుఁ డొకఁడొ
ఘనముగ పుష్పించి నుపా
సనఁజిమ్ము వనస్థలాల చక్కనగనుచున్॥

8

రాముఁడంప సేన భ్రాత శత్రుఘ్నుని
యర్థ సిద్ధి కొఱకు ననుసరించె
అధ్యయనమె యర్థమగు ఇట్లు ధాతువున్
సరిగ అధి యను నుపసర్గవోలె॥

9

రథమునను ముందుఁ గూర్చుండి క్రమత మును
చారెచూప వెళ్ళుచుఁ బ్రదీప్తాంగుఁ డతఁడు
వాల భిల్మల చేతను భాను పగిది
మిగుల భాసిల్లుచున్ బ్రజకగపడియెను॥

10

అతఁడు వెళ్ళుచు మార్గ మధ్యంబునందు
రథపుఁ జప్పుడు వినుచు వక్త్రంబు లెత్తి

యరయు లేళ్ళన్న వాల్మీకి యాశ్రమమున
సేనతోఁ బాటుగ మకాము చేసెనపుడు॥

11

అలసిపోవు గుఱ్ఱాలతో నరుగుదెంచి
యున్న శత్రుఘ్ను రాసుతున్ గన్నమౌని
తపసుచేత సిద్ధించు నుత్తమములైన
కానుకలతోడ గావించె గౌరవంబు॥

12

సీతకు కుశలపులు పుట్టుట

ఆ రాత్రియందె గర్భిణి
యీ రాకొమరు వదెన కనె నిర్దురు సుతులన్
భారిణి సమగ్రకౌశా
గారము దండమునుగన్న కరణిని నపుడే॥

13

అన్నకు సంతతియుఁ గలిగె
నన్న టభమువిన్న లక్షణానుజుడెదలో
మిన్నగ హర్షిలి ప్రౌద్ధుటఁ
గ్రగన్ననముని వీడ్కొని చనె రథయుక్తందై॥

14

అతఁడు లవణు మధూపఘ్నమును పురంబు
చొచ్చెఁ నపుడె కుంభీనసి సుతుఁడు లవణుఁ
డడవినుండి బలిని బోలెఁ బాణితతిని
తీసికొని వచ్చుచుండెను దృపుఁడగుచు॥

15

లవణు డు పొగవోలె నలు పెఱ్ఱనగు తనువు
వసల వాసన, జ్వాలలవలెఁ బసువగు
జుట్టుఁ లిగి, రాక్షసులును చుట్టు తిరుగ
నడచెడి చితాగ్ని పోలిక నడరుచుండె॥

16

లవణుఁడపుడు హాలములేక లభ్యమగుటఁ
గాంచి శత్రుఘ్నుఁడట నడ్డగించె లవణు

మిగుల నవకాశమును జూచి మీదఁ బడెను
పహితులకుఁ గెల్పు కరతలా మలక మగును॥

17

నాడు పొట్టి కేపుడు భోజనంబు మిగుల
క్లాత్తి కాదని తలఁచి యా ముసలిబ్రహ్మ
భయపడినవాఁడు వలె నా భాగ్యవశము
దలన నిర్విచటికి వేగ నంపియుండు॥

18

అనుచు శత్రుఘ్ను భయపెట్టి యనురుఁడతఁడు
వానిఁ జంపఁ గోరికతో నొకానొకండు
పెద్ద వృక్షమును విలాసఁ బిన్నతుంగ
మెక్కఁబోలెఁ బీకివయిచె భుజబలాన॥

19

శత్రుఘ్నుఁడు లవణాసురుని జంపుట

రాక్షసునిచేతఁ బయి వినరంగఁబడిన
యా ద్రుమమ్ము శత్రుఘ్నుని యధిక నిశిత
వాణములచేర మధ్యగా వ్రక్కలగుచు
రఘుకొమరు సోకకే పుష్పరజముఁ గలిసె॥

20

అతరువు ముక్కలొటచే ననురుఁ డపుడు
భిన్నముగ నున్న యముముష్టి విధముఁదోచు
గొప్ప బాతి బండను రఘు కొమరుమీద
నెత్తి నులుపుగఁ గొట్టెను హత్తుకొనఁగ॥

21

అపుడు శత్రుఘ్నుఁడు వడి నైంద్రాస్త్రమేసి
గట్టిగా దాని మధ్యనే కొట్టి వైచె
నంత నదియు నిసుక రేణు లంతకందె
రూపమునఁ జిచ్చి పరమాణు రూపమొందె॥

22

అనురుఁడంత త్వరగ కుడిహస్త మెత్తి
పరువులెత్త శత్రుఘ్నుపై పడియె దుమికి

శత్రుఘ్నుఁడు లవణాసురుని జంపుట

207

మిగుల నుత్పాత వాయువు లెగురఁగొట్టఁ
గూలు నొక తాటిచెట్టున్న కొండవోలె॥

23

అపుడు శత్రుఘ్నుఁడొక వైష్ణవాస్త్రమేసి
హృదిని భేదింప లవణుండు క్రిందఁబడఁగ
భూమి సర్పంబు కంపించె పోయె నంత
నాశ్రమస్థుల కంపమో యణఁగి పోయె॥

24

పడిర లవణాసురుని పైనిబడియె వేగ
అడవిలోని సనుస్త విహంగమములు
వాని వైరి శత్రుఘ్నుపైఁ బడియె వేగ
స్వర్గమందుండి పుష్పపర్వములజాలు॥

25

ఆ ప్రవీరుఁడు లవణుని హతమొనర్చి,
చేవ తేజస్సు తగి యింద్రజిత్తుఁ జంపి
శోభిలెడి లక్ష్మణుని తోడి సోదరత్వ
మిప్పుడు గద పొందితినని హృదిని తలఁచె॥

26

తమదు కార్యాలు నెఱవేఱఁ దపసులెల్ల
మెచ్చి కొనియాడుచుండగ మిగుల నపుడు
తగిన విక్రమంబున నున్నతంబై యైన
యతని శీర్షము సిగ్గుచే క్షితిని వంగె॥

27

పౌరుషమె భూషణంబుగఁ బొలిచియుండి
యతఁడు కాళింది తీరంబు నందు నొక్క
పురమును మధుర మధుర రూపుఁడును ఘనుఁడు
నగుచు నిర్మించె నిర్మమ స్వాంతుఁడయ్యు॥

28

అది సురాజు గలిగియుంట నందమొలుకు
పౌర సంపదచేతను భాసిలెడిని
స్వర్గమందెక్కు వైసట్టి జనులఁదెచ్చి
యిందు పసియుంట పోసియో యంచు వెలయు॥

29

అందు సౌధమెక్కి యతఁడు చక్కవలున్న
యమున నదిని ప్రీతి నరయుచుండి
స్వర్గ రచనగలుగు వర వృత్తి జడవోలె
సందమీను దాని నరసి మెచ్చె॥

30

జరక నచట దశరథ జనకు
లకు సఖుఁడు సుమంత్ర ద్రష్ట ప్రయతుఁడు నగు వా
ల్మకి సఖుడెడఁ బ్రీతిని నీ
త కొడుకులను సంస్కరించెఁ దగు శాస్త్రవిధిన్॥

31

శైశవము సుంతదాటిన
యా శిష్యులకు సాంగవేద మధ్యయనమ్మున్
చేసిన తజ్జిఁ దొరి తనకృతి
నా సుభగుల చేతగానమటు పొడించెన్॥

32

కుశలవులు రాము చరితము
విశదముగ మధురముగఁ దల్లవినఁగా నెదుటన్
కుశలతఁబాడిరి విరహ
ర్తిచుంత పాపము జననికి తీరెడి రీతిన్॥

33

మిగిలిన రామున తమ్ములు
ముగురును త్రేతాగ్ని తేజములుగలవారై
ముగరైన నృభార్యలయం
ద గనిరియిఁక నిద్దబేసి తనయుల నఁతన్॥

34

జ్యేష్ఠభక్తుఁడు శత్రుఘ్నుఁ డిష్టరీతి
జితరీవులు సుదామపు బహుప్రతుఁడునను కు
మారు లిద్దిఱకును భీతిమధుర విదిశ
యనెడు పట్టనములమజి యప్పగించె॥

35

అవల వార్చికిఁ దపోవ్యయంబు మరలఁ
గాక పోవుతమని యదుపోక దాపె

కుశలపుల గాన మాధురిఁ గ్రోలి చేష్ట
లన్ని యుడుగు మృగములున్న యాశ్రమమును॥

36

లవణుఁ జంపుట వల్లను ప్రజలు మిగుల
గౌరవంబుమీఱఁ దన్నుఁ గాంచు చుండ
ఆత్మవశియైన శత్రుఘ్నుఁడంతఁ జొచ్చె
నందముగఁ దీర్చు పథులొప్పు నా యయోధ్య॥

37

అపుడు సభలో సభాసదు లాదరింపఁ
గూరుచున్న యన్నను గన్నులారఁ జూచె
మై ధిలిఁ ద్యజించి క్షితి కసామాన్యమైన
పతిగ నలరారు రాము సర్వాభిరాము ॥

38

అన్న యపుడు మ్రొక్కిన లవణాంతకరునిఁ
జాలఁగా నభినందించెఁ గేలఁదట్టి
కాలనేమిఁ జంపుటచేతఁ గరముమెచ్చి
స్వర్గవిఘ్నఁడు దేవేంద్రుఁడు శార్జీనట్లు ॥

39

అతఁడాతని నడుగ వృత్తాంతమెల్ల
రాజునకుఁజెప్పఁ, దగిన కాలంబునందు
నీత నప్పగింపఁగ బోవు నాతొలి కవి
యాజ్ఞచే సంతతిని జెప్పఁడయ్యె నపుడె ॥

40

శంబూకవధ

ఒక్కనాఁడు గ్రామీణుఁడౌ నొక్క విప్రుఁ
డికను బ్రాయంబురానట్టి యొకని బాలుఁ
దనదు నొడిపాన్పునుండి క్రిందకునుదింపి
రాజుద్వారానఁజేసె నాక్రందనంబు ॥

41

ఓయవనిరొఁ యెంతటి శోచనీయవైతి
దశరథుని నుండి నాటి క్రిందకును బడియు

2.9

రాము చేతిలోనఁబడి దుర్వారమైన
కష్టమునకంటె మిక్కిలి కష్టపడితి ||

42

కతని శోకకారణ మృత్యువాలకించి
కష్టపండిగు రాముండు లజ్జపొందె
ఎందు నిష్పృహరాజ్యాన నింతవఱకు
నెపు డకాల మృత్యువు ప్రవేశింపలేదు ||

42

ఎ|| అనఁగనపుడు రాముఁడు
కబయొకటో నేపు కమియింపుమనుచు నతఁడు
హోయమని యేడ్చు నాద్విజు నూరడించి
అంతకు జయించు నిచ్చచే నపుడెమదిని
పుష్పక విమానమును ధ్యానమును నొనర్చె

43

శస్త్రమునుదాల్చి యా రఘుసత్తముండు
వెందునో పుష్పకమునెక్కి వెడలునంత
వాని ముందెయొక యశరీరవాణి, గూఢ
హిమమున బయల్ వెడలె నీరూపముగను ||

44

“రాజు! నీదురాజ్యములోనఁ బ్రజలలోన
నొక్కయవచార మిప్పుడె యుద్భవించె
దరగ దాని నన్వేషించి శాంతిగూర్చు
మీవీరఁగ్రత కృత్యుండ వయ్యెదపు సుమ్మి ||

45

అనెడి యాహ్వానముచే రాముఁడపుడు జగతి
వర్ణముల యవచారంబుఁ బాపఁదలఁచి
వేగమునఁ జరింపని ధ్వజబృందమొప్పు
పుష్పకముతోడ దిశలకుఁ బోయెఁద్వారగ ||

46

వీచప వృక్షశాఖ నవలబించి, పొగలు
గ్రోలుటల నెఱుగొకన్నఁ గొనలుగలిగి
తలను గ్రిందుగనుంచియె తపముచేయు
చున్న యొకని నిష్పృహ వంశ్యుండు గనియె ||

47

అప్పుడాతని పేరును నన్వయంబు
 నధిపుడడుగ “నేశంబుకుండనెడి శూద్ర
 వంశ్యుడను నింద్రవదవిని బడయఁ దవము
 చేయుదు “ననుచు నాధూమపాయి యనియె”

48

తపమునం దధికారమాతనికి లేమిఁ
 బ్రజకుఁ బాపముగలిగించు వాఁడెయగుట
 తల నరకఁదగు వానిగా ధరణి విభుఁడు
 నిశ్చయించి శస్త్రంబుపూనెను క్షణంబు

49

గడ్డమును మీసములు స్ఫులింగముల చేత
 సగము కాలినవాని శీర్షంబు నవుడు
 హిమకణములఁ జెడిన కేసరములు గలుగు
 తమ్మిబలె నూడెప్పగళ నాశమ్మునుండి”

50

నృపతిచేత స్వయముగ శిక్షింపఁ బడుచు
 ఆచరింప నశక్త్యము, నాత్మపర్ణ
 ధర్మము నతిక్రమించిన తపముచేత
 నైనఁ బొందని సద్గతి నతఁడు పొందె”

51

మార్గమున స్వ స్వరూపుఁ గన్పఱచియున్న
 ఘనపు బోజస్సుగలుగు నగస్త్యు చేత
 ఆరఘూత్తంసుఁడెంతయో చులరి వెలిగె
 కాంతిలెడి చంద్రుడే శరత్కాలమట్లు”

52

త్రాగఁబడిన సముద్రంబు, తన్నువదలి
 వేసినందువలన దాని వెలను బోలె
 నిచ్చినట్టియు దివ్యుల్ గ్రహించు నొక్క
 టగు నలంకారము నగస్త్యుడతని కొనఁగె”

53

జానకీ కంత సంస్కర్ప కానకున్న
 వాహుపున నాయలంకార వరముఁదాల్చి

మహిత రాముడయోధ్యకు మరలు క్రీతమె
యమపురి మరలెమ్మతుడు విప్రతత్వజుండు

54

బ్రాహ్మణుని కొడుకు బ్రతుకుట

అడిగె బుత్త్రుని బొందిన ద్విజుడు మెచ్చి
యమనినుండి సుతుడు వచ్చునట్లుచేసి
ప్రహేలిన రఘుత్తముని తాను ముందుచేయు
కిరస్కతిని స్తుతిచే నివర్తింప జేసె॥

55

చూగమాచరింప హయమును విడిచిన
మతని కసుదులు కవు లవనిపతులు
పిల్లమునకు మబ్బుజలమిడి నట్టులు
పాల కాసుకల నొసంగినారు॥

56

చూగమునకు నాహ్వానము లందుకొన్న
యూపహర్షులు భౌమంబులైన యిండ్లె
కాక నాక్షత్రదేశ భాగములు కూడ
త్వరగ విడివచ్చిరిక దిగంతములనుండి॥

57

నాల్గద్యౌరముల్ ముఖము లనంగనొప్పు
నాయయోధ్య పురోపకంఠ్యమున ఋషులు
నిలువనపుడు వెంటనె లోకములుసృజింపఁ
పరగిన విధాత దేహంబువలె జెలంగె॥

58

జానకిని ద్యోజించుటకూడ శ్లాఘ్యమయ్యె,
యజ్ఞశాలయందున్న రామాధిపతికి
భార్యనింకొర్తు గైకొని పతికినపుడు
స్వర్ణమయి నీతబొమ్మయె భార్యయయ్యె॥

59

ఆవల శాస్త్రోక్త సామగ్రికంటె నధిక
మైన సంభారములుగలిగి యజ్ఞమలరె

అందు కర్మలకున్ విఘ్నమాచరించు
రాక్షసులె యజ్ఞమునుగాచు రక్షలయిరి ॥

60

కుశలవులు రామాయణము గానముచేయుట

అచటనిరక వాల్మీకి యుపజ్ఞమై వెలంగు
కరుణ రామాయణమును మధుర గళాల
జానకి సుతల్ కుశలవులచ్చటను నిచట
గురువు ప్రేరేపఁబాడిరి సరస ఫణితి॥

61

ఇదియొ శ్రీరాముఁచరిత, యింకఁగృతియొ
వాల్మీకి కవిది, కిన్నరస్వనులొ వారు
యింక నాలకించెడివారి హృదయసీమ
నోది లోఁబఱచుకొని హరి పశుండు

62

వారల యాకృతి మాధురి
వారలగానమధురిమయుఁ బ్రాజ్ఞులుతెలుపన్
శ్రీరాముఁడు తమ్ములతో
నారసి వినియెఁ గుతుక మెదయందు జనింపన్ ॥

63

వారిగానంబు వినుటలోఁ బరవశమయి
రాజుసభ కనులఁగన్నీళ్లరాల మీఠె
ఉదయకాలాన మంచుసోనఁ దడిసియును
వాయువే లేక తగువన వాటివోలె ,

64

వయసువేషాల రాముతో స్పర్థ చేయు
ఆకుశలవుల సాదృశ్యమరిసి జనము
అపుడు కనుటెప్పపాటు వేయకయె నిలచె
పత్రమున వ్రాయఁబడియున్న ప్రతిమలట్లు ॥

65

నృపతి నిస్సృహఁడగుటచేఁ బ్రీతితోడఁ
జేయు దానాల నెంతయచ్చెరువు లోక

మొందెనో యంత కుశలవు లుభయు లందు
సున్న కౌశలము నెడల నొందలేదు ॥

66

“ఈ గేయమెవరు నేర్పిరి
యాగేయము లేకవి రచించె” నటంచున్
ఈ గతి తా రాజుడుగన్
జాగుగ వాకొనిది వారు వాల్మీకి పేరున్ ॥

67

విదపవాల్మీకి కరికి పృథ్వీధవుండు
తమ్ములను చెంటనిడుకొని త్వరగపోయి
తనదు దేహమునుగావ తక్కిన సమస్త
రాజ్య మామహర్షికి సమర్పణముచేసె ॥

68

అవుడు వాల్మీకి యాసీతయాత్మజాలను
“వీరు నీసుతులనిచూచి కారుణికుడు
కవియునైన యాఋషియు నాశ్మతలేంద్రు
ఇటులవేడె జానకిని గ్రహింపుమనుచు

69

“తండ్రీ : నీస్నుష మాకునందఱకు ముందు
అగ్నిఁ జరిపద్దురాలయి యతిగవెలిఁగె
అయిన నారాక్షసేంద్రు దౌష్ట్యంబువలన
నిచటప్రజ దానినమ్మరై రేమిచేతు

70

ఇందుచే న్వ ప్రవృత్తిఁ గూర్చి
కిత వీరిని నమ్మింపఁజేయుఁగాక
ఇంక సత్ప్రతవతియైన యీమెనపుడు
చేసె నీయాజ్ఞచే గ్రహియింతుఁ జుమ్మి ॥

71

అనుచు నిట్లు రాజుప్రతిజ్ఞయాచరింప
అశ్రమమునుండి జానకి నపుడు మోని
అటకు రప్పించె శిష్యులనంపి వేగ
స్థిరనియములచే స్వార్థసిద్ధినట్లు ॥

72

నీత భూమిలో ప్రవేశించుట

పెదప మఱుదినంబున రఘువిభుఁడు రాముఁ
డటకుఁ బొరులరావించి యందుఁ గూర్చి
ప్రస్తుతంబైన కార్యంబు ప్రస్తుతింప
వాల్మీకికవి నాహ్వానించెఁ బ్రజలదరికి #

73

సుస్వరమున సంస్కారాన శుద్ధమైన
ఋక్కున మదర్చిసూర్యుని దలఁచినట్లు
చెంతనిదువురుసుతులున్న నీత తోడ
ఋషి యుదర్చియౌ రాముఁడున్నెడకు వచ్చె #

74

మిగులఁ గావిరంగు పలువ మేనఁదాల్చి
తనదు పాదంబులపయిని కనులు నిలిపి
శాంతమగు మేనిచేతనె ‘జనకతనయ
సాధ్వీ’ యనునూహ జనియించె జనులమదిని #

75

పొరులామెను గనుఁగొను పథము నుండి
వెనుక మరలించు కన్నుల వెలయుచుండు
స్వ స్వముఖములక్రిందకు వ్రాల్చి కొనిరి
పూర్తిగాఢలించిన వరిమొక్కలట్లు

76

ఆసగమునందుఁ గూర్చుండి యామహర్షి
యనియె నిటు “బిడ్డ : నీపతి యరయుచుండ
జనము నీవరిత్రమునందు సంశయంబుఁ
జొరని యటునిదర్శనముఁ జూపు” మనుచు #

77

ఇంక వాల్మీకి పరశిష్యుఁడిదిన పుణ్య
జలము నాచమనముచేసి జనకపుత్రి
అతిపవిత్ర చరిత్ర తానప్పుడిట్లు
విశద సత్యసరస్వతిన్ వెల్లడించె #

78

“క్షణము నే మనోవాక్యాయ కర్మలందు
 జతియెడ వ్యభిచరింపక వరలితేని
 నీవు విశ్వ విశ్వంభరాదేవి : జనని :
 నన్ను నీతోలయించుకొనంగఁ దగుదు” ॥

79

అనుచు నాసాధ్వియటు పలుకు నాక్షణంబు
 యులుదేజిన యాభూమి పగులునుండి
 మెఱయు మెఱపు మహాజ్యోతి కరణీనొక్క
 వెలుగు వుంజము మిర్మిట్లుగొలిపి వేడలె ॥

80

అచటఁదై కాది శేష సహస్రఫణలఁ
 జిమ్మఁబడుచున్న సింహాసనమ్ము నందుఁ
 గూరుచుండి, సంద్రపు మొలనూలుదాల్చి
 యవ్వసుమతి సాక్షాత్తు ప్రత్యక్షమయ్యె ॥

81

ప్రియుఁ దదేకదృష్టి వీక్షించు నేతను
 ఒగి వసుంధర యొడినుంచుకొనుచు
 వడిఁగయికొని పోయెఁబాతాళ మారాముఁ
 తెంత వలదనుచు వచించుచున్న ॥

82

అంకమతో నేతఁడనకప్పగింపఁ గోరి
 ధనువుతో భూమికి క్షింపఁ దలఁచి లేచు
 రాముక్రోధమును విధి జలంబుదెలియు
 గురువు విజ్ఞాననిధి శాంతిఁగఱవి మాన్పె ॥

83

తీదప యజ్ఞాంతమున రఘువిభుఁడు ఋషుల
 ప్రేయసఖులఁ గడుఁబూజించి వీడుకొల్చి
 నేతపైఁగల యంతటో స్నేహనీమఁ
 బ్రణయమును నేతతనయులపై ని నిలిపె ॥

84

అయుధాజిత్తు సందేశ మనుసరించి
 క్షుణ్ణ భరించు రాముండు ప్రభావమీయఁ

యముఁడు శ్రీరాముని దగ్గఱకు వచ్చుట

217

ఖరఁగు సోదరుఁడైన యాభరతునకును
సింధువనెడి దేశమును శాసింప నొనఁగె ||

౪౮౫

అందు గంధర్వులను సమరాంగమున
భరతుఁడు జయించి యంతట వారిచేత
అయుధంబులఁ ద్రొజ్జించునట్లు చేసి
వట్టునటు చేసె వీణాది వాద్యమొకటె ||

౪౮౬

తక్ష పుష్కలులనెడి స్వాత్మజుల ఘనుల
తక్ష పుష్పలాఖ్యుల రాజధానులందు
సరిగ నభిషేక మొనరించి భరతుఁడపుడు
మరల శ్రీరామసన్నిధి కరుగుదెంచె ||

౪౮౭

వేదప లక్ష్మణుఁడు గూడ స్వీయసుతుల
అంగదుఁడు చంద్రకేతువు ననెడి వార
రఘు విభుని శాసనమున కారావధంబు
అనెడు దేశానఁజేసె రాజ్యాధిపతుల ||

౪౮౮

ఇటుల దేశంబుల నభిషేకించి సుతుల
రామ లక్ష్మణాదిగ రఘురాజులపుడు
భర్తృలోకము పొందిన స్వజనులకు
వరుసగా నొసంగిరి నివాపాంజలులను.

౪౮౯

యముఁడు శ్రీరాముని దగ్గఱకు వచ్చుట

అవల మునివేషమున వచ్చి యంతకుండు
రాఘవునిఁబల్కె “మ నమిద్దఱమును నొంటి
మాటలాడవలె మనము మాటలాడు
నొడల వచ్చువారిని త్రొజ్జింపవలెను” ||

౪౯౦

అనఁగనది యొప్పుకొన్న రామాధిపతికి
అతఁడు తననిజరూపంబు నరయఁజూపె

ప్రహ్మయాజ్ఞచే నీవింక స్వర్గమునకు
రావలయునంచు నటు విన్నవంబుచేసె ||

91

వారి నెయమంబు తెలిసియున్ ద్వారమందొ
రక్షణకు నెయమితుఁడో లక్ష్మణుండు
భయముగొని శాపమునకు దుర్వాసురాక
చెట్టి వారెనియమము వోచ్చిన్న పఱచె ||

92

ప్రకట యోగమార్గమెఱుంగు లక్ష్మణుండు
సరయునది తీరమునకేగి స్వతను విడచి
అన్నదైన శ్రీరాముని యాప్రతిజ్ఞ
సత్యమొనరించె నాజ్ఞానుసారె యతఁడు ||

93

తనదు నాల్గవయంశ యాతండు ముందొ
స్వర్గమును నధిష్ఠింప వ్యాకులుఁడయి
కాముఁడు స్వశరీర మాత్రమున నుండె
భరణి మూఁడె పాదములున్న ధర్మమట్లు ||

94

అరిగజమ్మల కంకుశమైన కుశున
కాముఁడు కుశావతియన్ పురాన నిలిపి
హడలు నుడుల నుజునులకు నట్రులవము
బయలుపుని శరావతీపురిని నెలిపె ||

భేదఁడనుజులు తోనరుదెంచు చుండ
చనుచు త్రేతాగ్నులను ముందె యునుచుకొనుచు
అధిపునెడ వత్సలత స్వగృహులు తక్కు
వెన నయోధ్య రా నుత్తర దిశకుఁబోయె ||

95

భావ మెఱిఁగిన రాక్షసుల్ వానరులును
కడిమి మొగ్గల యంతేసి ఘనములైన
ప్రజల కన్నీటి బిందుల వానఁదడియు
కాముఁడేగిన దివ్యమార్గమునఁ జనితి ||

96

శ్రీరాముడు వైకుంఠమున కేగుట

భక్తుల ననుగ్రహించెడి ప్రథిత యశుడు
కని విమానము రాగఁ దన్ననుసరించు
పౌరులకు సరయునదిన్ స్వర్గసౌధ
మెక్కఁ జేయునిచ్చెనగ రచించిమించె #

97

మసలి యటమున్ను జనులసమ్మర్దమెల్ల
గోప్ర తరణతుల్యంబయి గొప్పదగుట
దాని పేరఁదత్పత తీర్థంబు భువిని
గోప్రతర తీర్థమనిగాంచె సుప్రసిద్ధి #

99

దేవాంశలైన యాసు
గ్రీవాదులు గొని స్వమూర్తి, కృతకృత్యులు కాన్
దేవులయిన వారికి రఘు
దేవుడు స్వర్గాంతరంబు దిరుగసృజించెన్ #

100

ఇటు శ్రీవిష్ణువు దేవకార్యమగు లంకేశాసురచ్ఛేదమం,
తటఁ గావించియు దక్షిణంపు దిశగాఁ దచ్చిత్రకూటాద్రిపై
నటులే యుత్తరదిక్కు శీతగిరిపై నాకీర్తి కంఠాలటుల్
పటువౌశక్తి విభీషణున్ బవనుజున్ భావించిస్థాపించెఁగా #

101

ఇది

శ్రీరామ స్వర్గారోహణమను
పదునైదవ సర్గము

రఘువంశ లహరి

పదునాఱవ సర్గము

అయోధ్యానగరదేవత కుశునికి తన దీనావస్థ తెలుపుట

పదప రఘువీరు లేడ్లురు పెద్దతనముఁ
బట్టి గుణములఁ బట్టియు భ్రాతృకుశుని
మణివిశేషాలఁ బూజింతుఁ ఘనులువారి
ముమల సాభ్రాతము కలకమాగతంబు ||

1

ఆనకట్టలు, కృష్యాది, హస్తీబంధ
మాదిగ ఫలించు కర్మల నతినమర్చి
లగుచు నన్యోన్యదేశాల హద్దులెపుడు
తటమును సముద్రములువోలె దాటిపోదు ||

2

భువిఁ జతుర్భుజనంశచేఁ బొడమి మిగుల
దాన మర్యాద దాటని తత్కులంబు
అమర గజములలో సామజము విధాన
విశ్వామున నెన్నిది విధాల విస్తరించె ||

3

ఒకనాఁడాకుశుఁ డర్ధరాత్రమున నెంతో దేవముల్ శాంతిపా
యక వెల్గొంద, జనంబు నిద్రగొను శయ్యామందిరమ్మందు మే
లుకొనే యుండి కనెన్ - ప్రవాసము ప్రియుల్ పోవన్ వ్యధఁజెందునా
సకేయన్ బోలు నదృష్ట పూర్వనొక యజ్ఞాక్షిన్ మహాశ్చర్యఁడై ||

4

ప్రముఖ నజ్జన సమ రాజ్యలక్ష్మి గలిగి
యింద్ర సమతేజుఁడై బంధులెసఁగి, రిపుల
గెలుచు కుశునియెదుట నామెనిలిచియుండి
జై మహారాజ! యనుచు నంజలినిబడై ||

5

అపుడు ద్వారముల్ మూసియున్నప్పటికిని
అద్దమును నీడవోలే హర్మ్యమును జొచ్చు
నామెతో విస్మయముచెంది యనెఁ గుఱుండు
మొదటి సగమేనుచే పొన్నువదలి లేచి ॥

6

“గృహము మూసియున్నను ప్రవేశించినావు
నీకొ యోగశక్తియును గన్పింపదయ్యె
ఎంతో దుఃఖితాకృతి భరియించుచుంటే
తమ్మితీవ హిమగతోపద్రవము నట్లు ॥

7

ఈపు కళ్యాణి! యెప్పుడె, వెవరిసతివి
ఈపు నాదరిరాకకు హేతువేమి
జిత మనస్కులౌ రఘువుల చిత్తవృత్తి
పరసతి విముఖుంబని యెంచి మఱివచింపు

8

అపుడాస్త్రీ యనె “నీదుతండ్రి తనతో నాపారులన్ గొంచు డ్లో
ణివ! వైకుంఠ పదంబుచేరె నిటులన్ నిర్దోష నన్వీడి; నే
నిపుడో నాధుఁడులేని దాననయితిన్ వీక్షింపు, నన్నాయయో
ధ్యపురే రాజమహాధి దేవతగనీ స్వాంతాన భావింపుమీ ॥

9

మణినిధుల సారఁ బురివిడి
ఘనరాజ్యపుటుత్సవములు గల సంపదలన్
గనియు రవికులుఁడు శక్తుఁడ
పు నయిననీపుండ దైన్యపూర్ణగనుంటిన్ ॥

10

ప్రభుపులేక నావాసంబు, వందలేసి
భవనములు, వరాండాల్, కోటప్రహరి, కూల
భానుఁడ స్తమింపఁ దుపానువలన విడిన
యభ్రములుగల దివసాంతమట్లు వెలయు ॥

11

యామినుల నందియల్ ఘల్లుమనుచు మ్రోయ
నెచట నభిసారికలు చరిం త్రచటిరాజ

ఉదవి నతిమ మోములనుల్గ్ లెదుర వెలుగ
మాంసము వెదకు నక్కిలు మనలుచుండె ||

12

ప్రమదాకుల్ జలకేళిదేలి దిగుడుంబాపుల్ కరాగ్రాల మో
చ మృదంగధ్వని నేజలాలుమిపులన్ గంభీరతన్ జేయునా
చిమిదంభస్సులు నేడొ వన్యమహిషాల్ వేగన్ విజృంభించి శృం
గమలన్ గొట్టెగ్గ దాశలేక సతమున్ గావించు నాక్రొశముల్ ||

13

తరుల దరివాసయట్టులు విరిగిపోవ
నామృదంగ ధ్వని చన లాస్యములుమాని
ప్రమదవానలొల్గెలును పింఛముల మాడ్చె
నేళిమకు, లడవి మయూరాలెయ్యె ||

14

పారాజిహ్వా యు కాశ నొ
మాడిలు నేమెట్లవరుస నడుగులనిడి, రా
దారి ముజికిచేయుఁ బులుల్
వాడిదముగఁ జంపి లేళ్లతడి రక్తముచే ||

15

తామర పూవుఁదోటలఁ జదంబిడినట్టులు నాడయేనుఁగుల్
తామర తూండ్ల ముక్కలిడులాగు లిఖించిన యేస్సబొమ్మలన్
చేమయి గొళ్లకూలముల భిన్నమొనర్చుచుఁ గుంభపాశు, లం
దా మృగరాజులెన్నియొ విహారము సల్పుచునుండె నిప్పుడున్ ||

16

రంగు చెడిపోయి బూడిద రంగు గలిగి
స్తంభములపై నిగల వనితాప్రతిమల
కచట విడిచిన యంటుకొన్నట్టి తెలుపు
పాము హసాలె యెడపై ని పయఁటలయ్యె ||

17

పాడు పడుగోడలు నల్లఁ బడంగ వెల్ల
లట నిటును గడ్డిమొలచిన హర్మ్యపాళి
ముత్తముల జాలువలె బుద్ధములె యయినను
చంద్రకిరణాలు ప్రతిఫలించవు మునుపువె ||

18

శాఖలను వంచివేసి పుష్పము లొయ్యార్లు
జాలిగా మెల్లఁగ గ్రహించి చనుచు నుండ్రొ
అట్టి నాపూవుఁ దోఁటలో నలరుదీవ
లరిసి బోయలవలెఁ గవుల్ విలుగఁ గొట్టు ॥

19

రాత్రులను దీపకాంతుల్ విరాజిలకయు
పవలును సతీముఖశ్రీలు ప్రకటపడక
లగుదుధూపాలు ధూమాలు సణఁగిపోవ
మురుపు కిటికీల సాలెగుండ్రొరసి నిండు ॥

20

పూలుఁ గుంఠమాక్షత సైకతాలు లేక
స్నాన చూర్ణాలు గంధాల జాడలేని
కూన్య సరయుజలాలు చొచ్చియున్న
దరుల ప్రబ్బలిపొదల యిండ్లరసి యెట్లు ॥

21

కనుక నీచిప్పుడీవసతిని త్యజించి
వంశ రాజధాని నయోధ్యఁ జడయునన్న
మును నిమిత్తవశతఁగన్న మనుజుజన్మ
వదలి నీతండ్రి హలిహపు పడసినట్లు ॥

22

అట్లెయిది యామె ప్రణయంబు హర్షమొప్పుఁ
దెలిసియారఘూత్తముఁడు ప్రతిగ్రహించె
అయయోధ్యాధి దేవత యవుడు మెచ్చి
మరి ప్రసన్నాస్య మమరఁగ మాయమయ్యె ॥

23

కుశుఁడు అయోధ్యకుఁ బోవుట

సరిగ రాత్రిచొనదుభత సంఘటనము
ద్విజులకు సఖలోఁ గ్రొద్దుట విభుండురెల్ల
వారలు నభినందించిరి స్వతహా పట్ట
కాధి దేవత పతిగ నిన్నుఁగె ననుచు ॥

24

అతఁడు కుశావతిని శ్రోత్రీయ వశఁజేసి
 మూలకనుకూల మైననాఁడంతి పురము
 తో నయోధ్య వైపుగ సేవతోడఁ జనియె
 జలదబ్బందాఁతొ సగ్విసఖుఁడువోలె ॥

25

భృజముల నజంబులే పూలవసులుకాఁగ
 జరు గజంబులె కేళికా గిరులుకాఁగ
 రథ గజంబులె రాజహర్ష్యములుకాఁగ
 సేన పతికి జంగమ రాజధానియయ్యె ॥

26

వెఁగొడు గనుస్వచ్ఛ రుచిమండలము గలుగు
 పుష్ప డయోధ్యఁ బచ్చిన సేన కొమరు మిగిలె
 ఉదయ మొందిన చందురుఁ డుదధిగట్టు
 పైపు తీసికొనుచుఁ బోవు వార్ధివోలె ॥

27

మయలువేడిన కుశరాజు బలము శ్రమను
 పైచిశక్తిలేనిదివోలె సర్వవసుధ
 పడిలి ధూళియయి ద్యోతీయ విష్ణుపదముఁ
 జడములిడి యెక్కిపోవుచున్నదియ వోలె ॥

28

వెడలఁబోయి కుశావతి నడరుచుండి
 మార్గమధ్యాన నడచుచు మసలుచుండి
 ఒచట న్మృపుసేనఁ గనఁబడె నచ్చటచట
 దేనికదె పూర్ణమను బుద్ధిఁ దీర్చెమదిని ॥

29

కుసుమి యేస్థల మదవారి భృశము కురియ
 దారిలో ధూళి బురదయై మారిపోయె
 తురగముల డెక్క దెబ్బల త్వరితగతుల
 నా బురదయును ధూళియై యమరెత్తుటని ॥

30

వింధ్యగిరి చరియల నడివీధులరసి
 మార్గమున బహువిధముల మసలుచుండి

కరము భృశిచేయుచు గుహామఖాలు సేసె
మఱిప్రతిధ్వనింపఁ జేసి నర్మద విధాన॥

31

గైరికాదిధాతులు పొడియై రథాల
చక్రధార లెట్టవడఁ దూర్యక్రమాల
యెన్గు ఘీ కృతుల్ గుఱ్ఱాల హేషలొరయఁ
గడచె వింధ్య బోయలిడు కాన్కలను గనుచు ॥

32

వింధ్య తీర్థాల గజసేతు విధులఁజేయ
నెదురు పడమరఁజను గంగనిట్టె దాటి
చదలనెగిరెడి హంసల కదలుబెక్క
లశ్రమగవచ్చు చామరా లతనికయ్యె ॥

33

కవీలు రోషంబుచే భస్మగా నెసంగు
తనదు పూర్వుల మేను లుత్తమపురోక
మొద హేతువై నొకలన్ గ్రిందు మీఁదు
లయి త్రివళగయౌ గంగకతఁడు మ్రొక్కె ॥

34

ఇటులఁ గొన్నిరోజులలోననేఁగి పధిని
కురుఁడవుడు సరయునదికూలమరిగి
యాగములుచేసి రాఘవు లరఁగులందు
సరిగపాతు యూప స్తంభ శతములరసె ॥

35

పూలచెట్టుల కొమ్మల లేల వంచి
చల్లని సరయుఁ తరంగాల మెల్ల సోకి
అల్ల కులరాజరాధి యలరుఁదోకు
యనిల, మెదురేగి కుశసేనయలఁత మాన్పె ॥

36

వైరులయెద బాణములుపాతి, ప్రజకుమిత్ర
మయి, కులంబునకు ధ్వజమౌ, నధికబలుఁడు
కురుఁడు ధ్వజములు విహరించ గొప్పసేన
నప్పురికి వెలుపల విడియంగఁజేసె ॥

37

విభునిచే నెయుక్తులగు శీల్ప్రవణంబు
ప్రథిత సాధనంబులు గల వారె యగుట
బాడఁజు నయోధ్యదిద్ది నవంబు చేసె
రఘుములు — కురిసి — గ్రీష్మార్త నవనిఁబోలె

38

ప్రముఖ దేవాలయంబులు వఱలు పురికి
వాస్తు తెల్సి యుపవసించు వారిచేత
పసులు కానుకగఁ గల సపర్యలెల్ల
రఘుకుల వదుండు చేయించె శ్రద్ధతోడ

39

ఆ కుటుంబంత రాజ హర్మ్యాంగణంబు
గాముకుడు కాంతా హృదయంబు కరణిఁ జొచ్చె
ప్రకటరీతి నమాత్యాది ప్రకృతి తనితి
వారి వారి యర్హతఁ బట్టి గౌరవించె

40

అశ్వశాల లందున్న హయాశిచేత
చాలలను గట్టి యున్న గజాలచేత
విపజులం గలసామగ్రి వితతిచేత
వజరెఁబురి సర్వతను భూష వధువు వోలె

41

అతఁడు పూర్వశోభఁ దిరుగ నందఁ జేయు —
నా రఘుల ప్రసతి-నయోధ్య నధివసించి
ఇంద్రు స్వర్గేశు నలకాపురేఁబఁగొని
స్పృహకుఁ దెచ్చి గణింపఁడ యెన్నఁదోనె

42

గ్రీష్మవర్ణన

ఇకఁ దాల్చుండు కొసన్ మణుల్ పొదుపు నుత్కృష్టోత్తరీయాలు నెం
దొకబే తెల్పుగు వక్షమందు నిటు నట్లుగన్ సరుల్ దీర్చుఁ డిం
చుక నిశ్శ్యాసఁ జలించు పుట్టములతో శోభిల్లుఁడంచున్ బ్రయో
త్సుక వేషంబులు నేర్చుఁ దన్నగరికిన్ దొతెంచె గ్రీష్మంబదే॥

43

చక్షిణాయనమున నుండే తవనుడంతఁ
దను దరియఁగ నుత్తర దిశాంగన తవేంచి
ప్రస్ఫుటానంద శీతల భాష్పవృష్టి
యటుల విడిచె హిమాగ్రది హిమాంబుధారః

44

దివస తాపంబు రోజు రోజువధి మించె
ఎంతయో యామినియుఁ గృణించిపోయె
చవ్వి రెండుఁ ప్రణయ కలహాన నతిగ
సానుతావులొ దంపతులట్ల యయ్యె॥

45

అదుగున దిన దినము నాచుఁ వెడలుచుండ
ఉదక మొక్కొక్క మెట్టునే వదలుచుండ
తొ గల కాడలు నిలఁబడ దిగుడు బావు
లందు, జలము, (స్త్రీ) మొలదాఁక నలరుచుండె॥

46

వనుల వికసించి నెత్తావి విరియఁ జిమ్ము
మురువు సాయంతనపు మొల్ల మొగ్గలందు
ప్రభమర మొక్కొక్క దానిపైఁ బాదముంఁజి
ధ్వనులు చేయుచు లెక్కిడు పగిది నుండె॥

47

చెనుట చింద నార్ద్ర నఖిక్షతముల గురుతు
గలుగు కామిని చెక్కిలిఁ గఱచి-కొనలు
మివుల నంటు కొనుట చేతఁ జెవిని నుండి
ప్రవాళినను దెరిసెపు పువ్వు పడవ యపుడె॥

48

జల ధారా గృహపాళిఁ జల్లనగు స్నేచ్ఛా యంత్రపూరాల జ
ల్లల వ్యాప్తంబయి చందనంపు రసముల్ సోకంగఁ జిల్కించి త
త్తలముల్ భౌతమొనర్ప మెత్తనగు స్వచ్ఛాంచద్గరుత్మచ్ఛి లా
ఫలకాలందుఁ బరుండి యెండ తఱిదాపాల్ సైతురాధ్యుల్ పురిన్॥

49

తన తోడైన వసంతుఁ డేగుటయు, మద క్షీణ వీర్యుండుగా
నన విల్తుండయి; స్నానమాడఁ దడియైనన్ విప్పి సాంబ్రాణి వా

న ధూపంబులు వేసి యార్చి, మురువో సాయంతనీ మల్లికార్జున్
ఘనతన్ దిద్దు నొయార్ల కేనముల నింకం బొందె సామర్థ్యమున్ ॥ ౧౦

పలురజః కణాల్ పట్టుటఁ బనుపు నెలుపు
నగుచు మడ్డిచెట్టు పొడుగొ పువులగుత్తి —
తనువుఁ దాల్చియు రుద్రుచేఁ గినుక చేతఁ
దెగ నఱకిన మన్మథు నారి పగిదిఁ — దనదు ॥

౧౧

మోదములఁ జిమ్ము తియమావి పూత రెమ్మ
నిరుటి చెఱకు పానకములు, మురువు క్రొత్త
పాటలపుఁ బూలఁ జేకూర్చు పండు గ్రీష్మ
కాల, మెల్ల కాముకుల తాపాలు తోల ॥

౧౨

* పాద సేవలచేతఁ దాపాలు నూన్పు
నుర్విపతియును జంద్రుండు నుదయ మొండె
గ్రీష్మకాలంబు మురురంగఁ గినియు జనుట
కెంతయో కాంతిమంతులై యెసఁగినారు ॥

౧౩

కుశుని సరయూనదీ విహారము

ఇటులుండన్ మదరాజహంస వితతుల్ హేలన్ దరంగాల ము
చ్చట నొయ్యారముగా విహారములు స్వేచ్ఛంజేయ నొప్పారుచున్
తటిపూఁ దేవెలపూలు దాల్చు సరయూ తల్పంబు నందిచ్చు ను
త్కట లీలన్ జలకేశిదేలఁ గుఱు డాకాంక్షించె స్త్రీ యుక్తుడై ॥

౧౪

సరయూ తీరము నంతటన్ శిఖరముల్ చక్కన్ రచింపించి యా
సరయూ నీరములోనివొ మొసఁబలన్ జాలర్లచేఁ పట్టఁ జే
సి, రమానాథుని బోలు నా కుఱుడు స్వశ్రీ వైభవో పేతుడై
సరయూ నీరములన్ విహార మొసరింపన్ సాగె నా వేసవిన్ ॥

౧౫

సరయూ తీరపు మెట్లనుండి దిగుచున్ సయ్యాట నొయ్యారముల్
విరియం జిమ్ము నొయార్ల బాహుపురి రాపిళ్ళన్ పదాల్ తొట్రలన్

* పాద సేవ = నృపతి పాద సేవ, చంద్రకిరణ సేవయును.

గరమున్ మ్రోసెడి యఁదియల్లల గల క్షాణంబులన్, బెగ్గడి
ల్లి రయానన్ దివిఁబాటు నంచవరుసల్ నిండాఁరె సయ్యోటిపై ॥

56

ఒక రొక్కపై నొండొరు లొరసి నీళ్ళు
జల్లుకొనుచు నొళ్ళు మరచి స్నానమాడు
తన్వలఁ బడ వెక్కి గనుచు, దనకు దరినె
గల కిరాతిఁ జామర హస్తఁ బలికెఁ గుఱఁడు॥

57

“అరయు, మెయిపూత జాఱ నా యంతిపురపు
స్త్రీలు వందలమంది కేరింతఁ గొట్టు
సరయునది పూరమది తాల్చు ఛాయ లెన్నొ
అభ్రములు గల్గి సంధ్యోదయంబు పోలె॥

58

పడవ లవి జోభ యిడ జోభ పడిన నీళ్ళు
నంతిపురి స్త్రీల కండ్లలో నంజనంబు
కరిగి చెదరగ నునుకడకండ్ల మదపు
రాగరుచి నీరు మఱి సమర్పణమె చేసె॥

59

పిలుదులు టొమ్ములు మిక్కిలి
బరువొటను వీరు తమ్ము వహియింపఁగఁ జా
ల, రయిన నాట తమిని భుజ
పురులున్న భుజములఁ గష్టముగ నీవెదరే॥

60

జల కేళలాడ వీరి చె
పులనుండి పడిన దిరిసెన పువ్వులివె, నదీ
జలములఁ దేలుచు నాచు వ్రే
యిలయిన చేపలకు నాచొ యను భ్రమఁ గొల్పెన్॥

61

జలతాడన తత్పరలగు
వెలదుల గుండె పయిఁ బడుచు బెను ముత్తెములం
తలయిన జల కణములలో
గళితమ్మయి రెగిన సరులు కనిపింపవు నూ॥

62

ఓయ్యోరుల యవయవముల
కయ్యో యుపమానము లతియంతిక మయ్యెన్
తియ్యని కనుబొమల కలలు
గొయ్యగు పొక్కిలికి సుడులుఁ గుచములకుఁ * గవత్ ॥

63

వింఞములు విప్పి యభినం
దించు నెమరి కేకలఁ దగి, మృదుగీతికి సా
రించుచుఁ బ్రమదలు తమి వా
యించు జల మృదంగ వాద్య మిదె చెవులఁ బడెన్ ॥

64

దేహములనఁటు తడి వల్పు స్త్రీల మొలలఁ
బొలుచు మొలనూళ్ళ సూత్రాలు, జలము నిండఁ
జక్కనగు వెన్నెలలు కప్పు చుక్కలటుల
మఱలకయె నిశ్చలము లొచు మౌనమూనె ॥

65

వారి ధారలఁ జేతితో వీరు కొట్ట
దర్పమున మర్లఁ జెలులు వక్త్రములఁ జల్ల
తరుణు లిదె వంకరలు వీడు కురుల కొసలఁ
గ్రక్కెదరు కుంకు మార్ద్ర నీరవుఁ గణాలు ॥

66

జుట్టు ముడివీడి మైపూత సొబగు జాలు
జాటే ముత్యాల చెవికమ్మ జాలు వ్రాల
జల విహారాల వేషముల్ నలిగి చెడిన
నంగనల మొగంబులు మనోహరమె యయ్యెన్ ॥

67

అని, విమానముఁ బోల్ నొక నవుడు కురుడు
దిగుచు హారము కదల నా స్త్రీల తోడ
నీట విహరించెఁ గరిణులున్ వెంటనంట
స్కంధమునఁ దమ్మితూడూను గజ విభుడటు ॥

68

* కవలు=జంటలయిన చక్రవాకములు.

వీదప రాజిల్లు నృపుచోడ స్త్రీలువారు
సంగతలయి యింతను బ్రకాశంబు గనిరి
తొలుత ముర్యాలె రమ్యాలు, వెలుగు జిమ్ము
నిండ్రనీల మణిగన నింకేమి చెప్ప॥

69

బంగరు శిఖరంబున జాబు రంగు నీళ్ళు
ప్రమద లతనిపైఁజల్లిరి ప్రణయ మలర
అప్పుడటు చల్లఁబడుకుసుం డతిగ వెలిగె
రమ్య గైరిక సిక్తాద్రరాజు వోలె॥

70

అంతిపురపుఁ డూఁబోద్యతో నా కుసుండు
సరయునదిలోన జలకేళి నలుపుచుండ
అప్సరః స్త్రీలతోఁగూడి గంగాంబులందు
లీల విహరించు దేవేంద్రు లీలనొప్పె॥

71

కుశుని మణికంకణమును నాగరాజు గైకొనుట

మునుపు రాముఁ డగస్త్యుచేఁ బొంది యేది
హార్మి రాజ్యముతోపాటు కుసునికిచ్చె
అట్టి జయలీలమగు కుటనాభరణము
జలముల విహరించునపుడు జాబిపడియె

72

స్వైర జలకేళిఁదేలి స్వరతులతోడ
లేరమునఁ దన శిఖరంబు చేరి నంత
కుసుండు స్వభుజము నం దిద్దుకొనుచుఁజూడ
దివ్యవలయము లేనట్లు దెలిసికొనియె॥

73

వలయమది జయలక్ష్మిని వశమొనర్చు
ప్రేగ స్వయముగ సీత దానిఁ బాణిఁ దొడిగె
కానఁ బోవ పైచఁడు, తోఘానఁగాదు
పుచ్చలకలె ధీఃకుసు వెంచు భూషణముల॥

74

అవల నతఁడు డాలరులకునానతిచ్చె
వేగ నదిలోన నంతయు వెదకుడనుచు
వారొ సరయు వెల్లవెదకి పడయరైరి
అయినను ప్రసన్నముఖతఁ బాయకె యిరిటు॥

75

దేవః మేము పూర్తిగఁ బ్రయత్నించినాము
దొరకలే దేటిఁ బడిన యాభరణ వరము
బహుశ ప్రహదములో వసియించు పాపరాజు
కుముదుఁడిది లోభమునఁ గయికొనెనొ యేమొ॥

76

ఇంక గుఱుఁ డెఱ్ఱవాఱిన వీక్షణముల
నెల్లఁగనుచు ధనువుదాల్చి యెక్కుపెట్టి
గట్టు దొరసి వేగమె పన్నగాధి పతిని
జంప వింట గాఢతృతాస్త్రంబు దొడగె॥

77

అతఁడు బాణంబు సంధించినంత మాత్ర
ప్రహదము జోళించి వీచి హస్తములు పొంగ
ఒడ్డులవి కొట్టుకొనె గోయిఁబిడ్డ గొప్ప
యడవి యెస్గు బోలెఁ బరుషమయి ధ్వనించె॥

78

నాగరాజు కుశునికి మణిరంకణముతోపాటు తన

కన్య నిచ్చుట

కలఁచఁబడి జోభపడు మొసళ్ళులు ననన్చు
ప్రహదమునుండి కుముదుఁడు సర్పాధిరాజు
కన్య ముందిడుకొని సశీఘ్రముగ వెడలె
జలధినుండి శ్రీ తోఁ బారిజాతమట్లు॥

79

స్వీయభూష తిరిగి యీయఁ జేయిచాపి
తన కడకు వచ్చిన యహింద్రుఁగని కుటుండు
సరగ గాఢదాస్త్రము నుపసంహరించె
నుల్తములు నమ్మికె కఁ పగయుంచలెపుడు॥

80

శ్రీభువనపతి రాము సుతుండు, దివ్యమహిమః
డరులపాలి యంకుశము, మూర్ధాభిషిక్తుః
డగు కుశునితోడ నస్త్రజ్ఞుడైన కుముదుః
డనె శిరమువంచి మానోన్న తాంగుడయ్యున్

31

"దైవ కార్యంబుకై నరత్వంబుగొన్న
హరికి సుతుడన్న పరమూర్తివయితి వసుచు
నెఱుఁగుదును, నట్టి నేను నర్చింపఁ దగిన
నీచు హర్షమునకు విఘ్న మెట్లొనర్తు" //

32

కరముతోఁ గొట్టి బైకేగు కందుకమును
బట్టిగఁ గుతూహలముతోడఁ బైకిఁ జూచు
నొక్కసుత యాకనమునుండి హ్రదమునుండి
ముందు పడు బ్రోతిఁ బోలు నీ భూషఁ గొనియే

33

జౌచువుల దాక నుండి మాంసలమె యగుచు
నారి దెబ్బల కాయల సౌరు మీఱ
భూమి రక్షించు పరిఘయై పొల్చు నీడు
భుజమున మరల నీ భూష పొల్చుఁ గాక //

34

నీడు జైత్ర భూష హరించు నేరమునకు
తగిన శిక్షగ నీడు పాదములసేవ
చేయఁ బోయెడి నా చిన్ని చెల్లెలియగు
నీ కుముద్బోతిని ప్రేయగన్ స్వీకరింపున్

35

అని కుముదుండు పల్కి తన యాభరణంబును నప్పగింప, నీ
వును స్తుతిపాత్ర బంధువపు పో కుముదాఁ ముదమయ్యె నం
చును గుఱుఁ డింపుగాఁ బలుకఁ, జూచి సమేత సమస్త బంధువై
తన సుతఁ గన్య, నొ యుభయతారక భూషుని కిచ్చె సమ్మతిన్ //

36

అధివతి, సాహచర్యమునకై భుజమై తగునున్ని సూత్రమున్
 గ్రథిత మొనర్చు నామె చెయిఁ గ్రన్ననఁ గైకొన నగ్నిసాక్షిగా
 ప్రథిత దిశాదిశాఁతముల వ్యాప్తి ని బొందుచు దివ్య దుందుభుల్
 చదల ధ్వనింపఁ, బుష్పములు సౌరభముల్ గురిసెన్ మహాద్భుతోద్ధతిన్ ॥ ౮౭

ఇటులన్ సర్ప విభుండు తోక విభు లష్ట్ర శాత్రుజున్ మైథి లో
 త్కట పాత్రున్, గురుఁడట్టి తక్షకుని యైదొ పుత్రు నాగాధిపున్
 వటు సద్భంధుఁగఁ బొందఁ తండ్రీ వధచేఁ బ్రద్యోషియే వక్షిరా
 ట్కటు భీతిన్ భుజగాని — పారు లహిశంకన్ — వీడ రా జేలెడిన్ ॥ ౮౮

ఇది

పదునాఱవ సర్గము

రఘువంశ లహరి

పదునేడవ సర్గము

అతిథి రాజ్య వర్జన

వళి కకుత్స్థుచి తనయుడౌ కుసుని వలనఁ
గనియెను గకుద్మతి యతిథి యనెడు సుతుని
చాత్రి తుదిజాము బ్రహ్మ మూర్తంబు వలన
బుద్ధి సుప్రసన్నత్వముఁబొందినట్లు॥

1

అనుపమద్యుతి మెఱయ, నా యతిథి — తండ్రీ
పెనుపఁ దలదండ్రుల కులాల్ పవిత్రపటచె
అమలమైన యుత్తర దక్షిణాయనముల
భానుఁ డుదయించియుఁ బవిత్ర పటచినట్లు॥

2

ఆకలుషార్థిక వేత్తయౌ నతని తండ్రీ
అఖిల కుల విద్యుల యర్థంబు నతిథి కపుడు
మొదట గ్రహింపఁ జేసి యా పీదప వ్రేలి
నృపుల కన్యల చేయి గ్రహింపఁ జేసె॥

3

నుతకుల కుటుండు సుకులుడౌ నతిథి చేత
అధిక బలి కుటుండు బలియౌ నతిథిచేత
అతివళియగు కుటుండు వళియైన యతిథిచేత
ఒకనిఁ దన్నునేకుఁగ నెంచె నొకఁడె యయ్యు॥

4

స్వకులమునుండి వచ్చెడి ఫణితిఁ జట్టి
నమర పతికిఁ గుటుండు సాయ మాచరించె

అతఁ డపుడు దుర్జయుఁడను నసురచండ
కమరమునఁ గురుండసురచేఁ జంపబడియె॥

ఫణిపతి కుముదానుజ కుముద్వృత్తియొ యపుడు
ప్రహణపతియైన కుశుఁ బ్రతియుననుగమించె
కుముదముల కానందము గూర్చు చుండు
లలిత కాఠుఁ జందురుని వెన్నెల విధాన॥

అందుఁ గుఁడు దేవేంద్రుని సేహసనమును
సగము భాగము పొందు ప్రశస్తి గనియె
ఇతఁ గుముద్వృత్తియొ శచికే సంతోకూర్చు
చెలియ యయి పారిజాతాంశ కలితయయ్యె॥

7

“ఒక వేళ వేటె యయినఁ ద
న కొడుకు కభిషేకమును బొనర్చుఁడి” యని యా
జికేఁ జనుచు ననెన కుటని ప
లుకు తలఁచి యతిని మంత్రులు సలివేరి నృపున్॥

8

అతిథికే సభిషేకమునకుఁ
జతురత మంత్రులొక శిల్ప శాస్త్రజ్ఞులచే
సుతమతిఁ జేయించిరి య
దృఢత వేదియగు నలుస్తంభముల మండపమున్॥

9

అచటన్ బంగరు బిందెల
శుచిగన్ దెచ్చిన సుతీర్థ శుభ్ర జలాలన్
పవరించిరి యభిషేకము
సుచరిత ప్రజ భద్రపీత శోభి యతిథికెన్॥

10

మధురగభీరత వాద్యపు
వదనము పయిఁ గొట్ట మ్రోగు పలు తూర్మములన్
మది నూహింపఁగ బడె న
తిథికే జరిగెడు శుభము లెడతెగ కాననుచున్॥

11

గజికలు యవాఃకురమ్ములు
చిలువలుల పట్ట లేత చివురులు మొదలౌ
మురువగు నీరాజనముల
వరుసలు కులవృద్ధులీయఁ జరఁగె నతిథియున్ ॥

12

అతిథిని జయశీలుఁ బురో
హిత ప్రముఖులగు ద్విజులు, జయించు స్వభావం
బు తనరు నథర్వ మంత్ర వి
తతిచే నభిషిక్తుఁ జేయఁ దలకొని రాదిన్ ॥

13

అవు డతిథి తలను నభిషే
కవు జల పూరములు పడుచుఁ గరము వెలింగెన్
త్రిపురారి శిరంబున వే
గ పడుచు ధ్వనిచేయు దివ్య గంగాంబులటుల్ ॥

14

ఆతటి మంగళ పాఠకు
లా తతగరి స్తుతు లొనర్ప నతఁడు దనర్చెన్
చాతకములచే మిగులం
బ్రీతిని నభినందితుఁడగు మేఘుఁడు వోలెన్ ॥

15

పావన మంత్రంబులచేన్
జావనమగు జలముచేత స్నానము చేయన్
వే వర్షంబులు కురియం
గా ఎర్ధిలు వైద్యుతాగ్ని గతి నతఁ డొప్పెన్ ॥

16

అభిషేకమయిన విదపన్
బ్రహ్మత ధనమంతగ నిదె స్నాతక తతికిన్
విభవ ముగ యజ్ఞములు నెం
ర భూరి దక్షిణలతోడ తనరుచు ముగియున్ ॥

17

స్నాతకులు వారలప్పుడు
ప్రీతిని నాచిచ్చు నేది వెలయించి, రదే

తలదీగ మార్పిపుగ గర్మల
నాతత ఫల మపుడె కలు నటులొనరించెన్॥

18

భరణి కతఁడు పతికాగన్
ద్వంద్వగా ఛైవీల విడిచె వధియింపఁగనొ
నదుల వదలె, నెడ్లవయిన్
అటు విడ మాన్పెను, బిమరుడు వలదనె నాలన్॥

19

పంజరముల నెప్పటి నుండొ పడిన చిలుక
లాదిగాఁ గెడి పక్షలకైన నతఁడు
ముక్తి కలిగించె స్వేచ్ఛగాఁ బోయి తిరుగ
నాజ్ఞ యొనరించెఁ దన రాజ్యమున నపుడె॥

20

అవల నాతఁడు హర్మ్య కక్ష్యంతరమున
నుంచిన,—పయి వల్పు లలంకరించి పఱచు—
అమలము—ఁబుచ్చియైన గజ దంతాసనమునఁ
గూరుచుండె సింగారిండు కొనెడు కొఱకు॥

21

కరములను తాము ముందుగఁ గడిగి కొనియె
శ్రౌవతి నలంకరించు శృంగార కరులు
అగుదు సా-బ్రాణి పొగ జుట్టారఁ బుచ్చు
నతనిఁ గొలిచిరి గంధ మాల్యాదులూని॥

22

ముత్తియపు నరులు పయిని ముడిచి కట్టి
రొన పూమాల నుంచిన యా నృపాలు
కరమునఁ బ్రభల పుంజాలు చిలుకు పద్మ
రాగ మాణిక్యమును గ్రుచ్చిరపుడు వారు॥

23

కమ్మ కస్తూరి తావుల గ్రుమ్మరింప
గందపుం బూత నంగరాగంబు ముగియు
డిదప గోరొచనముఁ గూర్చి వెలయుచున్న
పత్ర రచనను జేసిరి వారలెంచి॥

24

మండనములూని పెడను పూమాల వ్రేల
రాచయంచ యంచుల దుకూలములు దాల్చి
మిగుల దర్శనీయుండయి మేది నీకుఁ
దరయు రాజ్య నూత్నశ్రీకి వరుడయ్యెన్ ||

25

తన రూపము గనుఁ గొనునా
తని వ్రతబింబము పసిండి తనకుల యద్దం
బన నొప్పె నుదిత రవిఁదోఁ
చిన మేరుగతమగు వేల్పు చెట్టుం బోలెన్ ||

26

రాజ చిహ్నములగు చామరాదులూని
పరిచరు లపుడు జయ జయ ధ్వనులు చేయ
నాతఁడు సుధర్మసభకు రవంత యైనఁ
దగ్గిపోనట్టి తన సభాతలికిఁ బోయె ||

27

అందు నాతఁడు చాందిని యందమీనఁ
గూర్చు జనకు నాననమునఁ గూరుచుండె
ధరణి పాలురు మేలి రత్నములచేత
రమ్య పద పీఠమున వ్రాలి రాయుచుండ ||

28

ఆతఁడాక్రమించిమించిన ను పహత్తు గలుగు
మంగళ గృహంబు నతనిచే మహితమయ్యె
మంచి శ్రీవత్సమను పుట్టుమచ్చ గలుగు
శ్రీహరి హృది కాస్తుభమణి చేతఁ బోలె ||

29

కౌశూరముకంటె ఘనం
వైమించిన యౌవ రాజ్య సూహారాజ్య
శ్రీ మీల నలిథి తగె, రే
భా మాత్రమునుండి పూర్ణగతిగను శశిగన్ ||

30

నియతు డు వ్రసినన్ముముఖుడచి
మయి స్మర పూర్వార్థం భాషియగు నలిథిని గాం

ఏ యతని యనుజీవులు చూ

పి యనుకొనుదు రొడలు దాల్చు విశ్వాసముగన్ ॥

31

ఇంద్రునివంటి సిరిగల ర

సేంద్రుఁ డమరు తరుల వంటి జెండాల పురిన్

ఇంద్రునిగజమ్మువంటి ద్వి

పేంద్రముతోఁ జనుచు వేల్పు వీడుగఁ జేసెన్ ॥

32

అతఁ డొక్కఁడె తలపై ను

న్నతమగ ఛక్రము ధరింపఁ దద్భ్రహ్మ విమల

ద్యుతిచే సర్వ జగతిఁ ద

ద్గత నృపతి వియోగజాత తాప మడంగెన్ ॥

33

అగ్నిసుండి పొగలు జ్వాల లవలవెడలు

సూర్యుడుదయించు నవల రట్మలును వెడలు

ఇతఁడొ యన్ని తేజస్సుల వృత్తిదాటి

గుణ తతుల చేత నొక్క మాటె కూడిలేచు ॥

34

ప్రీతిచే విశదంబులౌ వీక్షణముల

ననుసరించిరి పురకాంత లతిథినపుడు

శరదృతు ప్రసన్నమగు తేజసులతోడ

మిపుల చక్కగ రాత్రులు ద్రువుని బోలె ॥

35

అటఁ బ్రశస్తమౌ దేవాలయంబులందు

నచ్చితలగు నయోధ్యా పురాధి దేవ

తలు ప్రసమలందుఁ గడు సన్నిధాన మంది

అతిథి నను గ్రహించిరి యర్హుఁడౌట ॥

36

అభిషేక జలార్ద్రబయి

ప్రభు వతిథి వేది యెంత వజ్రకాటదొయా

పిఠ సమయముతోనే యా

విధు ధుస్సహ శౌర్య మబి నేలను దరిసెన్ ॥

37

గురువు వసిష్ఠుని మంత్రము
లరుదౌ ధన్వీయగు నతిథి యతిశితశరముతో
ఇరు సాధనములు కలియఁగ
భర సాధింపంగదాని దన్నది కలదే॥

38

భర్తానిష్ఠులతోఁ గూడి తఱచితండు
అలసతయను నదెఱుఁగక యరయఁ దగిన
సంశయమునుండి ద్రువపర్చుఁ జాలు వాడు
అ ప్రతివాదుల వ్యవహార రచన లరయు॥

39

దాని పీదప ముఖ ప్రసాదములఁ బట్టి
తెలుపఁ విడిచిన — కార్యసిద్ధికి ఫలించు —
భృత్యులు వచించు చున్నట్టి — విన్నపముల
వినుచు వారి కోరికలను వేగతీర్చు॥

40

అతని జనకుఁడౌ కుటునిచే నభిల జనము
శ్రావణంపు మాసముచేత సకల నదుల
వలెను వర్ధిల్లి, యతిథిచే భాద్రపదపు
నదులవలె పొంగిపోవుచు ముదితులై రి॥

41

ఎది యనె నది నిజమొనరిచె
ఎది యిచ్చెనొ యది తిరుగ గ్రహింపఁడు గానీ
పదె పదె శత్రులఁ బీకుచు
పదె పదె మరల నిలిపి ప్రతభంగము చేయునొ॥

42

జవ్వనమ్ము సౌందర్య మైశ్వర్య మివ్వి
యొక్కటొక్కటై నను మదంబొందఁ జేయు
ఇతని యందవ్వి యన్నియు నెసఁగెనైన
అతని మదియేమి గర్వంబు నందలేదు॥

43

ప్రకృతు లెల్లరు నీరీతి ప్రతిదినంబు
అతిగ బనితానులగురై యగుచునుండ

క్రొత్త వాడయ్యె నేమి యజ్ఞోభ్యుడయ్యె
దృఢపు మూలంబు గలిగిన వృక్షమట్లు॥

44

బాహ్యశత్రులు నిత్యంబు బాధయిడరు
పైఁగ వారు దూరగులు, కాబట్టి యతఁడు
లోననున్న కామక్రోధ తోభ ముఖ్య
శత్రులారింటికిని బరాజయము గూర్చె॥

45

సహజ నీధంబతాను చంచలమయయ్యు
అటుఁ బ్రసన్నత నభిముఖుఁ డైనయట్టి
క్షితిపునెడ అక్ష్మియెపుడు నున్దిరత నుండె
గీటు రాతిపై బంగారు గీతవోలె॥

46

కేవల నీతియై భీరువు
కేవల శౌర్యంబు వ్యాఘ్ర కృత్యంబై యగున్
కావున నీతియు శౌర్యము
తావౌ పనె యతఁడు చేయఁదలపోసె మదిన్॥

47

నలువైపు గూఢవాదుల
వెలుగులు పంపిన నృపతికి స్వీయపురాణ్మం
డలమునఁగన నిది లేదెది
జలదంబులు గ్రమ్మని దివసకడునికి వలెన్॥

48

పవలును రేయుఁ బ్రతిగడియ
నెఁచెయ నృపులకు నాజ్ఞ యిచ్చెడివాఁడో
యవి యవె నిస్సంశయఁడగు
మ విఘ్నఁడు నిశ్చయముచేసి చూపును జగతిన్॥

49

ప్రతి దినమును మంత్రులతో
నతనికి మంత్రములు చర్చలగుచునె యుండున్
ప్రతిదిన నువయగుచున్నను
నతె గుప్తేంద్రియఁడుగాన నవి గన రెవరున్॥

50

తగు కాలంబుల నిద్రితుఁ
డగుచున్నను స్వపరభువుల కంపిన చారుల్
స్వగమనము లాగ మునము లె
ఋగ రొండొరు, లటు లతిథి మెలుకువన్ మెలఁగున్॥

51

అతఁడు రిపుల నెదుర్చుచున్నప్పటికిని
అతని దుర్గముల్ దుర్గమంబయ్యె నెపుడు
చెనకి ద్విపముల హింసించు సింహ మింక
భయముచే గుహలందునె పండుకొనునె॥

52

కుభములె ప్రధానమైన యా విభుని పనులు
పరి పరి పరిశోధింప నిర్బాధ మయ్యె
అవియులోనె పండెడి వడ్ల యట్టె నగుచుఁ
బ్రకటితముగాక లోననే పక్వమయ్యె॥

53

అతఁడు వృద్ధిని పొందు చున్నప్పటికిని
ఎపుడును గుమార్గమున సంచరింపలేదు
ఉప్పు సంద్రమెపుడు, బొంగు చున్నఁగాని
యేటి ముఖముననే వెలికేగుచుండు॥

54

అతఁడు ప్రకృతుల మది కెప్పు డైనఁగాని
విముఖత జనింప వెంటనే శమ మొనర్చు
ప్రకృతి విముఖతకుఁ బ్రతికారంబు చేయఁ
దగిన—దానిఁ బుట్టింపకె యెపుడు దనరువఁడు॥

55

శక్తి గలిగినను నతండు శక్త్యమైన
శత్రు లెడనె చేయుచునుండు జై త్రయాత్ర
వాయువు సహాయుఁగాఁ బొందువాఁడె యయ్యు
అంభసులఁ గోరకుండు దావాగ్ని యెపుడు॥

56

అర్ధకామాలు ధర్మము నణచలేదు
అర్ధ కామంబులను ధర్మ మణచకుండె

కామ మర్థంబు, నర్థంబు కామ మణిచో
దిటుల నా మూఁటి సమత వర్తించె నతఁడు॥

57

సఖులు హీనులే నువక్రతి సలుపకుండ్రు
అతి సమృద్ధులె యేని విక్రతి యొనర్తు
కనుక మధ్యమ శక్తియె కలుగు సటుల
వారి స్థావించె నా రఘువీరుఁ డెపుడు॥

58

తనవి పరులవి శక్త్యాదు లనుగ్రహించి
నేర్పుతో బలాబలముల నిశ్చయించి
తానె బలవంతుఁడేని శాత్రువు నెదుర్చు
నట్లు గాకున్నచో మౌన మాచహించు

59

అర్థకోశంబ యున్నచో నాశ్రయింతు
అని ధనముగూర్చు, నాశచేస్తె తెఱగాడు
జలము నిండియుండి మేఘసముదయమునె
చాతకము లభినందించు సర్పవేశ॥

60

పర కర్మ లపహించుచు
నిరతమ్ము స్వకర్మలందు నేర్పున మెలగెన్
పర రంధ్రంబులఁ గొట్టుచు
స్వరంధ్రములఁ గప్పుకొనియె శాంతిన్ దాంతిన్॥

61

దండయుతుఁడైన యాతని తండ్రీచేత
నిత్యమును వర్ధితంబయి—నేర్చుఁబడిన
యస్త్రములుగల్గి, రణయోగ్యమైన దండ
పితని దేహముతోడ భేదింపదయ్యె॥

62

ఉరగ శిరోరత్నము బలె
ధరేట శక్తి త్రయంబుఁదాకదు శత్రుతో
నరపతి మాత్రము రిపులది
మెరగొను సూదంటురాయి యనుమును బోలెన్॥

63

సదుల దిగుడు బావుల బలె
పదె పదె యడవులదరి నుపవనములఁ బోతెన్
పదపడి యద్రులఁ దమ దమ
సదనముల బలెను జరింతు శ్మవతి వణిజుల్ ||

64

క్షితిపతి విఘ్నంబులనుం
డి తపము, తస్కరులనుండి నిరతము ధనమున్
ధృతిఁ గాచుచు వర్ణాశ్రమ
తతినుండి స్వధనము షడంశ ధనముగఁ జేయున్ ||

65

గనులందు రత్నరాశిని
వనులందు గజముల క్షేత్రపది సస్యములన్
గనుచున్ ధరయతనికి వే
తనమును రక్షణకొఱకయి తగునటు లిచ్చెన్ ||

66

షణ్ముఖుని వలె శౌర్యంబు జరపునతఁడు
షణ్ముఖములకున్ మఱి షడ్బలముల
కనువుగా సాధనీయములైన వస్తు
లందు తగు వినియోగంబు నరసి యుండె ||

67

ఇట్లు నాల్గవిధముల వర్తించుచున్న
రాజనీతిని క్రమగఁ బ్రకట పఱచి
అద్భుతేకుండ మంత్ర భృత్యాది వఱకు
నీతికిందగు ఫలములన్ నెగడుచుండె ||

68

కపట రణవిధుల్ దెలిసిన ఘనుఁడెయ్యు
ధర్మయుద్ధంబె చేయునా ధన్యుకడకు
వీరులనె పొందు జయలక్ష్మి చేరవచ్చు
నెపుడు నభిసారికలవంటి వృత్తిఁబొంది ||

69

తఱచు శత్రువులతని నతని ప్రతాపముననె
భగ్నులగుట యుద్ధము దుర్లభంబయ్యె

మదవు గంధంబు చేతనె మఱొక కరుల
భగ్గుమొనరించు గంధద్విపానకట్లు॥

70

వృద్ధిపొంది చంద్రుండు జీణించిపోవు
అట్టలే నముద్రుడు వెన్కకరుగుచుండు
అతడు వానిపోలిక వృద్ధినందుచుండి
వానివలె నైతే జీణత్వ మందఁడెపుడు॥

71

కరము నల్పులై యాచింపఁ గడఁగుచుండు
నక్షులు ఘనుడు నృపతి యాశ్రమము పొంది
జలధి నాశ్రయించు జలదంబులను బోలి
దాతలై నిరంతరమును దనరుచుండ్రు॥

72

మెచ్చుకొనునవె సలుపుచున్
మెచ్చజడుచు సిగ్గుపొందె నృపతియుఁగానీ
మెచ్చు జనులు ద్వేషించెడి
యచ్చిత్రహృదుని యశంబు లనయము పెరిగెన్॥

73

ఉదయించిన సూర్యునివలె
స్థిరస్థనముచేత సర్వపాప మడఁపుచున్
పదె పదె తత్త్వార్థముచే
తఁదమముఁ బాపుచు ప్రజలఁ దా లోఁగొనియెన్॥

74

చందురు కరములు పద్మముఁ
బొందవు; సూర్యుని కరములు పొందవు కలువన్
ఎఁదు గుణియగు విభుగుణము
లందెను రిపులందుఁ గూడ నవకాశంబున్॥

75

అశ్వమేధంబుకై జయమ్మందఁ గోరు
నతని చేష్టలు రిపు వంచనాంచితములె
యయినఁగాని యాతఁడేది యాచరించు
అయ్యదెల్ల ధర్మమును దాటి యమరదెపుడు॥

76

శాస్త్రవిధి చూపు మార్గమే సత్ప్రభావ
గతులతోఁ గూడియుండు నా జ్ఞేవిభుండు
ఇంద్రుఁడై దేవదేవుఁడై యెల్లయపుడు
రాజరాజయి యెం దలరారుచుండు॥

77

వీలి జగము లైదవ లోక పాలుఁడనుచు
భువినుపకృతి నాజవ మహాభూతమనుచు
ధరణిఁదొల్చి యుష్టమ కులగిరి యటంచు
ప్రభువతం డెప్పుడు స్తుతింపఁ జడుచునుండు॥

78

అమర నాథుని వర శాసనమును బోలె
శాసనముల వ్రాసిన ప్రభుశాసనమును
దూరముగ ఛత్రముల వేగ దొలఁగఁదీసి
సర్వ భూమిపాలురు శిరసా వహింతు॥

79

అశ్వమేధ యజ్ఞంబుల నాచరించి
దక్షిణలు సర్వవిధంబుల దానమిచ్చి
ధనదు పేరును తనపేరు ధనదుఁడనుచు
నొక్కటిగ ఋత్విజులఁ గొల్చి యుర్విమించె॥

80

సతతం బిద్రుఁడు వానలన్ గురిసె, నశ్రాంతంబు రోగాతిరే
కత మాన్పించె యుముండు వారిపతి నొకాయాత్రఁ గళ్యాణచే
ష్టితమున్ జేసెను, మున్నుకంటె ధనముం జేర్చెం గుబేరుండు నా
యతిథిక్షాపతి నాశ్రయించి యిటు లోకాధీశులర్చింత్రహాః॥

81

ఇది

అతిథి రాజవర్ణనమను
పదునేడవ సర్గము

రఘువంశ లహరి

పదునెనిమిదవ సర్గము

నిషధపతి కౌమారితయందు ద్విషులఁ గెల్పు
నా యతిభిరాఁ నిషధాద్రికంటె నుంత
మేఁది తగ్గని బలమొప్పు తనయుఁగనియె
త పుతుఁడు నిషధుండను నాభ్యుఁ బరఁగె॥

1

ఉడు తొల్లిమ్ముకరిగి లో
క రక్షణకుఁ బూను యువకుఁడు ఘనుఁడు నిషధుతో
వరశ్మష్టి కురియఁ ఫల ని
ర్ఘోర సస్యముతో భువనమువలెఁ బిత యలరెన్॥

2

అ ప్రియద్వితీ కొడుకు శబ్దాది విషయ
పభము లనుభవించి చిరంబు నుతునియందు
రాజ్యమొంటి పముడమట్లు రమ్యమైన—
నిర్మలమగు—సుకర్మలన్ దివమునెక్కె॥

3

శర పత్రాక్షుడు నంభో
భిత్తుఁ ధీరహృదయుండు స్థిర పశపాత్రుం
డితలుం దేవచ్చత్రత
భృత పుర్రొక్క భుజుఁడయి యిలఁ జాలించెన్॥

4

అనఁబుఁడు నిషధనుతుం
డినఁ ఘుఁడు నలఁడవల వంశలక్ష్మిని గనె; నా
ఘన నలినాక్షుఁడు కిరక్తన
చి నేఁది లేనుఁగడు శత్రు భుజబలమడఁచెన్॥

5

నిషధనలాదుల చరిత్ర

చర నభశ్చరులు స్వకీర్తి పాడుచుండ
ఘన నభస్తల శ్యామలతనునిదనయు
జనుల కిష్టు నభోనాముఁ గవ నలుండు
జనుల కిష్టమౌ శ్రౌవణమాస మటుల॥

6

ధర్మమే ముఖ్యమగు నల ధరణి విభుఁడు
ఐరయు నుపదేశమీయ, జన్మంబువాయ
తెలిసి యుత్తర కోసల దేశములకు
స్వసుతుఁ బతిఁజేసి లేళ్ళతో సఖ్యమొందె॥

7

పుండరీకుఁడు

నృపతి కరులలోపలఁ బుండరీకమట్లు
నృపులకు నజయ్యుఁడౌ పుండరీకుఁ గనియె
ఘనుఁడు పితపోవఁ బుండరీకమ్ముతోడఁ
బుండరీకాక్షనిన్ శ్రీయుఁ పొందినట్లు॥

8

క్షేమధన్వుఁడు

పుండరీకుఁ డమౌఘచాపుఁడయి, ప్రజకు
క్షేమమిడు శాంతు సుతుఁగనె క్షేమధన్వు
అతఁడు సుతునికి భూమిని నప్పగించి
జౌమ తనుఁడయి వనిలోనఁ జలిపెఁ దపము॥

9

దేవానీకుఁడు

క్షేమధన్వునికిని నాణి సేన కెదుటఁ
బోవు నింద్రదుతుల్యుఁడు కల్గెఁ బుత్రుఁడౌకఁడు
అంత నతఁడు దేవానీకుఁ డనెడు పేరఁ
ప్రతిభితుఁడగుచు వెలసెను స్వర్గమునఁగూడ॥

10

వితృ సేవా పర సుతుచే
 వితియగు వీతయెట్లు పుత్త్రవంతుండయ్యెన్
 సుత వాత్సల్యము గలిగిన
 పితచే పుత్త్రుండు నట్లై బితృయుతుండయ్యెన్ ॥

11

స్థిరుఁడు, గుణనిధి, పిత, యజ్ఞ, క్షేమధన్వ
 స్వ సమసుతుఁడు దేవానీకు పైని—వీదప—
 మునుపు తాఁదాల్చు నలు వర్ణములను బ్రోచు
 బడు—పునిచి యాగకరులేగు స్వర్గమొందె॥

12

వశియయిన తత్పుతుఁడు ప్రేయవాదియగుట
 స్వీయులకుఁబోలె నిష్టుఁడౌ ద్వేషులకును
 ఒక్కపరి భీతిగొను లేళ్ళ యుక్తరీతి
 గ్రహణ యోగ్యమగు మధురగాన మెపుడు॥

13

అహీనగుఁడు

తా నహీన దోర్బలుఁడౌ నహీనగాఖ్య
 సుతుఁడు హీన సంపర్క సంభూన్యుండగుట
 యువకుండయ్యు ననర్థంబు లొసఁగుచుండు
 వ్యసనముల జొలి గనకెల్ల యవని నేలె॥

14

పురుషుల విశేష మెఱుఁగు నా వరసుతుఁడు
 పిత వీదప నిందవతరించు పిష్టువట్లు
 అడ్డులేని యాచతురుపాయములచేత
 చతురఁడైన చతుర్దిశాపతియై యయ్యె॥

15

పారియాత్రుఁడు

ఎల్ల యరులఁ గెల్చిన యా యహీనగుండు
 స్వర్గయాత్రకుఁ బోవఁగ వాని సుతుఁడు
 అతిగ నెత్తిన తలఁ బారియాత్ర గిరిని
 గెలుచు పారియాత్రాఖ్యుని గొలిచె లక్ష్మీ॥

16

శీలుఁడు

అతనికి నుదార శీలుఁడౌ సుతుఁడు 'శీలుఁడు'
 సదుఁడు శీలాపట్ట విశాల వక్షఁ,
 డీతఁడు బాణాల రిపు పక్షమెల్ల గెలిచె
 నయిన వారు మెచ్చఁగ గర్వ మందకుండు॥

17

పారి యాత్రుఁడు పావన వర్తనుండు
 ప్రాజ్ఞ యువకు, శీలుని యుపరాజుచేసి
 రాజ్యసుఖము లనుభవించె నృపుల యఖిలవృత్త
 మేరి తెచ్చుకొన్ ఖయిదు, సుఖింపనీదు॥

18

రాగములను బంధించెడి భోగములను
 తృప్తి గనకె యొయార్లకు నెంతా భోగ్య
 మైన సౌభాగ్యమున్నను నతని జరయె
 రతిఁదగని దయ్యు వృథ మత్సరమున మ్రింగె॥

19

ఉన్నాభుఁడు

శీలున 'ఉన్నాభుఁ'డను వాఁడు కలిగె సుతుఁడు
 అతని నాభిరంద్రమొ యెత్తగుట వట్టి;
 దయ్యుఁ బంకజనాభుని యంతయగుచు
 నభిల రాజపంక్తికి నాభియయ్యె నతఁడు॥

20

వీధప వక్షధరు మహిమ వెలసియుండి
 యుద్ధముల వక్షఘోషముల్ నిద్ధపడఁగ
 వక్షనాభుఁడు తనయుండు వక్షఖనులె
 భూషలగు భూమికిఁ బతియై పొలుపు మీఁటె॥

21

శంఖుఁడు

వాఁడు సుకృతాల లబ్ధిమౌ న్వర్గమేగ
 నింక సకల శత్రులఁ బెల్లగించు నతని

శంభుండను వానిని సర్వ వసుధ
గడలఁ బుట్టు రత్నసరాలఁగొని భజించె॥

22

వృషితాశ్వుఁడు

అతని రక్షాతను హరిదర్శిజుఁ డగుచు
అశ్వినుల దూపుగల వ్రుద్ధిఁడయ్యె నతఁడు
జలధి తడుల సేనాశ్వుములు నిలుపుఁగాన
అతనిని పురావిదులు వృషితాశ్వుఁడనిరి॥

23

విశ్వసహుఁడు

ఆ విశ్వసహుఁడు విశ్వేందు సర్పచేయ
విశ్వ సహుఁడను పేరుతో విశ్వ సఖుఁడె
యగుచు విశ్వంభరఁ డ్రవోవ నాత్మజుఁడయి
ఆ మహాదేవుఁడె స్వయంబ యవతరించె॥

24

హిరణ్యనాభుఁడు

నయ విదుఁడా నృపుఁడు హిరణ్యాక్షశ్రు
నంశను హిరణ్య నాభుఁడ యనెడు సుతుఁడు
కలుగ ద్విఘ్నలకు నిరక తేజీ కనఁగరాని
వాఁడెయ్యె వాయు సహాయు వహ్నిఁబోలి॥

25

విశ్వ సహుఁడు విత్కాణంబు విధిగఁ దీర్చి
యంత్య పయసునందు సనంత సుఖము
ముక్తిఁగనఁ గోరి యాజ్ఞాను భుజుని సుతుని
రాజుఁడేసి ధన్యత వల్కలములు దాలె॥

26

కౌసల్యుఁడు

వాని నుత్తర కౌసల దేశరాజు
పూర్వకుల భూషణుఁడు సోమయాజి

యగు హిరణ్య నాభునికి రెండవసుధాంబు,
డట్లు కౌసల్యుడు కనువిందయి జనించె ||

27

స్వ యశమున బ్రహ్మలోకంబు వలకు వెలిగి
బ్రహ్మ నిష్ఠుడౌ బ్రహ్మిష్ఠు స్వసుతు, నపుడు
తనదు నధికారమున నున్చి తద్వీభుండు
బ్రహ్మమును బొంది ముక్తుడై వలలె సతము ||

28

కులశేఖరగతి, సుప్రజు,
డల బ్రహ్మిష్ఠుడు, విభుడు నాజ్ఞాయుతమౌ
నిల నిర్బాధగ నేలఁబ్ర
జలు సంతసిలిరి ప్రమోదజలలో చనులై ||

29

పుత్తుడు

పెద్దలకు సేవచేసి పవిత్రుడగుచు
గరుడవాహను రీతి నాకారమొప్పు
గమల నేత్రుడై పుత్తుడనొకొమరుడెలమి
తండ్రి బ్రహ్మిష్ఠుఁ దండ్రులందఁగ్రుఁ జేసె ||

30

విషయ విముఖుడై శక్తుతో ప్రీతినెఱవ
వంశకరుడైన పుత్రునిచే వంశవృద్ధి
పొందు మూడు పుష్కరంబుల మునిగె మునిగి
త్రిదళులందును మిక్కిలి శ్రేష్ఠుడయ్యె ||

31

పాష్యుడు

వానిపత్ని పుష్యమితోడి పౌర్ణమితిథి
సురుచి జత పుష్యరాగుడౌ సుతుని పాష్యు
నందె; నతడుదయింప సమగ్ర పుష్టి
జనులు గనిరి ద్వితీయ పుష్యమిని బోలె ||

32

గొప్ప యాశయంబులు గల కొడుకు, సుతుని
 వాపుఁజేసి మనీషియౌ జైమినికిని
 శిష్టఁడై యోగియౌ గురుచేత యోగ
 విద్యగని జన్మభీతిచే వెలసె ముక్తి॥

౩౩

ద్రువసంధి

అంత వృష్ణుఁడు ద్రువసంధి యనెడు సుతుని
 ఒడసె, నతఁడు ద్రువుఁబోలి పుడమిఁబొందె
 సర్వసంధుఁడై యతఁడు ప్రళస్తిగాంచి
 తొంగిన రిపులతో సంధి ద్రువమొనర్చె॥

౩౪

సుదర్శనుఁడు

లేడికన్నులుగల యా నృశ్రేష్ఠుఁడవల
 కొమరుఁడు సుదర్శనుఁడు పాడ్యమి జంద్రుఁ
 డటల ప్రీయదర్శనుఁడయి బాల్యమున నుండ
 వేటకేగి సింహముచేత వివదపొందె॥

౩౫

అతఁడుదివికేగ ప్రజదిక్కు నరయకున్న
 నయ్యమాత్యాశి యైకమత్యంబుతోడ
 వంశమునకు తంతువగు నవ్వాని నొకని
 నల యయోధ్యకు నధినాథుఁ జలివీరపుడు॥

౩౬

లేత చంద్రుఁడు గల యంతరిక్ష మటులు
 సింహ శిఖపున్న కానన సీమవోలె
 తమ్మిమొగ్గ కల్గిన యుదకమ్మవోలె
 ప్రౌఢ నృపశూన్యమయ్యె నా రఘుకులంబు॥

౩౭

“మణి కిరీటమూని విత్తసామ్యంబు నొందు
 నాతఁడని జనుల్ భావించి రాత్మలందు

పీనుఁగుం గున్నవలెఁ జిన్నదైన మేఘు
యెదుటే గాలిచె చీకలు వ్యాపింపఁ గనమె॥

38

రాజవీధిని వారణ రాజునెక్కి
మావటేఁడు పట్టుకొన రమ్యంపువేష
మూని చను వాని కాజేండ్లె యైనఁగాని
ప్రజ ప్రభుఁగఁ జూచిరె పితృ గౌరవము పలన॥

39

తండ్రి సింహాసనము నా సుదర్శనుండు
పూర్తిగా నింపఁజాలక పోయెఁగాని
హేమవింజర తేజో మహిమమువల్ల
మాత్ర మతఁడు వ్యాపించె సింహాసనమున॥

40

అంత సింహాసనమునుండి నుంత దిగియుఁ
గనక పాద వీర-బు తాకకయె యున్న
నతని లత్తుక పూసిన యంఘ్రులందు
ప్రవారిరి నృపులు మణికిరీటాలు మ్రోయ॥

41

చిన్నదయ్య 'మహానీల' మన్నమాట
మణి యెడలఁ దన్మహిమ సత్యమైన యట్లు
ఆ శిశువున మహారాజ యన్నమాట
యెంతయును సత్యమౌచు వ్యాపించె జగతి.

42

అతని కిరువైపు చామరాలాడుచుండ
అమరి చెక్కిళ్ళ కాక పక్షములు వ్రేల
అతని నోటను వెల్పడి నట్టి మాట
అట్టి తటులఁగూడ స్కలన మందవయ్యె.

43

కనకాభిషేక పట్టము
దసరెడు సుదుటను తిలకము ధరియించిస్మితా

ననుఁడై తిలకముననె రిపు
పనితల ముఖమునఁ దిలకపు ఘణితుల మాన్పెన్.

44

దిరిసెన వుపువలె మెత్తని
శరీరమున భూషణ దాల్చుఁ జాలఁడుగానీ
జరువించుతంతనని ధరా
భరమిట్టే దాల్చుఁగద ప్రభావముచేతన్.

45

ఆక్షరములు వ్రాసెను పలకయందు నాతఁ
డింతలోఁ బూర్తిగ లిపి గ్రహించి మించె
నంతలోన విద్యా వృద్ధ సంతతాప్తి
నభిల దండనీతి ఫలంబు లనుభవించె.

46

పక్షమున సరిపోయెడు పసతి గనక
ప్రహరుఁ డీకముందె యేనంచుఁ బైకిఁ గనుచు
సిగ్గులు సతివోలె గొడుగు సిగ్గుమిషను
బ్రీతి నతని లక్ష్మి కవుంగలించుకొనియె.

47

జండ్రి కాడితో, చొలిన పడయకయును
నారి దెబ్బల గురుతుల మీరకయును
కత్తి పిడిచేతిలోఁ జట్టి మొత్తకయును
తద్బుజం బెల్లక్షితి రక్ష దక్షమయ్యె.

48

తత్తదస్త్రాల నేర్చు సుదర్శనుండు
మందు మేను సుంతగచాపి, మొదలు జుట్టు
పైకిఁ గట్టి యెడమ జాను వపుడు వంచి
చెవి వఱకు నమ్ము లాగి, భాసిల్లె మిగుల.

49

సునుఁబూచొండ్ర యపొంగమాలలకు విందుల్ సేయు క్రొందెనెయై
యనురాగంపులతన్ జిచ్చుచ్చు చిచ్చురై, యామారు భూమి రుహం

బునకున్ బూవయి, సాజమౌచు సకలమ్మున్ దేహమున్ నిండు భూ
షణ, మాద్యంపు విలాస, యౌననవుగక్ష్యన్ జేరె నాతండొగిన్. 50

చాతురి మీఱు దూతికలు చక్కగఁ దెచ్చు నొయార్ల బొమ్మలన్
బ్రీతి విశుద్ధ సంతతిని వేడునమాత్యులు నెన్ను రాజక
న్యాతతిలోన రూపవతులైన లతాంగులె యైరి భూమి భృ
త్సూతియు మున్నుగైకొనిన షోణికి లక్ష్మికి సత్సపత్నులై. 51

ఇది

వంశానుక్రమ వర్ణనము

పదునెనిమిదవ సర్గము

రఘువంశల హరి పందొమ్మిదవ సర్గము

అగ్నివర్ణుని విహారములు

వీధవ శాస్త్రజ్ఞులందును మొదటి వాఁడు
వశియునగు సుదర్శనుఁ డంత్య వయసునందు
అగ్ని తేజస్సుగల సుతు నగ్ని వర్ణు
రాజ్యమున నిల్పినై మి శారణ్యమేగె.

1

తీర్థజలములచే నందు దీర్ఘికలను
దర్భలు పఱచు నేలచేఁ దల్పములను
పర్ణశాలచేఁ బ్రాసాద వాసములను
మఱచి స్వర్గవాంఛ త్యజించి మఱగె తపన.

2

వచ్చిన ధర నేల సుతుండు బాధపడఁడు
అరుల నిర్జించి తత్పిత హాయిమీఱ
అనుభవించుటకే గాని యరులఁ దుడుచు
పనిని గల్పింప లేదు స్వతనయునికిని.

3

అతఁడు కామియై వంశ క్రమాగతంబు
రాజ్యము స్వయంబు కొంతకాలంబు యేఱి
ఉర్వి భర మమాత్యాళి బాహుపుల నుంచి
స్త్రీ విధేయుఁ డయ్యెను నవ యౌవనమున.

4

కామినులతోడఁ జరియించు కామి యితని
మందిరముల మృదంగాలు మారు మ్రోగె
పూర్వమందలి యుత్సవంబులను మించి
యింకను మహోత్సవంబులు నెసక మెసఁగె.

5

ఒక్క షణమేని భోగంబు లొందకుండ
నుండఁజాలని వాడయి యుర్విధపుడు
రాత్రి పవలును నంతి పురంబునందె
యెరఁగి కనఁగోరు ప్రజనుపేక్షించుచుండు॥

6

కాని యెప్పుడైన నమాత్య గౌరవమున
ప్రకృతివాఁఁ యౌదర్భనం బురుడనెడల
అదియు కిటికీల చిల్లల కదలి మెదలు
కాలిదర్భనమాత్రచే గలుగుచుండు॥

7

మృదుల మగు నాతని నఖాల నెఱ్ఱనైన
నూత్న సూర్యత పంబులున్ సోకవిచ్చు
పంకజము తోడి సామ్యంబు పదసియున్న
యితని కాలికె ననుజీవు లంజలింతు॥

8

యౌవనపుటుబ్బు చేనుబ్బు నొయార్లటొమ్ము
దెబ్బలకు డోభపడి వడిదేలు తొవల
దిగుడుబావుల మొలలోతె యగు జలాల
సరస మదనుడై విహరించె సతులఁగూడి

9

కడుదడిసి కాటుకలుపోవు కనులతోడ
రాగ రక్తిమల్ చను నధిరాలతోడ
సహజ కాంతులు చిమ్ము నాస్యములతోడ
ఆ యొయార్లు ముంచిరి మోహమందు యువకు॥

10

ప్రభాణములకు విందిడు మధు గంధములను
హృదినీగొను పానశాలలఁ బ్రీయులఁగూడి
విచ్చు తామరపువ్వుఁదీ వియల యందు
కరిణులనుగూడి కరియట్లు కడుమెలంగె॥

11

కైపు మిగులఁగూర్చు ప్రేయు ముఖాసవంబు
ప్రేయుఁడొసంగఁ గాంక్షించిరి ప్రేయలు నొంటి;

ప్రియలు గూడ నీయంగనా ప్రీయుఁడు గూడ
తూగె పొగడతో సమముగ దోహదమున.

12

హృద్యనాదంబుతో విందు లిడెడి వీణ
మధుర వాక్కులు గల్గు వామాయతాక్షి
ఒడిని దొరలంగ నుచితమై యొప్పు రెండు
క్షితివు నొడిని భూన్యంబుగఁ జేయవెపుడు

13

చతురుండీతఁడు మద్దెలన్ స్వయముగా శ్రావ్యంబ వాయించున
ప్రతిగా నూగెడు భూషణాలు సరముల్ స్వాంతంబులన్ లోఁగొనన్
మతులేపోయి లయల్ నెడన్నభినయింపన్లేని యానర్తకి
ప్రతతిన్ సిగ్గిలఁజేయు, వారి గురువుల్ పార్శ్వాలనున్నప్పుడున్.

14

లాస్యమయిపోవ శ్రమవల్లఁ బ్రభవమైన
చెమటచే బొట్లు చెదరునాస్త్రిల మోముఁ
ప్రేమచే నోటిగాలులు విసరి యాని
యాతఁ డింద్రకుబేరుల నతిశయించె.

15

క్రొత్త భాగ్యవస్తువులందుఁ గోర్కెగలుగు
నతని సంగమంబులు— గూడమై ప్రకాశ
మయిన సంధులుగలిగి — యన్యంపుఁజొట్లఁ
బొడమఁ— ప్రీయలుచేసిరి యర్థ భుక్తములుగ.

16

ప్రణయినులను వంచించెడి ప్రణయి నతని
ప్రేరి చివురుల చివరలన్ బెదరఁ గొట్టి
కన్ను బొమల చిట్టింపు వంకరల గ్రుచ్చి
పరి పరి మొలనూళ్లల జైళ్ల వారలుండు.

17

రాజులు పరిగ్రహింప, సర్తకి జనాల,
బడయఁబోలేక లోలతన్ వారి రూపు,
చెమటచేఁగుంచె జాబెడి చేతగీసి
కష్టమున నెట్లా దినములు గడపుచుండు.

18

తమపయినె ప్రేమగలదని దర్పమొందు
నవతులెడఁబగను, మదనోత్సవపు వంక
పెట్టియ సకామలయిన దేవేరు లతనిఁ
బిల్చి కృతకృత్యులౌదురు ద్వేషముడిగి.

19

ప్రౌద్ధుటనెవచ్చి భోగాలఁబొల్చు రూపు
కనుచు నీర్ష్యచే మండెడి ప్రణయినులను
దోసిఖ లిడి ప్రసాదింపఁజేసి నర్త
తో గతప్రేమ - మందుఁడై కించపఱచు॥

20

కలల సవతుల పేర్లను బలుకు నతని
నేమియును ననకయె ప్రేమ భామినులును
పాన్పుఁగన్నీటఁదడిపి, కోపానఁబగులఁ
గొట్టి గాజులు, నిరసింతు బిట్టదొర్లి

21

పథము దూతికల్ చూపఁబూఁ బాన్పుదీర్చు
పూపు బొదరిండ్లఁజేరి యా భూవిభుండు
అంతిపురపుఁ గాంతల భీతి నదరివణకు
చుండియును దాసి జనముల నోలిఁగలియు.

22

“నీ ప్రేయాజనముల పేరు నేనుపొంది
వారి భోగభోగ్యము కూడఁగోరుచుంటి
నందుకే మది పొర్లాడు” ననుచు సతులు
కలియకల నన్య పేర్లాడు జ్ఞాపునంద్రు

23

కురులందు రాసిన కుంకుమంబులురాలి
యొకచోట నెఱ్ఱనై యొప్పుమీఱ
నలిగిన పూలదండలు నక్కడక్కడ
దొరలి యాకులంబయి వరలుచుండ
తెగిపోవు నాణిముత్తయముల మొలనూళ్లు
చెల్లా చెదరయి క్రొంజెలువు లీన
లత్తుక పూసిన లలిత మౌపాదాల
యెఱుపురంగు ముద్ర లెసఁగుచుండ.

24

అలరు పాన్పు-లేచిన విలాసాఁగుఁడతని
భిన్నభిన్న విహారబంధోన్నతఁపు
పద్ధతులు వెల్లడించుచుఁ బ్రకట గతిని
కన్నులకు విందుగల్గించి చెన్నుమీఱు.

2

స్వయముగ నతండు కాంతల చరణములకు
లత్తుకలు పూయుచును నంతశ్రద్ధ గనఁడు,
ప్రియుని స్పర్శచే వలువలు ప్రిదులుచుండ
నడుము మొలనూళ్లచోట్లు కండ్లను హరింప॥

2

ముద్దులిడఁబోవ మోవిత్రిప్పుటల ఫణితి
రశనయెడ చేయి యిడఁజేతు లిడ్డువిడుట
గలిగి యెల్లెడ విఘ్నాలె గలిగె, నయినఁ
దన వధూ సంగమము స్మరేందనమెయ్యె.

27

అద్దముల భోగచిహ్నాల నరయు ప్రేయల
వెనుకఁజని పరిహాసాలఁగనుచు నతఁడు
చిఱునవుల హృద్యమౌ నీడచేత ముగ్ధ
వనితలను లజ్జఁ గనుమూసికొనఁగఁజేసె.

28

కంతమును గేలుఁదేవెలఁ గట్టివై చి
కాళ్లచివరను నరికాళ్లు కడు బిగించి
ప్రియలు, పూలపానువునుండి లేచు ప్రేయుని
గోరిరిఁకరేయి చివరి వీడ్కోలు ముద్దు॥

29

యువకుఁడగ్నివర్ణుఁడు సురేంద్రువలె వెలుఁగు
తనచు రాచతీవులను నద్దమునఁజూచి
యంతగా లోన సంతోష మందఁబోవఁ
దెంతగా భోగ చిహ్న లీక్షించి యలరు.

30

స్వనఖు నిలుపోవ వలెనని వంకపెట్టి
యచట నుండఁజాలకపోవు నగ్నివర్ణ

“ఎగిరిపో, జూచు నీ మోసమెఱుఁగుదుములే
శతఃయని వ్రేయ లాపుదురుకేశములువట్టి”

31

జాలిలేకుండ విహరింప సరసగతుల
శ్రాంతలౌ వ్రేయల్ కంతహారములుతీసి
ఆతని విశాల భుజమధ్య ననఁగి పెనఁగి
తొమ్ముపై గందములు పోవఁబరుండి యుండ్రు.

32

సంగమమునకు రే యొంటి సంచరించు
నతని జాడ దూతులు తెల్పు నరిగియుందు
“కామి! మముమోసగించి యెక్కడకుఁబోదు
విట్టి చీకటి”నని మరలింతు సతులు.

33

చంద్ర శీతల కిరణాల స్పర్శవోలే
హాయియిడు స్త్రీలస్పర్శచే హాయిపొంది
రాత్రులన్ మేల్కొనుచుఁ బవళ్లను బరుండి
సరసవతి కుముదాకర సామ్యమొందె.

34

పంటి నొక్కుల యధరాలు వ్యధలు పడుచు
గోటికొనల నూరువుల పల్ పాటులొంది
వేణుచే వీణచే రెంటు విసిగి, యతని
భ్రమపఱచెదరు శిల్పినుల్ వక్రదృష్టి.

35

ఇక నాంగిక సాత్త్విక వా
చిక నృత్యగతుల నతండు స్త్రీలను నొంటిన్
బ్రకటించి సఖులెదుట నృ
త్య కళాచార్యకముతోడఁ దగ వాదించున్ ||

36

మద్దిచెట్టుపూవుల కొండ మల్లెపూల
దండ, లంసాల వ్రేలఁ, గదంబరజము
మైనలఁది, మదించునెఱుఁగ్ల మసలు కేశి
సర్వతములనుండె నతఁడు వర్షవేశ

37

ప్రణయ కలహాల విముఖులై పాన్పుపయిని
పండు నబలలు బ్రతిమాలఁ ద్వారపడండు
ఉయిములకు నుల్కి యెదురుగఁ దిరిగిప్రియలు
ఘటములకు మధ్యఁ జొరఁగొరె భూవిభుండు #

38

చాందిని దిద్దిన మేడలఁ
బొంది శరద్రదాతులందుఁ బూఁబొఁడులమై
యందాలు పొందెఁగ్రీడల
పిందులశ్రమ మబ్బివీడు వెన్నెలలడఁపన్ ॥

39

కలహంసల రశనలుగల
పులినంబును శ్రోణిజింబమునువలె వెలయిం
చి లలిత దయితాలీలల
వెలుగునరయు హర్మ్యజాల వివరాలఁగనెన్ ॥

40

గంగలమని, యగురు ధూప గందమెప్పి
ప్రకటమగు బంగరు మొలనూళ్లను వెలుంగు
హిమ ఋతు సుయోగ్యవస్త్రాల భ్రమపఱతురు
వెన సు మధ్యలొకెడ నీవి విప్పురసికు ॥

41

గాలిలేని క్షిగల గర్భగృహముల
నెనఁగు స్తిమిత దేవదృష్టులొప్పి
సకల కేళిగతుల నైచు శిశిర రాత్రు
లగ్ని వర్ణనికెని సాక్షలయ్యె

42

మలయ పవనంబుచేఁ గడుం బ్రభవమైన
చివురు చొడగిన మామిడి పువులు చూచి
ప్రణయ కలహాలుమాని దుర్వార విరహు
నగ్నివర్ణని గామిను లను నయింతు॥

43

అతడుఁలలనలఁ దనయొడియందుఁజేర్చి
తన జనము లూపు నుయ్యాలత్రాడు విడిచి

నడవుచుఁ బతన భయమిషన్ దృఢత మీఱ
భామినీ బాహుపాశాల బద్ధుఁడయ్యె.

44

జొమ్ములపయిని మంచి గంధమ్ము లలఁది
ముత్తైములు గ్రుచ్చు భూషణముల ధరించి
రత్న రశనలు శ్రోణుల వ్రాలి తిరుగ
గ్రీష్మవేష విధులఁ బ్రియున్ బ్రియలుగొల్తు.

45

తియ్య మావిపూతలు చేర్చి తియ్యఁ బఱచి
రక్తపాటలసుమనక్తిఁ గ్రాలు మధువు
నతఁడు గ్రోతఁగాన వసంతుఁ డరుగుచుండఁ
గృభఁడె యయిమారుఁడు నవశరీరుఁడయ్యె.

46

అతఁడెటు లింద్రియ సుఖంబు లనుభవించు
చుండి యన్యకార్య పరాజ్ఞుఁబుండె యగుచు
తనదు వేషాలఁబుతుల భేదాలు తెలుపు
చుండి మరుఁడు రేపఁగ బుతులొగిని గడపె.

47

అతఁడెటు వ్యసనాల మునింగినప్పటికిని
పరన్మృతులు తత్ప్రభావాన దరియలేరు
కాని రాగాలఁ బుట్టురోగంబయ్యెతె
శశిని దక్షశాపంబట్లు క్షయనుగూర్చె.

48

వైద్యుల వచనంబుల గణింపకయె యతఁడు
రాగదోషమెంచియు సంగరక్తి విడఁడు
స్వాదు విషయాశిఁజిక్కి వశంబయైన
యింద్రియముల నివారించుటేమి సులువె.

49

పాండు వదనయై యత్యల్ప మండనయయి
సావలంబన గమనయై స్వల్ప నాద
యగుచు క్షయదేవి యాతని యంతికమును
జేరి కాముకావస్థతో స్నేహమొందె.

50

చివరికి డెమిగులు శశితో దినమువోలె
బురి డెమిగులు వేసవినాటి చెలువువోలె
వడిగ కొడిగట్టు దేవంపు ప్రమిదవోలె
రాజు క్షయరోగికానొప్పె రఘుకులంబు.

51

నిజముగా రాజు సంతతిన్ జెందుకొలుకు
ప్రతిజపాది చేయుచునున్న వాడటంచు
రాజురోగంబుగప్పి మంత్రత్యాగి పతికి
పాపమూహించు ప్రజలతోఁ బలికిరవుడు.

52

అగ్నివర్ణుడు మరణించుట

అతడనేక పత్నులు గల పతియె యయ్య
తన విత్తాణముదేర్చు సంతతిని గనక
వైద్యులుత్పాల్ ఫలింపని వ్యాధి నింకఁ
బాయలేడయ్యె గాలి దేవమునుబోలె.

53

ఇంటియుపననమందె తానెల్లఁ జేరి
యెల్లయ్యంతేష్టిగను పురోహితుని చేత
శాంతికర్మ వంకను బెట్టి మంత్రులతని
నగ్నికుద్ధుఁజేసిరి రహస్యంబుగాఁగ

54

మంత్రులికఁ బౌరవరుల నామంత్రణంబు
సలిపి చక్కని గర్భలక్షణము లొప్పు
నతని యొక ధర్మపత్నికి నపుడె వేగ
రాజ్యపట్టంబు గట్టిరి క్రమవిధాన.

55

అట్టి రాజువిపత్తిచే సంత వగల
వేడి కన్నీట మొదటఁ దపింపఁబడిన
గర్భము పసిండి బిందె ముఖాల వెడలు
చల్లని యభిషేక జలాలఁ జల్లఁబడియె.

56

అగ్నివర్ణుని భార్య రాజ్యమేలుట

సరిగా శ్రావణమందుఁ జల్లఁబడు గింజన్దాల్చు జోణింబలెన్
 నరరాట్పుత్రి ప్రసూతి సత్సమయమున్ గాంక్షించు పౌరాళి మే
 లరయన్ మౌలిక వృద్ధ మంత్రులుగనన్, హైమంపు సింహాసనో
 పరిఁ గూర్చుండి స్వభర్తృ నాజ్ఞ తలపైఁ బాటించి యేలెన్ కీతిన్. 57

ఇది

మహాకవి కాళిదాసుచే రచింపఁబడి

చర్లగణపతిశాస్త్రిచే అనువదింపఁ బడిన రఘువంశ లహరియందు

పందొమ్మిది సర్గము

సర్వము సమాప్తము

A. C. N. S.
10291

8-9-21
K. A. L.

రు. 10-5